

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Ubeydullah Kuşmânî
Ebubekir Efendi

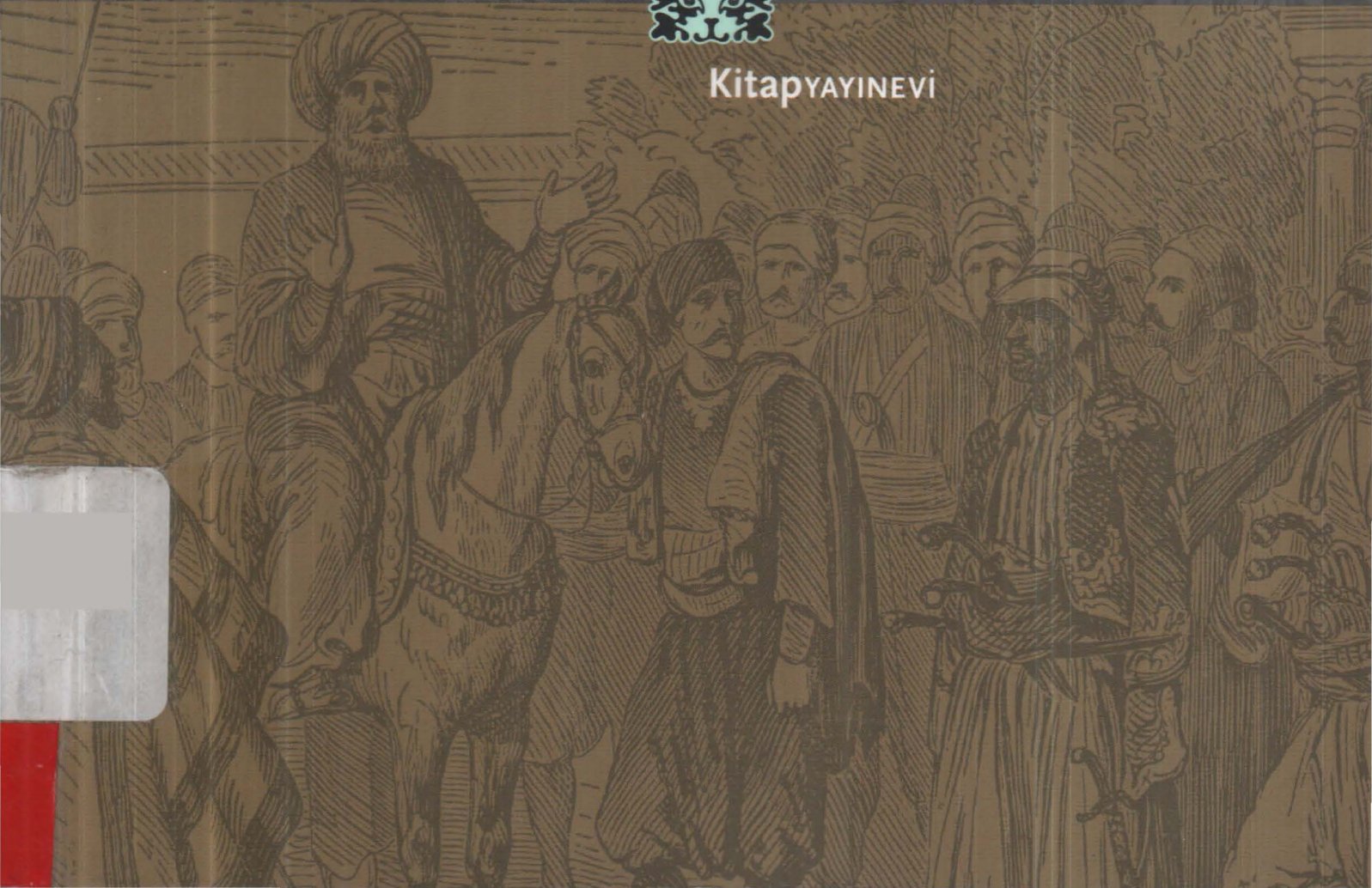
HAZIRLAYAN: Aysel Danacı Yıldız

ASİLER ve GAZİLER

Kabakçı Mustafa Risalesi



KitapYAYINEVİ



KİTAP YAYINEVİ – 160
TARİH VE COĞRAFYA DİZİSİ – 57

ASİLER VE GAZİLER; KABAKÇI MUSTAFA RİSALESİ / UBEYDULLAH KUŞMANI, EBUBEKİR EFENDİ

© 2007, KİTAP YAYINEVİ LTD.

TANITIM İÇİN YAPILACAK KISA ALINTILAR DIŞINDA HİÇBİR YÖNTEMLE ÇOĞALTILAMAZ

HAZIRLAYAN
AYSEL DANACI YILDIZ

KİTAP TASARIMI
YETKİN BAŞARIR, BEK

TASARIM DANIŞMANLIĞI
BEK

GRAFİK UYGULAMA VE BASKI
MAS MATBAACILIK A.Ş.
HAMİDİYE MAHALLESİ, SOĞUKSU CADDESİ NO. 3
34408 KÂÇİTHANE
SERTİFİKA NO: 0905-34-000415
T: (0212) 294 10 00
F: (0212) 294 90 80
E: INFO@MASMAT.COM.TR

1. BASIM
EKİM 2007, İSTANBUL

ISBN 975 6051-78-8

YAYIN YÖNETMENİ
ÇAĞATAY ANADOL

KİTAP YAYINEVİ LTD.
HAMİDİYE MAHALLESİ, SOĞUKSU CADDESİ NO. 3/1, 34408 KÂÇİTHANE
T: (0212) 294 65 55 F: (0212) 294 65 56
E: kitap@kitapyayinevi.com
W: www.kitapyayinevi.com

Asiler ve Gaziler; Kabakçı Mustafa Risalesi

UBEYDULLAH KUŞMANÎ, EBUBEKİR EFENDİ

HAZIRLAYAN

AYSEL DANACI YILDIZ



KitapyAYINEVi

**Bu çalışmanın yazımı sürecinde bana her türlü yardımı esirgemeyen
Prof. Kemal Beydilli, Ali Akyüz, Akşin Somel, İbrahim Sezgin, Şenol Çelik
ve Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden Fuat Bey'e sonsuz şükranlarımı sunarım.**

**Ayrıca benimle birlikte yorulan sevgili arkadaşlarım
Fatih Akyüz, Merve Çakır, Adalet Çakır, Hacer Çelebi, Cengiz Fedakar'a
teşekkürü bir borç bilirim.**

İÇİNDEKİLER

Giriş 7

SADELEŞTİRİLMİŞ METİN 29

METİNİN TRANSKRİPSİYONU 87

Ek: METİNDE ADI GEÇEN BAZI KİŞİLER 162

KAYNAKÇA 172

DİZİN 174

Osmanlı siyasi tarihinin dönüm noktalarından biri III. Selim'in hükümdarlık dönemi olarak değerlendirilir.¹ Bunun başlıca sebebi, sonuçta başarısız bile olsa söz konusu devrede ilk defa ciddi ve kapsamlı bir şekilde bir yenileşme hareketinin başlatılmasıdır. Öyle ki, Nizam-ı Cedid olarak bilinen bu hareket, II. Mahmud dönemi ve sonrasındaki reform çabaları için bir başlangıç noktası olarak kabul edilir.² III. Selim dönemiyle ilgili araştırmacıların çoğunun hemfikir oldukları bu bakış açısı her ne kadar dikkate değer ise de bazı problemleri de beraberinde getirmektedir: Örneğin, mevcut literatürdeki en büyük sıkıntılardan birisi, bir tarihsel devir olarak III. Selim döneminin Nizam-ı Cedid hareketinin gölgesinde kalması, birçok önemli olay veya sürecin gözden kaçması, hatta kaybolmasıdır. Nizam-ı Cedid olgusunun tarihyazımındaki karşı konulamaz egemenliğinden ötürü IV. Mustafa dönemi, reform karşıtı gerici güçlerin hâkim olduğu karanlık bir dönem sıfatıyla anılıyor olmaktan bir türlü kurtulamamıştır.³

III. Selim dönemiyle ilgili vurguladığımız problemin bir diğer sonucu da bu bakış açısının dönem kaynaklarının kullanımına yansımalarıdır. III. Selim dönemiyle ilgili araştırmaların çoğunda, o dönemdeki yenileşme hareketinin kökenlerini, uygulanışını ve buna karşı oluşan tepkileri tespit etmek ve gözler önüne sermek eğilimi egemen bir yaklaşım olduğu için, ister istemez, ıslahat layihaları veya "modernleşme" literatürü üzerinde yoğunlaşmakta ve vakayinameler ancak söz konusu bağlamla ilgili söyleyecekleri var ise referans verilmektedir. Zaten dönem vakayinameleri arasında da olsa olsa Ahmed Asım'ın tarihi kullanılmakta, ama çoğunlukla kestirme yoldan Cevdet Paşa Tarihi üzerinden dönem hakkında çalışmalar yapılmaktadır. Sözü geçen yaklaşımın vahim diyebileceğimiz sonucu ise gayet nettir: III. Selim, IV. Mustafa ve hatta II. Mahmud dönemiyle ilgili –özellikle ilk yıllarına dair– esasında oldukça fazla vakayiname olmasına rağmen bunlar fazla bilinmemekte, bilinse bile bunlar kullanılarak fazla bir değerlendirmeye yapılmamaktadır.⁴ Bunun Osmanlı tarihi açısından en büyük so-

nucu ise, çok iyi bilindiği farz edilen bu zaman diliminin aslında fazla bilinmeyen bir devir olarak kalmaya devam etmesidir.

Bu çalışmanın amacı, III. Selim dönemine farklı bir bakış getirecek ve tarihçilerin fazlaca bilmedikleri ya da kullanmadıkları bir yazma eseri tanıtmaktır. Söz konusu eser, kanımca 1806-1808 yılları hakkında yazılan en önemli metinlerden birisidir. Başlıca önemi ise aşağıda bahsedeceğimiz üzere, III. Selim'in etrafındaki "reformcu" olarak bilinen grupla ilgili çok bilinmeyen bazı detaylar vermesi ve özellikle Kabakçı İsyanı'na farklı bir açıdan yaklaşmasıdır. Başka bir önemi ise, dönemdeki kutuplaşmaların sadece Nizam-ı Cedid ekseninde dönmediği hakkında bazı ipuçları sağlamasıdır. Bilindiği üzere Osmanlı tarihinde genel kabul gören görüş, Nizam-ı Cedid reform hareketiyle beraber Osmanlı idarecilerinin kendi içinde ilerici "reformcu" yani gerici ve karşı "reformcu" olmak üzere iki derin ve zıt kategoriye ayrıldığıdır. Bu bakış açısına göre, Nizam-ı Cedid taraftarı olarak bilinen rical hem reforma karşı çıkan idarecilerle hem de yenicilerinin başını çektiği aşağıdan gelen baskılarla uğraşmak zorunda kalmıştır. Bu baskılara uzun süre direnen rical Edirne İhtilalinde bir adım geri atmış ve Kabakçı İsyanı'yla da tamamen yenilmiş ve bedelini hayatlarıyla ödemişlerdir. Öte yandan, bahsettiğimiz yazmada böyle bir söylem yoktur, O'nun yerine Nizam-ı Cedid'e sırtını dayanarak palazlanan, rüşvete meyilli, halkı her anlamda ezen, sihir ve efsuna meraklı ve dış güçlerle sıkı bağlantısı olan bir idari ekip ten bahsedilir. Bu bağlamda, diğer söylemde reform hareketlerini baltaladığı için lanetlenen Kabakçı İsyanı ülkenin başına bela olan ricalden kurtulmayı sağlayan sevinç verici bir olay olarak karşımıza çıkar. Kanımca, eserin en büyük önemi, III. Selim dönemini adeta örten Nizam-ı Cedid hareketini biraz aralamamızı ve dönemin diğer önemli olaylarına ve güç dengelerine bir göz atmamızı sağlamasıdır. Yazmanın diğer bir önemi de yazarın isyan sırasında Etmeydanı'nda bizzat bulunması ve bazı gözlemlerini bizzat görgü tanığı olarak anlatmasıdır. Örneğin İbrahim Nesim Efendi'nin Etmeydanı'nda öldürülmesi ve asilerin Nizam-ı Cedid askerinin burayı bastığı korkusuyla meydana gelen kısa süreli paniği bir görgü tanığı olarak anlatır.

Osmanlı tarih yazımına hâkim olan görüş daha çok merkezîyetçi/devletçi bir bakış açısı olduğu için bu tip farklı hatta aykırı metinlere rast-

layabilmek ne yazık ki pek mümkün olmuyor. Bu konuda akla gelen diğer iki kaynak Tûgî Hüseyin Efendi'nin *Tarih-i Tûgî* ve Bostanzade Yahya Efendi'nin *Vaka-yı Sultan Osman Han* adlı eserleridir. Her iki kaynak da Sultan II. Osman'ın 1622 yılında isyan eden yeniçeriler tarafından tahttan indirilip öldürülmesiyle ilgilidir. Bilindiği üzere, II. Osman yeniçeri ordusu yerine Anadolu, Suriye ve Mısır'dan toplayacağı askerle bir yeni bir ordu kurmak istemiş ve bu amaçla hacca gitmek niyeti altında Doğu'ya gitmek üzere hazırlıklara başlamıştır. Çeşitli uyarılara rağmen fikrinden vazgeçmeyen Genç Osman, 7 Receb 1031/18 Mayıs 1622'de başlayan yeniçeri ve sipahi ayaklanmasıyla tahttan indirilmiş ve öldürülmüştür.⁵ Diğer dönem kaynakları, asi yeniçerileri suçlarken, yukarda bahsettiğimiz iki tarihçi, Tûgî ve Bostanzade yeniçerileri müdafaa eder. Ebubekir Efendi'yi anımsatacak şekilde Tûgî ve Bostanzade de Sultan'ın etrafındaki devlet adamlarını suçlar. Her ikisine göre de, dönemin devlet ricali kişisel hırsları peşinden koşmuşlar ve genç ve tecrübesiz olan Sultan'ı da yanlış yönlendirmişlerdir.⁶ Daha önce de belirttiğimiz gibi, Osmanlı tarih yazımında özellikle asileri ve isyanı haklı çıkarmaya çalışan ve onların bakış açısından olaylara bakmamızı sağlayan eser çok az olduğu için bu tip eserlerin önemi daha da artmaktadır.

Bizim üzerinde duracağımız kaynak, 1913-1914 yılları arasında *Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası*'nda (TOEM), "*Müverrih Asım Efendi'nin Metrûkat-ı Tarihiyesinden Bir Kaç Parça*" başlığı altında neşredilmiştir.⁷ Necib Asım, bu yazma metnin, Darülfünun Edebiyat Şubesi müderrislerinden Ferid Bey tarafından "*tarihçe pek mühim bazı evrâk*" olduğu vurgulanarak kendisine ödünç verildiğini belirtmektedir. Yazarın kendi ifadesinden, bu yazma kâğıtların boyuna ikiye katlanmış dört tabakadan oluştuğunu ve her iki yüzünün de yazılmış olduğunu öğreniyoruz.⁸

Makalenin isminden de anlaşılacağı gibi, Necib Asım, bu yazma metnin, meşhur Osmanlı vakanüvisti Asım Efendi'ye ait olduğu iddiasındadır. Aslında yazar, yazma varakların birinin üzerinde "*Kâni*" imzası olduğunu belirtmesine rağmen, meşhur Şair Kâni'nin yazmalarda bahsedilen dönemden çok önce vefat ettiğini ve yazmada adının geçmesinin üslubuna bakarak sonradan birileri tarafından yakıştırılmış olabileceğini belirtir.⁹ Bu olasılığı da reddettikten sonra söz konusu yazma metinlerin Asım Efen-

di'nin kayıp tarih notlarından bir parça olabileceğini öne sürer.¹⁰ Yazar, Asım ve Cevdet tarihlerinde kısaca geçilen bazı vakaların, söz konusu metinlerde daha detaylı olarak anlatıldığından ötürü TOEM'de bu yazmanın neşrine karar verdiğini de belirtiyor. Neşir esnasında, yazmanın bazı bölümlerinin yıpranmış olmasından dolayı bazı *"ehemmiyetsiz"* boşlukların kaldığını ve yazarı olarak düşündüğü Asım'ın *"her nedense bazı ricâle nezâhet-i kalemiyeye yakışmayacak derecede dil uzatmış olduğundan"* biraz da hayretle bahsederek böyle kısımların da *"bi'z-zarûre"* noktalarla geçildiğini vurgular.¹¹ Asım Tarihi ile söz konusu yazma metni karşılaştırırken de, bazı mevzuların birbirini tamamlayıcı şekilde mükerrer olarak yazıldığını ve yazma metinde yer alan bazı *"ta'bîrât-ı galîzenin"* Asım Tarihi'nde diğerine oranla daha hafifletilmiş bir üslupla geçtiğini belirterek, *"Asım Efendi merhûm müsveddelerinde derece derece hiddetini iskât etdikden sonra cerîdesine idhâl etdiğini"* iddia eder.¹²

Necib Asım'ın neşrettiği nüsha daha sonraki bazı tarihçiler tarafından da Müverrih Asım'a ait olduğu zannıyla ilmi çalışmalarda kullanılmıştır. Örneğin, Fuat Köprülü, Müverrih Asım'la ilgili yazdığı ansiklopedi maddesinde Necib Asım'ın açıklamalarına dayanarak söz konusu metnin tarihçi Asım'a ait olduğunu kabul etmiş ve bunu Asım tarafından yazılan eserler bölümüne eklemiştir.¹³ Ziya Nur [Aksun] ise, Necib Asım'ın neşrettiği nüshaya dayanarak, buradaki bilgilerin Ahmed Asım'a ait olduğu zannıyla kitabında sık sık değerlendirmeye tabi tutmuştur. Kullandığı kaynaklarla ilgili dipnotlar vermemesine rağmen, yazarın *"...Asım Efendi'nin metrûkatından neşredilen gizli yazılarda..."* ifadesinden Necib Asım tarafından basılan nüshayı kullandığı belli olmaktadır.¹⁴ Yusuf Akçura yazmanın müellif/müellifleri konusuna biraz daha şüpheli yaklaşmaktadır. Akçura, *Osmanlı Devletinin Dağılma Devri* adlı eserinde, III. Selim devrinde de bizzat padişah ve etrafındaki ricale karşı tenkitlerin mevcut olduğunu belirttiikten sonra bu tarzda bir kısım *"vesikanın,"* aslında yazarları tam olarak tespit edilmemiş olmasına rağmen Necib Asım tarafından *"bir takım emarelere nazaran"* Ahmed Asım'a ait olduğu zannedilerek neşredildiğini özellikle vurgulamaktadır.¹⁵

Gerçekten de, Necib Asım, söz konusu yazmanın Müverrih Asım'a ait olduğu iddiasını destekleyecek herhangi bir ilmi kanıt sunmamaktadır.

İki metin arasındaki üslup farkı dikkatini çekmiş, ancak bunu Müverrih Asım'ın hiddetindeki bir tedrici bir değişime bağlamakla yetinmiştir. “*Her nedense*” deyip geçiştirdiği bu üslup farkı, aslında Müverrih Asım'ın hiddetinde veya üslubunda meydana gelen bir değişim sonucu olmayıp, söz konusu yazma metnin gerçekte başka bir yazara ait olmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim, bu metnin yazarının Lokmacı Matrûş Ebubekir Efendi adında bir şahıs olduğu anlaşılıyor ve metnin tam bir nüshası Dihkanîzade Ubeydullah Kuşmânî Efendi'ye ait *Fezleke* adlı eserin de bulunduğu yazmanın ilk bölümlerinde yer almış olarak karşımıza çıkıyor.¹⁶

Bu yazma, Bayezid Devlet Kütüphanesi'nde Kuşmânî'ye ait *Fezleke-i Nasihat-ı Kuşmânî* adıyla kataloglanmıştır. Metin üzerindeki çalışmamızda, yazmanın tek bir şahsa ait müstakil bir eserden ziyade üç farklı yazara ait ve üç farklı bölümden oluşan bir mecmua niteliği taşıdığını tespit ettik. Kısa bir giriş bölümü,¹⁷ Ebubekir Efendi'ye ait ana metin,¹⁸ kısa bir hatime¹⁹ kısmı ve hatimenin sonuna eklenen ve Kuşmânî Efendi'ye ait olan zeyl²⁰ kısmı olmak üzere toplam 58 sayfadan oluşan yazmanın her varlığında ortalama 19 satır bulunmaktadır.²¹ Eserin başında (v. 1a) ve sonunda (v. 30a) ise birbirinin aynı iki mühür vardır ki, bu mühürden söz konusu yazmanın 1266/1849-50 yılında Ahmed Arif Hikmetullah bin İsmetullah el-Hüseynî tarafından “peygamberin şehrindeki” kütüphaneden çıkartılmamak şartıyla vakfedildiğini öğreniyoruz. Adı geçen şahıs meşhur Şeyhülislam Arif Hikmet Beyefendi'dir ve Medine'de halen kendi adıyla anılan bir kütüphane vardır. Bu bilgiler ışığında incelediğimiz yazmanın, 1266/1849-50 yılında Şeyhülislam Arif Hikmet Beyefendi tarafından Medine'deki kütüphanesine vakfedilen kitaplardan biri olduğu sonucu çıkıyor. Ancak, kütüphanedeki kitapların pek iyi muhafaza edilemediği ve özellikle kıymetli yazma eserlerin çeşitli bahanelerle dışarı çıkarılıp bir daha da yerine konmadığı anlaşılmaktadır. Nitekim, 1950 yılında 7.662 ciltlik 5.404 eserin mevcut olduğu kütüphanede 1984'de yalnızca 4.373 adet kitap ve 677 adet mecmua kalmıştır.²² *Fezleke-i Kuşmânî* olarak bilinen yazma, kütüphaneden dışarı çıkartılmamak şartıyla vakfedilmesine rağmen, muhtemelen bu yıllarda kütüphaneden çıkartılmış ve henüz tespit edemediğimiz bir macera sonucu Bayezid Devlet Kütüphanesi'ne nakledilmiş olmalı.

Yukarıda da açıklamaya çalıştığımız üzere, eser dört farklı bölümden oluşmaktadır ve ana metnin Ebubekir Efendi ve zeyl kısmının Ubeydullah Kuşmânî tarafından yazılmış olduğunu giriş ve hatime kısmının yazarı belirtmektedir. Ancak kendi kimliği hakkında herhangi bir bilgi vermemektedir. Arada yaptığı iki kısa girişle bir anlamda hem metne bir bütünsellik katmakta, hem de ana metni ve zeyl kısmını birbirine bağlamaktadır. Nitekim eserin başında, 1221-22/1806-07 tarihleri arasında meydana gelen muhtelif “vukûât-ı garîbeyi” bazı “*erbâb-ı dirâyet ve irfân şöyle yazarlar ki*” deyip, ana metne bir giriş yapmakta²³ ve hemen ardından da ana metin başlamaktadır. Ana metin bittiğinde bu bölümün Ebubekir Efendi tarafından, hemen arkasından gelen zeylin ise Kuşmânî tarafından yazıldığını belirtmektedir.

Yazmanın ana metni, -Ebubekir Efendi tarafından-²⁴ vakayiname tarzında yazılmıştır. Ramazan 1221/11 Kasım-Aralık 1806'da Osmanlı-Rus ilişkilerinden bahsettikten sonra konuyla ilgili bir belgenin metnini verir. Bu belge Babıali tarafından dönemin Avrupa devletlerine hitaben yazılmış bir beyanname olup, bu dönemdeki Osmanlı-Rus ilişkilerine değinmekte ve Osmanlıların Ruslara karşı savaş ilan etmesinin gerekçelerinden bahsetmektedir. Metnin devamında, İngiliz donanmasının Çanakkale Boğazı'ndan geçerek İstanbul'a ulaşması (20 Şubat – Mart 1807), Kabakçı İsyanı, isyan sırasında hedef alınan ricalin öldürülmesi, III. Selim'in hal'i ve IV. Mustafa'nın tahta çıkışı ve isyan akabinde hazırlanan hüccet-i şeriyye, muhtelif azl ve tayinler ve diğer bazı olayların bahsinden sonra bu bölüm sona ermektedir. En son bahsettiği olay, 7 Rebiyülahir 1222/14 Haziran 1807'de Nakşibendi Şeyhi Selami Efendi'nin İzmir'e sürgüne gönderilmesidir.²⁵

Metindeki çeşitli ipuçlarından tespit edebildiğimiz kadarıyla, Ebubekir Efendi yukarıdaki bölümleri IV. Mustafa döneminde ve isyandan muhtemelen çok kısa bir süre sonra yazmıştır. Örneğin, 1806 Rus-Osmanlı Harbi'nin hemen öncesinde Rus elçisinin “*bundan altı ay mukaddem*” İstanbul'dan ayrıldığını belirtmektedir ki, dönemin Rus elçisi olan İtalinski, 25 Aralık 1807 tarihinde²⁶ İstanbul'dan ayrıldığına göre Ebubekir Efendi -en azından yazmanın bu kısmını- Haziran ayı başlarında yani Kabakçı İsyanı'ndan (25 Mayıs 1807) kısa bir süre sonra yazmış olmalıdır.²⁷ Nitekim son bahsettiği olayların, yani Şeyh Selami Efendi'nin 14 Haziran 1807'de

sürgüne gönderilmesi ve Abdülfettah Ağa'nın 18 Haziran 1807'de başçukadar atanması da bu ihtimali güçlendirmektedir. Kabakçı İsyanı sırasında olayların en yoğun yaşandığı yer olan Etmeydanı'nda bulunduğunu da yine Ebubekir Efendi'nin kendi notlarından öğreniyoruz.²⁸ İsyan hadiselerinin bir görgü şahidi tarafından kaleme alınması da yazmanın tarihsel değerini daha da artırmaktadır.

Bu bölümü izleyen Hatime kısmı -ki muhtemelen giriş bölümünün kimliği meçhul yazarı yazmıştır- konuyu toparlamakta ve ana metnin yazarı Ebubekir Efendi hakkında biraz yorum yaptıktan sonra, IV. Mustafa devrinde isyan sırasında öldürülen ricalin mallarının saray ağaları tarafından nasıl yağma edilip halkın nasıl ezildiğinin, Hatime zeyline eklenecek "*erbâb-ı hakkâniyyet-insâfın*" risalesinde anlatılacağını belirterek sözlerini bitirmektedir.²⁹

Zeyl kısmı ise kimliği meçhul yazarın "*erbâb-ı hak-insâf*" olarak ni-telediği Kuşmânî'ye ait olan ve *Fezleke-i Nasihat-i Kuşmânî* olarak bilinen risalenin yer aldığı bölümdür. Bu bölümde, Kuşmânî, diğer bir eseri olan *Zebîre*'ye çok benzeyen bir üslupla 1222-1223/1807-1808 dönemi tarihsel olayları hakkında, daha çok nasihat vermek amacıyla, çeşitli yorumlar yapmaktadır. Fazla tarihsel bilgi vermese de Kuşmânî'nin bu dönemde üzerinde en çok durduğu olaylar, III. Selim'in haksız yere tahttan indirilmesi, özellikle "*şehit*" edilmesi ve II. Mahmud tahta çıktıktan sonra ise III. Selim'i katledenlerin cezalandırılması meseleleridir. Bunların yanı sıra, yazar Kabakçı İsyanı'nda rolü olduğunu düşündüğü Köse Musa Paşa, Şeyhülislam Ataulah Efendi, Kazgancı Mustafa gibi şahıslardan, yeniçerilerin kötülüklerinden ve ayrıca övgülerle andığı Alemdar Mustafa Paşa'nın İstanbul'a gelişinden ve II. Mahmud'un tahta çıkmasından da (4 Cemaziyelahir 1223/28 Temmuz 1808) kısaca bahsetmektedir. Ama, daha önce de belirttiğimiz gibi yazarın amacı hadiseleri olduğu gibi anlatmaktan ziyade yeniçerilerin Nizam-ı Cedid'i veya talimli asker olmayı reddederek büyük hata yaptıklarını, Kabakçı İsyanı ve Sultan Selim'in hal' edilmesinin çok talihsiz olaylar olduğu ve tüm bu olayların halkın ezilmesine yol açtığı ve imparatorluğun aleyhine olduğunu vurgulamaktır.

İlgilendiğimiz yazmanın, Necib Asım tarafından Müverrih Asım'a atf edilmesindeki en önemli sebeplerden birisi Necib Asım'ın elindeki nüs-

hada Ebubekir Efendi hakkında bilgi veren hatime kısmının olmamasıdır. Ayrıca, Zeyl kısmı da yoktur. Bunun yanı sıra, Necib Asım'ın neşrettiği nüsha, Bayezid nüshasındaki sayfa 4b'nin 7. satırında "*İngiliz taifesi...*" ifadesiyle başlayan bölümden itibaren başlamaktadır. Yani, Necib Asım'ın elindeki nüshada, Bayezid nüshasındaki giriş ve ana metindeki beyanname bölümleri de yoktur. Necib Asım tarafından neşredilen ve Bayezid Kütüphanesi'ndeki eserin Ebubekir Efendi tarafından yazılan ana metne tekabül eden kısımda da bazı bölümler atlanmıştır. Örneğin, Bayezid nüshasında verilen, Kabakçı İsyanı akabinde hazırlanan hüccet-i şeriyeye,³⁰ Abdülatif Paşa'nın yaftesi,³¹ Valide Sultan Kethüdası Yusuf Ağa'nın yaftesi³² ve Yusuf Ağa'nın Galata Kadısı Mehmed Emin Efendi'nin huzurunda hazırlanan ve Sadullah Efendi'nin ömründen yedi yılını Yusuf Ağa'ya hibe ettiğini tescilleyen hüccetin sureti³³ Necib Asım'ın neşrettiği nüshada yoktur. Ayrıca, iki nüsha arasında konu akışında oldukça fazla yer değişimleri vardır. Bazen de birbirini tamamlayıcı detaylar verilmektedir. Yine de Bayezid nüshasının daha kapsamlı olduğu ve konu akışının daha tutarlı olduğu görülüyor.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Necib Asım'ın elindeki nüshada Ebubekir Efendi hakkında bilgi veren bölüm yoktur. Bayezid nüshasındaki bölümde ise yazar hakkında çok kısa bilgi verilmektedir. Giriş ve Hatime kısımlarının kimliği meçhul yazarı, Ebubekir Efendi'nin ilim ve irfan sahibi olduğu ve yaşadığı dönemde meşhur bir zat olduğunu belirttikten sonra, Kabakçı İsyanı sırasında öldürülen ricalin meclislerinde bulunmuş ve onların yardımını görmüş olduğunu da özellikle vurguluyor. Ancak, kendisine gösterilen bu hürmetin kıymetini bilmediği ve kötü ahlaklı ve kötü huylu olması yüzünden bu devlet ricalinin kendisinden soğumasına ve hatta nefret etmelerine sebep olduğu ve neticede de meclislerinden dışlandığını öğreniyoruz. IV. Mustafa'nın cülusundan sonra ise iktidara gelen yeni ricale yanasmaya çalışarak daha önce mazhar olduğu teveccühe de nankörlük ettiğini bu bölümün yazarı tasvip etmez bir ifadeyle dile getirmektedir.³⁴ Gerçekten de Ebubekir Efendi'nin yazdığı bölüm incelendiğinde III. Selim dönemin birçok ricali hakkında hem çok şey bildiği -ki bu da onların meclislerinde bulunmasıyla bağlantılı olmalı- hem de bunlara karşı büyük bir kini olduğu çok açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Ebubekir Efendi hakkında belki biraz

ipucu verebilecek “Lokmacı” ve “Matrûş” sıfatlarından da bir sonuç çıkarmak mümkün olmadı. Fatih ilçesi Sultan Selim’de Lokmacı Tekkesi olarak bilinen bir Halveti tekkesi olmasına rağmen, Ebubekir Efendi’nin bu tekkeyle bir bağlantısı olması pek uzak bir ihtimal gibi görünüyor.³⁵ Netice olarak, Ebubekir Efendi hakkında malumatımız çok sınırlı kalıyor.

Fezleke adıyla bilinen yazmanın Zeyl kısmının yazarı olan Ubeydullah Kuşmânî hakkında ise nispeten biraz daha fazla bilgiye sahibiz. Ancak O’nun hakkında bildiklerimiz de daha çok kendi eserlerinde verdiği bilgilerle sınırlı.³⁶ *Zebîre*’den öğrendiğimize göre, III. Selim’in 1789’da tahta çıkmasından on sekiz hafta sonra seyahatlerine başlar ve beş yıl sonra İstanbul’a geri döner.³⁷ Bu da Kuşmânî’nin 1790 ve 1794/1795 yılları arasında İstanbul’da olmadığı anlamına gelir. Bu uzun seyahatiyle ilgili notlarını başka bir kitapta yazdığını belirttiği için, ne yazık ki, *Fezleke* veya *Zebîre*’de gezdiği yerler hakkında bilgi vermiyor. Kesin olan bir nokta, Kuşmânî’nin 1806 yılından önce Rusya’da bulunduğu, ki Rusya’da esir düşmüş ve kitaplarını, kıyafetlerini ve diğer bazı eşyalarını da kaybetmiştir.³⁸ Kendisinin anlattığına göre, döndükten sonra bunları almak için önemli bir devlet adamına başvurur, ancak ricacı olarak gittiği adı zikredilmeyen devlet adamı onu “*vilâyet-i Abaza*,” yani günümüz Abhazya’sından geldiği için Mahmud Tayyar Paşa’nın casusu olmakla suçlar ve yanında bulunan ulema ve dervişlerle beraber hapse atar. Kuşmânî bu dervişler arasında Çorlulu Hüseyin Efendi ve Mekke mücavirlerinden Eş-Şeyh Mehmed Emin Efendi’nin ismini zikretmektedir. Ne yazık ki bunlarla ilgili bir bilgiye de henüz rastlamak mümkün olmadı.³⁹ Adı geçen Mahmud Tayyar Paşa (ö.1808) ise, 18. yüzyılın ikinci yarısı ve 19. yüzyıl başlarında özellikle Trabzon ve Amasya bölgesini kontrolü altında tutan meşhur Caniklizade hanedanındandır.⁴⁰ Tayyar Paşa, diğer bir Anadolu ayanı olan Cabbarzade Süleyman Bey ile Amasya sancağı odaklı bir güç mücadelesine girişmiş, sonuçta merkezle de ters düşüp isyan etmesi üzerine sadrazam Yusuf Ziya Paşa ve Cabbarzade’nin birlikte Tayyar Paşa üzerine yürümeleri neticesinde 1220/1805 sıralarında Kırım’a kaçmıştır.⁴¹ Bu yüzden, Kuşmânî’nin Abhazya’dan gelmesi onun Tayyar Paşa’nın casusu olması ithamıyla hapse atılmasına sebep olmuştur.⁴² Ne yazık ki, Kuşmânî, eşyalarını kurtarmak için başvurduğu ve kendisini hapse attıran bu

önemli mevkideki devlet adamının ismini vermiyor, sadece “*mîr-i nîfâkdâr*” ifadesini kullanıyor.⁴³ Tutukluluğu fazla uzun sürmediği anlaşılan Kuşmânî, III. Selim’in emriyle hapisten kurtulur.⁴⁴ Kendisini hapisten kurtaran Sultan’a minnettarlığını belirtmek için kaleme aldığı *Zebîre-i Kuşmânî Fi Tarîf-i İlhamî* adlı eserini takdim eder. Sultan’ın başlattığı reform hareketlerini övmek üzere yazılan bu propaganda tarzı eser Sultan tarafından beğenilir ve neşri emredilir.⁴⁵ Fezleke’de, yani elimizdeki yazmanın Zeyl kısmında, *Zebîre ve Risâle-i İhsâniyye* adlı iki eserine atıfta bulunmaktadır.⁴⁶

Kuşmânî kendisini ilim arayan seyyah bir derviş olarak tanıtır.⁴⁷ Net bir şekilde belirtmese de Nakşibendi tarikatına mensup gibi görünüyor. Bunun olası bir göstergesi ise *Zebîre*’nin Hatime kısmında Ebu-Tevfik Şeyh Es-Seyyid İbrahim Efendi en-Nakşibendi’ye dua etmesidir. Adı geçen Nakşibendi şeyhi, devrin meşhur şeyhülislamlarından Ömer Hulusi Efendi tarafından inşa edilen Nakşibendi tekkesinin postnişini idi. Kuşmânî, bu şeyhi büyük bir saygıyla anmakta ve “*hâlâ postnişin-i irşâd, sâhibül-cidd vel-ictihâd efâdalü’l-meşâhiyü’z-zamân ve ekmel-i efazilü’d-devrân ve li’l-gurebair-refîku’s-şefîk*” ve O’nun “*himmet-i şeyhâne*” ve “*hamiyyet-i pîrâneleri*”nden bahsetmektedir.⁴⁸ Bunun yanı sıra Kuşmânî’nin zamanının koşullarına göre iyi bir eğitim almış olduğu ve dini bilimlerde bilgisinin kuvvetli olduğu anlaşıyor. Özellikle *Zebîre*’de hadislerle sık sık referans yapmakta, çeşitli görüşlerini desteklemek için Kuran’dan ayetler nakletmekte ve yazısını çeşitli şiirlerle süslemektedir. Ve genelde vaaz şeklinde yazmaktadır.

Fezleke ve *Zebîre*’deki bilgiler haricinde Kuşmânî ve onun daha sonraki yaşamı hakkında bilgi ve kayıt bulmak oldukça zor. Ancak bazı tesadüfi bilgilere rastlamak da mümkün. Kuşmânî’den bir ölçüde bahseden ve kendisinin de çağdaşı olan birinci tarihçi Kethüdâ Said Efendi’dir. Kethüdâ Said Efendi, Kuşmânî’nin “*diyar-ı Şimâliye ricâlinden*”⁴⁹ olduğunu söyleyip, daha da önemlisi IV. Mustafa döneminde “*mukabele-i bi’l-misl*” prensibine dayanarak talimli asker yetiştirmenin yeniden başlaması gerekliliği üzerine gizlice yazıp konuştuğunu belirtiyor.⁵⁰ II. Mahmud’un saltanatının ilk yılında ve Alermdar Mustafa Paşa’nın sadrazam olduğu dönemde bu amaç uğruna oldukça cesur bir şekilde camilerde vaaz verdiği görülüyor. Bununla ilgili bir olayı Kethüdâ Said Efendi naklediyor: Alermdar Mustafa Paşa’nın çaba-

larıyla Sekban-ı Cedid adıyla kurulan talimli askerlerin organize edildiği ve birçok gencin buna katılmak üzere teşvik edildiği sırada bundan huzursuz olan yeniçeriler dolayısıyla gergin bir ortam vardı. Bu gergin ortamda bile, *Zebîre* ve *Fezleke*'de de aşıkard olduğu üzere yeniçerilerin amansız bir eleştir-menini olan Kuşmânî'nin vaazlarında yeniçerilere dil uzatmaktan vazgeçme-diği görülüyor. Ramazan ayında (14 Ekim-14 Kasım 1808 devresi) bir gün Fatih Camii'nde, Sekban yazılmaya cesaretlendirici bir vaaz verirken sözü yi-ne talimli ve disiplinli askerlerin faydalarına getirir ve yeniçerileri eleştirir-ken kantarın topuzunu fazla kaçırınca camide vaazı dinleyen bir Yedinci ce-maat odabaşısı daha fazla dayanamaz ve Kuşmânî'nin eteğinden tutup çekiş-tirirken kürsü yere devrilir. O anda Kuşmânî "*ulema yok mu?*" diye, odabaşı ise "*Yeniçeri yok mu?*" diye bağırmaya başlar.⁵¹ Araya girenlerin de yardımıyla olay yatışır. Bu durumdan tedirgin olan Kethüdâ Said Efendi, aynı gün ca-miye gelen devlet erkânıyla sohbet esnasında söz Kuşmânî'yle ilgili konuya gelince, Kuşmânî'nin bu şekilde yeniçerileri tahrik etmeye devam ederse da-ha çok huzursuzluk ve gerginlik yaratacağı konusunda muhataplarını uyarır ve bir an önce "*def*" edilmesini tavsiye eder. Ancak devlet erkânı ona müste-rih olmasını ve yeniçerilerin hiç bir şey yapamayacağı hususunda güvence verirler. Kethüdâ Said, olayları nakletmeye devam ederken bu uyarısının göz önüne alınmadığını ve 27 Ramazan/16 Kasım'da yeniçerilerin isyan etmeye başladığını belirtmektedir.⁵² Aynı olay, Asım Tarihi'nde de Kethüdâ Said ta-rihindekiyle hemen hemen aynı kelimelerle verilmektedir ki, zaten Asım'ın Kethüdâ Said tarihinden faydalandığını bildiğimiz için bunu da aynı kaynak-tan naklettiğini söyleyebiliriz.⁵³ Kethüdâ Said'teki bilgileri aynen tekrarlayan bir diğer tarihçi de Ahmed Rıfat Efendi'dir.⁵⁴

Kuşmânî'den bahseden diğer bir dönem tarihçisi Câbi Ömer Efen-di'dir. İsmi tam olarak vermeyip sadece "*Kuşmânî nâm bir aşîretten kimes-ne*" diye bahsettiği kişinin üç dört defa camide kürsüye çıkıp düşmanın üzerlerine galebe çaldığını, herkesin ulufe almasına rağmen kimsenin se-fere gitmediğini, ancak düşmana "*mukabele-i bi'l-misl*" üzere cevap verilme-den galebe çalınamayacağı gibi hususlarda vaaz verdiğini belirtiyor. Câbi Efendi, buna mukabil kendilerini kâfirlere teşbih ettiğini düşünenler tara-fından sürgün ettirildiği notunu düşünüyor.⁵⁵ Sürgün tarihi olarak 5 N 1223/5

Kasım 1808 verildiğine göre, büyük ihtimalle Kethüdâ Said ve Câbi Ömer Efendi aynı olaydan bahsediyorlar. Ama Kethüdâ Said'in bu sürgün olayından ve Câbi Ömer Efendi'nin de Fatih Cami'ndeki arbededen bahsetmemesi oldukça ilginç. Câbi Tarihi'nde ikinci bir referans da yine aynı olayla ilgili ve yeniçerilerin bu olayı nasıl yorumladığı konusunda ipucu vermesi açısından hayli önemli. Buna göre, yeniçeriler, Kuşmânî'nin vaazını kendilerine kâfir denmesi olarak algılamışlar.⁵⁶ Aslında Kuşmânî'nin *Fezleke*'deki anlatımında da bu olayı hazırlayan sebeplerle ilgili bazı ipuçları var. Yazar, Kabakçı İsyanı'ndan sonra Nizam-ı Cedid ricalinden artakalan herkesin ya azl edildiğini ya da korkudan sindiğini ve kendisinden başka kimsenin ortaya çıkıp fikirlerini zikretmeye cesareti kalmadığından üzülererek bahsediyor.⁵⁷ Hatta O'nun bu cesareti yüzünden başına bir şey gelmesinden endişelenen dostlarının, bir yertsiz yurtsuz gezgin bir derviş iken üzerine vazi-fe olmayan işlerle niye uğraştığı ve başına yeniçeriler tarafından bir bela gelebileceği şeklindeki uyarılarına da kulak asmadığını öğreniyoruz.⁵⁸ Neticede, yukarıda belirttiğimiz gibi sürgün ediliyor. İncelediğimiz yazmanın Zeyl kısmında herhangi bir sürgün olayından söz etmemesinden ve Alem-dar Mustafa Paşa'nın katline yol açan yeniçeri isyanından bahsetmemesinden yola çıkarak, Kuşmânî'nin bu bölümü muhtemelen sürgüne gönderilmeden önce yazdığını ileri sürebiliriz.

Bütün bunlardan çıkarabileceğimiz sonuç, Ubeydullah Kuşmânî'nin III. Selim, IV. Mustafa ve II. Mahmud dönemlerinde yaşayan ve kuzey illerinden (Karadeniz bölgesinden veya Kafkasya'dan) gelen gezgin – ve büyük ihtimalle Nakşibendi – bir derviş olduğu,⁵⁹ III. Selim döneminde ve sonrasında talimli asker alınması ve “*mukabele-i bil-misl*” prensibine dayanarak askeri reformun ateşli ve gözünü budaktan sakınmayan bir savunucusu olduğudur. Ayrıca, amansız bir şekilde mücadeleye giriştiği yeniçerilere ve karşıt gruplara dil uzatarak onların hışmına uğramış ve II. Mahmud dönemi başlarında bilinmeyen bir yere sürgüne gönderilmiş olduğu da kesin.

Bayezid nüshasındaki ana metnin yazarı Ebubekir Efendi ve Zeyl bölümünün yazarı Kuşmânî ile aralarında neredeyse uçurum derecesinde üslup ve görüş ayrılıkları vardır.⁶⁰ Üslup konusunda tek ortak noktaları her ikisinin de çok sivri dilli olmalarıdır. Ama Ebubekir Efendi nispeten daha

yalın ve daha nükteli ve biraz küfürlü bir dille yazmasına rağmen, Kuşmânî daha ağdalı bir dille ve vaaz tarzında kendini ifade etmektedir.

Özellikle *Zebîre*'de, Kuşmânî'nin Sultan Selim'in büyük bir hayranı ve yapmaya çalıştığı reformların en büyük destekleyicisi olduğu aşîkâr bir biçimde ortadadır. Propaganda amaçlı bu eserinde, Nizam-ı Cedid reformlarının İslamiyetin ruhuna aykırı olmadığını hadis ve ayetlerle ispatlamaya büyük çaba sarf etmekte ve bu reformlara destek olmak yerine sürekli zorluk çıkaran yeniçeri ve ulemayı sivri bir dille eleştirmektedir.⁶¹ *Fezleke*'nin Zeyl kısmında ise bunların neticesi olarak meydana gelen Kabakçı İsyanı ve III. Selim'in başına gelenler ve askeri reformların hazin sonuna ağıt yakmakta ve gelecek nesillere kıssadan hisseler vermeye çalışmaktadır. Kısacası, *Fezleke*'nin Zeylinin ve *Zebîre*'nin yazarı olan Kuşmânî, III. Selim ve onun askeri reformlarının hararetle bir savunucusu ve bunu her vesileyle ifadeden kaçınmayan bir destekleyicisi olarak ortaya çıkıyor.

Buna karşılık, Ebubekir Efendi için aynı şeyleri söylemek pek de mümkün değildir. Biz burada tamamen zıt kutupta olan bir yazarla yüz yüze geliyoruz. Kuşmânî, Kabakçı İsyanı'nı ve bu isyanda rol oynayanları lanetlediği halde, diğer yazar isyanı "*Kırk üç tarihinden bu ana gelinceye kadar böyle bir dünya meclisi ve talihsiz ahalinin genel sevinci yetmiş dokuz senede bir defa meydana gelmiş olup*"⁶² ifadeleriyle düpedüz ahali için sevinçli bir olay olarak görüyor ve bu hadiseden duyduğu memnuniyeti hiç de gizlemiyor. Selim III dönemindeki idarecilerin çoğuna karşı büyük bir kin beslediğini her vesilede belli eden yazar, isyan sırasında asiler tarafından öldürülen devlet adamlarının ise "*helâk*" olduğunu belirtiyor, ki bu aslında ölen Müslümanlar ve özellikle yüksek mevkideki devlet adamları için kullanılması pek yaygın ve hoş olmayan bir ifade tarzıdır. Ayrıca her birinin "*helak olmasının neredeyse bir Rus taburunun ortadan kaldırılmasına*" denk olduğunu da özellikle vurguluyor ve bu yüzden de onları ortadan kaldıran asileri "guzât-ı Şarkıye" yani doğulu gaziler olarak nitelendirmekte bir problem görmüyor.⁶³ Yani, Ebubekir Efendi'nin büyük bir garez duyduğu grup, asiler değil tam aksine çok kaba ve ağır bir dille eleştirdiği III. Selim'in saltanatının son dönemindeki devlet adamları ve bir kısım ulema'dır. Zaten, Necib Asım'ın da dikkatini çeken, fakat bunu Asım'ın hiddetinin tedrici olarak azalmasına bağla-

dığı nokta da, söz konusu devlet adamlarına yönelttiği ağır saldırılardır.⁶⁴ İlginç olan nokta, III. Selim'in son dönemindeki devlet adamlarını, yolsuzluk, lükse düşkünlük, müsriflik, mahubluk, halka eziyet, rüşvet almak gibi suçlamalarla çok ağır bir şekilde itham eden ve eleştiren yazarın bu tür ifadeleri asi yamaklar ve yenicheriler için pek kullanmamasıdır.

İki yazar arasındaki diğer bir büyük fark ise, her iki yazarın dini konulardaki yaklaşımlarında göze çarpıyor. Daha önce de belirttiğimiz gibi, Kuşmânî'nin Nakşibendilikle ve özellikle Fatih'teki Ömer Hulusi Efendi Nakşibendi dergahı postnişini Eş-Şeyh İbrahim Efendi ile arasında bir bağlantı olduğu görülmektedir. En azından Nakşibendilere karşı göreceli olarak hoşgörülü bir tavır içinde olduğunu söyleyebiliriz. Öte yandan, kendi yazdıklarından yola çıkarak, Ebubekir Efendi'nin herhangi bir Nakşibendi bağlantısı olmamasının yanı sıra dönemin başka bir Nakşibendi şeyhi olan Şeyh Selami Efendi'ye karşı büyük bir kin ve garez beslediği çok açık bir şekilde belli olmaktadır. Şeyh Selami Efendi de yine Eyüp'teki başka bir Nakşibendi dergahı şeyhidir. Yazara göre, Şeyh Selami Efendi batıl inançlı, dünyevi heveslere düşkün bir şahıstır ve İbrahim Nesim Efendi gibi devrin ileri gelenlerini kendi kişisel amaçları için kullanmıştır.⁶⁵ Yine Hatime kısmında kendisi hakkında verilen bilgilerden ve kendi bölümlerindeki açıklamalarından yola çıkarak edinilebilecek izlenim, Ebubekir Efendi'nin dönemin kibar meclislerindeki itibar ve hürmeti kaybetmesi veya daha başka bir deyişle yerini, muhtemelen, Şeyh Selami Efendi'ye kaptırması, O'na karşı duyduğu nefretin en önemli sebebi gibi duruyor. Ancak, Ebubekir Efendi'nin sosyo-kültürel kimliği hakkında aşağı yukarı hiçbir bilgimiz olmadığından, O'nun Selim dönemi ricaline ve Nakşibendi şeyhine karşı duyduğu kinin sosyal, siyasal veya kültürel boyutları hakkında fikir yürütmek ne yazık ki mümkün olmuyor.

Aşağı yukarı aynı veriler üzerinde kalem oynatan iki yazardan nasıl oluyor da biri isyanı oldukça meşru bir zemine oturturken, diğeri bunu tamamen gayr-i meşru bir hareket olarak anlatmaktadır. Algılamalarındaki bu farklılığın yukarda bahsettiğimiz gibi her iki yazarın da sosyal kimlikleri ve konumlarıyla bağlantılı olduğu şüphesizdir. Ancak unutulmaması gereken nokta her ikisinin de aynı dönemde yaşadığı ve dolayısıyla aynı dili

konuştuklarıdır. Aslında ikisinin de dini bir kariyere sahip olduklarını da göz önüne almak bu açıdan önemlidir. Bu durumda onların okuyucularını ikna etmek için hangi çıkış noktalarından faydalandıklarına bakmamız gerekir. Çok kısaca özetlersek, Ebubekir Efendi'ye göre 1807 isyanı meşru bir isyandır, çünkü yönetici sınıf adil değildir ve halkı ezmektedir. Nemrud mi-zaçlı bu devlet ricali Sultan Selim'in iktidarının başından sonuna kadar "ye-di başlı ejderha" kesilmiştir ve sadece halkı ezmekle kalmamış, tüm imparatorluğu "harabeye" dönüştürmüşlerdir. Yazara göre, isyana sebep olan da sırf kendi menfaatleri için iki zıddı, yani yeniçeri ve Nizam-ı Cedid askerle-rini kalelerde bir araya getirmeleridir.⁶⁶ Burada vurgulanması gereken hu-sus, Ebubekir Efendi'nin Sultan Selim'in idaresi üzerine herhangi bir yo-rum yapmamasıdır. Ancak, sessiz kalması da kanımca aslında çok şey söy-lemektedir. Şöyle ki, Kınalıza'de tamamen formüle edilen ve Osmanlı İm-paratorluğu'nda kabul gören "Nizam-ı Âlem" anlayışının temeli adaletdir ve ancak adil bir sistem toplumun düzen içinde çalışmasını sağlar ve dü-zensizliği önler. Bu düzeni sağlamakla sorumlu olan kişi ise baştaki sultan-dır. Sultanın adil bir şekilde ülkeyi yönetebilmesi için başta kendisinin adil olması, ama daha da önemlisi çeşitli mevkilere atayacağı devlet adamlarını da ehil kişilerden seçmesi gerekir, aksi takdirde huzursuzluk çıkar ve top-lum düzeni bozulur.⁶⁷ Bu da demektir ki, en yüksek mevkideki idareci olan sultanın sadece kendisinin adil olması yeterli değildir, işinin ehli olmayan idareciler de onun adaletini ve meşruiyetini zedeler. Kolayca fark edilebilir ki, Ebubekir Efendi, kendi dönemindeki idarecilerden kaynaklanan yolsuz-luklar, haksızlıklar ve şahsi hırslar yüzünden adaletin zedelendiği ve düze-nin bozulduğu noktasına vurgu yapmakta ve bu zemin üzerinde isyanı hak-lı görmeye çalışmaktadır. Bu adaletsiz düzen yüzünden asiler "ilahi gayret-le" harekete geçmiş ve müntakim olan tanrının kılıcıyla adaletsiz yönetici sınıfın vücudu ortadan kalkmıştır.⁶⁸

Öte yandan, Kuşmânî'ye göre, aynı isyan gayr-i meşrudur, çünkü adil bir sultan ve idareci sınıfın yönetimi altındaki halk isyan etmiştir. O'na göre sistem adildir ve toplumsal düzeni bozan devlet ricali değildir. Yazarın esas çıkış noktası ise, Nizam-ı Cedid'in yönetici sınıfın şahsi hırslarının sevgiyle uygulamaya koydukları bir program olmadığı, aksine imparatorlu-

ğün bekaası ve İslam'ın yücelmesi için şart olduğudur.⁶⁹ Yani ona göre sistemde bir problem yoktur. Ancak, cahil, kandırılmaya müsait ve sadece ellerindeki gelir ellerinden gidecek korkusuyla hareket eden kul ayaklanmıştı. Burada esas suçu üzerine yıktığı şahıslar dönemin kaymakamı Musa Paşa ve Şeyhülislam Ataullah Efendi'dir, ki bunlar şahsi hırslarıyla cahil halkı kandırmışlardır. Ancak, bu iki şahsın hırslarını III. Selim döneminin adaletini bozduğuna dair bir ipucuna rastlayamıyoruz. Fakat IV. Mustafa dönemini tamamen işinin ehli olmayan kişilerin yönetimi ele geçirdiği adletsiz bir dönem olarak değerlendirir, ki bu ancak II. Mahmud'un başa geçip seyfiye ve ilmiye görevlerini tekrar ehil kişilere vermesiyle normale dönmüştür.⁷⁰ Yukarıda dediğimiz üzere aslında aynı söylemi farklı dönemler için kullanmaktadırlar.

Yine de, Ebubekir Efendi tarafından yazılan bu yazma metin, III. Selim dönemi ve O'nun çevresindeki "ıslahatçı" veya "reformcu" olarak bilinen grup hakkında genelde kabul gören bakış açısını en azından sorgulamamıza sebep olacak niteliktedir. Bilindiği gibi, III. Selim'in etrafında olan bu "ıslahatçı" ekip, özellikle modern tarihçiler tarafından yenileşmenin bayrağı olarak görülür ve modernleşme paradigmasında değerlendirildikleri için de rasyonel, ufukları Batıya yönelik, halkın ve devletin iyiliği için çalışan bir kadro olarak bize sunulur. Ancak bahsettiğimiz metinde tam aksine bu grup batıl inançlı, kendi hırslarına mağlup olmuş, halkı ezen bir kesim olarak yansıtılmaktadır. Bu iddiaların hangisinin daha doğru olduğu hakkında tam ve kesin yargıya varmak neredeyse imkâsız olmakla birlikte eser, olayın farklı bir boyutunu göstermesi açısından çok önemlidir. Başka bir önemi ise, bu devrede ve sonradan yazılan eserlerde III. Selim dönemindeki politikalara muhalif grupların sesini duymak pek mümkün olmasına karşın, elimizdeki yazmanın bu boşluğu kısmen doldurabilecek nitelikte olmasıdır. Bütün bunların yanı sıra, Kuşmânî ve Ebubekir Efendi'nin aynı yazma içinde bir araya getirilmiş yazıları, Selim III. dönemi ve özellikle zamanın ricali, yeniçeriler ve Kabakçı İsyanı gibi hususlarda iki farklı görüş açısının olduğunu ve daha sonraki nesillere daha çok Kuşmânî'nin söyleminin miras kaldığını da gözler önüne sermektedir. Bu dikkate değer bir husustur, çünkü Kabakçı İsyanı'nı desteklemesine ve III. Se-

lim'in hal'ine neredeyse kayıtsız kalmasına karşın, yapılacak dikkatli bir metin okuması aslında Ebubekir Efendi'nin de Nizam-ı Cedid hareketine özünde muhalif olmadığını, buna mukabil daha çok dönem ricalinin –Müverrih Asım'ın bu konudaki yorumlarını hatırlatacak şekilde– kötü uygulamalarına şiddetle karşı çıktığını ortaya koymaktadır. Bunun bizim açımızdan çarpıcı bir sonucu ise, III. Selim dönemindeki görüş ayrılıklarında ve ya gruplaşmalardaki tek faktörün Nizam-ı Cedid'i desteklemek ve desteklememek ekseninde dönmediğini ortaya koyması oluyor. Kavganın yeni dönemde kimlerin ne derecelerde istifade edeceğinde yatmakta olduğunu söylemek isabetli bir yaklaşım olarak görülmektedir.

NOTLAR

- 1 A. Cevat Eren, *Selim III'ün Biyografisi*, (İstanbul: 1964); Stanford J. Shaw, *Between Old and New: The Ottoman Empire under Sultan Selim III (1789-1807)*, (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1971); Enver Ziya Karal, *Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları: Nizam-ı Cedid (1789-1807)*, (Ankara: TTK, 1988); Sipahi Çataltepe, 19. Yüzyıl Başlarında Avrupa Dengesi ve Nizam-ı Cedid Ordusu, (İstanbul: Göçebe Yay, 1997); Adil Şen, *Osmanlı'da Dönüm Noktası (III. Selim Hayatı ve Islahatları)*, (Ankara: Fecr, 2003).
- 2 Mehmed Karagöz, "Osmanlı Devleti'nde Islahat Hareketleri ve Batı Medeniyetine Giriş Gayretleri," *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi (OTAM)*, 6, (Ankara: 1995), s. 173-195; Enver Ziya Karal, "Tanzimat'ın Evvel Garplasma Hareketleri," *Tanzimat*, c. 1, (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yay., 1999); s. 13-30; Kemal Beydilli, "Küçük Kaynarca'dan Tanzimat'a Islahat Düşünceleri," *İlmi Araştırmalar*, 8, (İstanbul: 1999), s. 25-64; Stanford J. Shaw, (çev. Faruk Çakır), "Osmanlı İmparatorluğu'nda Geleneksel Reformdan Modern Reforma Geçiş: Sultan III. Selim ve II. Mahmud Dönemleri," *Türkler*, c. XII, (Ankara: 2002). III. Selim ve II. Mahmud dönemi ile ilgili detaylı bir literatür için bkz. Mehmed Ali Beyhan, "Islahatlar ve Buhranlar Literatürü: III. Selim ve II. Mahmud Dönemi," *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 1-2, (İstanbul: 2003), s. 57-99.
- 3 Kemal Beydilli, aslında IV. Mustafa döneminde askeri alandaki yeniliklere sanıldığının aksine "irtica" elinin uzanmadığını ve bu konuda bizzat IV. Mustafa'nın Mühendishane-yi Bahriyye için kapsamlı bir kanunname hazırlattığını belirtmektedir. Kemal Beydilli, *Türk Bilim ve Matbaacılık Tarihinde Mühendishane*, (İstanbul: Eren, 1995), s. 81-82; aynı müellif, "İlk Mühendislerimizden Seyyid Mustafa ve Nizam-ı Cedid'e Dair Risalesi," *Tarih Enstitüsü Dergisi*, XIII (İstanbul, 1987), s. 404-405.
- 4 Bahsettiğimiz dönemlere ait vakayınamelerle ilgili bir değerlendirmeye *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*'nde Erhan Afyoncu tarafından yapılmıştır. Erhan Afyoncu, "Osmanlı Siyasi Tarihinin Ana Kaynakları: Kronikler," *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 1-2 (İstanbul: 2003), s. 101-107. II. Mahmud dönemi üzerine yoğunlaşmasına rağmen, B. Kütükoğlu, "Sultan II. Mahmud Devri Osmanlı Tarihçiliği," *Sultan II. Mahmud ve Reformları Semineri*, 28-30 Haziran 1989, *Bildiriler*, (İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1994), s. 11-19'da dönem kaynakları üzerinde genel bir değer-

- lendirme yapılmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nda vakanüvislik ve vakayinamelerle ilgili bkz. aynı yazar, "Vekanüvis," *İslam Ansiklopedisi*, (Eskişehir: Milli Eğitim Bakanlığı, 2001), s. 271-287.
- 5 1622 İsyanı üzerine detaylı bilgi için bkz. Baki Tezcan, *Searching for Osman: A Reassessment of the Deposition of Ottoman Sultan Osman II (1618-1622)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, (Princeton University: 2001); Gabriel Piterberg, *An Ottoman Tragedy: History and Historiography at Play*, (Berkeley, London, Los Angeles, University of California Press, 2003); Gabriel Piterberg, "Speech Acts and Written Texts: A Reading of a Seventeenth Century Ottoman Historiographic Episode," *Poetics Today*, 14: 2, s. 386-418.
- 6 Tezcan, *Searching for Osman*, s. 5-6.
- 7 Necib Asım, "Müverrih Asım Efendi'nin Metrukat-ı Tarihiyesinden Bir Kaç Parça," *Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası*, (TOEM), no. 33, 6. sene (Ağustos 1331/1913), s. 553-593; no. 34, 6. sene (Teşrin-i evvel 1331/Ekim 1913), s. 592-598; no. 39, 7. sene (Ağustos 1332/1914), s. 168-186; no. 40, 7. sene (Teşrin-i Evvel 1332/Ekim 1914), s. 205-210.
- 8 Necib Asım, "Müverrih Asım," no. 33, s. 553. Necib Asım'ın bahsettiği yazmanın orijinalini görmek ne yazık ki mümkün olmadı. Mehmed Fuad Köprülü, söz konusu müsveddelerin Asım Efendi'nin el yazısıyla yazıldığını belirtmesine rağmen, Necib Asım'ın kendisi böyle bir bilgi vermemektedir. Bu konuda iki ihtimal akla geliyor: Ya Köprülü, Necib Asım'ın neşrettiği eseri gördü ve Asım Efendi'ye ait olduğunu tespit etti veya Necib Asım'ın verdiği bilgilerden böyle bir sonuca vardı. Köprülü'nün kendisinin de belirttiği gibi, Asım Efendi tarihini yazarken Kethüda Said Efendi gibi dönemin bazı yazarlarından faydalanmasına rağmen, yukarıda bahsettiğimiz metni kullandığına dair kesin bir sonuç çıkarmak mümkün değil. (Mehmed Fuad Köprülü, "Asım," *İslam Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Bakanlığı, Eskişehir, 2001), s. 665-673.
- 9 Şair Ebubekir Kani Efendi, 1712-1792 tarihleri arasında yaşamış ve sözünü ettiğimiz yazmanın bahsettiği dönemden yaklaşık 15 yıl önce vefat etmiştir.
- 10 Necib Asım, "Müverrih Asım....," no. 33, s. 553. Asım Efendi'nin tarihi iki cilt olup, birinci cilt I. Petro zamanından itibaren Rus tarihi ve Osmanlı Rus ilişkilerinden bahsettikten sonra III. Selim devri Osmanlı tarihini kapsamakta, ikinci cilt ise Selim'in tahtan indirilmesine yol açan Kabakçı İsyanı'yla başlayıp IV. Mustafa dönemi ve Alemdar vakasını ve hemen akabinde olan olayları anlattıktan sonra II. Mahmud dönemi ile son bulur. (Ahmed Asım, *Asım Tarihi, I-II, İstanbul, 1867*) Aslında bundan sonra 12 yıllık bir süreyi de müsvedde halinde kaydetmiş ise de bunlar kendisinden sonraki vakanüvis Şanizade'ye devr olunmuştur, ki bazılarının kaybolduğu bilinmektedir. Necib Asım, elindeki yazmanın Asım'ın işte bu kaybolan müsveddelerinden olduğunu düşünmüş olmalı. Bu arada şunu belirtmekte fayda var ki, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi mezuniyet tezleri arasında Celâlbeyzade, *Tarih-i Sultan Selim-i Sâlis* başlığıyla transkripsiyonu yapılan metin aslında Asım Tarihi'nden bazı bölümlerdir. Bkz. Mehmed Çoban, *Celâlbeyzâde Sultan Selim-i Sâlis Tarihi* (v. 1-30), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Mezuniyet Tezi, 1981 ve Hasan Aktürk, *Celâlbeyzâde, Sultan Selim-i Sâlis Tarihi* (v. 41-69) (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Mezuniyet Tezi, 1982). Bu tezlerde transkripsiyonu yapılan yazma metnin aslı İstanbul Arkeoloji Müzesi'ndeki yazmalar arasındadır (no. 371) ve *Selîmnâme* adıyla kaydolunmuştur ve aslında Asım Tarihi'nin ikinci cildir.
- 11 Necib Asım, "Müverrih Asım," no. 33, s. 553.
- 12 Necib Asım, "Müverrih Asım," no. 33, s. 554.

- 13 M. Fuad Köprülü, "Asım," s. 672.
- 14 Ziya Nur [Aksun], *Osmanlı Tarihi: Osmanlı Devleti'nin Tahlili ve Tenkidli Siyasi Tarihi*, 6 cilt, (İstanbul: Ötüken, 1994), c. 3, s. 85. Yazarın bu kaynaktan yaptığı alıntılara örnek olarak, bkz. s. 87.
- 15 Yusuf Akçura, *Osmanlı Devletinin Dağılıma Devri (XVIII ve XIX. Asırlarda)*, (Ankara: TTK, 1985), s. 161, dipnot 1.
- 16 Dihkanzade Ubeydullah Kuşmânî, *Fezleke-i Kuşmânî*, (Bayezid Devlet Kütüphanesi, Veliyüddün Efendi, no. 3372-75.)
- 17 Varak 1b'nin ilk kısmı.
- 18 Varak 1b-24a arası.
- 19 Varak 24a-24b arası.
- 20 Varak 25a-30a arası.
- 21 Yazma üzerinde sayfa numaraları verilmediği için, mühürün bulunduğu kapak sayfası 1a kabul edilerek, takip eden sayfalar 1b, 2a... olmak üzere bir numaralandırma yapılmıştır.
- 22 Mahir Aydın, "Şeyhülislam Arif Hikmet Beyefendi," s. 249.
- 23 Kuşmânî, *Fezleke*, 1b, Necib Asım'ın neşrettiği metinde bu kısım yoktur.
- 24 III. Selim ve II. Mahmud dönemlerinde yaşayan ve *Vaka-yı Cedid* adıyla bilinen vakayinamenin yazarının adı da Ebubekir Efendi'dir. Ancak burada ele aldığımız Lokmacı Matrûş Ebubekir Efendi ile *Vaka-yı Cedid* yazarının aynı şahıslar olduğunu düşünmüyoruz. *Vaka-yı Cedid*'in yazarı olan Ebubekir Efendi Enderun'a girerek Hazine-i Hümayun'da başkollukçu ve 1833/1818 yılında başçu-kadar oldu. 1244/1828'de kahvecibaşı, 1245/1830'da Hazine-i Hümayun kethüdahlığı görevlerinde bulundu. 1247/1831'de silahdarlık makamının kaldırılmasından sonra Enderun nazırı oldu. 1251/1836'da vefat etti. (Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996, c. 2, s. 429-430) *Vaka-yı Cedid* adıyla bilinen eseri 1182/1768 ve 1228/1813 tarihleri arasındaki tarihi olaylardan bahseden bir vakayinamedir. (Enderun-ı Hümayun Nazırı Ebubekir Efendi, *Vaka-yı Cedid*, İstanbul: 1332)
- 25 Kuşmânî, *Fezleke*, v. 24a.
- 26 Osmanlı İmparatorluğu 24 Aralık 1806'de Rusya'ya savaş ilan etmiş ve Rus elçisi İtalski'nin tercümanı vasıtasıyla üç gün içinde İstanbul'u terk istenmiştir. Elçi 25 Aralık 1806 tarihinde İngiliz harp gemisi *Canopus*'la İstanbul'dan ayrılmıştır. Zinkensein, *GOR*, c. VII, s. 417.
- 27 Kuşmânî, *Fezleke*, v. 5a.
- 28 Kuşmânî, *Fezleke*, v. 15a
- 29 Kuşmânî, *Fezleke*, v. 24a-24b. Bu kısmın hemen altında okunamayan bir imza var.
- 30 Kuşmânî, *Fezleke*, v. 18b-19b.
- 31 Kuşmânî, *Fezleke*, v. 19b.
- 32 Kuşmânî, *Fezleke*, v. 21b.
- 33 Kuşmânî, *Fezleke*, v. 21b-22a.
- 34 Kuşmânî, *Fezleke*, v. 24a-24b.
- 35 Bu tekke ile daha detaylı bilgi için bkz. Baha Tanman, "Lokmacı Tekkesi," *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*.
- 36 Kuşmânî'nin eserlerinden olan *Zebîre-i Kuşmânî Fi Ta'rif-i Nizâm-ı İlhamî* adlı eseri Ömer İşbilir tarafından çalışılmıştır: Ubeydullah Kuşmânî, *Nizâm-ı Cedid'e Dair Bir Risale: Zebîre-i Kuşmânî fi*

Ta'rif-i Nizâm-ı İlhamî (Ankara: TTK, 2006). Ayrıca bkz. Ömer İşbilir, "Dihkanlızade Ubeydullah Kuşmânî," DİA, 290-291. Aynı eserin yazma bir nüshası Bayezid Devlet Kütüphanesi El Yazması no. 9430'da bulunmaktadır. *Fezleke* ve *Zebîre*'nin dışında diğer bir eseri *Mevâiz-i Kuşmânî*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Şerîyye, no. 591'de mevcuttur. Kuşmânî'nin kendisi bunlar dışında, *Risâle-i İhsânîyye*, *Terkib-i Rehber*, *Nevâibnâme-i Kuşmânî*, *Seyahatnâme-i Kuşmânî* ve *Kanunnâme* adlı eserleri olduğunu belirtmesine rağmen bunlar henüz bulunamamıştır. (Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Ömer İşbilir, *Zebîre*, s. X-XI)

37 Kuşmânî, *Zebîre*, v. 8b; İşbilir, *Zebîre*, s. IX.

38 Kuşmânî, *Zebîre*, v. 17b; İşbilir, *Zebîre*, s. 20.

39 Kuşmânî, *Zebîre*, v. 18a; İşbilir, *Zebîre*, s. 21.

40 Bu Anadolu hanedanı hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Rıza Karagöz, *Canıklı Ali Paşa*, (Ankara: TTK, 2003) ve Canay Şahin, *The Rise and Fall Of an Ayan Family in Eighteenth Century Anatolia: The Canıklızades*, (Basılmamış Doktora Tezi, Bilkent Üniversitesi, 2003).

41 Bu konularda çok detaylı bilgiler, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, özellikle, Hatt-ı hümayun kataloğundaki belgelerde mevcuttur.

42 Aslında, Kuşmânî seyahati sırasında Tayyar Paşa'yla görüşmüş de olabilir. Ancak bu konuyla ilgili hiçbir ipucu yok.

43 Kuşmânî, *Zebîre*, v. 18a; İşbilir, *Zebîre*, s. 21.

44 Kuşmânî, *Zebîre*, v. 18b; İşbilir, *Zebîre*, s. 21.

45 Kuşmânî, *Zebîre*, v. 67b; İşbilir, *Zebîre*, s. 3. *Zebîre*'nin benim kullandığım Bayezid nüshasının sonunda, eserin takdimi için yazılan arzuhalin metni veriliyor, v. 73a.

46 Kuşmânî, *Fezleke*, v. 26b, v. 28a.

47 Kuşmânî, *Zebîre*, v. 71b; İşbilir, *Zebîre*, s. 1.

48 İşbilir, *Zebîre*, s. 84. Benim faydalandığım Bayezid nüshasında bu bilgiler yoktur.

49 "diyar-ı şimaliye" tabiri Kafkasya veya Karadeniz bölgesi için kullanılmış olabilir.

50 Kethüdâ Said Efendi, *Kethüdâ Said Tarihi veya Tarih-i Selim-i Salis*, (Bayezid Devlet Kütüphanesi, Veliyüddin Efendi, no. 3367), v. 133a.

51 Kethüdâ Said, *Tarih*, v. 133a-134a.

52 Kethüdâ Said, *Tarih*, v. 134a-b.

53 Ahmed Asım, *Asım Tarihi*, c. II, s. 241-42.

54 İlmihan Sağlamdemir, Ahmed Rifat, *Mecmû'a-ı Vekâyî-i Asr-ı Mahmûd Hân-ı Adli*, (Basılmamış Yüksek Lisan Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 1994), s.18.

55 Câbi Ömer Efendi, *Câbi Târihi (Târih-i Sultân Selim-i Salis ve Mahmûd-ı Sâni)*, 2 cilt, (Ankara: TTK, 2003), c. I, s. 257.

56 Câbi Ömer Efendi, *Câbi Târihi*, c. I, s. 280; Câbi tarihinde verilen bilgiye İşbilir, "Ubeydullah Kuşmânî," s. 290'da ve İşbilir, *Zebîre*, s. IX, kısaca değiniyor.

57 Kuşmânî, *Fezleke*, v. 27b.

58 Kuşmânî, *Fezleke*, v. 27b-28a

59 III. Selim döneminde, Nakşibendi-Müceddidi tarikatının Nizâm-ı Cedid'i desteklemesi ve dönemin ricalıyla yakın bağlantısı hakkında, bkz. Butrus Abu-Manneh, "Introduction: The Ottoman Upper Classes and Islam: The Nineteenth Century" ve "The Naqshbandiyya-Mujaddidiyya and the

Khalidiyya in Istanbul in the Early 19th Century," *Studies on Islam and the Ottoman Empire* (Istanbul: The ISIS Press, 2001).

- 60 Ömer İşbilir, *Zebîre-i Kuşmânî* üzerinde bilgi verirken, aynı müellifin *Fezleke* adlı eserinden de biraz bahsetmektedir. *Fezleke*'de, bizim Ebubekir Efendi ve Kuşmânî tarafından yazılmış olduğunu tespit ettiğimiz bölümler arasındaki üslup farkı İşbilir'in de dikkatini çekmiş ve bu iki bölümün müellifinin aynı şahıslar olamayacağını iddia etmiştir. Ancak, Zeyl kısmının Kuşmânî'ye ait olduğunu belirtmesine rağmen, diğer bölümün müellifi hususunda bir fikir beyan etmemiştir. Bkz. İşbilir, *Zebîre*, s. X ve aynı yazarın "Ubeydullah Kuşmânî," s. 290-91.
- 61 Kemal Beydilli-İlhan Şahin, *Mahmud Raif Efendi ve Nizam-ı Cedid'e Dair Eseri*, (Ankara: TTK, 2001), s. 1'de Kuşmânî'nin *Zebîre*'si Nizam-ı Cedid'i müdafaa eden eserler kategorisinde konulmaktadır. *Zebîre* ve III. Selim dönemindeki ıslahatla ilgili çeşitli risalelerle ilgili kapsamlı bir çalışma için bkz. Kemal Beydilli, "Küçük Kaynarca'dan Tanzimat'a Islahat Düşünceleri," *İlmi Araştırmalar*, 8 (İstanbul, 1999), s. 25-64.
- 62 "Kırk uç târihinden bu vakte gelince böyle bir divân-ı alem ve meserret-i umûm-ı ahâlî-i bi-felek yetmiş dokuz senede bir kere ika etmiş olub...", Kuşmânî, *Fezleke*, v. 15b. 1143/1730-1731 tarihinde bahsedilen olay Patrona Halil isyanı olmalıdır.
- 63 "... her birinin iklâkî bayağı bir Moskov taburunun izmihlâl ve ifrâına mütevâzî olduğundan," Kuşmânî *Fezleke*, v. 13b. 1 Temmuz 1798'de Mısır'ın Fransızlar tarafından işgali ile başlayan Osmanlı-Fransız savaşında, İngiliz ve Ruslar 1798 ve 1799 senelerinde yapılan ittifaklarla Osmanlı tarafında savaşmıştır. Rus ve Osmanlı kuvvetlerinin bir amacı da Campo Formia (17 Ekim 1797) antlaşmasıyla Fransız hâkimiyetine geçen Venedik Cumhuriyeti'ne birtakım adaların Fransızlardan kurtarılmasıdır. Bu cephedeki harekâta "müsteşar" sıfatıyla katılan Mahmud Raif Efendi, 24 Cemaziyelâh 1213/3 Aralık 1798 tarihli bir mektubunda Korfu Kalesi'nin Fransızlardan alınması ile ilgili bilgi verirken, Osmanlı ve Rus kuvvetlerinin Fransızlara karşı çarpıştığını belirtir. Mahmud Raif Efendi'nin bu savaşta ölen Müslüman askerlerinden "şehid," Rus askerlerinden ise "telef" oldu diye bahsetmesi dikkat çekicidir, ki Kemal Beydilli-İlhan Şahin bu ifade tarzını iki müttetikün zoraki dostluğunun bir göstergesi olarak yorumlar. Beydilli-Şahin, *Mahmud Raif Efendi*, s. 25.
- 64 Asum Efendi de bazen Selim dönemindeki iktidardaki gruba karşı kızgınlığını belli etse de, Ebubekir Efendi kadar küfürlü ve hakarete varan ifadeler pek kullanmıyor.
- 65 Kuşmânî, *Fezleke*, v. 23a-24a.
- 66 Kuşmânî, *Fezleke*, v. 12b.
- 67 Fahri Unan, *İdeal Cemiyet, İdeal Devlet, İdeal Hükümdar*, (Ankara: Lotus, 2001), s. 54-57.
- 68 Kuşmânî, *Fezleke*, v. 12b.
- 69 Kuşmânî, *Fezleke*, v. 25a.
- 70 Kuşmânî, *Fezleke*, v. 29a.

SADELEŞTİRİLMİŞ METİN

HATİME (1b)

EBUBEKİR EFENDİ TARAFINDAN YAZILAN ANA METİN

Beyannâme sureti (1b-4b)

Osmanlı İmparatorluğu'nun Dış İlişkileri (4b-5a)

İngiliz Donanması'nın Boğazı Geçmesi (5a-7a)

İstanbul'un Savunulması Tedbirleri (7a-7b)

Tercüman Pizani'nin Kütahya'ya Sürülmesi (7b)

İbrahim Nesim Efendi'ye Suikast Teşebbüsü (7b-8a)

Feyzullah Efendi'nin Hal Tercümesi ve Katli (8a)

Feyzullah Efendi'nin Yaftesi (8a-8b)

Prusya Elçisinin İstanbul'a Gelişi ve Geri Gönderilmesi (8b-9a)

Eski Kütahya Valisi Filibeli Çelebi Ömer Paşa'nın Limni Muhafızı Tayini (9a)

Eski Reisülküttab Atıf Efendi'nin Vefatı (9a)

Rus Seferi İçin Yeniçerilerin İstanbul'dan Ayrılışı (9a)

İbrahim İsmet Beyefendi'nin vefatı (9a)

Dergâh-ı Ali Topçu, Cebeci ve Arabacılarının ve

Serdar-ı Ekrem'in İstanbul'dan Ayrılışı (9b)

Defterdar-ı Şıkk-ı Evvel Osman Efendi'nin Azli ve

Hasan Tahsin Efendi'nin Nasbı (9b)

Kaptan-ı Derya Seydi Ali Paşa'nın Bozca Ada'yı

Ruslardan Kurtarma Teşebbüsü (9b)

Ordu Nüzül Emmini Cihanzade Hüseyin Bey'in Azli ve

Kethüda Kâtibi Numan Efendi'nin Nasbı (9b)

Feyzi Beyzade Mehmed Bey'in Defterdar-ı Şıkk-ı Evvel Nasbı (10a)

Ordunun Edirne'den Hareketi (10a)

Esad Bey'in Azli ve Dağdevirenoğlu'nun Başkapıkulu Nasbı (10a)

Bozoklu Mustafa Efendi'nin Azli ve Âmir Bey'in Âmedci Nasbı (10a)

Mehmed Emin Behiç Efendi Muhasebe-i Evvel Tayini (10a-10b)

Eflak ve Boğdan Voyvodaları ve Valide Kethüdası Yusuf Ağa (10b-11a)

Münib Efendi'nin Mükalemelere Memuriyeti (11a)

Dökümhane'de Kaza (11a-11b)

Yazıcı Halifelerinden Ahmed Efendi'nin Katli (11b-12a)

Tevcihât (12a)

Kalelere Nizam-ı Cedid Askeri Yerleştirilmesi ve Yaratdığı Gerginlik (12a-13b)

Halil Haseki'nin Kale Yamakları Tarafından Katli (13a)

Mahmud Raif Efendi'nin Katli (13a-13b)

Asilerin Büyükdere Çayırı'nda Toplanması (13b)

Asilerin Yürüyüşleri ve Etmeydanı'na Varmaları (14a)

Ricâlin tedbirleri (14a-14b)

Öldürülmesi İstenilen Ricâlin Listesi (15a)

İbrahim Nesim Efendi'nin Katledilmesi (15a)

Bolu Voyvodasının Kapı Çukadarının Katledilmesi (15a-15b)

Nizam-ı Cedid Askeri Korkusu (15b-16a)

Memiş, Safi, Bekir Efendi ve Şakir Ağa'nın katli (16a)

IV. Mustafa'nın Cülusu (16b)

Mabeynci Ahmed Bey'in Katli (16b-17b)

Hacı İbrahim Efendi'nin Katli (17b)

Hüccet-i Şeriyeye (17b-19b)

Tevcihât (19b)

Kapan Naibi Abdüllatif Efendi'nin Katli ve Yaftesi (19b-20a)

İbrahim Nesim Efendi Vekilharcının Nefyi (20a)

Yusuf Ağa'nın Nefyi (20a)

İbrahim Nesim Efendi'nin Mühürdarnın Hapisten Tahlisi (20b)

Şamlı Ragıp Paşa Hakkında Bilgi (20b-21b)

Tevcihât (21b)

Yusuf Ağa'nın Katli ve Yaftesi (21a-21b)

Yusuf Ağa'nın Muhallefâtından Çıkan Hüccet (21b-22a)

Yusuf Ağa'nın Adamları (22a)

Yusuf Ağa'yla İlgili Yorumlar (22a-22b)

Sekbanbaşı Arif Efendi'nin Azl ve Nefyi (22b-23a)

Şeyh Selami Efendi Hakkında Yorumlar ve Nefyi (23a-24a)

HATİME (24a-24b)

ZEYL: UBEYDULLAH KUŞMÂNİ TARAFINDAN YAZILAN FEZLEKE-i KUŞMÂNİ (24b-30a)

[YAZARI BİLİNMEYEN GİRİŞ KISMI]

(1b) Allah'a ve Resul'üne hamd olsun. Dünyanın kanunu ve her şeye kadir Allah'ın hükmü gereğince, 1806/1807 senelerinde meydana gelen ve devletimizle ilgili çeşitli can alıcı olayları ve devletin ileri gelenleriyle ilgili garip hikâyeleri akıl ve irfan sahibi bazı kalem erbabı şöyle anlatırlar ki,

[EBU BEKİR EFENDİ'NİN YAZDIĞI ANA METİN]

1221 senesi mübarek Ramazan ayında [12 Kasım-12 Aralık 1806] Rusya devleti, Osmanlı devleti aleyhinde binbir çeşit olaylar ve garip garip meseleler ortaya çıkarmaya başladı. Bu maddelerin her biri ortaya çıktıkça, Rusya devletinin İstanbul'da bulunan elçisi meseleyi açıklığa kavuşturmak üzere reisülküttab tarafından çağrılıyordu. Ancak, on sekiz defa görüşmeye çağırılmasına rağmen on sekizinde de türlü türlü aldatıcı ve hileli yollara saparak, doğru düzgün bir açıklamada bulunmadı. Bu durum savaş ilanını gerektirdiği için, yüce devletimiz de sefer hazırlıklarına başlayıp, Rusya'ya karşı savaş ilan etti. Bu heyecanlı günlerde Avrupa devletlerine hitaben yayınlanan beyannamenin sureti aşağıda verilmiştir. Beyanname sureti:

Uzun bir müddetten beri dost devletlerin emniyet ve huzurunu sağlayan anlaşma şartlarının ortadan kalkmasına çalışanlar vardır. Bu gibi teşebbüslerin, anlaşmanın feshine ve uluslararası düzenin bozulmasına sebep olacakları doğruluk sahibi bütün hükümdarlar tarafından bilinen bir gerçektir. Doğruluk sahibi hükümdarların bu zabıtaı bozmamaya itina gösterdikleri ve dikkat edegeldikleri açık-

* Metnin sadeleştirilmesinde herhangi bir bölüm atlanmamıştır. Ancak metni yoran veya aynı anlama gelen bazı kelime grupları azaltılmıştır. Okumayı kolaylaştırmak maksadıyla metindeki hadis, ayet, şiir ve konuşmalar imlik olarak, belge kopyaları ise dar sütunlar halinde dizilmiştir. Günümüzde tam karşılığı olmayan terimler dipnotlarla açıklanmıştır. Sadeleştirilen bölümde modern Türkçedeki imla kurallarına uyulmuştur.

tır. Ancak Rusya devleti, komşusu bulunan devletlerin haklarına gerek doğrudan gerekse dolaylı yollardan saldırıda bulunmaktadır. Bu ise anlaşmanın ihlalini gerektiren durumlardan olup, İslam memleketleri üzerinde art niyet beslediği de (2a) tüm dünyaca malumdur. Osmanlı devletinin vefakârlık ve doğruluk ile gösterdiği iyi niyet ve ılımlı tutumun değerini bilmeyip, her fırsatta kötülükle cevap vermiş ve komşuluğu saldırganlık için vesile add etmiştir. Bu bağlamda, 1188/1774' senesinde yapılan anlaşma şartlarına göre, Rusya'nın Kırım üzerinde herhangi bir hakkı ve hükümeti yokken türlü türlü bahanelerle Kırım'ın serbestliğine aykırı bir tutumu açıkça benimsemiş ve nihayeti Kırım'a asker sevk ederek bu büyük ülkeyi barış zamanında istilaya teşebbüs etmiştir. Ayrıca Gürcistan üzerinde Osmanlı Devleti'nin çok eskiden beri hakkı aşikâr iken, bir müddet çeşitli desiselerle müdahaleden sonra sonunda burayı da zabta çalışmıştır. İslam topraklarına tayin ettiği konsolosları bir devlet memurlarına yakışmayacak şekilde, görev yerlerindeki gayri Müslim halkı kandırarak ticaret gemilerine bindirip kendi diyarlarına nakl etmişlerdir. Ayrıca imparatorluk toprağında patente kâğıdı neşr etmek ve Akdeniz adalarının gemilerine bayrak vererek gemi ve gayri Müslim halkı sahiplenmek gibi uygunsuz davranışlar sergilemeye cesaret etmişlerdir. Osmanlı Devleti ile Rusya Devleti arasında, sulha ilave olunan, ittifakın yapılmasından sonra bu tip hoş olmayan hareketlerin sona ereceği umut edilirken, Rusya bu yeni bağlantıyı kötü niyetlerini uygulamada kolaylık sağlayacak bir vesile olarak kabul etmiş ve müttefikinin toprağında bir huzursuzluk çıkartmak için Sırp reayasını kandırmış, bunlara para ve mühimmat vererek isyanlarına yardımcı olmuştur. Öte yandan Tiflis tarafından birer defa zahire geçirmek için izin istemiş, devletimiz de aradaki ittifaka hürmeten buna izin vermiştir. Ancak izin verildikten sonra Faş tarafına asker, top ve mühimmat ihraç edip, Anakra Kalesi'ni cebren istila ve zabt etmiş, Kemhal'de istihkâmatlar yaparak esas niyetini ilan etmiştir. Bunun üzerine İstanbul'da bulunan Rusya elçisine tekrar tekrar nota gönderilerek uygunsuz durumun ortadan

kaldırılması istenmiştir. (2b) Ancak, elçi bey her defasında farklı bir cevap vererek henüz düzgün bir açıklamada bulunmamıştır. Rusya devleti, iki devlet arasındaki ittifakın temeli olan hüküm şartlarına aykırı çeşitli tutumlar içine girmiştir. Osmanlı Devleti'ne tabi olan Yedi Ada Cumhuriyeti' hakkında zaman ve kefaletten dışında Rusya devletinin, şartlar gereğince hiçbir hakkı yok iken ve adı geçen cumhuriyete asker göndermek gerektiği takdirde iki tarafından iştiraken tayin olunması ve iç nizamının her iki devlet tarafından kabul olunduktan sonra icra edilmesi anlaşma şartlarında belirtilmiş olmasına rağmen, Rusya, Yedi Ada Cumhuriyeti'ni özel mülkü gibi kullanarak istediği gibi asker sevki ve Petersburg'da tertib olunmuş kanunlara bağlı olarak idareye çalışmaktadır. Bunun yanı sıra, Yedi Ada Cumhuriyeti'ne yakın ve civarda bulunan Rumeli kazalarının ahalilerini de gizli ve alenen kandırmak için söz konusu cumhuriyeti merkez olarak kullanmakta, o tarafa iltica eden kanun kaçaklarını da sahiplenmektedir. O bölgelerde karışıklığın önüne geçmeye çalışan Osmanlı memurlarının ve özellikle Yanya mutasarrıfı Ali Paşa' hazretlerinin aleyhine etmedikleri nifak kalmamaktadır. Bir müddetten [beri] Avrupa devletleri arasındaki savaşlarda, Osmanlı devleti tarafsızlık ilkesini benimsemiştir. Ancak, Osmanlı devletinin titizlikle korumaya çalıştığı tarafsızlık ilkesini ihlal etmek fikriyle önceleri Yedi Ada Cumhuriyeti için Karadeniz'den geçişlerine ruhsat verilen beylik gemileri tarafsızlık usulüne hiç dikkat etmemekte ve sürekli geçmektedir. Arnavutluk ve diğer bölgelerden gizlice gönderdiği adamlar marifetiyle kandırdığı adamları bu gemiler ile getirdiği askere ilhak etmektedir. Bunun yanı sıra, Osmanlı devletinin bilgisi dışında İtalya üzerine tayin ve Osmanlı tebaası olan Kara Dağlı'yı sürekli tayin ettiği adamlar vasıtasıyla itaatten çıkartmak gibi niza sebep olacak türlü türlü tavırlar sergilemekte ve son olarak Osmanlı devleti topraklarından askeri tahriri yapacak derecelerde uluslararası edeb kaidelerini alenen fesh etmektedir. Eflak ve Boğdan'da "patente" dağıtmak (3a) gibi türlü türlü yollarla sahiplendiği gayri Müslüman halkın sınırı olmayıp, bu iki memleketi baya-

ğl kendi toprağı addeden konsolosları buraların idaresine müdahale etmekte ve yaptıklarına rıza göstermeyen voyvodaların⁴ aleyhinde daima şikâyetçi olmakta ve düşmanlık beslemektedirler. Öte yandan, kendi taraflarına meyl ve rıza gösterenlere sahip çıkmaktadır ki, oralarda Osmanlı devleti tarafından voyvoda bulunması bayağı zor bir durum haline gelmiştir. Rusya devletinin bu tarz icraatlarının her biri anlaşmayı bozacak ve savaş ilanı sayılabilecek maddeler iken, Osmanlı devleti tarafından sürekli sabır gösterilmiştir. Ancak bu sabır ve tahammül haşa aczinden veya zaafından değil, sadece Allah'ın kullarının kanını akıtmamak kaygısından ve her iki tarafın tebaasına duyulan şefkatten kaynaklanmaktadır. Amaç, her madde-nin dostane müzakere edilmesi ve layık olduğu üzere tanzimine çalışılmasıdır. Hatta bundan önce Osmanlı devleti, Eflak ve Boğdan voyvodalarını bazı idari sebepler yüzünden azl eylediğinde, Rusya devleti bu azlin kendisine ihbar edilmemesini anlaşmazlık konusu haline getirmiştir. Halbuki, halen Eflak'ta voyvoda bulunan hainin, ihaneti sebebiyle azlinin bir saat ertelenmesi bile Osmanlı devleti için zararlıydı. Azli önceden Rusya'ya ihbar olursa, kendisinin mutlaka duyacağı ve daha fazla hainlik yapacağı aşikâr olduğundan, Rusya'ya voyvodalar değiştirildikten sonra dostane haber verilmiştir. Ancak, bir müddet sonra İstanbul'da bulunan Rus elçisi eski voyvodaların tekrar atanmasını devleti adına talep edip, en ufak bir gecikme olursa tüm elçilik ekibiyle İstanbul'dan ayrılacağını kesin bir dille yazmıştır. Elçi Bey, bir yandan Rus tüccarlarına hazırlanmalarını tenbih ederken, Babıali'ye⁵ de "Rusya devletinin bu hususu Osmanlı devletine karşı savaş ilanı için fırsat olarak gördüğü zannedilmesin. Eğer eski voyvodalar tekrar atanırsa iki devlet arasında hiçbir düşmanlık kalmaz ve ben bu maddenin hallolup olmadığını hududlara derhal yazarım," şeklinde resmi bir ifade vermiştir. Ancak, elçinin güvencesine rağmen Rusya'nın bu meseleyi savaş ilanına vesile edeceğini Osmanlı devleti farketmiş ve böyle küçük bir meseleyle (3b) gereksiz yere uğraşmasının nedeninin savaşın sorumluluğunu Osmanlı devleti üzerine yıkmaktan ibaret olduğunu anlamıştır.

Osmanlı devleti, Rusya'nın Avrupa devletleri nezdinde zerre kadar bir itirazına mahal bırakmamak için azl edilen voyvodaların tekrar tayin edilmesine razı olmuştur. Bu şekilde, Rusya devletinin, hiç olmaz ise diğer devletlerden hicap ederek, Osmanlı devletine karşı düşmanlıktan vazgeçeceği ümit edilmişti. Ancak Rusya devleti uluslararası kaidelere hürmeti asla aklına getirmeyerek bu meseleden iki buçuk ay sonra, ki aradaki barış ve ittifak halen devam ediyordu, İslam hududuna taarruz etmiştir. O tarafta bulunan ahali ve Bender ve Hotin kaleleri muhafızları aradaki anlaşma şartlarına itimat ederek kendilerini güvende hissetmişken, Ruslar bu hali düşmanlık için fırsat bilmişler ve çeşit çeşit hilelerle bu iki kaleyi istila ve zabta çalışmışlardır. Böyle bir saldırganlığın, uluslararası düzeyde geçerli olan devletler hukukuna ne derece aykırı olduğu aşikârdır. Bu saldırı önceden hiçbir şekilde haber verilmediği gibi, saldırıdan sonra bir açıklama istenen Rus elçisi ise voyvodaların tekrar tayin olunduğunu, hem devletine hem de Turla tarafına haber vermiş olduğunu; Rusya askerinin geçişinin önceki memuriyetinden dolayı olduğunu sandığını belirterek, arada en ufak bir problem olmadığını ve devleti tarafından da kendine buna dair bir haber verilmediğini belirtmiştir. Neticede, bu defa Rusya devletinin ansızın İslam hududuna saldırıp ve kale zabtettiği haberi ulaştığında, Rus elçisinin derhal İstanbul'dan kovulup ve kötülüğe kötülükle karşılık vermek lazımken, savaşların yıkıcılığından Allah'ın kullarını korumak gibi bir iyi niyetine bağlı kalınmış ve ilk olarak meselenin iç yüzü elçi beyden sorulmuştur. Rusya devleti, savaşta ve barışta bir devlet olarak uluslararası kaidelere hiç olmaz ise diğer devletlerden utanarak riayet eder düşüncesiyle, bir müddet daha durum araştırılması yapılması tercih edilmiştir. (4a) Elçi bey ise, saldırıdan otuz gün geçmesine rağmen konuyla ilgili bir bilgisi olmadığını bildirmekten başka bir beyanatta bulunmamıştır. Durum, devletimiz için gittikçe zararlı bir hal almaya başlamıştır. Nitekim, bir yandan Mikelson adlı Rus generali, Rumeli'deki kadı ve zabıtlere hitaben art niyet ve adi hilelerden ibaret beyannameler göndererek aklı sıra Müslümanları kandırmaya ve

Osmanlı topraklarına fitne tohumu ekmek gibi bir devletin yapması gereken ve siyasi ahlakla asla bağdaşmayan tavırlara cesaret etmiştir. Rus askerinin tecavüzü artık iyice ortaya çıkmış olduğundan ve böyle bir düşmandan intikam almak İslam milletlerine farz olduğundan, Allah'ın yardımıyla düşmanın tecavüzünü def etmek için tüm kara ve deniz kuvvetlerini hazırlamak lazım gelmiştir. Bu suret, yukarıda beyan olunduğu üzere, Osmanlı devletinin hiçbir devletin katlanamayacağı derecelerde gösterdiği ılımlılık, Rusya devletinin saldırgan tavrını artırmaktan başka bir netice vermemiştir. Artık bu devletin savaş yanlısı olduğu açık olduğuna göre, bu savaşta Osmanlı devleti haklı durumdadır ve dökülecek kanların ve savaşın getireceği zorlukların tek sorumlusu Rusya'dır. Bu devletin katında anlaşmalar ve ittifaklar muteber olmadığından, artık hiçbir devletin emniyeti kalmadığı dürüstlük ve doğruluk sahibi tüm dost devletlerin kabul edeceği bir husustur, ki buna dayanarak işbu beyanname hazırlanmış ve resmi kaidelere uygun olarak birer nüshaları devletleri tarafına gönderilmek üzere İstanbul'daki tüm elçi dostlarımıza gönderilmiştir.

Yukarıdaki beyannamenin yayınlanmasından sonraki ilkbaharda Rusyalı üzerine karadan ve denizden hücum etmek amacıyla asker sevkı kesinleşti. (4b) Rusyalı, Osmanlı devleti ile Fransalının kendi aleyhinde ittifak edip iki orduyla savaşmak zorunda kalacağını tahmin ediyordu. Bu yüzden, *dil ateş, dilber ateş, zaman ateş* mantığınca, iki ateş arasında kalıp mağlup olmamak için o da İngiltere ile ittifak yaptı. İngiltere ise, bu savaşta Osmanlı devletini vazgeçirmek sevdasıyla kendisini meydana attı. Ancak, Osmanlı devletinin, kendilerine hiçbir şekilde itibar etmediğini fark etmek İngiltere'ye çok ağır geldi. İngilizler, aslen kibir ve gururlu bir millettir. Sahip oldukları sanat ve sanayilerini gizleme ve esirgemeleriyle meşhur haşin ve cimri bir millet olup, iddia ettikleri gurur ve kibirlerini icrada dakika geçirmezler. İngilizler bizim devlet adamlarımıza hiç benzemez. Bizim devlet erkânımız kılık kıyafet, kaftan kalıbı ve dış görünüşe takılıp kalan ruhsuz adamlardır. İngilizler, bizimkiler gibi sürüyle hizmetkârla do-

laşmazlar. Bizimkilerin aksine kâğıttan kırpmalı tepeli, piliç çakşırılı, horoza benzer iç ağası namında bir takım katırlara iltifat etmeyip ve akıl noksanı oldukları ayet ve hadislerle belli olan korkak kadın taifesini taklit ile mineli sayısız kutu, mücevher, saat, bıçak, süslü elbiseler vesair kadınca ve aldatıcı ihtişama meyilli değildirler. İngilizlerin böyle boş gösteriş yerine, devletlerine iftihar vesilesi olacak savaşlara ve mutlak galibiyet getirecek meselelere kafa yorduklarını ve her yerde iddia ettikleri kibirlerini ispat edegeldiklerini Avrupa'yla ilgili birazcık malumu olan herkes bilir. Mısır vakasında, İngiltereli ve Moskovlu ile ittifak yapıp, İngiltereli ile ittifakın semeresi her ne kadar görülmüş ise de Moskovlu'nun Yedi Ada'yı zabt ve tasarrufu ve diğer Akdeniz Adaları'na el uzatma ve istilası ancak İngiltere'nin göz yumması ve himayesi sayesinde. Yani, aslında bu ittifakın faydasıyla Moskovlu'dan görülen zarar karşılaştırıldığında Osmanlı'nın tamamen zararda olduğu aklı (5a) olan herkes için aşîkârdır. Osmanlı devletinin, zamanın şartlarına uyarak, Fransalı ile ittifak edip kendilerini terk ve feda etmelerine Moskovlu ile İngiltereli kızmıştı. İki ay boyunca haftada iki üç gün reisülküttab konağında ve başka yerlerde görüşmeler yapıp, en sonunda Moskovlu'ya kesin cevap verilmekle, Rus elçisi bir gemiye binip bundan altı ay önce Akdeniz'e doğru yola çıkmıştır. İngiltereli ise inadında ısrar ve elçisi olacak mecnun ve akılsız, bir iki ay daha görüşmelere devam etmiş ve en sonunda kendisine kesin bir cevap verileceğini anlayınca bir aydan beri Tophane'de demirlemiş olan bir İngiliz fırkateynine binerek, gece saat beşte gizlice şehirden ayrılmıştır. Korkusundan demir almaya bile çekinip bunu keserek terk ettiği ertesi günü şamandıra denilen demir nişanından anlaşılmıştı. Elçi şehri terk etmeden önce yapılan görüşmelerde, Osmanlı ile İngiltere arasına anlaşmazlık gireceği tahmin edilerek Feyzi Efendi Boğazların istihkâmına tayin edilmişti. Ekin İti dedikleri Feyzi Efendi, sinsilik ve hıyaneti yüzünden bin keseden fazla Nizam-ı Cedid mukataaalarından⁶ rüşvet almış, hırsızlık yapmış ve sonuçta şıkk-ı sani defterdarlığından⁷ azledilmişti. Azlinden üç beş gün sonra hiçbir işi sanatı olmayarak Boğaz kalelerinin istihkâmına tayin buyrulmuştu. Memur olduğu bölgeye vardığında ise kesinlikle görevine kafa yormamış ve Hadîmoğlu dedikleri dinsiz lanet ile zevk, işret ve sohbet âlemlerine dalmıştı. Onlar orada zevk ve safa âlem-

lerindelerken, kaptan-ı derya Salih Paşa'yı da bu kalelere varıp, kıt Türk akıyla güya etraf ve çevreyi teftiş ve gerekli uyarıları yapması için Ekin İti'nden yirmi beş gün sonra bölgeye gönderdiler. Paşa'nın Boğaz'a varmasından dört beş gün sonra, İngiltere elçisi korkusundan firar ve Çanak Kalesi'ne ulaştığında denizcilik kaidelerine uyarak iki tarafı selamlamak için toplar atarak çekip gitti. Sekiz on gün evvel Seddülbahir ve Kum Kalelerinden dostane geçip, ancak Çanak Kalesinden barut kaldırmak ve sair işaret ile girmesine engel olunduğundan (5b) içeri girmeye cesaret edemeyip Seddülbahir ve Çanak Kale arasında Kepez Burnu'na demir atmış olan küçük ve büyük dört adet İngiliz gemilerine katıldı. Buradan kendisiyle kaçmış olan baş tercüman Pizani'yi Kepez Burnu'ndan bir sandala bindirip, Yedi Kule'de hapsedilme korkusu yüzünden İstanbul'dan firar etmiş olduğunu Kaptan Paşa'ya bildirmesini tenbih etti. Pizani, elçinin mesajını bildirdiğinde, Kaptan Paşa hayret etti ve *"eğer devletimizin elçi beye karşı bir art niyeti olmuş olsa biz de bilirdik"* diye karşı tarafı ikna etmeye çalıştıysa da başarılı olmadı. Kaptan Paşa, Ekin İti ve Hadımoğlu'nun kalelerin istihkâmına kafa yormadıklarını bildiğinden birkaç gün vakit kazanmak niyetiyle, elçi bey ile Boğaz'da birkaç defa görüşüp *"İstanbul'a yazalım, talep ettiğin eski ittifak senedini mühürleyip imzalatmak hususuna çalışırız"* diyerek oyaladı. Sekiz on gün geçtikten ve güya kaleler mümkün mertebe takviye edildikten sonra, Bozcaada civarında on beş yirmi günden beri demirleyen on sekiz yirmi küçük ve büyük gemiden oluşan İngiliz donanmasının amirali, bir sıkı lodos eserse muhakkak Boğaz'dan geçeceğini mertçe ve yiğitçe Paşa'ya haber verdiğinde, kalelerin muhafızlarından akıl sahibi olanlar bunun mümkün, enginar beyinli akılsızlar ise imkânsız olduğuna dair mücadele ederken Zilhicce'nin onuncu Çarşamba günü [18 Şubat 1807] saat üç sularında Allah'ın hikmetiyle aynen istenildiği gibi bir sıkı lodos olup İngiliz donanmasından iki tane üç ambarlı, dört tane kapak kaldırır ve beş tane fırkateyn ve korvet ki toplam on [bir] adet gemi seçilip diğerleri yine Bozcaada önünde kalarak turna katırı misali Boğaz'a hücum ve ilk önce Kum ve Seddülbahir kalelerinin top menzillerine girdiler. Bu iki kaleden atılan toplara katıyen iltifat etmeyip ve bunları kaleden bile saymayıp, bir tek top atmadan yollarına devam ettiler. Kepez Burnu ve karşı Rumeli tarafına inşa olunan tabya-

ların menziline ulaştıklarında, bunlardan atılan (6a) gülleler sanki kartopu veya helva topu gibiymiş gibi kayıtsız kalıp, bu tabyalara da ip takmayıp ve barut kaldırmayıp Çanak Kale ve Kilidbahir kalelerinin menziline doğru devam ettiler. Bu iki kale Seddülbahir ve Kum Kale gibi olmayıp oldukça sağlam, dayanıklı ve denizi sığ olduğundan, atılan topların ses, duman, gürültü ve figanları ayyuka çıktı. Her ne kadar çabalandıysa da başarılı olunmayıp, İngiliz gemileri ise mahşer günü karargâh ve yurtları olan cehennem kapılarını iki taraflarından açıp bir ferde baş göstermeyerek adı geçen iki kalenin önünden geçtiler. Naara Burnu'ndaki tabya, Ekin İti'nin ihmal ve gevşekliği yüzünden henüz tamamlanamamıştı ve çoğu topları yerde ve kundak üzerinde bulunan elli dört topa birer defa ateş verilir verilmez, karşı taraftan yağın toplar cevap verdi. Buranın muhafazasına memur Hadımoğlu'nun köçekçi Türkleri "*aman gardaş gavurun gulamparesine* [top ateşine] *göt dayanmıyor*" diyerek dağları aşmış, soluğu köylerinde alıp, yetmiş iki derde deva olduğuna inandıkları yoğurt ayrıranını başlarına dikmişlerdi. İngiliz donanması ise, Naara Burnu'nda tabya siperlerini ve top kundaklarını yakıp yok etmesi ve topların çivilenmesi için burada bir fırkateyn bıraktı. Daha sonra düşman, Naara Burnu'nun üst tarafında güya düşman saldırısını engellemek saf dilliliğiyle demir atmış olan riyale [kaptan paşanın gemisi] ve yedi adet fırkateyn ve korvetten ibaret donanmamız üzerine hücum etti. Önceden yelken açmamalarına dair kaptan paşa tarafından emir aldıklarından, emre uyarak hareketsiz kalmış olan gemilerimiz, düşman top ateşine başlar başlamaz kimi demirlerini keserek karaya kaçtı, kiminin ise düşmanın harp aletleriyle demiri kesildiğinden cümlesi karaya düşüp kendilerini şaşırdı. Tayfaların bazıları kendini denize atıp, bazıları ise gemide kalıp dehşet ve hayret içinde kıvrılırken, bu bozgun alametlerini fark eden düşman sandallarıyla donanmamıza hücum etti. Ancak, en ufak bir şeye el koymayıp (6b) ve bir ferdi esir etmek derdine düşmeyip gemilerde kalan İslam askerini sandallar ile karaya taşıdılar. Askerleri karaya taşıırken "*Mısır vakasında İngiltereli sadık dost ve iyi adamlar idi, şimdi mi kötü oldu*" deyip muzaffer gazilerin yüzüne tükürerek bunları karaya bıraktılar. Daha sonra donanmamızın altı tanesini ateşe verip, bir korvetimize de el koyup esir ettiler. Bu Allah'ın takdiridir. Naara Burnu'ndaki donanmamız gemilerinin

arasında bir adet iki direkli mektup gemisi de vardı. Bu gemi, Moskov elçisinin İstanbul'dan ayrıldığından habersiz olan Moskov devleti tarafından elçisine haber getirmek için gönderilmişti. Taşıdığı bazı yazışmalarla Karadeniz'den Boğaz'a girişinde yakayı ele vermiş, tersane tarafından zabt edilip bandırası değiştirilerek kaptanlığı Tönbek Kapdanoğlu'na verilmişti. Küçük Tönbekzade Kaptan, Naara Burnu'nda donanmamız ile yatarken İngiltereli'nin Kum ve Seddülbahir kalelerini ve Kepez Burnu'nu geçip Çanak Kalesi'ne varışlarını görünce meselenin içi yüzünü anlayıp, Çanak Kale'yi rahatlıkla geçeceğini sezmekle donanmamızın gemilerine bakmayıp salpa demir, yelkene kuvvet ve lodosa bereketle ayın on ikinci cuma gecesi [20 Şubat 1807] saat dörtte Tophane'ye demir atıp olan biteni tersane-i amire emini efendiye bildirdi. Tersane eminin can başına sıçrayıp derhal Babıali'ye adam gönderip sadrazam efendimiz hazretlerini haremde dışarı çağırarak meseleyi anlattı. Sadrazam efendimiz, *"kethüda bey ve Reisülküttab efendiler henüz mesaiye başlamadı. Gece vakti bunları yataklarından kaldırıp huzursuz etmek uygunsuz olup sabah ola hayır bile gele"* diyerek yatağına geri döndü. Ertesi cuma günü, düşman saldırısı kendisine her ne kadar arz olunmuş ise de padişah hazretleri cuma namazı öncesi halk arasında endişe ve heyecan yaratmamak endişesiyle meselenin namazdan sonraya ertelenmesine karar verdi. Duruma vakıf olan devlet erkânı ise yüreklerinden bulgur eserek namazı yalapşap kıldılar. Defterdar Osman Efendi hazretleri, hazine dairesinde olduğundan namazı Ayasofya'da (7a) kılıp gözlerin yaman görmesin, cebecik bir ata bindi ve arkasından beddua yetiştirmeyerek atını dörtlale Etmeydanı'na sürerek Çatladı Kapı'ya geldi. Reisülküttab, Beylikçi⁸ İzzet Bey'le seri bir şekilde Ahır Kapı'ya, eski kethüda-yı sadr-ı alî⁹ İbrahim Nesim Efendi Kumkapı'ya ulaştı. Baruthane nazırı Ebu Kof Magripli Ragıp, baruthanede mevcut barutları beygir, katır ve araba ile mümkün mertebe İstanbul'un bazı emin mahallerine, geri kalanını da Davut Paşa sarayına nakl eylemek için baruthaneye, Köse Kethüda Çelebi ise Güm-rükçü Hasan Ağa ile Harem İskeleyi'nden Şemsi Paşa'ya varıncaya kadar olan bölgeye tayin olundu. Diğer devlet görevlileri de Yalı Köşkü'nden Yedi Kule'ye kadar uzanan sahil boyunca dağıldı. Topçubaşı, Fransa ve İspanya elçileriyle Tophane, Kurşunlu Mağaza vesair gerekli yerlerde tabya yapmak,

top ve humbara tertip etmek işleriyle meşgul oldular. Daha önceleri olur olmaz kimselere selam vermeye tenezzül etmeyen feleğe kelek simurga sinek demeyen devlet erkânı ellerinde mineli frenk asa ve paldum ile çalışmaları idare ediyorlardı. yeniçeri ve cebecileri tabya yapmak için reaya toplamaya gönderiyor, fakir fukarayı korkutarak veya *“hani kazma kürek zenbil sepet, gayret günüdür oğullarım, canlarım”* diyerek gönül alıcı sözleriyle gayrete getiriyorlardı. Bu esnada cuma günü saat on sularında iskelelerde mahşeri bir kalabalık toplanıp, ellerinde dürbünlerle bekleyen ahmaklar, İngiliz donanmasını Çekmece açıklarında tahayyül ve teşhis edip güya güneş tutulması olmuş gibi yaygara koparıp *“işte bir baba finko göründü”* diyerek herbiri yanındakine anlatmaya çalışıyordu. Tam o sıralarda, İngiliz donanma tez vakitte Yedi Kule açıklarına vardı. Yedi Kule biçaresi kendini Cezayir yahut Kandiye kaleleri gibi bir metin kale zannedip bir top ile uzaktan merhaba etti. Ancak, İngilizler Boğaz kalelerini kaleden saymadıklarından atılan topa ip takmayıp ve haritasına bıyık tutmayıp, denizcilik kaidelerine göre bir gemi diğerinden komana boyu mesafe ile kayıtsız ve korkusuz bir şekilde yollarına devam ederek Kızıl Adalar önüne demir attılar. (7b) Burada on gün kadar durdular. Birkaç defa tersaneye elçisi gelip İstanbul ve diğer mahallere istihkâm ve tabya yapıldığını gördü. Halk, Kızıl Ada ve diğer adalara su almak için sandallarla giden İngiliz askerini gece gündüz avladıklarından başka, donanma amiralinin nazlı ve genç oğlu da sandalda olduğundan bu bıyığı terlememiş genci de yakalayıp Babıali'ye getiren yiğitlere padişah tarafından mükâfatlar verildi. Bu hususun, İngiliz donanmasına muharebe öncesi zarar olacağını anlaşılarak, uğursuz donanma üzerine birden hücum etmek üzere seksen tane yeniçeri ve dalkılıç bayrakları açılıp, diğer tüccar gemilerine birer ikişer top yerleştirildi. Bizim donanmanın da tüm gücüyle saldıracağını ve bozguna uğrayacaklarını hisseden İngilizler, on birinci pazar gecesi Boğaz'dan firar etmeye karar verdiler ve geceleyin geldikleri yola geri döndüler. İngilizlerin çarşamba günü Boğaz'a hücumu esnasında baş tercüman olup elçiyle firar etmiş olan Pizani melunu o sırada Çanak Kalesi'nde bulunduğundan, dört yanı deniz olmakla salda kalmış kalafatçı köpeği gibi yakalandı. Yakalandıktan sonra niyetinin İstanbul'a gelip Osmanlı ile İngiltere'nin arasında aracı olmak ve arayı düzelt-

mek olduğunu beyan ettiyse de kimse sözlerine itibar etmedi ve Çanak Kalesi'nden Kütahya'ya sürüldü.

İngiltereli, Kızıl Adalar önünde olduğu günlerde, devlet erkânı efendilerimiz tabya yapmak ve akıllarınca iskeleleri muhafaza etmek dert ve gayesiyle bir aşağı bir yukarı seyirtirken, Kum Kale başbuğu kethüda-yı sadr-ı ali İbrahim Efendi hazretleri iki hizmetkârı ile bir kayığa, diğer üç çifte bir kayığa ise üç hizmetkârı bindi. İki kayık yan yana giderken Balık-hane'nin üst tarafında Saray Burnu'nda yedek yerine vardıklarında din gayreti güden temiz yürekli biri "*efendinin ortası budur*" diyerek kaba kar-nına bir yağlı şişhane kurşunu sıktığında, (8a) kurşun kazayla hedefini şa-sırıp yanındaki kayıkta olan kayıkçıya isabet etti ve kayıkçı dakikasıyla efendi hazretlerinin yoluna kurban gitti. Yüce Allah izzet dergâhına kabul ettiği kurbanlardan eyleye, amin.

Bu İngiliz maddesi ortaya çıkmadan önce Akdeniz Boğazı'nın istih-kâmına tayin kılınan Feyzullah Efendi, Peksimetçibaşı dedikleri uğursuz, defalarca baskına uğramış, hapislerde yatmış binbir türlü hakaret görmüş arsız namussuz bir zampara pezevenğin oğlu olarak dünyaya gelmişti. Fey-zullah Efendi gençliğinde çok oğlanları harap etmiş ve sayısız donlar göm-müş hayâsız bir puşt olup,

*rüzgarın temiz eteklerin çeker serpindisin
nerde bir iffetsiz var ise serper çıkar*

manası üzere bir müddet sonra kahpe feleğin yardımıyla talih yüzüne gü-lüp, yıldızı parlamıştı. Devlet erkânı arasına girmenin baş şartı sanki halka karşı kibirli davranmak ve böbürlenmekmiş gibi kötü bir inanca sığınarak, yüksek makamlara gelenlerin her biri türlü türlü gönül kırıncı tavırlarla hal-kı yıldırırlar. Bu şekilde kazandıkları nefreti kendilerine iftihar sermayesi add edegelirler. Feyzullah Efendi de bu kötü sıfatlara tıpatıp uyduğundan, daha önce görülmemiş bir tavır peydah edip kafasını daima semaya doğru kaldırarak yürüdüğünden kendisine Ekin İti lakabını takmışlardı. Köpekle-rin bir başak tarlasına girip gezdiği zaman dikenler batmasın diye aynen suda yüzer gibi çenesini yukarı diktiğini dikkat sahibi herkes bilir. Sözün

kısa, bu Feyzullah Efendi Boğaz'da yerine getirmesi gereken mühim görevlerine dikkat etmediği ve işini layıkıyla yapmadığı gerekçesiyle padişahımızın emriyle cezası verildi ve Muharrem ayının 25. günü [4 Nisan 1807] kesik başına İstanbul'a getirildi. İbret taşına konulan yaftesi şöyleydi:

Yafta

Zaman ve şartlar gereğince Akdeniz Boğazı'nın istihkâmı için zaruri olan (8b) mahallere tabya inşa etmek ve Boğaz kalelerinin top, kundak ve malzemelerini yaptırarak düşman saldırısından muhafazaya itina etmek üzere Akdeniz Boğazı'na memur ve tayin kılınıp tüm isteklerine müsaade ile İstanbul'dan yüklü miktarda top, mühimmat, cephane, para vesair malzeme gönderilmişken, görevine katiyyen dikkat etmeyip, memur olduğu tabyaları yaptırmayıp her biri bir tarafta perişan olduğundan, kalelerde olan topların kundaklarını yenileyip tamir etmediğinden İngiltere gemilerinin istedikleri gibi Boğaz'ı geçmelerinin tek sebebi olmakla padişahın kati iradesiyle ibret için cezası tertib olunan eski Şıkk-ı Sani Defterdarı Seyyid Feyzullah Efendi'nin kesik başıdır.

Bu esnada Prusya tarafından gönderilen bir elçi kılık değiştirerek önce Eflak'a gitmişti. Eflak voyvodası firari Konstantin melunu ile buluşup onun yanında epey bir süre ikamet etti. Melunun zehrini emip yeterince şeytani kötülükler öğrendikten sonra izini kaybettirmek hülyasıyla Avusturya'ya vardı. Orada da elçi olduğunu hiç kimseye bildirmeyerek "pasaporta" denilen bir adet geçiş kâğıdı elde etti ve tüccar kılığına girdi. Kendisini İstanbul'a götürmesi için bir yasakçı¹⁰ ile pazarlık ettikten sonra yola düştü. Ancak lisan bilmediğinden ve yanında bir tane bile hizmetkâr olmadığından elçiyi sıradan bir adam zanneden yasakçı, yolculuk sırasında canı sıkıldıkça bunu eşekler gibi döğüyor, elçi ses çıkartamıyordu. Topthane'ye varır varmaz, iskele başında elçi yasakçının yanından kaçarak soluğu Beyoğlu'ndaki domuzhanesinde aldı ve yasakçıyı buldurup taahhüt ettiği parayı tamamen verirken kendisinin elçi olduğunu söyleyince yasakçı telaş etti. Elçinin ülkede kaldığı elli altmış gün boyunca, Fransalıyı tekzip ve

çeşit çeşit havadis ve dedikodu yaydığından ayın on dördüncü günü Beyoğlu'ndaki domuzhanesini terk edip geldiği yere geri dönmesi nota şeklinde (9a) kendisine bildirilmişti. Elçiye verilen güzel notanın iki maddesi budur ki, “*evvela bir devletten başka bir devlete resmi elçi olarak gidenler senin gibi casus suretinde tek ve yalnız gelmezler. Bu bir yana, sülalesi Osmanlı devletinin ekmek ve nimetiyle beslendiği halde sonradan nimet hakkına nankörlük ederek fırar ve dinimizin düşmanı Moskovlu'ya iltica eden asi Konstantin melununun uzun süre yanında kaldın. Onun öğrettiği kötülük ve hıyanetin kötü kokusu hâlâ ağzından çıkıyor. Ayrıca devletimizi diye iddia ettiğin devletin ormana kaçıp nam ve nişanı yok iken Frenk adeti üzere elçilik iddianız gariptir,*” diyerek ve buna benzer karışdakini susturucu cevaplar verilerek geldiği semte doğru gönderilmiştir.

Eski Kütahya valisi olup, unvanları geri alınarak bir müddet kızağa alınmış olan Filibeli Çelebi Ömer Paşa'nın bu sırada vezirliği geri verilerek Limni Adası muhafazasına tayin buyruldu. Adaya varışının üçüncü günü vefat ettiğinin haberi aynı ayın on beşinci günü [25 Mart 1807] ulaştı.

Eski reisülküttab Atıf Efendi'nin, bundan iki ay önce konağında kazayla yangın çıkmış, bir çöp bile kurtaramadan bina kül olmuş, ancak Allah'ın inayetiyle etrafa sıçramadan ve kimsenin burnu kanamadan söndürülmüştü. Atıf Efendi, sarhoş, ayyaş ve kalleş olmakla bu üzüntüyle kendini bir kat daha içkiye verip bir ay önce vefat etmiştir.

Yukarda anlatılan garip vakalardan sonra, Muharrem ayının on sekizinci cumartesi günü [28 Mart 1807] yeniçeriler törenle İstanbul'dan ayrılıp Davud Paşa sahrasında konakladılar. Aynı gün, eski Rumeli Kazaskeri ve bu dönemde nakibü'l-eşraf¹ olup bir müddetten beri resmi görüşmelere memur kılınan maktul İsmail Paşazade İsmet Bey vefat etmekle² herkes kibrinden (9b) ve böbürlenmesinden kurtulmuş oldu. Ertesi gün yerine Dürriyade es-Seyyid Abdullah Molla Efendi nakibü'l-eşraf oldu. Muharrem ayının on dokuzuncu günü [29 Mart 1807] topçu, cebeci, arabacı ve pazartesi günü sadrazam, Hz. Muhammed'in bayrağının gölgesinde ulema, devletin ileri gelenleri ve kapı halkı ile tören yürüşü yaptıktan sonra Davud Paşa sahrasında konakladı. Bu esnada Şıkk-ı evvel defterdarı³ Osman Efendi hazretleri, Süheyl Efendi'den boş kalan bir mukataayı üçbin guruş mu-

accele ile kendi kapatıp beratını aldıktan sonra derhal üç bin guruş faiz ile susturduğunu Darbhane Nazırı Deli Bekir haber alıp yirmi beş bin guruş muaccele ile talip olduğunu rikab-ı hümayuna¹⁴ arz ettiğinde, söz konusu mukaaata Osman Efendi'den alınıp yirmi beş bin guruş ön ödeme ile Deli Bekir'e ihale olundu. Osman Efendi bu töhmet ve diğer hırsızlıkları gerekçesiyle ayın yirmi üçüncü perşembe [2 Nisan 1807] günü defterdarlıktan azl edilerek yerine rikab defterdarı¹⁵ olan Hasan Tahsin Efendi ve onun yerine de rikabda çavuşbaşı¹⁶ olan Sadullah Efendi ve Sadullah Efendi yerine de Şehsuvarzade Hamdullah Bey çavuşbaşı olmuştur.

Muharrem ayının başlarında Moskov donanması Bozca Ada'yı kuşatıp işgal etmiş olduklarından ayın yirmi altısında [5 Nisan 1807] on sekiz adet küçük ve büyük gemiden oluşan donanmamız ve otuz kadar gemi Kapdan-ı Derya Ali Paşa komutasında adayı kurtarmak üzere yola çıktı.

Eski Aydın muhassılı¹⁷ olup, İstanbul'da ikameti nedeniyle bir ve led-i zina söz bilir Türk olduğundan karışık devlet işlerinde istihdam edilen kapıcıbaşılardan¹⁸ Cihanzade Hüseyin Bey ordu nüzül emini¹⁹ iken azl edildi. Yerine kethüda kâtibi Numan Efendi onun yerine ise Şerif Paşazade Sa'id Bey kethüda kâtibi oldu.

Yukarda bahsedilen Hasan Tahsin Efendi Davut Paşa sahrasında defterdar-ı şikk-ı ewel olduktan sonra (10a) refaha hasret dairesini düzenlemek bahanesiyle on beş günlük bir izinle ordudan ayrılarak İstanbul'da kaldı. Dönüş yolculuğunda Havs'a'da arkadaş ve dostları yerine kendisini azli haberi karşıladı ve yerine Feyzi Beyzade Mehmed Bey defterdar-ı şikk-ı ewel oldu. Tahsin Efendi, acele geri dönme yel yepelek olsun, sesleriyle kollarını sala İstanbul'a döndü ve halen hanesinde ikamet etmektedir.

Safer ayının dördüncü günü [12 Nisan 1807] yeniçeriler ve yirmi altıncı pazartesi [4 Mayıs 1807] ordu Edirne'den hareket etmiştir. Cenab-ı Hakk işlerini rast getirsin, amin.

Eski mirahor-ı sani²⁰ olup orduda başbakıkulu²¹ olan kapıcıbaşılardan Esad Bey Edirne'de azl olunup, Kadı Paşa²² olayında Edirne ve çevresini tahrikle asilik eden Edirne ayanı Dağdevirenöglü yerine başbakıkulu tayin oldu. Dağdevirenöglü'nün bu göreve tayinindeki asıl maksat, tahminiye göre, bu hainin aklını çelip tuzağa düşürmektir. Cenab-ı Hakk niyetle-

rinde isabet ihsan eyleye. Bozoklu Mustafa Efendi'nin cimrilik ve adilikten başka görünürde bir kusuru olmayıp amedci²⁴ kaleminde on beş seneden fazla kalem çalmış bir okur yazar kâtip olması sebebiyle, dairesinde aranılan bir şahıs olmakla bundan altı ay önce amedci tayin olunmuş ve orduyla yola çıkmıştı. Ancak Reisülküttap Efendi ile curcunaya çıkmalarıyla azl ve yerine defterhane ilamcısı hacedandan²⁵ Amir Bey amedci oldu.

Bundan önce kâğıt icadı işine girip bin beşyüz kese akçeyi telef ederek bir gereksiz atölye binasının yapılmasına tek sebep olup sonra atölyede üretilen ve ihraç olunan kâğıt, işçilerin günlüğü ve diğer masraflarına yeter yetmez bunun zor bir madde olduğuna aklı erip bir şekilde kendini kurtarma sevdasına düşen ve bundan önce muhasebe-i evvel payesiyle Ruscuk mübayaasını²⁵ elde eden Ruscuklu Mehmed Emin Behiç Efendi hâlâ Silistre valisi Mustafa Paşa hazretleriyle iyi geçinmesi sebebiyle bizzat zabt (10b) etmek üzere baş muhasebeci olarak atandı.

Eski Eflak voyvodası olup azli icap eden, devlete isyan ederek Moskovlu'ya sığınan ve hâlâ Eflak ve Boğdan civarlarında Moskovlu'nun askeri işler müdürü olan İpsilanti melunu, voyvodalığı sırasında kendini Osmanlı'yı sıkıntıya sokacak hainliklere vakfetmişti. Hainliklerini zihninin potasında evirip çevirip bir hale soktuktan sonra Boğdan voyvodası Muruzi'yi de hain planlarına ortak etti. Muruzi'yle bağlarını sağlamlaştırdıktan sonra Moskovlu'ya bir yazı gönderdi. Yazının bir nüshasını devletlü ağa efendimizin²⁶ akıl hocası ve Eflak voyvodasının öz karındaşı olmasından başka ağa efendimizin cümle iman sahiplerine tercih ettiği, meclisinin has adamlarından Dimitraçko'ya gönderdi, ki yazıda bazı tenbihler de vardı. Eflak ve Boğdan voyvodalarının yedi seneden evvel azl olunmaması, reayasının tam bir serbestiyet ile himaye edilmesi ve bu serbestiyete Moskovlu'nun nezaret etmesi gibi maddelerin Osmanlı devletine teklif edilmesi hususu Dimitraçko'ya gönderilen nüshada yazılıydı. Dimitraçko, meseleyi zaten bilen ağa efendimizi bu husus için cesaretlendirmeye çalışıyordu. Gah bunun devlete faydalarını anlatarak kandırmaya, gah savaş tehditiyle saman altından yürüttükleri fesat suyuna yol vererek tasdik ettirmeğe çalıştı. Ağa efendimiz hazretleri sonunda mecbur kalmakla, bir müddetten beri Moskovlu'nun işlerinin yoluna girmesi için gösterdiği gayret ve fedakârlık mukabili yük yük Macar altını ve

boy boy emsalsiz mücevheri kesintisiz kendisine akıyordu. Eflak Boğdan vilayetleri ağa efendimizin sanki sepet tımarı veya babası merhumdan kalma emlak ve akarı, voyvodaları ise satın alınmış kulu hükümünde olmakla, iki voyvoda ve karındaşı Dimitračko vasıtasıyla (11a) Kemhal ve Anakra taraflarından Moskovlu'ya cadde tayini ve Akdeniz Adaları reayasından el çekme-de hüküm ve hevesi olmakla ittifaken büyük büyük hizmetde bulunuyordu. Ancak, İlahi gayret ortaya çıkarak, ağa efendimiz Hicaz'a zoraki gönderildi. Eflak voyvodası kendince devletimize eylediği hizmet ve sadakati karşılığında azlinden sonra her şeyden el çektilirip dert üstüne zevk ve şevk üzere iken Safer ayının yirmi yedinci salı gecesi [5 Mayıs 1807], bostancıbaşı²⁷ ansızın yalısını basıp Boğdan beyini, oğlunu, damadını ve şeytanın hocası Dimitračko'yı alıp götürdü. İki gün bostancıbaşıda ikametlerinden sonra birkaç gün daha Üsküdar'da Şemsi Paşa sarayında haps edilip sorgulandılar. Daha sonra yanlarına birer çavuş ve harbeci²⁸ katılarak Boğdan Beyi Ankara'ya, Dimitračko Kayseri'ye sürgün edildi. Geri kalanlar ise hâlâ fırında.²⁹ Bazı yakınlarının haneleri mühürlendi, kimi tomruktaki.³⁰ Sürgünde olanların çocuk çocuk, besleme ve gönül alan kokonalarından yetmiş kadar fahişe başka yerlerde haps olduklarından telid,³¹ zarif, hafif ve kesif tüm mal ve eşyalarına devlet tarafından el konuldu ve halen satılmaktadır. Bu duruma devletli ağa efendimiz çok üzüldü, derin elemelere daldı. Bundan sonra da matem elbise-leri giymesini hepimiz yüce Allah'dan niyaz ediyoruz.

Yukarda adı geçen İsmet Bey vefat ettikten sonra İstanbul kazasını yeniçeriler arasında "nefs turnacılığı" ve resmi ulema arasında "paye" denilen rütbeyi atlayan Seyyid Mehmed Münib Efendi Frenk müzakerelerine memur edilmiştir. Aynı ayın on ikinci günü topçular kışlasına bitişik dökümhanede topçulardan yirmi kadar kimse fişek bağlamakla uğraşırken yangın çıktı. Sebebi ise, Ali Usta adlı birinin elindeki tütün çubuğunda ateş kalmadı zannederek içeri girmesidir. Ancak, çubukta hâlâ kor olduğundan önlerindeki baruta ateş isabet etmiş, sonra da yanlarında duran barut variline de sıçramıştır. (11b) Yangın sırasında birkaç kişi ölmüş ve çoğunun da vücutları kavrularak hayatlarından pek ümit kalmamıştır.

Darüssade ağası³² hazretlerinin yazıcı halifelerinden ikinci halife Ahmed Efendi'nin rüşvetle arası ber kemal olduğundan gururlanarak ada

gibi önüne geleni kapıp, ardına varanı tepmeyi ve sefih bir yaşamı beceriklilik zannederek herkesi azarlamayı alışkanlık edinmişti. Edirne’de merhum Sultan Selim Han, toprağı bol olsun, hazretlerinin yaptırdıkları caminin nezareti Haremeyn’de³³ olduğundan, Edirne ahalisi caminin tamirini sürekli talep edip durmalarının yanı sıra Hakkı Paşa ve beldeye gelip giden vezirlere de defalarca rica ve niyaz etmişlerdi. Ancak, adı geçen Ahmed Efendi bu vakfın mütevellisi olup bu sırada vefat eden darüssade ağasına derin bağlılığına dayanarak her defasında bir engel çıkarıyordu. Vakfın kuruluş şartına uygun olarak, cami müderrisleri ikiyüz seneden beri günde yüz yirmi akçe alıyordu. Ancak, şu andaki müderrisi olan Edirne ulemasından Kıyamizade Efendi’nin beş altı seneden beri altmış akçesi bu Ahmed Efendi tarafından kesiliyordu ve geriye kalan miktarı ise yıllık olarak ödeme sözü vermişti. Zavallı Kıyamizade’nin durumu kabullenmekten başka çaresi olmadığından mecburi razı olmuştu. Ancak, bir defasında altmış akçe hakkını istemek için Ahmed Efendi’nin evine gittiğinde küfür dolu sözlerle karşılaşmış ve türlü türlü hakaretlerle evden kovulmuştu. Kıyami Efendi, melek gibi bir insandı ama bu duruma çok içerlemişti. Bir yeni yetme oğlanın kendisine hakaret ettiğini, küçümsediğini ve kalbini kırdığını bir arzuhal yazarak rikab-ı hümayuna bildirdi. Ahmed Efendi’nin doğduğu günden beri dünyanın çirkefine bulaşmış, halka eziyet ve cefa ile ah alan ve sahip olduğu gücü yuvalar yıkmak için kullanan biri olduğu tecrübe ile sabit olduğundan ve biraz da cami sahibi merhumun ruhunun yardımıyla ayın dokuzuncu cuma günü fırında boğularak öldürülmüştür.

Aynı ayın on beşinci günü, Rikab-ı Hümayunda kethüda-yı sadr-ı ali vekili olan Şamlı Ragıp Efendi hazretlerine vezirlik verilerek, Karaman valisi olarak atandı. Yerine hububat nazır³⁴ ve İstanbul dühan gümrüğü emini,³⁵ haram güzelinin tohumu, Selanikli Memiş Efendi getirildi. Memiş Efendi’nin yerine ise eski hububat nazır Mustafa Efendi emin oldu. Yine aynı ayın on beşinci günü, eskiden merhum Cezzar Paşa’ya ve başka vezirlere delilbaşılık³⁶ eden ve bu mübarek yılda mirül’hac³⁷ paşa tarafından Şam’a mütesellim olarak tayin edilen Milli Genç Yusuf Ağa’ya vezirlik rütbesiyle Şam valiliği verilmiştir. Yusuf Paşa, Milli aşiretinden olduğundan asker bakımından oldukça kudretliydi ve devletin hayır ve menfaatine çalış-

şan bir adam olduğunu kendisini tanıyanlar şimdilik teyit ediyorlar. Cenab-ı Allah başarılar ihsan eyleye, amin.

Rusya ve İngiltere devletleriyle süregiden anlaşmazlıklar, Karadeniz Boğazı'nın muhafazasını ön plana çıkardığından gerekli mahallere tabya yapmak ve diğer istihkâm işleriyle ilgilenmek üzere eski reisülküttab –ki azline binde bir düştü tarih yerine böylece İngiliz Mahmud Tanburî mazul reis oldu mısrasıyla tarih düşürülen İngiliz Mahmud, Abdülhamid Han döneminde enderundan çıkına Kör Seyyid Mehmed Efendi ve eski kaptan paşalar kapı kethüdası⁸ Selim Sabit Efendi tayin buyruldu. Bunlar görevleriyle uğraşırken, bir müddetten beri Karaman valisi olup seferde ve eski Edirne vakası bahaneleriyle Rumeli ahalisinin ancak nefretini kazanan ve halkın gönlünü hoş etmek için Karaman valiliğinden azlettirilen Kadı Paşa'nın yeğeni olan Ahmed Efendi –ki kadılıktan istifa ederek Nizam-ı Cedid binbaşısı olmuştu – (12b) piyade ve süvarî bin beş yüz kadar talimli asker ile Üsküdar ocağına gelmiştir. Ahmed Efendi ve emrindeki askeri, öteden beri muhafazası bostancı ocağına mahsus olan Macar Tabyası, Telli Tabya, Rumeli Kavağı ve Anadolu Kavağı kalelerine tayin ederek büyüklerimiz büyük bir halt ettiler, çünkü. “Allah bir şeyi istediğinde sebepleri yaratır,” hikmeti uyarınca fesat ve fetretin başlangıcı olacak esas bu mesele olmuştur. Zira, Bostancı askerleri resmi olarak yeniçeri değildiler ve yeniçerilik davasında bir koyun aşağı olmalarına rağmen, hepsi yeniçeri olan diğer kalelerdeki yamaklar da dahil olmak üzere tüm kaleliler ve Nizam-ı Cedid askeri arasında ta Nizam-ı Cedid ordusunun kuruluşundan bu ana gelinceye kadar oluşan düşmanlık sürüp gidiyordu. Bu defa İlâhî gayret ortaya çıkıp, Yüce İntikam Alıcı'nın, yani Allah'ın, kılıcına isabet eden devlet erkânının hıyanet dolu vücutları âlemden silinmiştir. Selim Han'ın tahta çıkmasından indirilişine gelinceye kadar, bunların her biri yedişer başlı ejderhaya dönüşmüştü ve her biri bir taraftan, çoğunlukla kadın da kucağından fırsat bulup devleti istila ile tüm ülkeyi haraba verdiler. Bunların yaptıkları zulümler hacılara yapılan zulümleri efsane menziline indirip, o melunu bayağı hayır ile andıracak⁹ derecelerde dal budak saran Nemrut misali şahıslar, aslında sadece kendi felaketlerine tedbir olmak üzere kaynaşmaları ve iyi anlaşmaları imkansız olan iki zıddı bir arada toplamışlardı ve yukarıda bahsedilen mevzilere sanki iyi bir halt

edercesine Nizam-ı Cedid askeri yerleştirmişlerdi. Bu da iki askeri sınıf arasında zaten varolan düşmanlığı bir kat daha artırarak, yenicilerin kinini iyice alevlendirmiştir. Kale yamaklarının kıyafet ve dış görünüşlerini değiştirerek Nizam-ı Cedid ordusuna dahil etmek ve padişahın iradesiyle yamaklara tahsis olunan yeni üniformaları giydirmek emri verilmişti. Eğer İngiliz Mahmud, Bostancıbaşı Şakir Bey ve hassa hasekilerinden Telli Tabya zabiti Halil Ağa, Selim Han'a taahhüt etmiş oldukları bu işin altından kalkabilirlerse, İngiliz Mahmud'a Nizam-ı Cedid defterdarlığı,⁴⁰ Şakir Bey'e hayatı boyunca devam etmek üzere Boğaz muhafızlığı ve Halil Ağa'ya da (13a) adı geçen tabya yamaklarının idaresiyle hepsine padişah tarafından değerli hediyeler güya vaad edilmiş. Hatta "*Nizam-ı Cedid elbiseleri gece sandallarla gelüp hanesinde mevcut ve saklı olup bu günlerde bizi giydirecekler imiş*" diye yamaklar arasında konuşmalar geçiyordu. Aslında yamaklar arasında derin üzüntü ve endişe yaratan bu tip yalan haberlerin ve dedikoduların katiyen önü ve arkası yoktu. Yamakları, Allah tarafından bu hayırlı meselenin [Kabakçı İsyanı] oluşmasına hayırlı bir başlangıç yapmak için birkaç gün önce aralarında anlaşmış olduklarından, aynı ayın on yedinci pazartesi [25 Mayıs 1807] günü, Halil Ağa'yı komutanı olduğu Telli Tabya askerleri parça parça ettiler. Sonra Anadolu Kavağı Hisarı'nda ikamet eden İngiliz Mahmud'u öldürmek için Kavağa yöneldiler. İngiliz Mahmud Efendi ise, Halil Ağa'nın katlini haber aldığından derhal iskelede bağlı kayığa bindi. Eğer akıntıya girip doğru İstanbul'a yönelmiş olsaydı mazallah o gün canını kurtarıp ve üç dört gün daha ömrünü uzatarak halka beyhude ızdırab vereceği kesin iken,⁴¹ Cenab-ı Allah kendisinin insanlara ettiği zulüm ve baskısına mükâfat olarak akıl ve şuurunu yok etti ve İngiliz Mahmud da Büyükdere'deki bostancı ocağına⁴² sığınarak kurtulurum saçma ümidiyle Büyükdere'ye yöneldi. Kayıkçılar, "*Büyükdere suları bütün anafordur, aman efendi bok yeme, akıntıya girip İstanbul yolunu tutmazsak bizi karadan ve denizden takip eden tabyalı yamaklar elbette şimdi çatarlar ve aziz canına sıçarlar*" diye her ne kadar kurtuluş yolunu öğretmeye çalıştılsa da "*Kaza (hüküm) vakti geldiğinde alan daralı*" hükmünce inatçı efendiye laf dinletemediler. Sonunda Büyükdere'ye yanaşıp ocağa can attığında kendisini takip eden sekiz on kayak dolusu doğulu gaziler de oraya ulaştı. (13b) Mahmud Raif Efendi'yi tüfek kundağı ile döğerek ve can

mezat söğerek sığındığı ocaktan sürüklüye sürüklüye meydana çıkardılar. Ocağın önünde, Allah'ın emriyle, kurşunla eleğe çevirmek üzereler iken maktulün hademesinden olup kendisiyle beraber gelen Aksaraylı Nuri bu dehşet verici olayı görünce, çoğu puşt kısmında yürek olmadığından, kendisini şaşırıp tabancasını sıkılamaya çalıştığını fark eden doğulu gaziler onu da efendisi olan meluna arkadaş ederek lime lime etti ve canını cehenneme göndermişlerdir.

Yukarıda anlatılan yamak taifesine “doğulu gaziler” denmesinin sebebi katl ve idamlarına muvaffak oldukları hain ve hınzırların helakının neredeyse bir Moskov taburunun ortadan kaldırılmasına eşdeğer olmasından, doğulu tabiri ise çoğunlukla Laz olup memleketlerinin doğuya düşmesinden kaynaklanmaktadır. Her ne ise, aynı ayın on sekizinci salı [26 Mayıs 1807] günü Büyükdere Çayırı'nda bir kez daha ittifak ve yeminlerini tazeleyen gazilerin yeminleri birkaç madde üzerineydi. Birincisi, Müslüman kadın ve çocuklarının ve gayri Müslimlerin ırzına el uzatmak şöyle dursun yan gözle bile bakmamak; ikincisi Allah'ın kullarından bir ferдин mal denebilecek değerli veya değersiz herhangi bir nesnesine uzatmayıp, hatta sokakta bir çöpü bile almamak. Üçüncü olarak, beş vakit namazın bir vaktini dahi terk etmemek ve kaçırmamak; dördüncüsü içilmesi men olunan içki ve rakı gibi içeceklerin bir damlasını bile ağza almamak. Kuran öpmek, kılıç atlamak gibi ancak cahillerin imanına yaraşır şekilde ittifaklarını pekiştirdikten sonra doğulu gazilerin liderleri olan eski kalyonlar baş ağası çavuşlarından Yirmi Beşinci bölüğün Kabakçı Laz Mustafa Çavuş ki [kendisi-ne] taht değişikliğinden sonra turnacılık⁴³ ile İnce Paşa'nın yerine Boğaz muhafızlığı verildi. Poyraz Limanı tabyasında asker olan On Yedinci bölüğün Arnavud Çavuş'a ve Anadolu Feneri tabyasından Mahmud Çavuş'a aynı şekilde turnacılık verildi. Kürd Süleyman yeğeni Altmış Dördün Süleyman Çavuş'a bir adet gemi (14a) verilerek resmî kaptanlık ihsan edildi. Sırtlarına samur kürkler ve altlarına eşsiz atlar çekildi. Yukarıda adı geçen liderler diğerabyalılarla, Allah'a sığınarak, ayın on dokuzuncu [27 Mayıs 1807] günü Büyükdere'den hareketle Tophane'ye geldiler. Topçularla işbirliği yapınca kadar yüreklerinden bulgur eserek ve Nizam-ı Cedid askeri korkusundan ölü adımlarla ayakları geri geri giderken Tarabya'dan geçişleri esna-

sında yalnız dokuz yüz altmış neferden ibaret olduklarını çok fazla kimse görmüştür. Gece saat ikide karadan Kuru Çeşme köyüne, saat dörtte Top-hane sahasına ulaştılar. Topçu ocağıyla işbirliği yaptıktan sonra kimi tüfe-ğine dayanarak ve kimi tanbur çalarak perşembe sabahını ettiler. Topçular-dan da iki üç yüz asker alıp, sabah seksen kadar Beyoğlu'na gönderilip top-çu kullarını oturdıkları veya görev yaptıkları yerlerden çıkartmışlardı. Mey-hanelere içki satma konusundaki kesin yasağı iyice tembihleyerek maksat-larını anlattılar. Aynı şekilde geri kalanlar, Galata meyhanelerine yasağı ke-sinkes tenbihledikten sonra, tahminen bin beş yüz kadar adam ile Gala-ta'daki Kürkcü Kapısı İskelesi'nden Un Kapanı'na geçip, bir ferde zarar gel-meyeceğini ve kimsenin dükkânını kapamamasını tembih ederek halkı ra-hatlatıldılar. Zeyrek Yokuşu'ndan Saraçhane'ye vardıklarında beş yüz kadar Eski Odalar'daki⁴⁴ ortaların kazanını Etmeydanı'na getirmek için ayrıldı, geri kalan ise doğru meydana girdi ve bir adet bayraklarını Yetmiş Bir Ka-pısı önüne dikip Yeni Odaların⁴⁵ kazanlarını da çıkardılar. Cebehane kazan-ları için de bir kısım gaziler gönderilmesiyle devlet erkânından on iki nefer zalimin öldürülmek üzere kendilerine teslim edilmesi için birleştiler.

Beri taraftan devlet erkânı hazretleri doğulu gazilerin salı günü Bü-yükdere Çayır'nda ittifak ve ertesi günü buradan hareketle İstanbul'a yö-neldiklerini öğrenince etekleri tutuşarak can korkusuna düşüp yirmi dört saat zarfında gece gündüz Babıali'de (14b) aralıksız toplantı yaptılar. Bun-dan evvel akıllarınca yüce devleti parmaklarında oynatan fesat düşkünleri-nin toplantılarının neticeleri incir çekirdeğini doldurmadığından hayrette kalmışlar iken Perşembe günü Kaymakam Musa Paşa ve Tersane emini Öksürük'ün Oğlu Zerkali, yani Hacı İbrahim Efendi; eski Tersane kethüda-sı olup Ebukır'da altmış üç arşınlık bir gemiyi çayıra çıkarmayı başaran ve bundan yedi sekiz ay önce iki tuğla Boğaz kale ve tabyalarının muhafazası şartıyla Kocaeli sancağı verilen İnce Paşa; bundan başka sekbanbaşı,⁴⁶ Elli Altıların baş yasakçısı Çardak Kolluğu'nda⁴⁷ saat beşe kadar içi boş toplantı yapıp yine de akla yatkın bir neticeye varamadıklarından dağıldılar. Sultan Selim Han hazretleri de saray kapılarını kapattırmış ve ellerini oğuşturarak kalakalmıştı. Yirminci perşembe günü [28 Mayıs], seher vakti Şeyhülislam, Anadolu ve Rumeli Kazaskerleri, İstanbul kadısı ve fetva emini⁴⁸ efendiler

Babialı'de hazır bulundular. Padişah tarafından, adı geçen gazileri teskin ve istekleri her ne ise tamamen yerine getirileceği bildirilerek bu efendiler Ağa Kapısı'na gönderildi.⁴⁹ Bu efendiler orada elleri ağızlarında hayret üzereler iken dehşet dolu Etmeydanı'ndan birtakım çil tüfekli adamlar da Ağa Kapısına gelip, ulemayı sağdan ve soldan kuşatarak Etmeydanı'nın ortasındaki seğirdim aşçıların⁵⁰ her gece vakit geçirdikleri ve kendi aralarında Tekye⁵¹ tabir ettikleri yere götürdüler. Ocak⁵² kaidesi üzere meydan dilaverleri ve pehlivanları meydanda selam durup büyük bir saygıyla gelenleri karşıladılar. Meydandaki asi liderler de ulema efendileri karşıladıktan sonra dinlenmeleri için önce Tekye'ye teşriflerini rica ettiler. Şeyhülislam Efendiye hal hatır sorup çeşitli ikramlar ve kahve merasimini icra ettikten sonra, idamları çok acil ve (15a) herkesin matlubu olan on iki nefer lanetin defteri Şeyhülislam Efendi kalemiyle yazıldı ve sekbanbaşı vasıtasıyla Babialı'ye, oradan rikaba takdim edildi. İdamı istenen zalimlerin saklandıkları tahmin edilen hizmetkârlarının –ki efendilerinin sayesinde halk zulm ve eziyet altında kıvranıırken kendileri görülmedik refah içinde yaşıyorlardı– evlerinin basılıp yakalananların meydana gelmeleri için meydandakilerden yirmişer otuzar kol kol adamlar tertib ve tayin etmişlerdi. İbrahim Kethüda'nın mehterbaşısıyla⁵³ beraber, Langa Yeni Kapı haricinde Sıra Yalılar'da marangoz kalfalarından Güllabi Oğlu'nun evine girdiğini kendisini önceden tanıyan bir iki bakkal çakkal gördüklerinde derhal evi basıp evin zemininin altında ki şarap mahzeninde buldular. Başında bir Ahmediyye⁵⁴ ve ayağında kimyon rengi eski bir kalyoncu şalvarıyla kılık değiştirmeye çalışmış olduğu belliydi. Bulunduğu yerden yalın ayak başı kabak çıkardılar, iki tarafından tutup ve kafasını birkaç yerden yarıp al kana boğdular. Aynı gün ikindiden sonra meydana getirip büyük kapı dahilinden başta efendisi uğruna canını feda eden mehterbaşısı olmak üzere ikisini yüz bin parça ettiler. Meydandakilerin kılıçlarını arşa astıklarını, kin ve nefretlerinden kılıç ve bıçaklarının kanını yaladıklarını, meydandaki izdihamdan İbrahim Kethüda'ya vuramayanların da *"aman karındaş ben de senin kılıcından bir damla kanını yalayayım"* diyenlerin haddi hesabı olmadığını gördüm. Binbir güçlükle domuzun etinden beş on dirheme nail olanlar köpeğin peynir tulumunu çeğiştirmesi [gibi] kaptıkları eti ağızlarıyla çeğiştiriyordu. Gazilerden birinin

İbrahim Kethüda'nın götüne soktuğu bir meşe odununun ucunun, dışkısının rengiyle sapsarı olduğunu o sırada benim gibi Etmeydanı'nda olan birçok kişi gördü.

Bolu voyvodası Hacı Ahmedoğlu'nun kapı çukadarı,⁵⁵ maktul İbrahim Kethüda'nın hayattayken yaptığı zulüm ve eziyeti çok iyi bildiğinden, sırf ibret verici sonunu görerek gönlünü rahatlatmak için meydana gelmişti. Ama onu meydanda gören Bolu Türkleri, *"işte bu Nizam-ı Cedid'in kurulmasında büyük gayret gösteren ve bizim memleketimizden ayrılmamıza sebep olan Hacı Ahmed (15b) Oğlu'nun akıl danışmanıdır"* diyerek İbrahim Kethüda'dan yarım saat sonra onu da parça parça eylemişlerdir. Kırk üç [1730]⁵⁶ tarihinden bu zamana gelinceye kadar böyle bir dünya meclisi ve talihsiz ahalinin genel sevinci yetmiş dokuz senede bir defa meydana gelmiş olup bundan böyle de tekrarına şahit olmaya ancak bazı küçük çocukların ömrü yetse de benim vaktimin yetmeyeceği düşüncesiyle, İbrahim Kethüda'yı deste deste, lime lime ettikleri sırada, bendeniz de bazı kazanların şekil, yapım ve sanatlarını görmek ve de doğulu gazilerin hamiyet ve hallerini temâşa etmek [için] bir aşağı bir yukarı volta atıyordum. Tam o sırada Büyük Kapı tarafından bir patırtı koptu. Etmeydanı'na açılan Yetmiş Bir ve Yetmiş İki kapılarında tam bir izdiham vardı. Herkes birbirini ezerek kimi kışılardan içeriye ve kimi de talimhanedeki Halıcılar Köşkü'ne çıkan küçük kapıdan dışarı can atmaya çalışıyor, hem de *"behey boklar ne kaçuyorsunuz meğer karga derneği imişsiniz"* diyerek diğerini cesaretlendirmeye çalışırken bir yandan da firar ediyordu. Bunlardan bazılarını niye kaçtıklarını sorduğumda *"Nizam-ı Cedidciler meydan kapısına gelip bizi bastılar"* diye cevap verdiler. Bendeniz tüfek sesine kulak kabarttığımda, kulağıma öyle [bir] ses gelmeyip, bunun şaşkın gazilerin korku ve dehşetlerinden kaynaklandığını anladım. O sırada Levent Çiftliği ve Üsküdar ocaklarında mevcut olan on üç bin kadar top ve mühimmatları ile tam teçhizat silahlı Nizam-ı Cedid askerinin, olaydan bir iki gün evvel veya Sultan Selim'in tahttan indirilişi anına gelinceye kadar üç bini sevk edilseydi, uzaktan şöyle bir görünmeleri bile hiç çatışma gerektirmeyerek karşı tarafın işini bozacaktı. O zaman [asilerin] *"sıçan deliği bin altına"* lafı uyarınca *"güç getirilmeyen şeyden kaçmak haddizatında uyanığın sarıldığı ipidir"* diyerek karga derneği olduklarını ispatlaya-

cakları kesindi. Lakin, baykuş tabiatlı idareci hazretlerin bu tedbir hatır ve hayallerine gelmemek ve gelse bile cesaret edememek Allah tarafından gönderilen garip nişanlı bir emirdir.

Gazilerin Büyükdere'de toplanıp ittifak yapmaları haberi, Nizam-ı Cedid askerine ulaştığında hepsi hazır olup Babıali'den gelecek iki satırlık bir yazıyı beklediklerini ve küçücük bir kâğıt parçası gelmiş olsa doğulu gaziler üzerine hücumla darmadağın etmek onlar için su içmek gibi kolay olacağını taht değişikliğinden sonra anlatmışlardı, ki zaten bu akıl sahibi herkes de için gayet aşıkardı.

Daha önce belirtildiği üzere idamları istenen on iki devlet haini, hal-ı ezen zalimlerin listesi Rikab-ı Hümayun'a takdim edilmiş olduğundan, meydandaki dilaverler padişah tarafından Etmeydanı'na gönderilecek haberi bekliyordu. Padişah'tan gelen ferman uyarınca, Tütün Gümrüğü emini Şamlı Ragıp yerine rikab-ı hümayun kethüdası tayin olunan Selanikli Memiş Efendi; ömrü boyunca eli rüşvete uzanmamış, kimseye zulm etmemiş olduğundan başka bulunduğu meclislerde eğlence için bile olsa açık saçık bir hikâye anlatılsa yerin dibine giren ve utancından kıpkırmızı olan iman, hayâ sahibi, alçakgönüllü, elinden ve dilinden kimsenin sıkıntı çekmediği övgüye layık bir şahıs olan ve bu olayda Allah'ın kazasına uğramış olan Rikab reisi Safi Efendi; katl olunmadıkça darphanenin zalim elinden kurtulmayacağı Kirmanlı Karun yani Deli Zengin Bekir Efendi, Babıali'de Kürk Odası'na bitişik bir odada, arka arkaya idam, Bostancıbaşı Şakir Bey ise fırında katl olunup dördünün kesik başları meydana gönderildi ve bu dünya-daki hesapları sona erdi.

Gaziler taifesi, Ağa Kapısı'ndan⁵⁷ celp ettikleri ulema efendileri o gece salıvermediklerinden, efendiler o gece zoraki kışlalarda kaldılar. Aynı gece fetva ile taht değişikliği maddesine karar verildi. Ertesi cuma günü sabahleyin akın akın Babıali'ye gelinip saray kapısı kapalı olmakla saray sokaklarını çil tüfek ile kuşatıp "*Sultan Mustafa efendimizi isteriz ve ona biat ederiz*" (16b) diye hep bir ağızdan feryat ve çığlıklar ayyuka çıktı. Bu feci durum Selim Han'ın kulağına geldi. Ulema hazretlerinin padişahın huzuruna varıp şer'en tahttan inmesinin ve yerine Mustafa Han'ın tahta çıkması-nın lüzumunu anlatmak için sokaklarda gazilerin arasında beygirleri üze-

rinde bir aşığı bir yukarı dolaştıklarını saray duvarı üzerinden görenler sarayın ileri gelenlerine haber vermeleriyle ulema efendiler içeri alındılar. Bunlar Selim Han'ın huzuruna çıktıklarında, önce kendi kalktı, haremde olan Sultan Mustafa Han'ın yanına vardı ve saltanat nöbetini ona teslim etmek için herkesten önce kendisi Sultan Mustafa Han'a biat etti. Daha sonra üzgün bir şekilde haremde kafes tabir olunan mahale gitti. Sultan Mustafa Han hazretleri ise, nazik ve edalı bir şekilde dışarı çıkıp Rebiyülevvel ayının yirmi birinci Cuma günü [29 Mayıs 1807] eski kaidelere uygun olarak enderun ağaları, devlet erkânı ve ocak komutanlarının saat beşe kadar yeni sultana bağlılıklarını bildirmeleriyle biat töreni tamamlandı. Yeni padişahı askerlerin ve diğerlerinin görmeleri için selamlık töreni Ayasofya Cami'nde yapıldı ve ilk cuma namazı bu camide kılındı.

Aynı gün, taht değişikliğinden önce, Mabeynci⁵⁸ Kör Ahmed Bey Kumkapı semtinde Ördekli Sokakta bir kâfirin evinde bulundu. Yalın ayak başı çıplak, binbir türlü hakaret ve eziyet altında Alay Köşkü altına getirildiğinde sarayı kuşatmış olan gaziler taifesi o civarda olduklarından hınzırın habis vücudunu bin bir parçaya ayırıp hayattan kaydını sildiler. Kendisi, aslen yaycı esnafından⁵⁹ nam bir melunun döl suyundan peydahlanmış, gürur ve kibirde firavuna eşdeğer bir Nemrud tavırlı bir şahıstı. Gündüzleri Ok Meydanı'nda okçuların verdiği üç beş pare için attığı okları devşiren, geceleri de evlerinde yatan rezil bir melun olup uzun süre feleğin sillesini yemiş ve hakaretler görmüş olduğundan, doğduğundan beri sihir, efsun ve büyü ile (17a) uğraşmış. Kurtuluşun men edildiği sefillerle düşüp kalkmasının yanı sıra bu tip hünerlerde eli olmakla on dokuz senedir herkesi büyüleyen ve özellikle de eski hüdavendigâr hazretlerini avucunun içine alarak onu esir eden Sırkâtibi⁶⁰ Ahmed Efendi'nin Bozdoğan Kemerinde İstanbul kadısının konağı bitişiğindeki aşçıbaşısının evinde saklandığı tahmin edilerek bu eve bir baskın düzenlendi. Gerçekten de tıpkı tahmin ettikleri gibi bu evde buldukları Ahmed Efendi, canını kurtarmak için evin kiremitlerine çıkıp karşı dama atlamak saçma niyetiyle evin damının ucuna gelip, yalancı pehlivan gibi üç kere ellerini birbirine çırpıp ve okçu taifesinin oklarını attıklarında hemen arkasında "ya hakk" diye bağırımları gibi, Ahmed Bey de damın kenarında üç kere ellerini çırpıp bir kere de "ya Allah"

diye bağırdıktan sonra karşı dama atlamaya çalıştı. Ama ettiklerinin yoluna gelmek deyimine uygun olarak etekleri yelkovan tahtına ilişip yanlış okunmuş kavisten düşmesi gibi iradesi dışında sokağın ortasına düştü. Düştüğü anda hurdası çıkıp onu bekleyen bir genç asker *“buldum ey mah seni gökte ararken yerde”* manasınca murdar olmasını diye derhal bıçak yetiştirip kesik başını meydana gönderdi. Orada kalan köpek gibi leşinin ise ayağına ip takıp Yahudi ve Hristiyanlara sürükleterek Şehzadebaşı'nda haffaflarda [kavafalarda] birkaç saat için terk ettikten sonra yine ayağından sürüyerek dila-verler meydanına göndermişlerdir. Bundan iki üç gün önce doğulu gazile-rin Boğaz'da yaptıkları ittifakları bu melunun kulağına geldiğinde can başı-na sıçramış ve canına kurtarabilmek ümidiyle fermanla beşinci paye ile müderris sınıfına geçerek enderunla bağlantısını koparmıştı. Ondan sonra konağında telaş ve hayretle kıvranırken kıyamet kopmuş, diğer dinsiz me-lunlar gibi can ve mal kaydına düşmüş 'de ettiği ferman Babıali'de bir yerde kaybolup gitmiştir.

Daha önce bahsedildiği üzere, Hacı İbrahim Efendi (17b) perşembe gecesi Çardak'tan kalkıp Tersane'ye vardığında kendine rahatlık ve : kinlik haram olmakla bir müddetten beri köşeye çekilmiş ve eziyet ilminde terbi-yesinden geçmiş olan eski zecriye muhassılı⁶¹ ve halen Osmanlı Devleti ta-rafından Fransa sefiri olarak atanan ve Varşova denilen ülkede ikamet eden Seyyid Mehmed Emin Vahid Efendi'nin Ayvansaray Kapısı haricindeki ya-lısına Halim adlı bir hizmetçisiyle gitmişti. Oraya getiren kayıkçıyı başın-dan savdıktan sonra üç beş saat kadar yalıda durdu. Ancak bazı sebeplerden yalıda saklanmanın mümkün olmadığını düşünmüş olmalı ki, başka bir ka-yıkla doğru kendi yalısına gidip hizmetkârıyla beraber yalının su mahzeni-ne girip saklandı. Can korkusuyla oraya sinmiş beklerken, kendisini yalıya getiren kayıkçının ihbarıyla Babıali tarafından gönderilen adamlar yalıyı bastı. Gizlendikleri yerden üzerinden sular aka aka çıkartılıp, Yalı Köşkü'ne ve oradan da kiralık bir beygire bindirilerek Babıali'de çavuşbaşı odasına ge-tirildi. Çavuşbaşı Hamdullah Bey, kendisini bir kahve ikramıyla teselli et-meye çalışırken, doğulu askerler Hacı İbrahim Bey'i alıp ve etrafını kuşata-rak canlı olarak meydana doğru götürmeye başladılar. Yolda giderlerken, iç-lerinden biri sakalını koparıp *“Buna gizli sıtma derler bir adamı tutacak olur-*

sa elinden kurtulmak mümkün değildir. Ancak sakalının kılı kendi hastalığını kovar,” diyerek kıllarını ona buna dağıtmaya başladı. Mazallah çeşit çeşit eziyet ve hakaret ederek Sultan Bayezid’da Darbhane Nazırı maktul Bekir Efendi’nin konağı önüne vardıklarında, meydandaki cebehane kazanlarını ocaklarına götürmeye memur bir grup cebecilerle karşılaşmış ve IV. Mustafa Han’ın tahta geçtiği gün akşama bir saat kala konağın önünde parça parça etmişlerdir.

Cuma günü taht değişikliğinden sonra, doğulu gaziler geri meydana dönüp yeniçeri ortalarından, cebeci, topçu ve top arabacı ocaklarından Meydan’a getirdikleri kazanları aldıkları yerlere geri gönderdiler. Bundan başka (18a) Müslümanların yeni padişaha biatıyla taht değişikliğiyle sabitlendikten sonra “Şeriatın emri ile bizde emr ve yasağa karışmaya ruhsat olmayıp, her şey âlemin koruyucusu padişahın emr ve iradesine bağlı olduğundan bundan böyle ahrette sorulacak iyi ve kötü her ne ise kendisinden sorulacağı ve eski padişahı yaptıkları sihir ve efsunla karmakarışık ettiklerinden iki adet melunun kanının akıtılmasına cesaret edilmesinin ancak bu sebepten olduğu ve bu günden sonra kırkımız bir kıl ile yedilmek hayırlı dualarına mazhar olduğumuz Hacı Bektaş Veli, Allah sırrını kutsasın, hazretlerinin gönüllü köçeği olup yeniçeri ve diğer ocak askerlerinin aynen eskiden olduğu gibi komutanlarına itaatleri boyunlarının borcu olmakla herkesin silahlarını gayret boynundan çıkarıp asude olmaları” için yaptıkları tembihler dolayısıyla herkes silahlarını bıraktı. Üzeri padişahın hattı ile süslü nüshayı gönderilen senede rabıta vermek için üç gün ortalarında geçirmeleri sırasında, yeni padişah hazretleri o üç gün boyunca askerleri kendi misafir gibi kabul ederek üç gün kışlalara pilav ve zerde gönderek gönülleri hoş etti. Bu üç gün sonunda doğulu askerler kayıklarla kale ve tabyalarına dönerken kayıklardan tüfek atarak mani söylediler. Padişahın hattı ile süslenmiş şeri senetin bir kopyası aşağıya kayd olundu.

Padişahın hattının suretidir.

İşbu şeri hüccette yazılmış olan muteber şartlar harf ve harf tarafımdan incelenip malumum olmuştur. Alt kısmını imzalayan Şeyhülislam, kaymakam ve ulemamın imzaları da tarafımdan makbuldur. Mademki bu muteber senette olan şartlara yeniçeri kulların tarafın-

dan riayetle, bundan böyle küçük ya da büyük hiçbir hususta devlet işlerine müdahale etmeyip yüce ecdadım zamanlarında olduğu her hususta tarafımdan verilecek emr ve fermana boyun eğip komutanlarına itaat edeler. Ben de âlemleri yokdan var eden yüce Allah'ın mübarek ismi ve iki cihan serveri peygamberimiz Muhammed Mustafa efendimiz hazretlerinin temiz ve pak isimlerini yad ederek taahhüt ederim ki, gerek benim tarafımdan gerekse ebediyete kadar devam edecek devletimin vezir, vekil ve kumandanları tarafından bu husus için hiçbir ferd hiç bir zaman cezalandırılmaya ve sorumlulu tutulmaya. (18b) Şeriatın esas kitabın ve hakikatli hüccetin kaleme alınmasının sebebi şudur ki yüce devletimizde, saray ve devletin ileri gelenlerinden bazı akıl sahibi olmayan kimseler bundan önce memur oldukları devlet hizmetinde Nizam-ı Cedid tabiriyle daha önce iştirilmemiş ve görülmemiş bir büyük bidat⁶² ve İrad-ı Cedid olarak bilinen birçok zulümler icat etmişlerdir. Bu yeniliklerin hemen hepsi sadece kendi çıkar ve menfaatlerine hizmet etmek için yapılmıştır. Her biri ev, elbise ve diğer tüm işlerinde kâfirleri taklitlen başka devletimizi de Hristiyan devletleri kanunlarına benzetme hatta dönüştürme amacı gütmüşler ve bu şekilde bütün Müslümanları üzmüşlerdir. Bunun yanı sıra, geçmişten beri bir sürü fetihler ve büyük hizmetlerle yüce devletimizin yüz akı olan tüm ocakları kendilerinden nefret ettirmiş ve eski hükümdar Sultan Selim Han hazretlerinin de bazı yalancı kazançlardan bahsederek gözünü boyamışlardır. Tek dertleri kendi şahsi çıkarlarının peşinde koşmak olan bu insanlar sadece bu amacı güden tedbirleri yürürlüğe koymuş olmalarıyla yüce devletimizin sadık hizmetkârları olan komutan ve askerleri tüm bu yanlışlıkları düzeltmek niyetiyle ayaklanmış ve devlete sadık ulema, ileri gelenler ve devlet erkânıyla ittifak etmiştir. Şeriat ve kanun gereği, eski hükümdar hazretlerinden sadakatlerini çekerek, hâlâ ihtişam ve kudretle tahtta oturan heybetli, ulu, yüce padişahımız efendimiz Sultan Abdülhamid Han oğlu Sultan Mustafa Han hazretlerine “muhakkak ki sana biat edenler ancak Allah'a biat etmektedir. Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir”⁶³ sünneti

ve hakkaniyet yolu üzere biat olunup “Bir ülkeyi helak etmek istediğimizde zenginlik sebebiyle şımarmış elebaşlarına (iyilikler) emrederiz; buna rağmen onlar orada kötülük işlerler. Böylece o ülke helaka müstahak olub, biz de orayı darmadağın ederiz”⁶⁴ kerametli öğüdü ve hidayet dolu esrarı meydana çıkmış oldu. Adı geçen din ve devlet düşmanları, dünyada perişan olmuş ve gazaba uğramış, cezalarının geri kalanı ise mahşere kalmıştır. Allah’a şükürler olsun ki, yüce devletimiz bir müddetten beri kaybettiği iyi düzene tekrar kavuşmuştur ve ocağın bu hareketleri yüzünden töhmet altında olmadıkları gibi gerek padişah gerekse Müslüman ahali nazarında her açıdan makbul görülmüş ve takdir edilmiştir. (19a)

Ancak, bundan böyle ocağın lüzumlu görerek yapılmasını uygun gördükleri madde ki “fakihler peygamberlerin eminleridir” hadisinin de belirttiği gibi ulemanın kendi görev ve sorumluluğunda olan iyiliği emredip insanlığı kötülükten alıkoymak ilkesine uygun olarak devletin ileri gelenlerinden biri Şeriat ve kanuna aykırı hareketlere kalkıştığında, onlara doğruyu anlatmaya çalıştıktan sonra kendilerinin de komutan ve neferlerin öteden beri sadık ellerine havale edilen görevlerinden başka devlet işlerine müdahale etmeyip, Allah’ın ve padişahın rızasını kazanmaya çalışmak gibi iyi işlere gayret edeceklerine taahhüd ve ihtimam etmişlerdir. Bu söz ve hareketlerinde doğruluk ve dürüstlükleri aşikâr olup, bunun aksine vaziyet ve hareket etmedikçe gerek şerefli padişah, muhterem vezirler, vekiller ve komutanlar ve gerekse herhangi bir şahıs tarafından bu hususta zerre kadar ayıplama ve azarlama olmayacağına başta adaletli, şerefli kudretli, ulu, azametli padişamız efendimiz Sultan Mustafa Han, Allah hilafetini kıyamet gününe kadar daim etsin, olmak üzere, devlet vekilleri ve sadık komutanlar tarafından Allah’ın ve resulünün adını alarak yemin ederler. Bu doğru akd üzere sabit ve payidar olacağını ve tüm samimiyetle cezadan muaf olduğu sabit ve üstü padişahın mübarek yazısıyla süslenmiş ve alt kısmı hâlâ Şeyhülislam, iyiliksever Esseyid Ataullah Efendi hazretleri, yüce makamı kaymakam sa-

adetli Musa Paşa hazretleri ve toplantıda bulunan ulemanın diğer önde gelenlerinin imzalarıyla devletimizde sorgusuz sualsiz gereği gibi uygulanacak kanun olarak şeri mahkemelere tescillenip baş muhasebe ve divan-ı hümayun bürolarında kayd edildikten sonra ocak tarafına şeri senet olmak üzere işbu belge teslim edildi ve maslahat sona erdi. (19b)

Rebiyülevvel ayının yirmi üçünde bin iki yüz yirmi iki yılında yazıldı. ⁶⁵
Hâlâ İstanbul kadısı Muradzade Mehmed Murad Efendi
Eski İstanbul kadısı Esseyyid Mehmed Münib Efendi,
Anadolu Kazaskeri Aşir Efendizade Mehmed Hafid,
Nakibü'l-eşraf Abdullah El-Hüsni,
Rumeli Kazaskeri Ahmed Muhtar,
Rikab Kaymakamı Musa Paşa,
Şeyhülislam Esseyyid Mehmed Ataullah

Aynı ayın yirmi beşinci [2 Haziran 1807] günü, rikab kethüdası Memiş Efendi'nin ve katl olunan diğerlerinin yerine, Selim Han'ın hattıyla yetimleri tayin olunmuştu. Daha önce orduya defterdar-ı şikk-ı evvel olup Edirne'de azl edildikten sonra İstanbul'a geri dönen Hasan Tahsin Efendi rikab kethüdası; Fransa'ya sefir olarak giden ve üç sene sonra İstanbul'a dönerek bu bayram atamalarında beylikçi tayin olunan Mehmed Sait Halet Efendi reisülküttab oldu ve görev tam ehlini buldu. Bundan iki ay önce Karadeniz Boğazı'nda bazı tabyalar inşasına memur kılınan eski baş muhasebeci Seyyid Mehmed Efendi Rebiyülevvel'in on beşinci cuma [23 Mayıs 1807] günü bu tabyaların amelelerinin ücretlerini vererek İstanbul'a gelmişti. Yamaklarla iyi ilişkiler kurmuş olan Seyyid Mehmed Efendi darbhone nazın ve haseki ağa bostancıbaşı olmuştur. Ve bir iki günden sonra yeni padişah, Köse Kethüda Çelebi Efendi tersane emini tayin etmiştir.

Listeye dahil olan zalimlerden olup, katli mutlaka şart olan Kapan-ı Dakik naibi⁶⁶ Abdüllatif Efendi adlı geberesice, diğerlerinin katli esnasında on on iki gün saklanmıştı. İlmiye sınıfında olmasına güvenerek⁶⁷ sonradan ortaya çıktığında Bursa'ya sürgüne gönderildi, ancak en sonunda orada hıyanet dolu hayatı sona erdirildi. Yaftesi şöyleydi:

Yafte

Eski hükümdarın devrinde, uzun süre kapan naibi olup, aç gözlülüğünden ekmekçi esnafını ve kapan tüccarını mahv ettiğinden ve Allah'ın kullarına sınırsız zulm ve eziyet ettiğinden fermanla daha önce ismi müderris sınıfından silinen ve kendisine mirimiranlık tevcih edilen zalim ve gaddar Abdülatif Paşa'nın kesik başıdır.

(20a) Divrikli beylerden olup o dönemde Nizam-ı Cedid Defterdarı olarak görev yapan Ahmed Bey de listeye dahildi. İdamı istendiğinden kaçmış ve kendi konağı civarındaki kethüdasının evinde saklanmıştı. Cuma günü taht değişikliğinden önce yakayı ele vermiş ve iki tarafından tutularak hakaretler altında meydana gönderilmişti. Ancak, bundan önce yeniçeri kışlaları tamirine memuriyeti sırasında tamiree özen gösterdiğinden ve gerekenlerle iyi ilişkiler kurmayı becerdiğinden yeniçeri ortaları ihtiyarlarının ricasıyla ölümden kurtulmuştur. Ancak Ahmed Bey'in korku ve dehşetten evine dönmeye takati kalmadığından o geceyi mecburen kışlalarda geçirmiş ve ikram görmüştür. Bir sonraki gün atına binmiş ve her zamanki çukadarları eşliğinde konağına gelip, yarı canlı olarak bir müddet yatağa düşmüştür. Sıhhatine kavuştuktan sonra sadrazam Çelebi Mustafa Paşa hazretleri tarafından kapı kethüdası tayin buyrulmuştur.

Maktul İbrahim Kethüda'nın evlat ve yakınları, maktulün mal ve mülkünü sakladığından Bursa'ya sürüldüler. Özellikle vekilharcının⁶⁸ evinin kömürlüğünde gömdükleri mücevher dolu bir sandık çıkmıştır. Maktulün malına vakıf olan bazılarının ihbarıyla ortaya çıkarılan dünya yüzü görmemiş değerli ve değişik eşyalar bulunmuştur.

Eski valide sultan kethüdası,⁶⁹ Hicaz'dan dönüş yolunda, Rebiyyülahir ayının beşinci günü, [13 Haziran 1807] Geyve kasabasına varır varmaz Kütahya'ya sürgün edilmiştir. Yine aynı gün, daha önce vezir rütbesiyle [emrine] Karaman eyaleti verilen Şamlı Ragıp'ın rütbesi kaldırılarak Kütahya'da Şam halkası satması için sürülmüştür. Falcı bir adamın bir dediğine bakılırsa, bir Rum ve bir Arap Kütahya'da karşılaşarak satranç oynamaya başlayacaklarmış. Aynı dili konuşmadıklarından birbirlerini anlamaları mümkün olmayacak, oyunları münakaşaya dönüşüp küfür ve hakaretlerle

gırtlak gırtlığa geleceklermiş. Şahları birbirlerinin alınına vurup sonunda ikisi de merheme muhtaç olacaklarmış. Falcının haberine rağmen, böyle bir olay henüz meydana gelmemiştir. Yine de bu falcının ilminde mahareti inkâr olunmaz. Çünkü gerçekten de bir Rum ve bir Arap'ın fermanla Kütahy'a'ya sürgünleri gerçek olup (zob) ancak yukardaki olay henüz meydana gelmemiştir. Her ne ise, öyle bir sohbet meclisinde bulunmak Karagöz ile Hacivat'ın saçmasapan konuşmalarına gülmeye benzese gerek.⁷⁰

Maktul İbrahim Efendi'nin akıl danışmanı, yani mühürdarı⁷¹ olan Serçe Hasan, efendisi olacak firavunun katli sırasında ortadan kaybolup sekiz gün saklanmış ve daha sonra Sekbanbaşı Arif Ağa'ya sığınarak canını kurtarmıştı. Sekbanbaşının azlinden hemen sonra tutulup birkaç gün başbakakulunda haps edilip sıkıştırılmıştır. Lakin olur olmaz hapis ve sorgulama mümkün olmadığından aynı gün fırına gönderilmiş ve orada da birkaç gün tutulduktan sonra nihayet yirmi bin guruşa, neredeyse bedavaya, tahliye edilmesi herkesi hayrete düşürmüştür.

Magripli Ebu Kof Ragıp'la ilgili bilgi: Yukarıda anlatıldığı gibi, vezirliği kaldırılarak sürgüne gönderilen ve Magripli olarak bilinen muhterem zat, eskiden halk arasında lakabı doğum yerine nispetle Şamlı Ragıp olarak tanınırdı. Cezzar Paşa'nın vefatından sonra onun muhalefatının⁷² zabtına tayin edilince, bazı büyü ve tılsımlar yardımıyla merhumun mallarını gömdüğü yeri bulmuştu. Ancak buranın kazılması ve malların dışarı çıkarılması için usta lağımclar⁷³ gerektiğini düşünerek Akka'ya bir gemi dolusu lağımcları getirtmişti. Böyle gömülü mal işine kafa patlatıp eli boş kalanlar genelde Arap ve aşağı Magrip ahalisinden olduğu için, İstanbul'un kibarları Şamlı lakabını Magripli olarak değiştirerek kendisine Define Avcısı Magripli Ragıp demeye başladılar. Ragıp Paşa'nın hacedandan Tahir Efendi adında hiçbir şeyde beceri ve kabiliyeti olmayan akılsız ve mecnun bir oğlu vardı. Babalık şefkati gereğince soylu veledini bir işe sokmak ve adama karıştırıp fenalıklarına vâris etmek itikadıyla baruthane nezaretine kaymakam ve aynı zamanda Sayda ve Şam valilerinin (21a) kapı kethüdallıklarını elde ederek oğluna iş buldu. Ebu Kof aslında "Ebu'l-vukuf" [vakıf olanın oğlu] tabirinden bozulmuştur. "Kof" kelimesi ise, Türkçe'de içi boş ve derin nesne için kullanılır. Paşa'nın muhterem veledinin ise akıl kâsesi Al-

lah tarafından zekadan yoksun olarak yaratıldığından, Arap kaidesine göre “Ebu Kof” (Kof’un oğlu) olarak değiştirilmiştir.

Aynı ayın on birinci günü [18 Haziran 1807], eski sultanın silahdarı⁷⁴ azl edilerek yerine rikabdar ağa,⁷⁵ enderunun ileri gelen firavunlarından Hazine Kethüdası⁷⁶ Salih Bey azl olunduktan birkaç gün sonra kapıcıbaşılık payesi ihsan ve yerine padişahın adamlarından Selim Ağa tayin olundu. Zühdü Paşa’nın damadı enderundan ihraç ve yerine Fettah Ağa başçukadar⁷⁷ tayin olunmuştur.

Her yıl Rebiyülevvel ayının beşinci sekizinci günü hacıların kazasız belasız Şam’a varışları haberi ile müjdecibaşının⁷⁸ gelmesi adet olduğundan, ağanın⁷⁹ ayağının bereketi müjdecinin gelmesini engellemiş ve bu da yetmezmiş gibi aynı tarihte İngiltere’nin İskenderiye’yi istila ettiğine dair dehşetli haber gelmiştir.

Eski valide kethüdası olan Gıran Sinyor Girtikoz⁸⁰ adlı zalimin menfaat düşkünlüğü yüzünden on dokuz seneden beri din ve devleti istila ile yapmadığı zulm ve almadığı rüşvet kalmayıp, bu şekilde biriktirmeyi becerdiği mal ve nadir eşyaların haddi hesabı olmadığı gibi, bu mübarek senede, Müslüman hacılara Beytülharam’ı ziyareti haram etmişken doğasında olan hainliğe devam etmek için yine utanmadan İstanbul’a dönmek üzere yoldaydı. Geyve’ye ulaştığında taht değişikliği olmuş ve Kütahya’ya sürgüne gönderilmiştir. Buradan sürgün yerinin Bursa’ya değiştirilmesi ricasıyla Babıali’ye gönderdiği arzuhaline müsaade olunmuştur. Ancak arzuhalinin kabul edilmesinin bir tavşan uykusu olduğunu fark edemeyen bazı saf dil-liler, Allah korusun, kurtulmasına imza ile kötü hamleler yapmak üzere iken doğulu gaziler tarafından (21b) katli istenen zalimlerin başında olduğundan hassa hasekilerinden Ayı Kulak Bursa’ya gönderilerek katli edilip, kesik başı ise Orta Kapı’daki ibret taşı olan mirimiran taşına konmuştur ve halkın yanan yüreği buz gibi olmuştur. Yaftesi şöyleydi:

Yafta

Eski valide sultan kethüdası Yusuf Ağa’nın devlette elde ettiği nüfuzu kullanarak ağgözlülük ve rüşvet yemede emsalsiz olduğundan ve padişahın memleketlerinde aciz insanlara sayısız zulümler ettiğiin-

den başka Nizam-ı Cedid'i icat ederek memleketi harap ve daha nice nice yeniliklerle fakirlerin perişan olmasına cesaret ettiğinden padişahın gazabına uğrayarak katline ferman verilen ve idam edilen Yusuf Ağa'nın kesik başıdır.

Yusuf Ağa'nın mal ve eşyasına devlet tarafından el konulmuş ancak tahmin edildiği kadar malı çıkmadığından konağında bir yerlere gömmesi ihtimali göz önüne alınarak nice nice kuyular, delikler kazılmış ve detaylı bir şekilde araştırılmıştır. Bu araştırmalar sırasında ortaya çıkan en garip şey, eski Galata kadısı Haffafzade Mehmed Emin Efendi tarafından imza ve mühürlenmiş, daha önce benzerine rastlanmamış bir senetti. Mehmed Emin Efendi bu senedin ortaya çıkmasından sonra Gelibolu'ya sürülmüştür. Yeri geldiği için bu ilginç senetin bir nüshası aşağıda aynen verilmiştir.

senedi imzalayan

Galata Mahkemesi kadısı Haffafzade Mehmed Emin.

Senedin sureti

Galata'ya bağlı Beşiktaş nahiyesinde Paşa Mahallesi'nde oturan ve padişahımızın annesi devletli, yardımsever, velinimet, yüce şanlı Valide Sultan efendimizin derecesi ve rütbesi yüksek kethüdaları devletli, yardımsever merhum İsmail Ağa oğlu Yusuf Ağa hazretlerinin sahilhanelerinde yapılan şerî mecliste, Ahmed oğlu Elhac Sadullah Ağa (22a) hazretleri mahzarında kendi rızası ve isteğiyle kabul ve beyan edip 'ezelde ruhlar yaratıldığında levh-i mahfuza⁸¹ takdir olunup yazılan ömrümün tam yedi senesini devletli, yardımsever merhum İsmail Ağa oğlu Yusuf Ağa hazretlerine bağışladım.' Adı geçen Ağa hazretleri de, 'hazreti Adem, selam üzerine olsun, takdir edilen ömrünün belirli bir miktarını Şit hazretlerine, selam üzerine olsun, bağışlayıp kabul buyurmalarını rica ettiğinden hibe meclisinde kabul buyurdular' dediğini Ağa hazretleri de sözlü olarak tasdik buyurdularında hâkim efendi hazretleri de "Allah dilediğini siler (dilediğini de) sabit bırakır"⁸² ayetinin yüce manasını dü-

şündüklerinde işbu belge yazıldı. 25 Rebiyülevvel 1211 [26 Aralık 1796] tarihinde yazıldı.

Şahitler

İrfanzade Arif Efendi

Muhasib Mehmed Sadık Ağa

Kethüda Ahmed Ağa

Kapı çukadarı Ömer Efendi ve diğerleri.

Bundan başka Yusuf Ağa'nın akıl danışmanı olan Ragıp ve eski tü-tüncüsü olup Ağa Efendi Hicaz'a giderken hazinedarı olarak seçtiği Yusuf, kapı çukadarı Ömer Efendi, küçük karındaşı Ahmed Ağa, Balyabadara voy-vodası olup orada zulm ve işlerini bitirip İstanbul'a varır varmaz ayağının tozuyla başbakıkuluna kaldırdıkları ve konağı hâlâ valide kethüdası olan fodla kâtibi Mehmed Efendi'ye ihsan buyrulmuştur.

Devletli Ağa efendimizin yaratılış itibarıyla imanı bozuk olduğun-dan, öteden beri güya tarikat şeyhleri olarak bilinen birtakım cahillere ve si-hirbazlara teveccüh göstererek kimine özel tekkeler inşa, kimine ise imaret-hane, vakf, yiyecek ve vazifeler tayin ederek ilim ve irfan fukarası bu güru-ha samimiyetle dayanarak ve ulvi âlemden de yardımla felek cürümleri teş-kilatı ve dünya ve ahiretten haber vermeye vakıf (22b) olup bir çamura bas-mamak niyetiyle İrfanzade gibi bir alçak ibneye vesair bu fenne mensup düşkünlere mübtela olmuştur. Özellikle de çarhacı ve hallaç babalar gibi kahve köşelerinde kuru kanepelere yaslanıp boş laf ve keramet üreten şuur-suz delilerden yardım talebiyle onlara türlü türlü elbiseler ve hediyeler akı-tarak arştan bilgi alıyor ve zulmünü daha da kuvvetlendiriyordu. Başını hır-kaya çekip maşallah mevsimlere göre konak ve yalılarda, Çamlıca'da ve di-ğer eğlence yerlerinde dert üstüne zevk etmek ve kendi gelirine kanaat et-meyip açgözlülüğünün sevgiyle Ali ve Velî'nin ve özellikle de Nizam-ı Ce-did mukataalarının senetlerini zorla alarak, zam yaparak malına mal katma sevdasındayken birdenbire kendini isteği ve münecimlerin laflarının aksi-ne yıldızı düştü ve kendini Şam'da bulup oradan Hicaz'a niyetlendiğinde beş yüz seneden beri yolları Osmanlı ahalisine tamamen açık olan Beytül-haram ziyaretini ayağının uğursuzluğuyla bu sene Müslümanlara hasret bi-

raktı. Haram, zulm ve rüşvetle palazlanan kötülük dolu vücudunu bu mukaddes topraklar kabul etmediğinden onun yüzünden diğer hacılar da yarı yoldan elleri boş geri dönmüştür. Bir sene Hicaz'a gitmesi hacılara bu kadar üzüntü ve eziyet verdiği göre, on sekiz yirmi seneden beri İstanbul'da ikametinin bereketiyle devletin bu hale ve ahalinin bu duruma düşmesi Allah bilir çok değerlidir.

Sekbanbaşı Arif Ağa, taht değişikliği sırasında fesat ateşini alevlendirmeye meşguliyetle beygirinin nallarından ateş çıkartarak bir o yana bir bu yana koşturup, taht değişikliğinden sonra ise geceleri konak konak gezip “*siz de listedeydiniz ama ben özellikle rica edip çıkarttım*” diyerek devrin ileri gelenlerini avlamıştır. (23a) Bunlar yetmezmiş gibi, yeniçeri ortalarına ihsan edilen cülus bahşişinin⁸³ tamamını vermeyip epey bir akçesini zimmetine geçirdiğinden kendi ocaklısının utanmasına ve kıskanmasına sebep olmuştur ki sekbanbaşı bunun farkına varmamıştı. Bektaşî ocağında vakitli vakitsiz selamlık edip odabaşı⁸⁴ ve diğer ocak ihtiyarlarını toplayarak onların hal ve hatırlarını sormak eski âdet olduğundan, bu kurala uyarak selamlık ısmarlanıp odabaşı ve ihtiyarlar âdetleri üzere Süleymaniye avlusunda toplandıklarında ne kadar davet edildiyse de hiçbir fert davete icabet etmediğinden bunun sebebini soranlara “*ağa efendimizi istemeyüz*” diye ağız birliğiyle verdikleri cevap Babıalı'ye bildirildiğinde “*pek eyü her kimi isterler ise onu edelim*” diye Süleymaniye'ye adam gönderilmiştir. Ocak ihtiyarları ise “*bizim bu konuda birisini tercih edip seçmek vazifemiz olmayıp şevketli efendimiz hazretleri her kimi emir buyururlarsa onun yüce emrine itaat ederiz*” diye cevap verdiler. Bunun üzerine başçavuş vekili uygun görülmüş ve aynı ayın on yedinci günü sekbanbaşı tayin olunmuştur. Eski sekbanbaşı İncirli Çiftliği'nde birkaç gün ikamet ettikten sonra hesapları kontrol edilmiş ve aldığı akçelere el konulduktan sonra Bursa'ya sürülmüştür. Kör Ahmed Bey'in konağı padişahın emriyle kendisine ihsan buyrulmasına rağmen henüz müllknamesi eline geçmeden azl edilip sürülmesi [ile] elleri boş kalmıştır.

Aslen gâvur İzmir⁸⁵ ahalisinden olup bu şehirde işleri yâver gitmediğinden yanına orta malı ve kıvrım kıvrım zülfüne vurgun olduğu bir oğlanı da alıp gurbete çıkan; sekiz on sene Bağdat, Basra, Hindistan, Yemen, İran, Keşmir, Kandahar, Dağıstan, Özbekistan, Ağvan, Mısır, kısacası dün-

yanın bir kıtasını gezen, seyahati esnasında sihir, efsun, büyü'nün laf ebeliğini belleyip aklen zayıf olanları kandıracak kadar hile peydahlayarak nokta vuruşuyla dünyanın çirkefine (23b) bulaşan Selami Efendi bundan üç dört sene evvel İstanbul'a gelmiştir. Burada, iyiyle kötüyü doğruyla yanlışı fark etmekten aciz şahıslardan himmeti bol bir adamın evinde birkaç misafirlik edip ancak laf ebeliğinin bir faydasını göremediğinden ve de hilelerine bir suret veremediğinden ümidini kesip elleri boğründe iken

beyit

*Misafir benim için hayatın rahat bir nefesi gibidir,
Beni boğan eğer gelip de çıkmaz ise*

manasınca Selami Efendi'nin misafirliği uzadıkça ev sahibine ağırlık vererek karabasan gibi üzerine çökmeye başladı ve rahatını kaçırdı. Karşısında kini kırmadan nazik bir şekilde misafirini başından def etme kaygısına düşüp şöyle bir çare buldu ki , *"faziletli, kerametli Şeyh Selami Efendi hazretleri şöyle eşi benzeri görülmemiş bir zat ve vücudu kartal yumurtasından daha aziz ender bir şahıstır"* diyerek gittiği meclis ve mahallerde gönüllü tellallığını yapıp ve kendini bu işe adadı. Ev sahibinin, Selami Efendi'yle ilgili övgü sözleri maktul İbrahim Kethüda'nın ziynet çöplüğü olan kulağına çalınınca, bu tip seyyahların sihir ve büyü işlerinde maharetli olduğu inancına dayanarak hemen bir beygir ve adam göndererek özel meclisine davet edip birkaç mecliste mercimeği fırına verdiler. İbrahim Kethüda, Eyüp Otakçılar'da Selami Efendi için bir büyük Nakşibendi tekkesi inşa ettirip, tekke için vazifeliler, yiyecek ve gelir ayarlayarak kendisine büyü mürşidi, zulm ve vebeal ortağı yaptı. Hatta İbrahim Kethüda'nın yiğitler meydanında katli sırasında koynundan halis altından yapılmış makas şeklinde ve sihirler şeyhinin hilekâr elinden çıkma bir tılsım çıkmıştı ki tılsımın bir tarafında "Sultan Selim Han" diğer tarafında ise "İbrahim" isimleri kazınmış ve başka bir takım büyü bir takım yazı ve şekiller olduğunu gören zafer vadedilmiş olan askerler [asileri kastediyor] *" meğer bu (24a) melun da gavur imiş. Koltuğu altında çıktı"* diyerek Etmeydanı'nda bulunan Şeyhülislam'a gösterdiklerinde, Şeyhülislam Efendi bu tılsımda haça benzer bir yan olmadığını sersem as-

kerlere anlatabilmek için epey dil dökmüştü. Selami Efendi'nin dünyanın leşine olan köpek iştahı insan aklının sınırlarının üzerinde olmakla daha çok İbrahim Kethüda ve İngiliz Mahmud'un özel büyücülerinden ve meclislerinin demirbaşlarından vesair bu gibi şeylere meyilli ve zalimlerin konaklarından çıkmayıp yol sırasında yanında Özbek taçlı birkaç derviş etrafa selam çakarak çalımla bir aşağıya bir yukarıya seyirtip, rüşvet almasıyla şöhretlendiğinden, tekkesinden kaldırılıp doğum yeri olan gâvur İzmir'ine Rebiyülevvel ayının yedinci günü [14 Haziran 1807] sürgüne gönderildi.

[YAZARI BİLİNMEYEN HATİME KISMI]

Şimdi, yukarıda anlatılan ve açıklanan maddeler her ne kadar herkesin aşına olduğu bildik olaylar olduğundan tekrar anlatmaya gerek yoksa da o dönemde ibret sayfalarının yazarı olan Lokmacı Matruş Ebubekir Efendi'nin kalemıyla tekrar nakledildi. Ebubekir Efendi, gerçekten ilim ve irfan sahibi akıllı, zeki, zarif bir şahıs ve her açıdan dönemin hüner sahipleri arasında tanınan ve parmakla gösterilen bir zattı. Allah'ın takdiriyle meydana gelen ve taht değişikliğine giden olaylar esnasında ibret dolu meydana öldürülen şahısların her biri, Ebubekir Efendi'nin kıymet ve değerine hürmetten kendisini sayısız nimet ve hediyelere boğmuşken, Ebubekir Efendi bu hazretlerin kadrini bilmemiş ve karakteri itibarıyla sivri dilli ve kötü ahlaklı olduğundan çağrıldığı kibar meclislerinin her birinde zehirli dilini açarak mecliste bulunanları kendisinden nefret ettirmiştir. Devlet erkânının (24b) meclislerinde de ağırlığıyla onları bunaltmış ve kendisini küçümsediklerini hissederek çaresiz susarak hüsrana uğramış ve köşesine çekilmişken bu defa fırsatı ganimet bilip sivri ve kötü sözleriyle onları yermeye başlamış ve gerçek yüzünü göstermiştir. Bunun yanı sıra, yıldızı yeni parlayan kibarlara bağlanmak art niyetiyle eski Sultan'ın devrinde sahip olduğu büyük nimetleri hemen unuttuğunu Bekir Efendi'nin hal ve hareketlerini bilen doğruluk erbabı da çok iyi bilir. Esefle söylemek lazımdır ki, devlet hainleri olarak katl olunan şahısların her birinin temiz elleri pislige ve hıyanete bulaşmış denilerek vücutları yeryüzünden silinmiş ve ancak ondan sonra, sarayın ve devletin ileri gelenlerinin her biri, Ebubekir Efendi'nin kendi ifadeyle, firavundan daha beter ve aşağılık olup katl edilenlerin mallarını ken-

di aralarında sermaye olarak paylaşmak niyetiyle yağma etmişlerdir. Yine yakın dönemde fakir ve fukaranın nasıl sınırsız bir elem ve eziyete düştükleri de bu “hatime” kısmının arkasına eklenecek “zeyl” kısmına yazacak doğruluk ve insaf sahibinin yazısında anlatılacaktır.

[UBEYDULLAH KUŞMÂNÎ’NİN YAZDIĞI ZEYL]

(25a) “Nefsi yaratan ve onu ancak gücünün yettiği ölçüde mükellef tutan Allah’a hamd olsun.” O (nefsin) kazandığı kendi (lehine) yapacağı da kendi (aleyhinde)dir. Kavimler dönüşüp değişip durdukça zatı hilkatin tanziminde vasıta olarak yaratılan (Allah’ın) habibi Muhammed’e (a.s.) ve ehl-i beytine ve ashabına salat ü selamı olsun. Bundan sonra söz gelince⁸⁶ Bu, saltanatın devamının duacısı ve ümmetin düzeninin korunmasının gayretçisi, yani Dihkânizade Elhac Ubeydullah Kuşmânî, bin iki yüz yirmi iki ve yirmi üç [1807 ve 1808] senelerinde bazı uğursuzluklar yüzünden meydana gelen garip havadisleri araştırıp ta kıyamete kadar nasihat olması için eski âdet üzere vaaz tarzındaki bu yazıyı kaleme aldı. Dünyada meydana gelen değişimlerin gereğince, ayet, hadis, ümmetin icması, fakihlerin kıyası, ulemanın ve hâkimlerin görüşü, savaş ilimlerinin, cihat ve gazanın Müslümanlara farz olduğu noktasında birleşir. O yüzden, farz olan bu ilimlerin geliştirilmesine çalışıp, tüm savaş mühimmat ve aletlerinin tamamlanmasına özen gösterip, iyi eğitilmiş asker yetiştirerek düşmana “mukabele-i bil-misil”⁸⁷ ilkesiyle aynen karşılık verecek taktiklerin etrafıyla araştırılması gerekir. Sultan Selim Han da bu iyi niyetlerle yola çıkmış ve düşmandan intikam almak kasdıyla harp ilimlerini geliştirmeye ve iyi asker yetiştirmeye çalışmıştır. Bu uğurda her türlü zorluğa katlanıp malını ve bedenini Allah yoluna vakfedip, İslam ülkelerine nizam vermek için gecesini gündüzüne katmıştır. Selim Han, huzur ve rahatı, taht, saltanat ve tacını terk ederek ömrünü devleti uğruna harcayan hilafetin koruyucusu, mülk ve milletin temizliği, cömertlik ve yumuşaklık deryası, cömertlik madeni, hikmet dolu âlim, filozof yaratılışlı, yüce gönüllü, (25b) doğruluk yolunun mucidi, ayıp ve zulmü engelleyen, şeriat ve tarikat erbabının makbulü, hakikat ve marifet erbabının makulü bir sultandı. Ne yazık ki, nice senelerden beri onun ekmek ve nimetiyle beslenen, ümmetin en kötülerinden sapkınlık dolu güruh olup sağını so-

lundan ayıramayan, hayrı şer, faydayı zarar zanneden bereketsizler sebeb-
siz yere Gazi III. Sultan Selim Han hazretlerine kıydılar. Vefatına tam ta-
rih vererek *sözüm bitti* demeleri onun kerametlerinin delilidir. Bundan baş-
ka alışkanlıkları üzere güzel sözler

*Kimdir o kim sevinç ile tadı damağında kala
Ona dünyanın sonuna kadar gam uğramaya
Sevinç şarabıyla mest olana hal budur
Gah kadeh ciğer gah elemelerin mahmurluğu*

ve hikmet dolu inci gibi sözler söylemede usta iken aşağıda isimleri zikr
edilecek olan Kureyş kavminin inatçıları ve Lut kavminden daha beter olan
aşağılıkların elinden şehadet şerbetini içen hünerli ve cennetlik merhum
Gazi III. Sultan Selim Han efendimiz hazretlerinin ruhu için el-Fatiha. İyi-
lik dolu adil bir hükümdar, ermiş ulu ve insafı bir yönetici olan, *toprağı bol
olsun*, Selim Han hazretleri bu gibi nice nice harika işlerle ecdad ve ataları-
na layık olduklarını, hatta onlardan da ileriye gittiklerini delillerle ispatladı-
ğı akıl sahibi herkesin malumudur. Ama o hak etmediği halde vazifelere
gelmeye ve bir işe yaramadan gelir elde etmeye meşgul olan tembel miskin-
ler, ömürlerini sadece ve sadece sızlanarak ve dedikoduyla geçiren şeytanın
uşağı ahmaklar hem dünya hem de ahiretlerini boşa harcamalarının yanı
sıra sadece hayırlara vesile olan ilim öğrenmeyi ve düşmana karşı mücade-
leyi kabul etmedikleri gibi “*İşte onlar hayvanlar gibidir, hatta ondan daha da
şışkındırlar,*”⁸⁸ manasına uygun olarak eşek tabiatlı bu cahillerin muharebe
talimlerini Frenk talimlerine benzettikleri gibi en sonunda İslam’ı bir anda
mahv edeceklerine hiç kesinlikle şüpheniz olmasın. Sonra daha “*bizi baş-
tan uyarmadınız diye sonra yaygara koparmayasız*” diyerek, hemen vazife ve
maaşları ellerinden gitmesin derdine düşerek (26a), o kadar manasız ve saç-
ma sapan sözler, bir sürü münasebetsiz laflarla biçarelerin aklını çelerek
aslında yalnızca kendi şahsi çıkarları ve makam sevdalarını gözeterek orta-
lığı karıştırmaya fırsat kolluyorlardı. Bir noktada fırsat bulup ömür serma-
yesiyle sadece kendi odun kafasına hizmet etmekle kendi nefesine uşak ol-
muş ve din ve imanını şarap ateşinde eritip eziyet eylediğinden kötülük ve

hilede Lut kavmiyle aynı ustalıkta olan kötülük ve zina erbabı Köse Musa Paşa dedikleri çingene kıyafetli kısa boylu bir herifi kaymakamlık makamına getirip, kendileri mahalle köpekleri gibi köşelerinde istedikleri gibi gezerek vakitlerini boş işlerle geçirdiler, Allah'ın emaneti olan reaya ve fukarayı beğendikleri gibi yakıp yıkıp nüfuz sahibi olmak emeliyle herkesin kınadığı Laz zümresinin ahmaklarını ayaklandırdılar. On dokuz seneden beri durgun akıllarında planlayıp durdukları kötülüğe son halini vermek hevesiyle haşmetli padişah hazretlerinin tahttan indirilmesinin gerekliliği her ne suretle olursa olsun delillerle ispatlanmamışken zürriyeti olmayan bir padişahın idaresinin sıhhatli olmadığına dair şeriatın yıkıcısı⁸⁹ efendilerimiz tarafından açıkça belirtilmişti. Ayrıca *"bu yeni kurulan askeri sınıfın bizim İslam devletinde asla yeri yoktur, talim ve kıyafetleri baştan aşağı Frenklere benzer"* diyerek o soyu sopu din ve devlet haini olan vaktin hata edeni alık topal⁹⁰ her tür ilimde yeryüzündeki en cahil insandı. *"Alimleri, gök kubbenin altındaki en şerli/kötü kimselerdir. Her türlü fitne ve kötülük onların başının altından çıkar, ama sonunda yine onlara döner "kendi başlarında paralanır"* hadisinde bahsedilen kötü ümmetlerin kafirlik kılavuzu olup kendilerinde olan tüm kötü sıfatları selefleri hazretlerine dayandırmalarıyla hayvandan bin mertebe alçak olan ümmetin sıradan insanların kulaklarında kötü inançlar ve yanlış sözler yer edip o halef ve selefin (z6b) gözünde en makbul ibadet ve iyi mücahitlik olan matematik ilmi tahsiline, ki tüm ilimlerin temelidir, karşı çıkmalarıyla o kafasız, düşüncesiz herifler İslam gemisini kurtuluşa götürecek kudretli taifelerini ve alet ve edevatını reddetmelerinin yanı sıra daha nice nice zarar ve ziyana uğratıp İslam gemisinin içine büyük bir ateş attılar. Adı geçen şer ve kötülük erbabına yardım ve yataklık eden inatçı, kötülerin en kötüsü Kazgancı dedikleri dolandırıcı Laz gibi ah-laksızlar *"ümmet-i Muhammed din gayreti"* diyerek, günah ve düşmanlığa sevap diyerek birbirlerine malen ve bedenlen yardım etmeleriyle azametli padişah hazretleri inzivaya çekilip on dokuz seneden beri Müslümanlar için derleyip topladıkları mühimmat ve her şey kaybolup gitti. Çoluk çocuğuyla birlikte *"ya Rabbi, şükür hiçbir kimsenin burnu kanamaksızın üzerimizde olan zulüm öyle bir kolaylıkla kalktı ki yeniçerilerin evliya olduğuna kesinlikle şüphemiz kalmadı, zira Hacı Bektaş Veli (a.s.) hazreti uyanmıştır. Şimdiden*

sonra da hep öyle olsa gerektir ki âlemde böyle bolluk ve ucuzluk olmadı. Mübarek kazan,⁹¹ güzel keçe, ulu kalkan temiz çapraslarıyla İmam Mehdi'nin (a.s.) nurlu huzurunda hizmet edip yedi kraldan intikam alacaklarına asla ve katiyen şüphemiz kalmadı" diyerek gayb âleminin işlerini karışıp birbirlerine müjdelere vermeye başladılar. Tam o sırada evbark yıkıcı, idraksiz Türkler, ki ilm şehrinin haricinde gezen bereketsizlerdir, fırsat ganimettir deyip saltanatı temelinden yıkacak hareketlere girişmekten başka rezillerin en rezili, fesatçıların en fesatı Kabakçı gibi nice nice ayakları baş, başları ayak ederek dul ve yetimlerin mallarını kendi aralarında paylaşp, aldıkları o kadar rüşvete de kanaat etmeyip beşyüz seneden beri birikmiş olan Müslüman malının da telef ve yağma olmasına cüret ettiler. O evliya sıfatlı sultan "kendine iyilik ettiğin kişinin kötülüğünden sakın"⁹² atasözünün manasına uygun olarak Zebire'mizde (27a) anlatıldığı üzere mükemmel anlayış ve sezgiyle, o lütuf ve iltifatlarını unutup da sürekli kendisini öldürmeye niyet eden nankörlere hilelerini düşünerek

*Derdinle gözlerim gece gündüz kan ağlar,
Benim sırrıma vakıf olan her an ağlar,
Ne yazık ki kimse anlamadı nedir emelim,
Gece gündüz ne için gözlerim ağlar,
Dağ sinem görücek kana bulaşmış tenim,
Acıyıp halime gül bahçesinin gülleri ağlar,
Gördü çün gönül derdimi ve kederimi acıdı,
Tabib dedi ey hasta hicran sana derman ağlar,
Yine acımaz asla bana o güzel dilber
Böyle hasta görüp halime dostlar ağlar,
Gam gam değil bilmez ise iç halimi cahil,
Anlayıp niyetimi arif olan ağlar,
Derdle yüzüne baktıkça senin İlhami⁹³ gerçi,
Güler ama ciğeri kan ağlar*

nağmesiyle sırdaş olarak aziz ömürlerinin nasıl olduğunu halka anlatmaya devamdan başka henüz şehitliğin yüce payesiyle müşerref olmadan bir sü-

re önce marifet dolu ilhamıyla içine doğarak ve sünnete uyarak vasiyetini tamamladıktan sonra faziletli beyiti yazmıştır ki, şehit oldukları uğursuz günde göz ardı edilip kendisini gusûl eden vaktin Şeyhülislâmının elini gusûl sırasında geçmiştir ki, bu da kerametlerinin gerçek delili olduğu ibret alanlarının malumudur.

*Kendi elimle yare kesip verdiğim kalem,
İlk önce haksız, kanlı fetvamı yazdı⁹⁴*

Vaktin insanlarını cehalet ve kalın kafalılık istila etmekle iyi ve kötüyü fark edip birbirinden ayırmaya kudretleri olmayan meymenetsizlerin çoğu iş işten geçtikten sonra susup, Allah'ın adetinin aksine şer sebeplerinden hayır istedikleri yanlış tedbirler yüzünden ve “Allah'ın kanununda asla bir değişiklik bulamazsın”⁹⁵ ayeti hiç hatırlarına gelmeyecek adım adım tanrılık davasında oldular. (27b) Din ve devletin temeli olacak teşekkül, İslam'a başarı ve üstünlük getirecek elli altmış binden fazla eğitilmiş askerden oluşan, zaferlere koşan ve fetihler yapan bir ordu idi. Ne yazık ki hepsi bir hamlede heba olup dört bir yana dağıldı. İdareci olan şahısların ise kimi suçsuz yere katl, kimi ise haksızca azl edildiğinden, geri kalanlarının üzerine bir mağlubiyet hissi çöktü ve kalplerini tam bir korku ve endişe kapladı ve neticede hepsi bir inziva köşesine sindi kaldı. Bunlar köşelerinde geçim kaygısında ve başına gelecekleri beklerken esas amaç olan tanzimat ve tertibler tamamen darmadağın oldu. Kısacası, bu ibret dolu sayfaların yazarından, yani şaşkına dönen Kuşmânî'den, başka isim ve resmini zikre cesareti olan gayretli bir şahıs ortalıkta kalmadı. Hatta dost ve ahabpların her biri kaç kere ikaz edip “ya Kuşmânî Çelebi, boş yere gerçekleşmesi mümkün olmayan tehlikeli bir maddeye çalışıyorsunuz. Size yazık değil mi? Bu şimdiki yenice-ri suretine tapanların beynsiz ama zalim, asi bir grup ve Beni Asfer⁹⁶ kavminin bir çeşidi olduklarını güvenilir insanlar nakleder. Olmaya ki her mahalde bu gibi aleyhlerine söz söylemenizle size bir fenalık yapmasınlar, zira ‘doğru acıdır’ sözünün gerçekliği zekâ sahibi herkesin kabul ettiği bir şeydir. Ve sizler ise öteden beri yeri yurdu olmayan bir kalender derviş iken bunun gibi üzerinize vazife olmayan işlere karışmak sizin nenize lazım, varsın onu da başta olanlar dü-

şünsün ki bizler de kendi cümbüşümüzde olalım. ‘Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayınız’⁹⁷ ayetini duymadınız mı” dediklerinde, ben de “Acı da olsa gerçeği söyle” hadisinin rehberliğinde ömrümüzün sonuna kadar memuriyetimiz olan ve özellikle de bidatlar ortaya çıktığında iyiliği emredip kötülükten alıkoymak her mükellef müminin uyması gereken bir emirdir, hat-ta ibadetlerin en makbulü ve cihadın en büyüğüdür. Doğruyu söylemek yolunda ta mecnun denilinceye kadar tam bir Müslüman olamayacağımız ve bildiklerimizi halka öğretmediğimizde öbür dünyada ağzımıza ateşten gem vurulup en şiddetli gazaba uğrayacağımı ama Cenab-ı Allah’ın mükâfat, lü-tuf, sonsuz merhametine sığınarak iyilik ve yüce himmetlerle bu yola girip (28a) de tehlikeyle karşılaşan dindarlara yüz şehidin ücreti verileceğini anlattım. İlahi emirleri yerine getirmeyen ve yasak şeylerden kaçınmayanların ve kendi kafalarından yasak ve meşru olanları kıyas edenlerin, fakihlerin kıyasına doğru gelse bile, kâfir olduğunu nice delillerle ispatlamış ve tüm yazılarımızda bahsetmiş ve itirazlarına çeşit çeşit cevaplar vermiştik. Beni uyaran dostları, “Siz de çaba sarfedin. Ancak herkes yaratılış/meşrebine uygun olanı yapar,”⁹⁸ “acı da olsa hakkı/doğruyu söyle” hadisinden haberiniz yok ki biz böyle deyip iyi ve hayırdan bizi vazgeçirme derdinde oluyorsunuz” diyerek cümlesini mat edip susturduk.

Beyit

Dünya yıkılıp kopsa kıyamet

Gelmez yine bu savaşı meydanından feragat

sözümü her cahil, rezil ve her sefihi inatçı ile gece gündüz boğuşmakla uğraşırken *Zebire* ve *Risale-i İhsaniyye* adlı eserlerimizde detaylı olarak açıkladığımız gibi o keramet umdukları kötü cinayet çetelerinden elvan elvan kötü kokular gelip tenasühiyye⁹⁸ mezhebi ve hululiye⁹⁹ meşreblerince Hacı Bektaş Veli hazretlerinin ta kendi diye inandıkları Ağa Paşalarını¹⁰⁰ Silistre’de türlü türlü eziyetler ile katl ettikten sonra yağmaya düşüp “bundan böyle doğruluk sahiplerine düşmanlık bizimdir” diyerek kapan kapanın olmakla her köşede kıyametler kopup yeryüzünde kesinlikle güven ve huzur kalmayacak derecelere varmakla “evvel kuyuya düşmeyince Müslüman olmaz”

sözüne mazhar olmalarıyla gök gürlemedikçe kelime-i şehadet getirmeyen zekâsızlar önceki sultanın devrinde gördükleri refah ve rahatın kıymetini bilemediklerini fark ederek gece gündüz pişmanlık yoluna düştüler. Aşağıda bahsedilen rezil eblehler ise, ettikleri o kadar kabahat ve kötülüklerden zerre kadar utanmayıp taştan daha duyarsız haysiyetsiz ve kasvetli kalpleri, kayzerler, krallar, firavunlar gibi mahmurluk merkebine binip, eşi benzeri olmayan, faydası çok bir ulu padişah ve yüce mertebeli bir hakanın, toprağı bol olsun, kadr ve kıymetini bilmediler. Sonlarını tamamen inkâr ederek herkese kendi arşınıyla bez verirler lafına dalıp kâfir ve Yahudilere caiz (28b) görmedikleri eziyet ve hakaretler ile o bereketli zatı şehit etmeye cesaret ettiler. Bundan başka akla hayale gelmeyecek kötülöklere cesaret ettiklerinden tüm ümmet-i Muhammed'i yetim bırakıp şaşkına çevirdiler.

Kıta

*Dünyaya öyle bir yara açtı ki bu keder,
Ta mahşere kadar ağlar sızlar gider,
Öyle ağlattı insanları bu dert ki,
Ya kıyamet coşup ağlar keder çağlar gider,*

sözleriyle hasret iniltisi ve ayrılık dağı bırakmaya az müddet kalmışken, korku ile ümit arasında bekleyen insanlar,

beyt

*Üzölme çünkü müşkillerin kapısını açan,
Eğer bir kapı kapatırsa binlercesini açar*

nağmesiyle birbirlerini teselli ettikleri uğurlu zamanda, bereket bahşeden, nimeti bütün mahlukları kapsasın, sonsuz lütuf ve ihsanı olan Allah'ın, resulünün ve evliyaların ruhlarının himaye ve ruhaniyetlerinin sayesinde şu anda adalet tahtının süsü, yiğitliğin tacı, ihsanı bol, merhameti bol İskender heybetli, Süleyman azametli, yüce himmetli sultan, Eflatun dikkatli hakan, anlayışı bol idareci, Osmanlı soyunun baştacı, uğur ve bereketin sembolü Sultan II. Mahmud hazretleri binbir baht ve yücelikle tahta çıktığında,¹⁰¹ del-

lalar taraf taraf “müjde adalet ve doğrulukla Mahmud Han kıldı cülus” hoş sözüyle tüm halka sevinç ve müjde verdiler. Herkesin dilinde “Allah İkinci Mahmud Han’a cülusunu kutlu ede” sözü, yüzlerinde müjde eseri belirlediğinde Hak sübhane ve teala’nın sonsuz gurur, erdem ve iyilik bahsettiği kahraman, maneviyatı kuvvetli, gök kuşağına binmiş bahadır, İsfendiyar-dilaver, doğunun yiğidi Rüstem, peygamberin ümmetin hayırlısının adaşı Alemdar Mustafa Paşa hazretleri gibi bir büyük vezir, Aristo fikirli mareşal ile rabitanın sağlamlaştırılmasıyla, inşallah daima galip, muzaffer, düşmanı ise mağlup olur, ortaya çıktı. (29a) “İstihare ve iştişareden sonra Allah’ın yardımı ve tevfiği ve ona tevekkül ve evliyasının himmetini vesile edinerek”¹⁰² tüm emanetleri, yani askeri ve dini makamları işinin ehli şahıslara vererek, saygıdeğer amcası, rahmetli şehit hazretlerinin uyguladığı kanun ve vergilere büyük bir şevk ve rağbetle taze hayat verdi. Bunun yanı sıra memleketi karmaşaya sürükleyen ve halkın perişan olmasına sebep olan din ve devlet haini, dünya ve ahireti ziyan olan Kızlar Ağası Mercan isimli gafil bir kara bahtlı;¹⁰³ bu işin her aşamasının planlayıcısı olan hayırsız ve rezil mirahor-ı evvel Mehemmed adlı sefahat düşkünü sefiş; ele başları hazine vekili Küçük Nezir demekle meşhur hınzır; hepsinin nüfuzlu kumandanı Başçukadar Seffah¹⁰⁴ namında bir rezil; ve onun yadigârı Sırkâtibi Arif denen çok ahmak bir musibet; Kahvecibaşı Salamon¹⁰⁵ dedikleri dinsiz saftirik; enderun ağalarından ve mabeyncilerden bir miktar namerd, musahib¹⁰⁶ ve çukadarlardan bir alay mürüvetsizler; haseki¹⁰⁷ ve baltacılarından¹⁰⁸ birkaç kızılbaş; bostancı ve külahlılardan birkaç rafizi vesair cahil, münafık katil, acımasız, cenabet, kötü yaratılışlı iblis, kötü şanlı, Nemrud suratlı, fıravun tabiatlı, hain Yahudi ve kindar çingene-ye benzer kötüler, hayırsız ve merhametsiz zalimler çoktan hak ettikleri cezalarını buldular. Elvan elvan rezalet kokan pisliğe batmış vücutları ortadan kalktı. O dünyayı tahrip ettikten sonra “Allah’a şükürler olsun krallar öldürdük” diye sevinen iblisler (29b) çirkin yüzlü birer şeytan olduklarında “ocaklarının bu gazaları hepimiz için makbul olmuştur ki bizim iznimiz dışında hareket etmemişler ve bundan sonra da edecek değillerdir” diye ümmetin zayıflarını yakıp yıkp berbat etmelerine ruhsat ve ellerine detaylı bir senet veren¹⁰⁹ akal hocaları olan şeriat yıkıcısı efendileri de¹¹⁰ sürgüne göndermekle edepsizlere büyük bir ders verdiklerinden namuslu halk ve fukara rahatlayıp, oldu Adli

Han Mahmut'un cülusundan ayan nağmesiyle saltanatın ve hilafetin temelini sağlamlaşmasına ve Sultan'ın ömrüne canı gönülden dualar ettiler. Allah Teala hazretleri resulü ve habibi hürmetine dualarını kabul eyleye, amin. Yukarıda adı geçenler gibi velinimetlerinin verdiği ekmeğe nankörlük kasdıyla sadece ve sadece şeytani planlar ve düşünceler üzerine yoğunlaşarak kötü ve yanlış yola sapıp sırf kendi şahsi çıkarları peşinde koşan merhametsiz gaddarların, bencillik çölüne düşen şefkatsizlerin en önemli simalarından biri de, kaç senelerdir yalandan kendiliğini hastalığa vurup Rami Çiftliği'nde yan gelip yatan ve haksız yere elde ettiği sekiz yüz kese gelirini zina ve livataya vakfeden, ömründe şaraptan başka bir şey içmeyen Sarhoş Mustafa Paşa'dır. Haram parayla kurban kesip sadaka veren "elimizdeki gelirler kıyamet gününe kadar bizde kaldı" deyip matem ve musibete sevinen bu nifak tohumu tembel adam ile daima ittifak eden dikbaşlılar, yani hanedan ve hilafete suikast ve ihanete razı olan avare yezidlerin o mikdar yasağı meşru ve asrın gereğince açıklanan (30a) elzem ilimleri yasaklama derdine düşüp devletin ve dinin temeli olan en lüzumlu fenleri öğretmeye çalıştığından ve ulemanın da makbulü olan muallim ve disiplinli asker hazretlerine küfür edip eleştirdiklerinden "O vadiye kayaları yontan Semud kavmine, kazıklar (çadır-lar, ordular) sahibi Firavun'a! Ki onların hepsi ülkelerinde azgınlık ettiler. Oralarda kötülüğü çoğaltılar. Bu yüzden Rabbin onların üstüne azap kamçısı yağdırdı."¹¹¹ zümresine katılan bedbahtlara bin bir kere lanet olsun. Allah teala "Allah'ın laneti zalimlerin üzerinedir"¹¹² diye uyarır.

*Düşman olup dine imansızlar ettiler şehit,
Kıydılar Sultan Selim'e bir alay yezid.*

Cenab-ı Hak hazreti cümle ehibba ve esfası üzerine, cümle isim ve sıfatları izzetine kerem, inayet, lütf ve hidayetinden daima İslam şeriatında sebat, istikamet, salih eserine iktifa ve özellikle de iş başında bulunan kim-selere itaat ile cümlemizi iki cihanda memnun ve mesut eyleye, amin. Fez-leke-i Kuşmânî olarak adlandırılan bu eser, rabbani mecmua ve süphani ri-sale Fatiha sahibinin hicretinden (...) tamamlanmıştır.¹¹³ Salavat ona onun ehl-i beytine ve ashabına olsun.

- 1 Küçük Kaynarca Antlaşması. 21 Temmuz 1774 tarihinde Osmanlı ve Rusya arasında imzalanan bu anlaşmaya göre, Her iki taraf da Kırım'ın bağımsızlığını tanıyordu ve Osmanlı sultanlarının hali-fesi sıfatıyla Kırım Müslümanları üzerinde sadece dini liderliği tanıınıyordu.
- 2 "Cezâir-i Seba-i Müttemia Cumhuru veya Yedi Ada Cumhuriyeti, Korfu, Zanta, Paksos, Aya Mav-ra, İtali, Kefalonya olmak üzere yedi adadan oluşur.. Eskiden Venedik'e ait olan bu adalar, 1797 yı-lında Fransızlar tarafından işgal edilmiş ve Kampo-Formio Antlaşması (Ekim 1797) uyarınca Fran-sa'ya bırakılmıştır. Ancak, 1798 yılında Osmanlı ve Rus donanmasının ortak hareketıyla ele geçi-rilmiştir. 21 Mart 1800'de Osmanlı ve Ruslar arasında yapılan bir anlaşmayla, Yedi Ada Cumhuri-yeti adı altında özerk bir cumhuriyet kuruldu. Bağımsız bir parlamentosu ve her iki devletin tas-dik edeceği bir anayasası olacak olan bu Cumhuriyet, resmi olarak Osmanlı Devleti'ne tabi olacak üç yılda bir Osmanlı devletine vergi verecekti. Mülki ve anayasasının serbestiyetini ise Rusya ga-ranti edecekti. Yine aynı anlaşmaya göre, Ada'nın kendi askeri birlikleri oluşuncaya kadar Osman-lı ve Ruslar orada asker ve donanma bulundurabilecek, ancak daha yerel askeri birlikler oluştuk-tan sonra geri çekeceklerdi. Ada'nın yeni statüsü Amiens antlaşmasıyla (1800) da kabul edildi. Ancak yukardaki metinde de belirtildiği üzere Yedi Ada konusu Ruslar ve Osmanlılar arasında hu-zursuzluk kaynağı olmaya devam etti. 1807'de Rusya ve Fransa arasında yapılan Tilsit antlaşma-sıyla Yedi Ada Fransa'ya teslim edildi ve 1815 yılında ise İngiltere'nin himayesinde müstakil bir devlet haline geldi. Daha fazla detaylı bilgi için bak. Soysal, İsmail, *Fransız İhtilali ve Türk Fransız Diploması Münasebetleri (1789-1802)*, (Ankara: TTK, 1999), s. 302-5.
- 3 Tepedelenli Ali Paşa.
- 4 Voyvoda, Slavca bir kelimedir ve ağa, reis anlamına gelir. Eflak ve Boğdan voyvodalarına hospodar da denir.
- 5 *Babıali/Paşa Kapısı*, sadrazamın resmi dairesi.
- 6 *Mukataa*, devlete ait bir gelirin belli bir bedel karşılığı kiralanması.
- 7 *Şikk-ı sani defterdarlığı*, maliye teşkilatının başında bulunan defterdarın yardımcısı.
- 8 *Beylikçi*, Reisülküttabın yardımcısı olan memura verilen unvandır. Divana gelen fermanları ve emirleri kaydetmekte.
- 9 Sadrazamın yardımcısı durumunda olan memur.
- 10 *Yasakçı*, muhafaza memuru, kavas anlamında kullanılan bir tabirdir.
- 11 *Nakibüleşraf*, Peygamber soyundan gelenl seyyidlerin işleriyle uğraşan dini görevli.
- 12 İbrahim İsmet Beyefendi, 27 Mart 1807'de vefat etmiştir.
- 13 *Şikk-ı evvel defterdar*, maliye teşkilatının başında bulunan memura verilen unvan.
- 14 Rikab-ı hümayun kaymakamlığı kastediliyor. Sadrazamlar sefere çıktığında merkezdeki işlere bak-ması için yerlerine vekaleten rikab-ı hümayun kaymakamı atanırdı. Dönemin sadrazaman İbra-him Hilmi Paşa seferde olduğu için yerine Kaymakam Musa Paşa bakıyordu.
- 15 *Rikab defterdar*, sefere memur olan defterdarın vekili.
- 16 *Çavuşbaşı* dergâh-ı ali çavuşlarının zabıtine verilen addır. Çavuşbaşı divanda halkın isteklerini bil-dirmeye vasıta olur ve divanın düzenini korurlardı.
- 17 *Muhassıl*, devlete ait vergileri toplamakla yükümlü memurlar için kullanılan bir tabirdir.

- 18 *Kapıcıbaşı*, saray kapıcılarının amiri. Özellikle on sekizinci yüzyıldan itibaren fiili bir görev değil rütbe olarak verilmeye başlanmıştır.
- 19 *Nüzul emini*, sefere giden ordunun konacağı yerleri ve istihdamını hazırlamakla yükümlü memur.
- 20 *Mirahor-ı sani*, İstanbul'a amire denilen saraydaki hayvanlarla ilgili teşekkülün başında bulunan mirahor-ı evvelin yardımcısı.
- 21 *Başbakıkkulu*, eskiden maliye müfettişlerine benzer hizmetler gören memurların başı.
- 22 Burada kastedilen 1806 yılında meydana gelen Edirne vakasıdır. Kadı Abdurrahman Paşa komutasındaki Nizam-ı Cedid askerlerine karşı Edirne ve havalisinde büyük bir direniş çıkmış ve Nizam-ı Cedid'in Rumeli'ye yayılması planları engellenmiştir.
- 23 *Hacegan*, devlet dairelerindeki yazı işlerinin başında ve defterdarlık, nişancılık gibi vazifelerde bulunanlar hakkında kullanılan bir tabirdir.
- 24 *Amedci*, Babiali'deki toplantıları ve sarayla yazı işlerini idare etmekle yükümlü kalemin amiri.
- 25 *Mübayaacı*, tahlil ürünlerinin ve tedavülden kalmış paraları toptan satın almakla uğraşan devlet görevlisi.
- 26 Valide Sultan Kethüdası Yusuf Ağa kastediliyor.
- 27 *Bostancıbaşı*, bostancı ocağının başıdır. Sarayların ve bahçelerin muhafazasıyla ilgilendir, padişahın gezilerinde refakat etmek, suçluların cezalandırılmasını sağlamak gibi önemli görevleri vardı.
- 28 *Harbeci*, Babiali'de sadrazam tarafından istenilen adamları getirmek ve suçluları hapsedmek veya tomruğa vurmakla görevli muhızr ağasının emrinde olan görevlilere verilen addır.
- 29 *Fırın*, Topkapı Sarayı'nın bahçesinde bostancı fırınının yanında hapishaneye verilen addır.
- 30 *Tomruk*, ilk başlarda bir işkence aletinin adıydı. Daha sonra suçluların ayaklarına bağlanan kütüğe verilen ad oldu. Bazen de suçluların tüm vücudu kütüğe sokulurdu ve suçlunun sadece başı dışarıda kalırdı. Zamanla tomruk kelimesi tevkifhane yerine kullanılmaya başlanmıştır. Daha detaylı bilgi için bkz. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri*, c. III, s. 511.
- 31 *Telid*, yabancı bir memlekette doğduğu bir İslam ülkesinde büyüüp oranın tebaiyetini kabul etmiş kimse.
- 32 *Darüssade Ağası*, saray görevlilerinin en önemlilerinden olan kızlar ağasının unvanıdır. Esas vazifesi sarayın haremine nezaret etmektir.
- 33 *Haremeyn*, Mekke ve Medine şehirleri için kullanılan bir tabirdir. Haremeye bağlı vakıfların idaresi darüssade ağalarının gözetimindeydi.
- 34 *Hububat nazırı*, III. Selim tarafından kurulan nazırlığın başıdır. Zahire toplamak, İstanbul'da toplamak ve dağıtmakla sorumluydu.
- 35 *Dühan gümrüğü emini*, tütün gümrük resmi almakla yükümlü idarenin başındaki memurun unvanıdır.
- 36 *Delilbaşı*, Tanzimat'tan önce vezir dailerinin muhafız ve muharip olarak kullanılan iki kısmından birini teşkil eden süvarilerin başına verilen addır.
- 37 *Mirü'l-hac/emirü'l-hac*, hac için Mekke'ye giden kafilenin reisidir.
- 38 *Kapı kethüdası*, valiler, sancak beylerinin, dairelerin ve Patrikhanenin Babiali ve resmi dairelerdeki resmi işlerini takip eden görevli.
- 39 Burada bahsedilen zulüm Vahabilerin hacıları engellemesi olayıdır. Vahabilik tutucu bir İslam mezhebidir ve Suud ailesinin bu mezhebi benimsemesiyle iyice kuvvetlenmiştir Suud ailesi 18.

yüz yılın sonlarında Necd ve yarımada'nın kuzeyini ele geçirdiler. Abdülaziz b. Suud idaresinde, 1803 yılında, Mekke'yi aldılar. Oğlu Suud 1805'te Medine'yi işgal etti. Ve 1806 yılında da Mekke'yi tekrar kontrol altına aldı.

- 40 *İrad-ı Cedid defterdarlığı*, İrad-ı Cedid hazinesinin başındaki memurun unvanıdır.
- 41 Yazar burada Mahmud Raif Efendi'nin o gün kurtulsa bile birkaç gün sonra asiler tarafından katledileceğini ima ediyor.
- 42 *Bostancı ocağı*, sarayda ve muhtelif yerlerdeki padişahlara ait bahçe ve bostanlarla, kayıklarla ilgilenen birliğin adıdır. Başlarında bostancıbaşı bulunurdu.
- 43 *Turnacı*, yeniçeri ocağını oluşturan 196 ortadan 68. ortanın adıdır. Bir zamanlar kuş avında kullanılan köpeklerle takip işlerine yarayan köpeklerle ve tazılara bakmakta yükümlüydüler. Başlarında ki ağalara tunacıbaşı denirdi.
- 44 *Eski Odalar*, yeniçeri kışlalarından birinin adıydı. Şehzadebaşı'ndaydı.
- 45 *Yeni Odalar*, yeniçeri kışlalarından birinin adıydı. Aksaray'daydı ve ortasında Tekke Meydanı ve Orta Cami yer alıyordu.
- 46 *Sekbanbaşı*, yeniçeri ağası orduyla sefere gittiğinde ona vekalet eden en büyük ocak zabıtidir.
- 47 Çardak Kolluk, Çardak Yemiş İşkesinden Kerestecilere kadar uzanan sahilin adıydı. Orada bir iskele ve buranın güvenliğinden sorumlu bir kolluk vardı. Yeniçeri ordusundan 56. ortanın sorumluluğundaydılar.
- 48 *Fetva emini*, şeyhülislam kapısındaki fetvahanenin başında bulunan memurun unvanıdır. Şeyhülislama sorulan dini meselelerin fetvalarını hazırlardı.
- 49 *Ağa Kapısı*, yeniçeri Ağasının resmi dairesi.
- 50 *Seğirdim aşçıları*, yeniçeri ocağına bağlı aşçıları. Meydana gelen etin dağıtımı ve altı ayda bir sara-ya ve Babiali'ye gidecek börek vs. takdimiyle uğraşırlardı.
- 51 *Tekye*, Yeni Odalar denilen yeniçeri kışlasında Etmeydanı ortasında Seğirdim aşçılarına mahsus bir yerdi.
- 52 Yeniçeri ocağı.
- 53 *Mehterbaşı*, mızıkacı takımının başı.
- 54 *Ahmediyye*, bir kumaş türü.
- 55 *Kapı çıkadarı*, ayak hizmetlerinden özellikle posta işlerinde kullanılan adamlara verilen isim.
- 56 1730 Patrona Halil isyanı kastediliyor.
- 57 *Ağa Kapısı*, yeniçeri ağasının resmi bürosu olarak kullanılan bina.
- 58 *Mabeynci*, padişahların dışarıyla bağlantılarını sağlayan saray memurlarına verilen unvandır. Başlarında baş mabeynci bulunurdu.
- 59 Metnin orijinalinde isim yerinde boşluk vardır. Mabeynci Ahmed Bey'in babası Halil Paşa'dır.
- 60 Babiali'den gönderilen yazışmaları padişahın huzurunda mühürlerini açarak takdim etmek ve saraydan Babiali'ye gönderilen yazıları mühürlemek sirkâtiplerinin sorumluluğundaydı.
- 61 *Zecriye*, içkilerden alınan bir vergidir.
- 62 *Bidat*, Peygamber zamanında olmayan, sonradan dinde meydana gelen yenilikler için kullanılır.
- 63 Fetih/48/10.
- 64 İsrâ 17/16.
- 65 23 Ra 1222/31 Mayıs 1807, Pazar.

- 66 *Kapan-ı dakik (un kapanı) naibi*, zahire ve un alım satımına nezaret etmek üzere kadı tarafından tayin edilen memurun adıdır.
- 67 Bilindiği üzere dini zümreye mensup olanlar idam olunmazdı.
- 68 *Vekilharç*: Büyük dairelerde ve konaklarda gelir gidere bakan görevli.
- 69 *Valide sultan kethüdası*, padişahın annesinin işlerine bakan memur. Bu dönemin en meşhur valide sultan kethüdası Yusuf Ağa'dır.
- 70 Ebubekir Efendi, Arap olarak Ragıp Efendi'yi Rum olarak da Yusuf Ağa'yı kastediyor olsa gerek. Birincisi Şamlı, diğeri de Giritlidir.
- 71 Sadrazam, nazır vali maiyyetlerinden çalışan ve resmi yazıları mühürleyen görevli.
- 72 *Muhallefat*, ölünün arkada bıraktığı mal ve mülkü. Tereke de denir.
- 73 Kaleleri düşürmek için yeraltında dehliz açanlar.
- 74 *Silahtar Ağa*, sarayın en mühim memurlarındandı. Saraydaki silahlar onun nezaretindeydi.
- 75 *Rikabdar*, Padişah atla bir yere gidişinde üzeniyi tutarak onun inip binmesine yardımcı olan görevlidir.
- 76 *Hazine kethüdası* Sarayın en yüksek memurlarındandı. Saraya giren ve çıkan eşyalardan sorumluydu. Ayrıca saray hazinesinin defterini tutmakla yükümlüydü.
- 77 *Başçukadar*, Sarayın ileri gelen ağalarındandır. Padişahlar bir yere giderken, rikab-ı hümayunun sağ tarafında yürür ve padişahı takip ederdi.
- 78 *Müjdec başı*, hacı kafilisinin dönüşünü padişaha bildirmekle sorumlu görevli.
- 79 Buradan kastedilen Yusuf Ağa'dır.
- 80 Eski valide kethüdası Yusuf Ağa.
- 81 *Levh-i mahfuz*, Allah tarafından takdir edilen şeylerin yazılı bulunduğu manevi tabela, ilm-i ilahi.
- 82 Ra'd, 13/39.
- 83 *Cülus bahşişi*, yeni tahta geçen padişah tarafından askerlerle memurlara verilen hediye.
- 84 *Odabaşı*, yeniçeri ocağı zabıterlendendir.
- 85 Gavar İzmir tabiri, şehrin iki farklı birisi Müslüman diğeri gayr-i Müslim iki farklı yerleşim merkezi olmasından kaynaklanmaktadır. 1377 yılında Aydınolu Mehmed Bey İzmir'in İzmir'in Ceneviz hakimiyetindeki Liman kalesi hariç şehrin hemen hemen tümünü ele geçirmiştir. Bu tarihten itibaren Ceneviz hakimiyeti altındaki liman ve çevresindeki yerleşim bölgesi Müslümanlar tarafından Gavar İzmir'i olarak adlandırıldı. Benzer bir husus Samsun içinde geçerlidir. Daha detaylı bilgi için bk. İlker Sever, "İzmir ve Samsun : İki 'Gavar' Şehrin Hikayesi", *Toplumsal Tarih*, İstanbul, 148 (Nisan 2006), s. 50-55.
- 86 İtaliklediğimiz bölüm orijinal metinde Arapça'dır.
- 87 "*Mukabele-i bi'l-misil*" tabirinin sözlük anlamı "aynen karşılık" vermek demektir. Burada kastedilen düşmanla aynı silah, teknoloji ve askeri taktiklerle savaşmaktır.
- 88 A'raf, 7/179.
- 89 Burada kelime oyunu yapılmıştır: "*hadimü's-şeriat*" yani şeriata yardım eden yerine aynı şekilde okunan ama şeriatin yıkıcısı anlamına gelen "*hadimü's-şeriat*" ifadesi kullanılmış.
- 90 Burada kelime oyunu yapılmıştır: "*muhtü'l-vakt*" yerine vaktin hata edeni anlamına gelen "*muhtü'l-vakt*" ifadesi kullanılmış. Topal, aksak anlamına gelen "*Arec*" ifadesi de bahsettiği şahsın şeyhülislam Topal Ataullah Efendi olduğunu perçinleştiriyor.

- 91 Burada kastedilen yeniçeri kazanlarıdır.
- 92 Arapça bir atasözü veya deyim.
- 93 İlhami, III. Selim'in mahlasıdır.
- 94 III. Selim'in vefat etmeden bir gece önce bu şiiri yazdığı bilinir.
- 95 Ahzab, 33/62.
- 96 "Ben-i Asfer "veya "Ben'ül-Asfer" tabiri, Arap kaynaklarında Bizanslıları nitelemek üzere kullanılmıştır. İstanbul'un fethinden sonra Bizans dahil bütün batılılar için kullanılmaya başlamıştır. Feridun Emecen, "Lanetli Şehir Düşü: İstanbul'un Fethi ve Kıyamet Senaryoları", *Osmanlı Araştırmaları*, XII, (İstanbul: 2003), s. 198, not 14.
- 97 Bakara, 2/195.
- 98 Reenkarnasyon inancı.
- 99 Tanrının tecessümü inancı.
- 100 Ağa Paşa, yeniçeri ağalarının unvanıdır. Burada kastedilen isyandan kısa bir süre sonra, yani 12 Ca 1222/18 Temmuz 1807 tarihinde sonra seferde yeniçeriler tarafından öldürülen yeniçeri ağası Pehlivan Hüseyin Ağa Paşa'dır.
- 101 II. Mahmud 4 C 1223/28 Temmuz 1808'de Osmanlı tahtına çıktı.
- 102 Orijinalde bu bölüm Arapça'dır.
- 103 Mercan Ağa siyahi idi, yazar burada kelime oyunu yapıyor.
- 104 Başçukadar Abdülfettah Ağa kastediliyor.
- 105 Kahvecibaşı Süleyman Ağa kastediliyor.
- 106 *Musahib*, padişahların daha ziyade eğlendirmek için hizmetinde bulunan görevlilerin unvanı.
- 107 *Haseki* ağalar, sarayın çeşitli işlerinde kullanılan saray mensuplarıdır. Bunlar, padişah bir yeri ziyaret ettiğinde ona refakat ederlerdi. Bir kısmı ise padişahın tebdil gezilerine katılırlardı ki bunlara tebdil hasekileri denirdi.
- 108 *Baltacı*, sarayın dış hizmetlerinde bulunan görevliler. Liva-yı saadetle orduya giderlerdi, ayda bir kere saraya odun çekerlerdi.
- 109 Burada hüccet-i şeriyeyi ve onu imzalayanları yermektedir.
- 110 Burada kastedilen şahıslar, Alemdar Mustafa Paşa'nın şehre girmesinden önce veya kısa bir süre sonra sürgüne gönderilen ulema'dır.
- 111 Fecr, 89, 9-13.
- 112 Hüd, 11/18.
- 113 Yazar burada şifreli bir tarih düşmüştür. Ne yazık ki çözmek mümkün olmadı.

FEZLEKE-İ KUŞMÂNİ ADLI ESERİN TRANSKRİPSİYONU

HATİME (1b)

EBU BEKİR EFENDİ TARAFINDAN YAZILAN ANA METİN

Beyannâme sureti (1b-4b)

Osmanlı İmparatorluğu'nun Dış İlişkileri (4b-5a)

İngiliz Donanması'nın Boğazı Geçmesi (5a-7a)

İstanbul'un Savunulması Tedbirleri (7a-7b)

Tercüman Pizani'nin Kütahya'ya Sürülmesi (7b)

İbrahim Nesim Efendi'ye Suikast Teşebbüsü (7b-8a)

Feyzullah Efendi'nin Hal Tercümesi ve Katli (8a)

Feyzullah Efendi'nin Yaftesi (8a-8b)

Prusya Elçisinin İstanbul'a Gelişi ve Geri Gönderilmesi (8b-9a)

Eski Kütahya Valisi Filibeli Çelebi Ömer Paşa'nın Limni Muhafızı Tayini (9a)

Eski Reisülküttab Atıf Efendi'nin Vefatı (9a)

Rus Seferi İçin Yeniçerilerin İstanbul'dan Ayrılışı (9a)

İbrahim İsmet Beyefendi'nin vefatı (9a)

Dergâh-ı Ali Topçu, Cebeci ve Arabacılarının ve

Serdar-ı Ekrem'in İstanbul'dan Ayrılışı (9b)

Defterdar-ı Şikk-ı Evvel Osman Efendi'nin Azli ve

Hasan Tahsin Efendi'nin Nasbı (9b)

Kaptan-ı Derya Seydi Ali Paşa'nın Bozca Ada'yı

Ruslardan Kurtarma Teşebbüsü (9b)

Ordu Nüzül Emni Cihanzade Hüseyin Bey'in Azli ve

Kethüda Kâtibi Numan Efendi'nin Nasbı (9b)

Feyzi Beyzade Mehmed Bey'in Defterdar-ı Şikk-ı Evvel Nasbı (10a)

Ordunun Edirne'den Hareketi (10a)

Esad Bey'in Azli ve Dağdevirenöğlu'nun Başkapıkulu Nasbı (10a)

Bozoklu Mustafa Efendi'nin Azli ve Âmir Bey'in Âmedci Nasbı (10a)

Mehmed Emin Behiç Efendi Muhasebe-i Evvel Tayini (10a-10b)

Eflak ve Boğdan Voyvodaları ve Valide Kethüdası Yusuf Ağa (10b-11a)

Münib Efendi'nin Mükalemelere Memuriyeti (11a)

Dökümhane'de Kaza (11a-11b)

Yazıcı Halifelerinden Ahmed Efendi'nin Katli (11b-12a)

Tevcihât (12a)

Kalelere Nizam-ı Cedid Askeri Yerleştirilmesi ve Yarattığı Gerginlik (12a-13b)

Halil Haseki'nin Kale Yamakları Tarafından Katli (13a)	
Mahmud Raif Efendi'nin Katli (13a-13b)	
Asilerin Büyükdere Çayırında Toplanması (13b)	
Asilerin Yürüyüşleri ve Etmeydanı'na Varmaları (14a)	
Ricâlin tedbirleri (14a-14b)	
Öldürülmesi İstenilen Ricâlin Listesi (15a)	
İbrahim Nesim Efendi'nin Katledilmesi (15a)	
Bolu Voyvodasının Kapı Çukadarının Katledilmesi (15a-15b)	
Nizam-ı Cedid Askeri Korkusu (15b-16a)	
Memiş, Safi, Bekir Efendi ve Şakir Ağa'nın katli (16a)	
IV. Mustafa'nın Cülusu (16b)	
Mabeynci Ahmed Bey'in Katli (16b-17b)	
Hacı İbrahim Efendi'nin Katli (17b)	
Hüccet-i Şeriyeye (17b-19b)	
Tevcihât (19b)	
Kapan Naibi Abdüllatif Efendi'nin Katli ve Yaftesi (19b-20a)	
İbrahim Nesim Efendi Vekilharcının Nefyi (20a)	
Yusuf Ağa'nın Nefyi (20a)	
İbrahim Nesim Efendi'nin Mühürdarının Hapisten Tahlisi (20b)	
Şamlı Ragıp Paşa Hakkında Bilgi (20b-21b)	
Tevcihât (21b)	
Yusuf Ağa'nın Katli ve Yaftesi (21a-21b)	
Yusuf Ağa'nın Muhallefâtından Çıkan Hüccet (21b-22a)	
Yusuf Ağa'nın Adamları (22a)	
Yusuf Ağa'yla İlgili Yorumlar (22a-22b)	
Sekbanbaşı Arif Efendi'nin Azl ve Nefyi (22b-23a)	
Şeyh Selami Efendi Hakkında Yorumlar ve Nefyi (23a-24a)	
HATİME (24a-24b)	
ZEYL: UBeydullah Kuşmânî Tarafından Yazılan Fezleke-i Kuşmânî (24b-30a)	

(1a) "Mimmâ vekafehu'l-abdü'l-fakîrun ilâ rabbihi'l-ganî Ahmed Arif Hikmetullah bin İsmetullah el-Hüseyni fî Medîneti'r-resuli'l-kerîm aleyhi alâ âlihi's-salâtü ve't-teslimü bi-şartin en lâ yuhrice an-hizânetihi ve'l-mü'min mahmûl alâ emânetihi 1266"

"Es-seyyid Mehmed Tevfik"

(1B) [YAZARI BİLİNMEYEN GİRİŞ KISMI]

Ba'de hamd-ı Hüdâ ve na't-ı Nebî iktizâ-yı gerdiş-i gerdûn ve muktezâ-yı hükm-ü hüdâvend için işbu bin ikiyüz yirmi bir ve yirmi iki senelerinde verâ-yı perde-i takdîr-i cenâb-ı Hayy-ı Kadir'den cülve-ger ve rû-nümâ-yı zuhûr olan ahvâl-i muhtelif-i cân-hırâş-ı umûr-ı devlet-i aliyye ve tahsis-i vükelâ-yı saltanat-ı seniyye efrâd-ı enâmdan tahaddüs eden vukûât-ı garîbeyi ba'zı erbâb-ı dirâyet ve irfân tahrîr-i kılk-ruzbân bu vechile takrîr ve beyan eder ki

[EBU BEKİR EFENDİNİN YAZDIĞI ANA METİN]

ikiyüz yirmi bir senesi mâh-ı Ramazân-ı şerîfinde [11 Kasım-Aralık 1806] Rusya devleti tarafından saltanat-ı seniyye aleyhine ba'zı vukûât-ı gûnâ-gûn ve envâ'-yî mesâlih-i hayret-nümûn-ı ser-zede zuhûruna mebnî beher mâdde-i garîbe tahaddüs etdikçe cânib-i saltanat-ı seniyyeden Dersââdet'de mukîm Rusya elçisine alâ vechi't-tahkîk makâm-ı riyâsetden isti'lâm olundukça on sekiz meclis-i mükâlemede suâl olundukça beherinde birer dürlü evzâ'-yî dil-firîb ile reh-i nâ-refteye zehâb ederek cevâb-ı nâ-savâb ile ifâde-i merâm eylediğinden bu keyfiyet müeddi-i harb ü cidâl idüğünden devlet-i aliyye lâ-cerem ihtiyâr-ı sefer edüb Rusyalı üzerine i'lân-ı harb eyledikleri hengâm-ı hayret-encâmda Avrupa devletlerine neşr buyurdıkları beyânnâme-i seferiyyedir ki bu minvâl üzere zikr olunur.

Beyânnâme²

mâ-tekdaddemden berü milel-i mûnisenin emniyet-i hâl³ ve istirâhatları⁴ beyne'd-düvel ma'kûd olan uhûd ve şurûtun vikâyesine mevkûf

ve bu zâbıta-yı mu'teberenin feshine sebep olanlar ihtilâl-i ahvâl-i âmmeye bâdî olacaklarına⁵ cemî' hükümdârân-ı hakkâniyyet-ünvânın kemâl-i dikkat ve i'tinâları masrûf olageldiği emr-i bedîhidir. Ancak Rusya devleti hem-civârları bulunan düvel hakkına dâimâ tassallut ve tagallub sûretiyle irtikâb edegeldiği ahâ⁶ şekkini ve tama' ve habâset şîrâze-i mezkûrenin⁷ ihlâlini müstelzim hâlâtdan olub me-mâlik-i İslâmiyye hakkına dahi bi'l-vücûh sû-i kasd ve niyyet-i fâsidesi (2a) cihâna ma'lûm ve meşhûr ve devlet-i aliyyenin muktezâ-yı meslek-i vefâdâr ve hakkâniyyeti üzere her hâlde ibrâz eylediği mü-râât ve i'tidâlin kadrini bilmeyüb ol muâmeleyi gördükçe izhâr-ı isâ-et⁸ ile mukabele ve hâsıl olan hem-civârlığı evzâ-yı mütegalibâne icrâsına vesile⁹ eylediği ebsâr-ı hakk-ı nâ-şinâsâna¹⁰ gayr-i mestûr olub ez-cümle bin yüz seksan sekiz senesinde" [1774] ma'kûd ahid-nâme mucibince Rusya'nın Kırım hakkına bir dürlü istihkâk ve hükümeti yoğiken dürlü dürlü zeminler ile Kırım'ın şurût-ı serbestiyesine mugâyir tasannu'ât ve fesâdâtı alenen ihtiyâr ve nihâyetü'l-emr külliyetlü asker sevk ile böyle bir iklim-i azîmin vakt-i musâlaha¹² ve müsâlemede gasb ve istilâsına ibtidâr eylediği ve Gürcistan hakkına devlet-i aliyyenin mâ-tekaddemden berü istihkâkı müsellemin enâm iken bir müddet desâyis-i gûnâ-gûn ile müdâhalede sonra nihâyet-kâr ülka-yı merkûmu açıktan zir-i zabtına idhâle sa'y eylediği ve memâlik-i İslâmiye'de ta'yîn eylediği konsolosları devlet me'mûrlarının hâl ve şânına lâıyk olmayan¹³ mülkü¹⁴ telvis ile mahall-i ikâmetlerinde bulunan reâyâdan katı vâfir nüfûsu ızlâlen ve ifsâden ticâret ile âmed-şüde müsâade olunan sefinelerine irkâb ile diyârlarına nakl ve derûn-ı mülk-i hâkânide dahi patente kağıdları neşr ve Akdeniz adalarının sefinelerine bayrak i'tâsıyla¹⁵ sefâin ve reâyâ istishâbı misüllü kâr-ı nâ-hemvâra mütecâsir olub mukaddemâ devlet-i aliyye ile Rusya beyninde ilâve-i musâlaha olan ittifâkın i'nikâdından sonra zıkr olunan hareket-i reddiyeden keff-i yed olunacağı me'mûl iken devlet-i merkûme ol râbıta-yı cedideyi tamâm ta'mim-i fesâda vesile-i suhûlet ittihâzıyla müttefikinin mülkü içinde bir gaile peydâ etdirmek zu'm-ı bâtılina mebnî umûrmen Sırb reâyâsını

igvâ ve nukûd ve mühimmât i'tâ birle bagy ve isyânlarına muîn¹⁶ ve reh-nümâ olduğu ve Tiflis cânibinde bulunan askerine yalnız birer defa olarak zahîre imrâr ve irsâlini istizân etmekden nâşi ittifâka hürmeten izni hâvî iktizâ eden fermân-ı âli verildikde nâ-gâh Faş cânibine asker ve tob ve mühimmat ihrâc ve Anakra Kal'asını cebren zabt ve istilâ¹⁷ ve Kernhal'de istihkâmât ihdâsıyla i'lân-ı sû-i kasda ibtidâr etmekle Dersââdet'de mukîm Rusya elçisine kerreten ba'de uhra takrîr i'tâsıyla harekât-ı mezkûrenin bi-hakkin def'i¹⁸ (2b) iddiâ olunmuşken her bâr ictinâb sûretiyle birer gûna cevâb vererek ile'l-ân tarzîye-i lâynkay¹⁹ icrâ etmediği ve husûsen ittifâkdan matlûb-ı aslî olan suver-i mer'iyeye mugâyir gûnâ-gûn harekât ile sened-i ittifâkı nakz ve ilgâ kabîlinden add olunacak sûretlere dahi ictirâ etmiş olduğu ve devlet-i aliyyeye tâbî' olan Cezâir-i Seb'a-ı Müctemia Cumhûru hakkında zamân ve kefâletden mâadâ Rusya devletinin hasbe's-şurût bir dürlü istihkâkı yoğiken ve cumhûr-ı mezkûra lede'l-hâce vaz'-ı asker olunmak iktizâ eder ise tarafeynden bi'l-iştirâk ta'yin olunmak ve cumhûr-ı mezkûrun²⁰ nizâm-ı dâhiliyyesi tarafeynden kabûl olunduktan sonra icrâ etdirilmek muktezâ-yı şurûtdan iken Rusya devleti Cezâir-i merkûmeyi mülk-i mahsûsu gibi kullanarak derûnlarında dil-hâhı²¹ üzere asker idhâli²² ve Petrebûrk'da tertîb ve tahrîr olunmuş kavânin ve nizâmât-ı dâhiliyyeyi mahsûs i'bâs eylediği me'mûrin ma'rifetiyle icrâdan kat'-ı nazar Cezâir-i Seb'aya kurb ve civârda kâin Rumeli kazâları ahâlisinin hafiyen ve celiyyen celb ve ızlâlinde²³ merkez ittihâzıyla²⁴ erbâb-ı şekâvetden²⁵ ol tarafa ilticâ edenleri dahi istishâb ederek ol havâlide bulunub ta'til-i fesâdâta sa'y eden me'mûrin ve be-tahsis Yanya mu-tasarıfı Ali Paşa hazretlerinin aleyhine²⁶ etmedikleri²⁷ nifâk kalmadığı ve bir müddetden bertî Avrupa'da zuhûr eden muhârebâtda devlet-i aliyyenin mültezimi olub düvel-i muhâribin hakkına kemâl-i taharrî ve dikkat ile mürâât eylediği²⁸ bi-taraflik usûlünü ihlâl etmek fikriyle mukaddemâ yalnız Cezâir-i Seb'a-ı Müctemianın hakkına masrûf olmak üzere Karadeniz'den mürûrlarına ruhsat verilen beylik sefine bi-taraflik kâidelerine adem-i i'tibâr ile lâ-yenkati' imrâr ve

Arnabudluk ve sâir mahallerden³⁹ hafıyyen irsâl eylediği meb'ûslar ma'rifetiyle itmâ⁴⁰ ettirdiği neferât sefâin-i merkûme ile getürdüğü askere ilhâken devlet-i aliyyenin ilm ü haberi yoğiken İtalya üzerine ta'yîn eylemek fi'l-asl saltanat-ı seniyyenin reâyâsından olan Kara Dağlı'yu pey-â-pey meb'ûslar ta'yîniyle dâire-i itâatden ihrâc eylemek misülli bâdî-i nizâ' olacak etvâr-ı gûnâ-gûn icrâ kaydında olduğu ve mâru'z-zıkr tahrîr-i neferât mâddesini muahharen³¹ nefsi-i dârü's-saltanada³² icrâ eylemek mertebelerde âdâb-ı mu'tebere-i düveli alenen fesh eylediği ve Eflak ve Boğdan memleketlerinde patente i'tâsı ve (3a) gûnâ-gûn a'zâr-ı vâhiye ibrâzıyla istishâb eylediği reâyâsının hadd ü hesâbı olmayub memleketeyn-i merkûmeteyni bayağı kendü mülkü add ederek konsolosları idâre-i memlekete müdâhale ve devlet-i aliyyenin nasb eylediği voyvodalardan rızâsına tebaiyyet etmeyenlerin dâimâ aleyhlerine³³ şikâyet³⁴ ve adâvet ve kendülerine meyl ve rağbet edenleri aşikârca iltizâm ve sahâbet³⁵ etmekden nâşi memleketeyn-i merkûmeteynde taraf-ı devlet-i aliyyeden voyvoda oturmak bayağı derece-i istihâleyi kesb eylediği ve mugâyir-i şurût olarak devlet-i merkûmenin mutasaddı olduğu mevâdd-ı mezkûrenin her biri nakz-ı ahd hükmünde add olunarak müntic-i sefer olmak³⁶ vâcib iken saltanat-ı seniyye tarafından ihtiyâr-ı sabr ve tahammül olunmak hâşâ bir dürlü acz ve za'findan³⁷ nâşi olmayub mücerred irâke-i dimâ-ı ibâd-ullahdan ihtirâzen³⁸ ve tarafeyn reâyâsına³⁹ şefkaten her mâddenin dostâne müzâkere ile lâykı vech üzere⁴⁰ tanziminde sa'y-ı belîğ olunduğu hattâ bundan akdemce devlet-i aliyye vücûb-ı⁴¹ maslahat-ı mülkiye muktezâsından olarak Eflak ve Boğdan voyvodalarını azl eyledikde yalnız adem-i ihbâr vesilesiyle Rusyalı iddiâyâ ictirâ edüb mâ-hezâ Eflak'da voyvoda bulunan hâin⁴² vücûh-ı müteaddide ile mutehakkıkü's-sübût olan ihâneti sebebiyle bir sâat te'hîri sıfır ve ihbâr olunsa beher hâl tiz elden kendüye aks edüb ziyâde fesâda sebep olacağı zâhir olduğundan Rusyalu'ya akîb-i tebdilde dostâne ifâde-i hâl olunmuşken bir müddet mûrûrunda Âsitâne'de mukîm Rusya elçisi voyvodaların ibkâ'sını⁴³ devleti tarafından iddiâ ve bu bâbda ta'dîl ve tesviye olunmayarak⁴⁴ âci-

len⁴⁵ icrâ olunmazsa Dersaâdet'den⁴⁶ sefâret takımı ile avdete me'mûr idüğünü kat'iyyen inhâ ve tehyietini tüccâr ve sâire i'lân ve inbâ eylediği esnâda Rusya devletinin devlet-i aliyyeye sefer merâmı olarak bu husûsü vesîle ittihâz eyledi zann olunmasun bundan gayr-ı bir merâmı yokdur ibkâ'ya ber-vefk-i matlûb müsâade olunur ise beyne'd-düvel⁴⁷ hiçbir dürlü bürûdet kalmaz ve ben bu mâddenin karin-i husûl olub olmadığını hudûdlara beyâna me'mûr olduğumdan derhâl tahrîr ederim deyü resmen ifâde etmiş ise de mücerred bu mâddeyi Rusya devleti lâ-an-asl vesîle-i i'lân-ı sefer ittihâz edeceğine devlet-i aliyye tayakkun ve bu makâle emr-i cüz'inin i'zâmı ile (3b) min-gayr-ı hakk iddiâya mübâderetden merâmı menvî-yi zamîri olan sû-i kasdini⁴⁸ icrâ zımnında sebep-i taarruzu devlet-i aliyye üzerine tahmîl etmekden⁴⁹ ibâret olduğunu istitlâ' ve tafattun etmekden nâşi Rusya'nın Avrupa devletleri indinde zerre mikdârı⁵⁰ mahal kalmamak zımnında ibkâ mâddesine mâ-al-kerâhe rızâ verilmiş idi.⁵¹ Ve bu takrîb devlet-i⁵² merkûme hiç olmaz ise düvel-i sâirenden hicâb birle⁵³ cânib-i devlet-i aliyyeye i'lân-ı husûmetden⁵⁴ tevakkî edeceği hasbe'l-me'mûl⁵⁵ sebep ve hakk tedârîki ve kavâid-i mer'iyye-i düvele hürmeti aslâ hatırına getürmeyerek mâdde-i merkûmeden iki buçuk ay mürûrunda miyânede şîrâze-i silm ve musâfât ve râbita-yı ittifâk ve muvâlât bâkî ve ber-karâr olduğu hengâmda Rusya askeri nâ-gehân hudûd-ı İslâmiyye pâ-nihâde-i taaddî ve ol cânibde kâffe-i memâlik-i hâkâniye ahâlîsi⁵⁶ ve Bender ve Hotin kal'alarının⁵⁷ mustahfizları uhûd ve şurûta i'timâden min-küllî'l-vücûh me'mûnül'-bâl iken asker-i merkûme sergerdeleri bu gûnâ⁵⁸ hâl-i itminân ve emniyeti tamâm icrâ-yı husûmete⁵⁹ fırsat-yâb olmak⁶⁰ hiyel ve desâyis-i gûnâ-gûn i'mâlî ile kal'ateyn-i merkûmeteynin zabt ve istilâsına mutasaddî olması beyne'd-düvel mer'î ve mu'teber tutulan istihkâk-ı milele ne derece münâfî olduğu kable'z-zuhûr tahrîren ve takrîren bir dürlü haber verilmediğinden ve ba'de'z-zuhûr keyfiyet-i merkûme Dersaâdet'de mukîm Rusya elçisi tarafından suâl olundukça kendüsü ibkâ' mâddesini hîn-i icrâsında devleti tarafına iş'ardan başka muktezâ-yı me'mûriyeti üzere

Turla cânibine dahi tahrîr ve ihbâr etmiş olduğundan Rusya askeri-
nin mürûru evvelki me'mûriyetinden nâşî olduğu meczûmu idüğü-
nü ve cüz'î ve küllî sebeb-i münâzaa olmayub devleti tarafından da-
hi kendüye buna dâir haber verilmediğini tekrâr⁶¹ ifâde eylediğin-
den müstedelldir vel-hâsıl bu def'a devlet-i mezkûre nâ-gehân hu-
dûd-ı İslâmiye'ye asker imrânıyla ikâ'-yı taaruz ve taaddî ve zabt-ı kı-
lâ' ve memâlike tasallut eylediği haberi⁶² zuhûrunda bilâ-tavakkuf
Rusya elçisi Dersaâdet'den def' olunmak ve cebre cebir ile mukâbe-
leye müsâraat kılınmak vâcib iken mücerred şedâid-i seferiyeden
ibâd-ullahı⁶³ muhâfaza etmek mütâlaa-yı hakkâniyyet-intimâsına
mebnî ve⁶⁴ ibtidâ-yı emrde keyfiyet-i hâl elçi-yi merkûmdan istiş'âr
ve Rusya devleti sulh ve⁶⁵ seferde devletçe hareket eder ve kavâid-i
düvel ve⁶⁶ milele hiç olmaz ise sâireden hicâben fi'l-cümle riâyet
eder tasavvuruyla istiknâh-ı hâl bir müddet ihtiyâr olunub (4a) elçi-
yi mûmâ-ileyh ise vukû'-yu taaruzdan otuz⁶⁷ gün mürûruna kadar
cüz'î ve küllî bu husûsdan bir gûne haber ve âgâhı olmadığı cevâ-
bından gayrı bir nesne beyân etmeyüb devlet-i aliyye tarafından
müntehâ-yı derece-i hakkâniyyet ve i'tidâl olarak tarakkub-ı intizâr
gitdikçe muzırr olduğu ve bir tarafdandahi Rusya askeri sergerdesi
Mikelson nâm ceneral Rumeli kazâlarının kuzât ve zâbitânına hitâ-
ben mefâsid ve mekkâre-i adideden ibâret beyânnâmeler neşr ve ir-
sâliyle zu'm-ı bâtılınca ehl-i İslâmı⁶⁸ dahi taglît ve bu takrîb derûn-ı
mülk-i hâkânide⁶⁹ tohum-ı fitne ve şikâkı ilkâ' etmek misüllü bir
devletin irtikâb edemeyeceği ve kuyûd-ı devletde emsâli bulunmaya-
cağı evzâ'-yı mekrûheye ibtidâr eylediği ve bir tarafdandahi Rusya aske-
rinin tahattî ve tecâvüzü tebeyyün etmekden nâşî böyle bir düşman-ı
mekidet-alûddan ahz-ı sâr-ı intikâm millet-i İslâmiyenin farîza-yı
zimmet⁷⁰ ve diyânet ve hamıyyeti olub şer'an ve kânûnen i'lân-ı se-
fer olunmak ve hazret-i Müntakim-i Kahrhârın tevfikât-ı samedâniy-
yesiyle⁷¹ def-i savlet-i a'dâya mübâderet ve berri ve bahrî devlet-i
aliyyenin kuvvet-i kâmile si mukaddemâne ve müciddâne⁷² i'mâle
müsâraat etmek lâzım geldi ve bu sûret⁷³ bâlâda bast ü beyân olun-
duğu üzere saltanat-ı seniyye hiç bir devletin tahammül edemeyece-

ğî mertebede izhâr eylediği i'tidâli Rusya'nın tezâyüd-i tagallüb ve taaddisinden gayrı fâideyi müntic olmadığından seferi ihtiyâr eylediği aşîkâr olmağla devlet-i aliyyenin vücûhla hak yedinde olduğu ve dökülecek kanlara ve vukû'a gelecek şedâid-i seferiye sebeb⁷⁴ ancak Rusya devleti olduğu ve mâdem ki şurût ve ahd-i ittifâk⁷⁵ içinde mu'teber olmaya devlet-i merkûme tarafından⁷⁶ hiç bir devlet hakkına medâr-ı emniyet olacak bir şey kalmadığı nasfet ve hakkaniyetleri aşîkâr olan bi'l-cümle dost devletlerin teslim-gerde-i munsifâneleri olacağı cezm ile işbu beyânnâme tahrîr ve imlâ ve her ne kadar bâlâda bast olunan mevâddın mecmûu âlemin bildiği vukûât-ı sarihadan olmak cihetiyle ifâdeden müstagnî ise de mücerred resm-i kâideye mürâaten birer kıt'a sûretleri devletleri tarafına gönderilmek için Dersâadet'de mukîm elçileri dostlarımıza⁷⁷ itâ olundu⁷⁸

deyü beyânnâme-i mezkûre intişârından sonra evvel baharda Rusyalu üzerine berri ve bahri muhâceme olunmak üzere ordu-yu hümayûn ihrâcî (4b) emr-i musammem olduğundan başka devlet-i aliyye Françelü ile bu bâbda akd-i ittifâk edüb devleteyn-i fahîmeteyn orduları iki taraftan Moskovlu üzerine muhâcemeye kıyâm edecekleri Rusyalu indinde meczûm olmağın *dil ateş dilber ateş zemîn ateş zamân ateş* mîsdâkınca Rusya devletinin dest-i iktidarı zir-i seng-i acz-i fütürda dermânde olacağını bi-ıştibâh bilüb Moskovlu dahi İngiltere devletiyle akd-i ittifâk edüb işbu müsâdeme-i harbiyyenin cânib-i saltanat-ı seniyyeden indifâ'ına çâre-sâz olmak dâiyesiyle İngilterelü kendüsünü meydâna endâhte eylediğinde ez-cânib-i devlet-i aliyye akvâl ve efâline bir vechile imâle-i nigâh i'tibâr olunmadığı devlet-i mûmâ-ileyhaya bâr-girân geldiğinden gayn⁷⁹ İngiliz tâifesi fi'l-asl kibr ve gurûr ile mecbûl ve mâlik oldukları hiref ve sanâî'lerin ketm ve dirîğ ile mevsûf bir haşîn ve bahil millet olub⁸⁰ iddiâ eyledikleri gurûr ve nahvetlerin icrâda dakika fevt etmeyüb evliyâ-yı umûr-ı devlet efendilerimiz gibi tenkîh-i külûte ve destâr-ı telebbüs-i puşîn-i⁸¹ bi-şümâr ile kaftân kalıbı ve eşkâl-i rasadiyye gibi bir kalıb-ı bi-ruh mesâbesinde iken⁸² yer götürmez çukadârân-ı⁸³ serîn ile inüb binmeyüb ve kağıddan kırkma depeli piliç çakşırılı horos-mânend iç ağası

nâmında bir takım katır-âbâda iltifât etmeyüb ve nâkısatü'l-ukûl oldukları âyât ve ehâdis⁸⁴ olan tâife-i hâife-i nisvâna teşbîh ve taklîd ile minâkârî müteaddid kutular ve mücevher ve sâat ve bıçaklar ve elbise-i müzerkeştâr ve sâir ihtîşâmât-ı kâzibe-i nisvân-karibe mâil olmayub⁸⁵ devletin mâyeyü'l-if-tihârı olacak cenk erbâbı ve gâlibiyyet-i mutlaka esbâbının i'dâd ve istihsâli emrine sarf-ı zihin ve himmet ve bezl-i mâ-hâsıl-ı makderet edegeldiklerinden her yerde da'vâ etdikleri kibir ve ceberûtların iclâ ve isbât edegeldikleri Avrupa düveli ahkâm ve ahvâline⁸⁶ vâkıf olan ehl-i nühâya hafî ve nihân değildir ve bundan akdem Mısır vak'asında İngilterelü⁸⁷ ve Moskovlu ile ittifâk olunub İngilterelü ile ittifâkın semeresi her ne kadar müşâhede olunmuş ise de Moskovlu'nun bi'l-istiklâl Cezâir-i Seb'ayı zabt ve tasarrufu ve sâir Akdeniz Adaları'na tasallut ve istilâsı ancak İngilterelünün igmâz ve himâyesine mebnî olmağla İngilterelünün devlet-i aliyye ile olan ittifâkı semeresi Moskovludan⁸⁸ görülen zarar⁸⁹ ile muvâzene olunsa devlet-i aliyyenin ol bâbda külli hasârat ve ziyânı olduğu erbâb-ı (5a) vukûfa zâhir ve aşikârdı. Ber-muktezâ-yı vakt-i hâl devlet-i aliyye dahi Françe devleti ile ittifâk edüb Moskovlu ve İngilterelüyü terk ve fedâ etmek cümle-i umûrdan olmak mü-lâbesesiyle Françelü ile akd-i ittifâk olunduğuna devleteyn-i merkûmeteyn⁹⁰ tehevvr ve infîâl etmeleriyle ol hilâlde iki ay mütemâdî haftada iki üç gün reisü'l-küttâb konağında ve mahâll-i sâirede mükâleme olunub nihâyet-kâr Moskovluya cevâb verilmekle elçisi bir sefineye râkib ve bundan altı ay mukaddem⁹¹ Akdeniz'e râhî olmuşdu. Bu bâbda İngilterelü inâdında ısrar ile elçisi olan mecnûna ve⁹² lâ-ya'kıl bir iki ay bi'l-mükâleme muârazadan hâli olmayub nihâyet-kâr kendüye kat'ice cevâb verileceğini tayakkun ve idrâk etmekle bir ay evvelden berü⁹³ Tophane pışgâhında lenger endâz olan bir kat'a İngiliz fırkateynine gece sâat beşde hafiyeten süvâr ve hattâ lenger⁹⁴ almağâ dahi vesvese⁹⁵ edüb kat' ve terk etdiğinin⁹⁶ ferdâsı şamandıra ta'bîr olunur⁹⁷ lenger nişânından fehm⁹⁸ olunmuş idi İngilterelü⁹⁹ sâlifü'z-zikr¹⁰⁰ mükâlemeler esnâsında devlet-i aliyye ile şikâk u nifâk hudûs edeceğini evliyâyı umûr-ı devlet kırk elli gün evvel teferriis ve ikan etmeleriyle Ekin İti dedikleri Feyzi Efendi kemâl-i hubs ve hıyânetine mebnî bin keseyi mütecâviz Nizâm-ı Cedîd mukâtaâtından rüşvet aldığına ve sirkat ettiğine mebnî şikk-ı sâni defterdârlığından azl ve üç beş gün mürûrunda hiç kâr ü san'atı olma-

yarak Boğaz kal'alarının istihkâmına ta'yîn buyrulub mahal-i me'mûresi-
 ne¹⁰¹ vusûlünde katî'en mâdde-i me'mûriyetine sarf-ı zihin ve dimâğ etme-
 yüb Hâdım Oğlu dedikleri lâin-i bî-dîn ile ıyş ü işrete ve zevk ü sohbete ka-
 râr¹⁰² üzere iken kapudân-ı deryâ Salih Paşa dahi kalâ-yı mezbûreye varub
 akl-ı sahîf-i Türkânesiyle gûyâ etrâf ve enhâya dikkat ve iktizâ edenlere ten-
 bîh ve te'kid eylemesi için mûmâ-ileyh Ekin İtinden yirmi beş gün sonra ir-
 sâl ve paşa-yı müşârûn-ileyhin Boğaza vusûlünden¹⁰³ dört beş gün mürûrun-
 da İngiltere¹⁰⁴ elçisi devlet-i aliyyeden vesveseye tebaiyyet ile İstanbul'dan fir-
 râr ve Çanak Kal'ası'na vusûlünde kâide-i bahriyye üzere iki tarafı selâmla-
 mak emrinde toplar atub ve Çanak Kal'ası'ndan güzâr ve sekiz on gün evvel
 Seddü'l-bahir ve Kum kal'alarından dostâne geçüb sonra Çanak
 Kal'ası'ndan bârut kaldırmak ve sâir işârât- ı dūr-bâş ile duhûlüne mûmâna-
 at olunduğundan (5b) içerüye duhûle cesâret edemediğinden Seddü'l-bahir
 ile Çanak Kal'ası beyninde¹⁰⁵ vâki' Kepez Burnu nâm mahalde¹⁰⁶ lenger en-
 dâz-ı ikâmet olan sagîr ve kebîr dört kıt'a İngiliz gemilerine iltihâk ile de-
 mûr atub¹⁰⁷ baş tercümânı olan Pizani'yi dahi beraber alub firâr etmiş ol-
 mağla tercümân-ı mesfûru Kepez Burnu'ndan bir sandala yükledüb Yedi
 Kule'de habs olunmak vesvesesine tebaiyyet ile firâr etmiş olmağla¹⁰⁸ tercü-
 mân-ı mesfûr vesatetiyle müşârûn-ileyh Kapudân Paşa'ya ifâde ve ihbâr et-
 dikde Kapudân Paşa'yı hayret istiâb edüb eğer devlet-i aliyyenin elçi beye bir
 sû-i niyyeti olmuş olsa biz de vâkıf ve âgâh olurduk deyü her çend ilzâm ve
 iâde¹⁰⁹ dâyesinde olduysa¹¹⁰ da mukayyed¹¹¹ ve kâr-ger olmayub ve mukadde-
 mâ kal'aların istihkâmına Ekin İti ve Hâdım Oğlu sarf-ı zihin ve iktidâr et-
 mediklerinden bir kaç gün vakit kazanmak melhûzuyla elçi-i mesfûr ile Bo-
 ğaz'da bir kaç def'a mükâleme olunub İstanbul'a yazalım matlûbun olan it-
 tifâk-ı sâbıkımız kağıdını temhîr ve imzâ ettirmek husûsuna sa'y ve ikdâm
 ederiz deyü sekiz on gün imrâr ile gûyâ kal'alara mümkün mertebe takviyet
 verilmiş olduğu esnada Bozcada¹¹² pîşgâhında on beş yirmi günden berü
 lenger endâz olan onsekiz yirmi kıt'a sagîr ve kebîr İngiliz donanması ami-
 rali bir sıkı lodos eserse elbet Boğaz'dan içerü gireceğini merdâne ve¹¹³ dili-
 rane paşa-yı müşârûn-ileyhe haber verdikde kalâ-yı merkûme muhafazası-
 na me'mûr olanların erbâb-ı dirâyet ve ukûlu tasdik ve teslim ve enginar be-
 yinli meslûbûş-şuûr¹¹⁴ adem-i imkân ve ihtimâl ile mücâdele üzere¹¹⁵ iken

mâh-ı Zilhicce'nin onuncu Çehârşenbih günü [18 Şubat 1807, Çarşamba] sâat üç sularında bi-hikmeti-llahi Teâla düşmanın tıbk-ı matlûbu üzere bir sıkı lodos olub donanma-yı mezkûreden iki kıt'a üç anbarlı ve dört kıt'a kapak kaldırır ve beş kıt'a fırkateyn ve korvet cem'an on [bir] kıt'a sefâin ifrâz ve intihâb ve mâadâsını yine Bozcada önünde terk ile turna katarı Boğaz'a hücum ve evvel emrde Kum ve Seddü'l-bahir kal'alarının tob menziline vusûllerinde kal'ateyn-i merkûmeteynden atılan toplara kat'en nigâh ve¹¹⁶ iltifât etmeyüb ve kal'a idâdından saymayub¹¹⁷ bir tob dahi atmayub¹¹⁸ Kepez Burnu ve karşı Rumeli tarafında inşâ olunan tâbyalar¹¹⁹ pışgâhına vürûdlarında mezkûr tâbyalardan atılan (6a) gülleler gûyâ kar ya helva tobu gibi olmak celâdetleriyle mezkûr tâbyalara dahi ip takmayub ve bârut kaldırmayub Çanak ve Kiledü'l-bahir kal'alarının tob menziline duhûllerinde kal'ateyn-i mezkûreteyn Kum ve Seddü'l-bahir gibi olmayub oldukça kavi ve metin ve denizi teng ve tar olduğundan endâhte olunan tobların dûd ü duman ve say-yit ü figânları ayyûka çıkarak her ne kadar gayret ve ihtimâm olunduysa yine mukayyed ve kâr-ger olmayub kal'ateyn-i merkûmeteyn mukâbelesine vürûdlarında İngiliz gemileri rûz-ı cezâda masîr ve mevâları olan cehennem kapuların iki taraflarından açub bir ferde baş göstermeyerek kal'ateyn-i mezkûreteyni¹²⁰ güzâr ve Na'ra Burnu'na vusûllerinde henüz tâbyası Ekin İti'nin ihmâl ve tekâsülünden nâşi tekmil olmayub ekser tobları yerde ve kundak üzerinde bulunan elli dört¹²¹ pâre topa birer¹²² def'a ateş verilür ve-tilmez ol tarafa dahi bir takım zincir ve pilankete ve sâir edevât-ı ateşin sağ-dıklarında muhâfazasına me'mûr çârpâreli palaskalarından¹²³ Hâdım Oğ-lu'nun köçekci Türkleri aman gardaş gavurun gulâmpâresine göt¹²⁴ tayanmıyor diyerek dağları giyüb ve soluğunu¹²⁵ köylerinde alub yetmiş iki derde devâ olmak i'tikâdında oldukları yoğurt ayrıntı başına çekmişler.¹²⁶ Mezkûr Na'ra Burnu'ndan olan lafzı murad tâbya siperlerini ve tob kundaklarını yakub nâ-bûd ve nâ-bedîd etmek ve toplarını çivilemek tenbîhâtı ile mahall-i mezbûrda bir kıt'a fırkateyn¹²⁷ ta'yîn etdikden sonra Na'ra Burnu'nun üst tarafında gûyâ vülûc-ı düşmana bâis-i mümânaat olmak i'tikâd-ı fâsidesiyle¹²⁸ lenger endâz bulunan riyâle ve yedi kıt'a fırkateyn ve korvetden ibâret donanmamız üzerine imâle-i nigâh-ı¹²⁹ sükkân hücum etdiklerinde mukadde-mâ yelken üzerine kalkmamalarına Kapudân Paşa tarafından te'kid olun-

mağla kapudânlar dahi imtisâlen li'l-emri'l-ma'kûs demür üzerinde bulunmalarıyla bir taraftan tob endâhteye¹³⁰ başlar başlamaz donanmamıza bir takım ateş savurduklarında kimi demürlerin kat' ile karaya şitâb ve kiminin demürü düşman tarafından atılan edevât-ı harbiyye ile maktû' olmağla cümlesi karaya düşüb ve kendülerini şaşırub kimi kendüyü bahre ilkâ' ve kimi sefinede kalub dehşet ve hayret üzere dururken düşman tarafından bu hâlet-i hezimet-intimâ müşâhede olundukda sandallarıyla donanmamıza hücûm ve su'ûd edüb lakin gemilerin (6b) bir habbe ve hilâline vaz'-ı yed etmeyüb ve bir ferdi esir etmek dâyesine düşmeyüb gemilerde kalan asker-i İslâmiyeyi sandallar ile karaya taşıdığı esnâda aslında¹³¹ Mısır vak'asında İngilterelü sâdık dost ve eyü adamlar idi şimdi fenâ mı oldu diyerek guzât-ı gazanfer-sıfâtın yüzlerine tükürerek askerin ihrâcı itmâm olduktan sonra altı kıt'asını ihrâk-ı bi'n-nâr ve bir kıt'a korvetimizi ahz ve esir eylemiştir. Zali-ke takdirü'l-azizi'l-alim. Na'ra Burnu'nda mevcûd donanmamız sefâinin- den iki direkli bir kıt'a mektûb sefinesi ki bundan akdem Moskov elçisine taraf-ı devlet-i aliyyeden hilâf-ı melhûzu ye'sen cevâb verilmekle Akdeniz cânibine rû-be-râh-ı cahim olduğundan Moskov devletinin haberi olmadığına binâen ba'zı tahrirât tebliğine me'mûren Karadeniz'den gelüb Boğaz'a duhûlünde yakayı ele vermekle Tersane'den zabt ve bandırası tebdiliyle kapudânlığı Tönbek Kapudân¹³² oğluna verilmişti. Sefine-i mezkûre¹³³ Na'ra Burnu'nda donanmamız ile yaturken İngilterelünün Kum ve Seddü'l-bahir Kal'alarını ve Kepez Burnu'nu geçüb (Çanak Kal'ası pışgâhına vurûdlarını görüb işin revîş ve gelişinden istidlâl ile)¹³⁴ Çanak Kal'ası'nı¹³⁵ berk-i hâtif gibi bi-muhâbâ geçeceğini teferrûs ve îkân etmekle sâir donanmamız sefâinine bakmayub¹³⁶ sâlpâ demür ve yelkene kuvvet lodosa bereket ve önüne Küçük Tönbekzade Kapudân mâh-ı mezbûrun onikinci Cuma gecesine [20 Şubat 1807, Cuma] sâat dördte Tophane pışgâhına¹³⁷ lenger endâz ve¹³⁸ vâki' hâli¹³⁹ Tersâne-i âmire emini efendiye¹⁴⁰ ihbâr etdikde emîn-i mûmâ-ileyh¹⁴¹ can başına sıçrayub derhâl Bâb-ı Âli'ye gönderüb devletlü sadr-ı âli efendimiz hazretlerini¹⁴² haremde¹⁴³ taşra ihrâcıyla ifâde-i hâl olundukda müşârün-ileyh efendimiz¹⁴⁴ Kethüdâ bey ve Reîsü'l-küttâb efendiler henüz kapuda olmayub gece vakti bunları yataklarından kaldurub bi-huzûr etmek bir vecchile câiz olmayub¹⁴⁵ sabah ola hayır bile gele deyü haremde câme-hâblarına av-

det ve ferdâsı yevm-i Cuma⁴⁶ her ne kadar cenâb-i pâdişâhiye arz ve inhâ olunmuş ise de kable'l-edâ-yı⁴⁷ Cuma halka bir hadşe ve helecân olmamak mülâhazasıyla⁴⁸ nâmâzdan sonraya te'hîr ve maslahata vâkf olan evliyâ-yı umûr efendilerimiz⁴⁹ hazerâtının yüreklerinden bulgur eserek yalâb şâb Cuma'yı edâ ve Defterdâr Osman Efendi hazretleri hazînedede olmalarıyla nâmâzı Ayasofya'da (7a) klub⁵⁰ gözlerin yaman görmesün cebecik⁵¹ bir esbe süvâr ve ardından bed-duâ yetişmeyerek Et Meydânı'na⁵² dört nal ılgâr ile Çatladı Kapu'ya ve Reisü'l-küttâb⁵³ kanadların açub averdgane pervâz-ı nâsâz ile ma'a Beylikçi İzzet Bey Ahur Kapu'ya ve kethüdâ-yı sadr-ı âli hazretleri⁵⁴ ve refiki Râmiz Efendi'yle⁵⁵ Yeni Kapu'ya ve⁵⁶ kethüdâ-yı sadr-ı âli-i sâbık İbrahim Besim⁵⁷ Efendi⁵⁸ Kum Kapu'ya ve⁵⁹ Bâruthâne nâzırı Ebu-Kof Ragıb Magrîbî Bâruthâne'de mevcûd bârutları bârgîr ve katır ve araba⁶⁰ ile mümkün mertebe İstanbul'un ba'zı me'men mahallerine⁶¹ kûsûrunu Davud Paşa Sarayı'na nakl eylemesi içün bâruthâneye ve Köse Kethüdâ Çelebi Efendi ma'a Gümrükçü Hasan Ağa Harem İskeleyi'nden Şemsi Paşa'ya varınca ve sâir ricâl-i devlet-i aliyye⁶² ber vech-i muharrer Yalı Köşkü'nden Yedi Kule'ye müntehi olunca[ya] kadar sevâhillere dağılıb topçu başı ile Françe ve İspanya elçileri Tophâne ve Kurşunlu Mağaza ve sâir muktezî olan mahallere⁶³ tâbya yapmak ve tob ve humbara ta'biye etmek umûrlarına iştigâl ve mukaddemâ olur olmaz kimesnelere selâm vermeğe irtikâb etmeyen ve fülke kelek ve simûrga sinek demeyen evliyâ-yı umûr perişânken menâzım-ı cumhûr efendilerimiz hazerâtı ellerinde minâkârî asâ-yı efrenci ve pâldum ta'bîr olunur cebhe-bend dil-renci ile kumanda ederek bu hilâlde yeniçeri ve cebeci nâmına olan⁶⁴ tavaifi tâbya yapmak emrinde reâyâ cem'ine ta'yîn ile fukarâ ve reâyâyı ferdan-ferdâ tecrîm ve remîde edüb⁶⁵ kanı kazma kürek zenbil seped gayret günüdür oğullarım ahyârlarım muhâtabât-ı rikkat-âyâtı ile halkı taltif eyledikleri esnâda mezbûr Cuma günü sâat on sularında iskelelerde yevm-i mahşerden numûne-nümâ kât-ender-kât dürbîn bedest intizâr⁶⁶ nâs-ı hamâkât-istinâs İngiliz donanması Çelmece açıklarında⁶⁷ tahayyül ve teşhîs edüb gûyâ kûsûf-ı şemsi gösterdiği gibi vâ-veylâ-gûyân işte bir babafinko göründü deyü her biri karînine irâet dâiyesinde iken vakt-i yesirde Yedi Kule açıkları pişgâhına vusûllerinde Yedi Kule biçâresi kendüyü Cezaîr ve yahud Kandiye Kal'aları gibi bir metin kal'a zannıyla bir tob ile uzak-

dan merhabâ edüb lakin İngiliz boğaz kal'alarını henüz kal'a idâdından saymadığından tob-ı mezkûra ip takmayub ve hârtasına¹⁶⁸ bıyık tutmayub kâide-i bahriyye üzere bir¹⁶⁹ sefine birbirinden birer komâna boyu¹⁷⁰ infisâl ile bi-kayd ve bi-perva Kızıl Adalar önüne sıra vardı. Lenger endâz oldukları¹⁷¹ (7b) (yevm-i mezbûrdan on gün mahall-i mezkûrda ikâmet ve birkaç def'a Tersâne-i âmireye elçisi gelüb gidüb bu cihetle devlet-i aliyenin İstanbul ve mahâll-i sâireye tanzim ve ta'biye eylediği istihkâmâtı müşâhede eylediğinden başka Kızıl ve sâir adalara su almak için İngiliz donanmasından sandallar ile hurûc eden askerini rûz u şeb ahz ve girift eylediklerinden gayrı donanma-yı mezkûr amiralinin oğlu bir civân-ı nâzenin taşra çıkmış olduğundan şâbb-ı emred-i mesfûru dahi girift ve Bâb-ı Âli'ye götüren dilâverân kabl-i şehinşâhiden mazhar-ı mükâfât olub bu husûs İngiliz donanmasına piş ez muhârebe ve cidâl muzırr olacağını istidlâl ve donanma-yı menhûse üzerine birden muhâceme olunmak üzere seksen aded yeniçeri ve dal-kılıç bayrakları küşâd ve sâir tüccâr sefâin sandallarına birer ve ikişer tob-ı ra'd aşub vaz'ıyla donanma-yı hümayûn sefâini dahi ale'l-umûm hücum ve muzmahill olacakları cezmen ma'lûmları olmakdan nâşi onbirinci Pazar gecesi pâ-yı sebâtını firâra tebdil ederek leylen geldiği yol avdet etmeğin ancak¹⁷² İngilizlünün Çehârşenbih günü Boğaza hücum ve vülûcu esnasında baş tercümân olub elçisi ile firâr eden Pizani mel'ûnu Çanak Kal'ası'nda bulunmağla salda kalmış kalâfatçı köpeği gibi dört yanı deniz olmağla ahz olundukda her ne kadar İstanbul'a gelüb devlet-i aliyye ile İngilterelü bey-ninde¹⁷³ tavassut ile te'lif-i zâtû'l-beyn etmek talebinde olmuş ise de kavline havâle-i¹⁷⁴ sem' ü itibâr olunmayub Çanak Kal'ası'ndan Kütahya'ya nefy ve iclâ olunmuşdur.¹⁷⁵

(İngilterelü Kızıl Adalar önünde lenger endâz ve evliyâ-ı umûr devletlü efendilerimiz hazerâtı¹⁷⁶ ol eyyâmda tâbya yapmak ve akıllarınca iskeleleri muhâfaza etmek kayd ve gavâili ile zir-i bâlâya pervâz üzere iken Kum Kapu başbuğu devletlü şecâatlü¹⁷⁷ kethüdâ-yı sadr-ı âli İbrahim Efendi hazretleri iki nefer hidmetkârı ile bir kayığa ve üç nefer hidmetkârı¹⁷⁸ diğer üç çifte bir kayığa süvâr ve ma'an yan yana giderler iken Balıkhâne¹⁷⁹ üst tarafında saray-ı hümayûn burnunda yedek yerine vusûllerinde gayret-i diyânet ashâbından bir kavi-himmet sıdk-ı niyyet ile efendi-i müşârûn-ileyhin ortası

budur diyerek kaba karnına bir yağlı telli şişhâne kurşunu aşk (8a) etdikde bi-kazâillahi teâlâ hedef-i maksûddan tahallûf ile yanında hem-inân bulunan diğer kayığın suguryada olan kayıkçıya isâbet ve dakikasıyla âzim-i dâr-ı ahret olarak müşârün-ileyh efendimizin yoluna kurbân gitmekle cenâb-ı Rabb-i müteâl dergâh-ı izzetde¹⁸⁰ kabul eylediği kurbânlardan eyleye, âmîn.)¹⁸¹

İşbu İngiltere mâddesi hudûsundan akdem Bahr-ı Sefid Boğazı'nın istihkâmına me'mûren âzim olan Feyzullah Efendi ki peksimedcibaşı dedikleri zât-ı habâset-simât def'âtla baskınlar vermiş ve habslerde yatmış envâ-yı züll ve hakâret görmüş ârsız ve ırzsız bir zen-pâre pezevenk oğlu olarak hengâm-ı şebâb-ı¹⁸² emredisinde katı çok muglimânı harab etmiş ve müte'addid donlar gömmüş bir hîz-i na-pâk-ı tumân-çâk¹⁸³ olub

beyt

*rûzgârın pâk-dâmenleri çeker ser-pindisin
kande bir âlûde-dâmen var ise serper çıkar*

müfâdı bir müddetden berü zen kahbe feleğin usûl-ü ahkâm-ı zâyîçesinden olmak mülâzemesiyle bagal-gîr-i levs-i dâmân ve yâdî-i tâlî'-i şekâvet-nişân mültehik-i i'dâd-ı evliyâ-yı umûr oldukdan sonra gûyâ halka kibr-i nahvet ve arz-ı ceberût ve azamet etmek lâzime-i şân ve servet ve mutahattem-i zimmet-i kâr-fermâyân olmak i'tikâd-ı fâsidesiyle her biri birer gûna tavr-ı dil-âzâr ile halkı bizâr ve bu takrîb teneffür-i kulûbü kendülere sermâye-i iftihâr add edegeldiklerinden merkûm Feyzullah Efendi bu sıfât-ı zemîme ile tammü'l-ittisâf olduğundan fazla bir tavr-ı nadîde peydasıyla kafası dâimâ cânib-i semâya ref' ve ilâ' etdiğinden¹⁸⁴ Ekin İti lakabıyla talkîb eylemişler¹⁸⁵ idi. Zîrâ cins-i kilâba bir mezra'a-ı sünbüledâra girüb gezdiği hâlde başakların dikenî galibâ kendüyü rencide etdiğinden suda yüzer gibi çenesini yuvaru dikmek bi't-tab' hasâis-i kilâbdan idiği ehl-i did ü dikkâte zâhir ve bediddir. (Mâ-hasıl-ı kelâm efendi-i mûmâ-ileyh Boğaz'da me'mûriyeti olan mevâdd-ı mühimmede adem-i dikkât ve ihtimâm ve igmâz ve tekâsülüne binâen ba irâde-i aliyye cezâsı tertîb ve mâh-ı Muharrem'in yirmi beşinci günü [4 Nisan 1807] Dersâadet'e vürûd ve vaz'-ı nihâde-i ibret olundukda tahrîr olunan yaftesidir ki bu vechile işbu mahale kayd olundu.)¹⁸⁶

Yafte

Bahr-ı Sefid Boğazı'nın ber muktezâ-yı vakt ü hâl lâzım gelen (8b) istihkâmâtının icrâsı zımnında muktezi olan mahallere tâbya inşa etmek ve Boğaz kal'alarının toblarının kundak ve malzemelerini yapıdırarak şer' ü şor-ı a'dâdan muhafazaya i'tinâ eylesmesi için bi'l-istiklâl boğaz-ı mezkûra me'mûr ve ta'yin kılınub cem'-i matlûbâtına müsâade ile Dersâadet'den külliyyetlü tob ve mühimmât ve cebhâne ve akçe ve sâir malzeme irsâliyle takviyet-i bazû-yu iktidârına dikkat olunmuşken sûret-i me'mûriyetine kat'en dikkat etmeyüb me'mûr olduğu tâbyaları yapıdırmayub ve irsâl olunan tobları ve mühimmâtı muhafaza etmeyüb her biri bir tarafda perişân olduğundan kal'alarda olan tobların kundaklarını tecdid ve ta'mir etmediğinden İngiltere gemileri istedikleri gibi boğaz-ı mezkûru mürûr etmelerine sebeb-i müstakil olmağla irâde-i kât'îye-yi şâhâne ile ibreten cezâsı tertib olunan sâbık Şıkk-ı Sâni Defterdârı Seyyid Feyzullah Efendi'nin ser-i maktû'udur.¹⁸⁷

Bu esnâda¹⁸⁸ Prusyalı tarafından bir elçi tasım ve şekl-i tebdilde evvelâ Eflak voyvodası firârî Konstantin mel'ûnu ile Eflak tarafından telâki ve nezdinde müddet-i vâfire ikâmet ile zehrini emüb tamâm taallüm-i hubs-i şeytânî etdikden sonra izini gâib etmek hulyâsıyla bi'l-avdet Nemçe'ye varub anda dahi elçiliğini hiç ferde ifşâ etmeyerek pasaport ta'bîr olunur¹⁸⁹ bir kıt'a mürûr kağıdı istihsâliyle bazirgân sûretinde İstanbul'a getürmek için bir yasakçı ile pazar etdikden sonra yola râhi ve lisân bilmeyüb ve yanında hidmetkârı dahi olmadığından yasakçının esnâ-yı râhda canını sıkub¹⁹⁰ yasakçı dahi bayağı bir adam zannıyla eşekler gibi döğdükçe samt ve sükût ile tecezzü¹⁹¹ ederek Tophane'ye vusûlünde¹⁹² iskele başında yasakçının gözünden nihân ve firâr ve andan Beyoğlu'nda vâki' hınzır hânesine duhûlünde yasakçıyı buldurub mukâvele ettiği akçeyi tamâmen verdikde elçi olduğunu izhâr etdikde yasakçıya telaş veren elçi-i mesfûr bundan elli altmış gün¹⁹³ vürûdunda Françelüyü tekzib ve dürlü dürlü havâdis ve erâcîf neşrinden hâlî olmadığından mâh-ı mezbûrun on dördüncü günü Beyoğlu'nda olan hınzır hânesinden leff-i isâs-ı sıklet ve geldiği semte avdet eyle-

mesi emrinde (9a) kendüye te'kid olunmuşdu. Elçi-i mesfûra verilen cevâb-ı ba-savâbın bir iki mâddesi budur ki evvelâ bir devletden aher devlete¹⁹⁴ me'mûren giden elçiler senin gibi câsûs sûretinde tek ve tenhâ gelmeyeceği ve bundan kat'-ı nazar devlet-i aliyyenin ebâ-an-cedd nân ve nimeti¹⁹⁵ ile perverde olub sonra küfrân-ı hakk-ı ni'met ile firâr ve bi't-tab' düşman-ı dî-nimiz¹⁹⁶ olan Moskovluya ilticâ ile devletimizde izhâr bagy ve tagy üzere olan¹⁹⁷ Konstantin mel'ûnun müddet-i medîde yanında ikâmet ve ârâm ile ta'lim ettiği mefâsid ve hıyânetin rayiha-i kerihesi henüz ağzından istiş-mâm olduğundan başka devletimiz deyü iddiâ ettiğin devletin ormana kaçub nâm ve nişânı yoğ iken âdet-i vikâhat-ı Efrenci ile elçilik iddiânız cây-ı istigrâbdır diyerek ve buna mümâsil ecvibe-i müskite verilerek geldiği sem-te doğru¹⁹⁸ gitmiştir.¹⁹⁹

Sâbıkâ Kütahya vâlisi olub ref'-i tuğ ve alemleri ile bir müddet²⁰⁰ ser-be-ceyb inzivâ-yı²⁰¹ ikâmet üzere olan Filibeli Çelebi²⁰² Ömer Paşa'nın bu hilâlde vezâreti ibkâ'sıyla Limni Ceziresi muhâfazasına ta'yin buyrulub ber vech-i me'mûriyet cezire-yi merkûmeye vusûlünün üçüncü günü eceli mev'ûduyla vefât ettiğinin haberi mâh-ı mezbûrun on beşinci günü [25 Mart 1807] vâsil olmuştur.

Reisü'l-küttâb-ı esbâk Atf Efendi'nin bundan iki mâh mukaddem²⁰³ bi-kazâillahi teâlâ konağından ateş zuhûruyla hilâl çıkarmamak üzere muhterik olub bi-inayeti'l-meliki'l-müteâl civârına sirâyet etmeyüb ve bir ferde mazarratı olmayub efendi-i mûmâ-ileyh fi'l-asl bed-mest²⁰⁴ ve ayyâş ve kal-lâş olmağla bu keder-i elim²⁰⁵ bir kat dahi sarhoşluğa urub bundan bir ay ev-vel vefât etmiştir.²⁰⁶

Bâlâda bast ü beyân olunan vukûât-ı garîbe mündefi' olduktan sonra mâh-ı Muharremü'l-Harâm'ın on sekizinci yevm-i Cumartesi [28 Mart 1807, Cumartesi] dergâh-ı âli yeniçerileri (âlây-ı vâlâ ile Âsitâne'den ihrâc ve Davud Paşa sahrâsı'na darb-ı hıyâm ikâmet eyleyüb yevm-i mezbûrda)²⁰⁷ (sâbıkâ Rumeli kadiaskeri²⁰⁸ ve bu hilâlde nakîbü'l-eşrâf olub bir müddet-den berü mükâlemelere me'mûr kılınan maktûl Reis İsmail Paşazade İsmet Bey²⁰⁹ dâr-ı ahrete bast-ı seccade-i azamet ve intikâl etmekle havâss ve avâm²¹⁰ mükâbere-i gurûriyesinden (9b) halâs olmuşlardır.)²¹¹ Yerine ferdâ-sı Dürriyade Es-seyyid Abdullah Molla Efendi sadr-ı nekâbete is'âd buyrul-

du. Mâh-ı Muharrem'in on dokuzuncu günü [29 Mart 1807, Cumartesi] dergâh-ı âli topçu ve cebeci ve arabacı ve Pazartesi günü sadrâzam sâye-i livâ-i saâdet-ihtivâ-i Nebevîde²¹² ulemâ ve ricâl-i devlet²¹³ ve kapu²¹⁴ halkı ile âlây edüb Davud Paşa sahrâsında darb-ı evtâd-ı hıyâm²¹⁵ eyledikleri esnâda²¹⁶ Defterdâr-ı Şıkk-ı Evvel Osman Efendi hazretleri Süheyl²¹⁷ mahlûlünden bir mukâtaayı üçbin guruş muaccele ile kendi kapadub uhdesine berât ettirdikten sonra derhâl üç bin guruş fâiz ile ilzâm ettiğini Darbhâne Nâzırı Deli Bekir istihbâr ve yirmi beş bin guruş muaccele ile talib olduğunu rikâb-ı hümayûna arz ettirdikde mukâtaa-yı mezbûre Osman Efendi'nin üzerinden ref' ve yirmi beş bin guruş muaccele ile mûmâ-ileyh Deli Bekir ahz ettiği işbu töhmet ve irtikâb-ı sâiri zımnında mâh-ı mezbûrun yirmi üçüncü günü yevm-i hâmis²¹⁸ [2 Nisan 1807, Perşembe] defterdârlıktan azl ve rikâb nasb olunmuş olan Hasan Tahsin Efendi yerine baş defterdâr ve rikâbda çâvûşbaşı bulunan Sadullah Efendi rikâb defterdârı ve Sadullah Efendi yerine Şehsuvarzade Hamdullah Bey²¹⁹ çâvûşbaşı olmuştur.

Mâh-ı Muharrem'in evâilinde Moskov donanması Bozca Adası'nı muhâsara ve tazyik ile ahz eylemiş²²⁰ olmağla mâh-ı mezbûrun yirmi altıncı günü [5 Nisan 1807] onsekiz kıt'a sagir ve kebir donanma-yı hümayûn sefâini ve otuz kadar gemi sandallarla Kapudân-ı Deryâ Ali Paşa cezire-i merkûmenin²²¹ istihlâsı niyyet-i sâdikasıyla râhi olmuştur.

Sâbıkâ Aydın muhassılı olub Âsitâne-i aliyyede tavattun ve ikâmeti hasebiyle bir veled-i zinâ²²² söz bilür Türk olduğundan ekser hidemât-ı muakkade-i devletde istihdâm ile kâr-güzârlığına mûmâşât olunan dergâh-ı âli kapucubaşılardan Cihanzade Hüseyin Bey ordu nüzl emîni iken azl ve yerine Kethüdâ Kâtibi Numan Efendi nüzl emîni ve efendi-i mûmâ-ileyh yerine Şerif Paşazade Said Bey kethüdâ kâtibi olmuştur.

(Bâlâda zıkr olunan²²³ Hasan Tahsin Efendi Davud Paşa sahrâsında²²⁴ defterdâr-ı şıkk-ı evvel (10a) olduktan sonra dâire-i refâh-hâsiresini tanzim dâiyesiyle on beş gün me'zûnen ordudan gerü kalub İstanbul'da²²⁵ ve ba'dehu orduya azimet ve Havsa merhalesine vusûlünde gûyâ ordudan ahhâb ve asdikâsı kendüyü istikbâl eder gibi azli²²⁶ haberi kendüyü istikbâl ve yerine Feyzi Beyzade Mehmed Bey defterdâr-ı şıkk-ı evvel olub mûmâ-ileyh Tahsin Efendi *ric'at-ı kahkari yel yepelek sağ olsun* âgâzeleriyle kolların

sala sala İstanbul'a avdet ve hânesinde ikâmet üzeredir. (Mâh-ı Safer'in dördüncü günü²²⁷ [12 Nisan 1807] dergâh-ı âli yeniçerileri ve yirmi altıncı Pazartesi²²⁸ [4 Mayıs 1807, Pazartesi] ordu-yu hümâyûn Edirne'den hareket ettirilerdir. Cenâb-ı Hakk tevfiğ²²⁹ ihsân eyleye, âmin.

Sâbıkâ mirâhûr-ı sâni olup ordu-yu hümâyûnda başbakıkulu olan dergâh-ı âli kapucubaşlarından Esad Bey Edirne'de azl olunub²³⁰ Kadı Paşa²³¹ vak'asında Edirne ve havâlisini ifsâd ile izhâr-ı bagy ve şekâvet eden Edirne a'yânı Dağdeviren Oğlu yerine başbakıkulu nasb olunmak zannıma göre hâin-i merkûma istimâlet gösterüb²³² tuzağa düşürmek mülâhazasına mebnî olmak gerekdir.²³³ Cenâb-ı Hakk mülâhazalarında isâbet ihsân eyleye.²³⁴ Bozoklu Mustafa Efendi'nin hisset ve denâetden gayri sûret-i zâhirde naklası olmayarak âmedci kalemünde on beş seneden mütecâviz kalem çalmış okur yazar bir kâtib olmak mülâbesesiyle kalemünde cümlelerin mümtâzı olmağla bundan altı ay evvel âmedci olup ordu ile râhî olmuşken Reisül-küttâb Efendi hazretleriyle curcunaya çıkmalarıyla azl ve yerine²³⁵ defterhâne i'lâmcısı hâcegân-ı divân-ı hümâyûndan²³⁶ Amir Bey âmedci olmuştur.

Devlet-i aliyyede bundan akdem kâğıd icâdına verziş ve sülûk ile bin beşyüz kese akçe itlâfiyla bir nâfile kârhâne binâsına sebeb-i müstakil olup sonra kârhâne de i'mâl ve ihrâc olunan kâğıd amele yevmiyesi ve masârîf-ı²³⁷ sâiresine vefâ eder etmez bir fâhiş mâdde olduğuna çengâl-ı fikr-i amîki gavr-i hâle vusûlünde²³⁸ bir takrîb tahlis-i giribân-ı amel ve endişesine istigrâk ile bâ-pâye-i muhâsebe-i evvel bundan akdem Ruscuk mübâyaaasını istihsâl eden Ruscuklu Mehmed Emin Behiç Efendi²³⁹ hâlâ Silistre vâlisi Mustafa Paşa hazretleriyle hüsn-i muâşeret ve ibrâz-ı âsâr-ı ikdâm ve istikâmet etmekle bi'l-iltimâs müşârün-ileyhe tevcihâtda bi'l-fi'l zabt (rob) etmek emrinde baş muhâsebeye ilbâs-ı hil'at buyrulmuştur²⁴⁰.)²⁴¹

(Sâbıkâ Eflak voyvodası olup bundan evvel azli icâb eden²⁴² izhâr-ı bagy ve tagy ile Moskovlu'ya ilticâ ve firâr²⁴³ ve hâlâ Eflak ve Boğdan semtlerinde Moskovlu tarafından müdür-i umûr-ı askeriyye olan İpsilanti mel'ûnu voyvodalığı hengâmında nakdine-i fikr ve evkâtı dâimâ devlet-i aliyyeye mücib-i dağdağ-ı elim olacak fesâd ve fezâhat tasavvuruna masrûf ve zalikül-fesâd her ne ise pote-i zihninde kâl ile karâr verdikten sonra Boğdan voyvodası Muruzi'yi dahi hubs ve hıyânetinde teşrîk ve anınla dahi

ahd ve ittîfâkı bend ve tevsik ile sadr-ı fesâdı bir yere kodukdan sonra Moskovlu'ya ba-tahrîr²⁴⁴ telkîn ve ta'lim ve tahrîrâtın nüsha-yı sâniyesin devlet-lü ağa efendimizin²⁴⁵ rûh-ı ızâfîsi²⁴⁶ ve akl-ı fa'âl ve ma'âşî ve Eflak voyvodasının öz karındaşı olmakdan nâşî cümle ehl-i imâna tercih ile eczâ-yı meclis-i hâslarından olan Beyzade Dimitraçko'ya irsâl ile mâddeyi tefhîm etmek âdet-i müstemmerresi²⁴⁷ olub ve²⁴⁸ cümle ta'limâtından biri Eflak ve Boğdan voyvodaları yedi seneden evvel azl olunmamak ve reâyâsı serbestiyet-i kâmile ile mahmî ve mer'î olmalarından fazlâ serbestiyet-i mezkûreye Moskovlu tarafından nezâret olunmak mâddesini devlet-i aliyyeye teklîf emrinde mesfûr Dimitraçko'nun nüsha-yı sâniyesinde²⁴⁹ olduğundan hakâyık-ı hâl ve mâddeye vukûf-ı kâmile mülâzemesiyle²⁵⁰ mûmâ-ileyh Ağa Efendimizi zalikü'l-emre teşcî' ve tahrîs ile sûret-i hayr-hâhî ve dûr-endîşide gâh devlet-i aliyyeye menâfî-ı mevhu-me îrâdıyla ıtmâ' ve iğfâl ve gâh il'âm-ı müte-nevvi'atü'r-rukûş mahâfât îrâesiyle imâ-yı peykâr ve cidâl birle saman altından icrâ etdikleri ab-ı müntine-i fesâdların²⁵¹ hak mecrâ vererek hây hây fermâ-yı mûmâşât ve tasdik olmak emrinde mûmâ-ileyh Ağa²⁵² Efendimiz hazretleri mecburü'l-hâl ve mutaraknku'l²⁵³-bâl olmağla bir müddetden berü Moskovlu'nun tanzîm-i mesâlih ve âmâlî zımnında nasb-ı nefis-i himmet ve bezl-i mahsûl-ı makderet mukâbili yük yük yaldız-ı Macara ve boy boy mücevherât-ı bî-şümâra neyl-i vusûlden hâli olmadığî ve Eflak ve Boğdan vilâyetleri ağa-yı mûmâ-ileyhin seped tımarı veyahud babası merhûmdan mevrûs emlâk ve akâr ve voyvodaları âsâr-ı sa'y-ı belîğî ile mansûb olmakdan nâşî abd-i müşterâsı hükmünde olmağla mireyn-i mesfûreyne ve karındaşı (ııa) Dimitraçko vesâtatıyla Kemhal ve Anakra taraflarından Moskovlu'ya câdde ta'yîni ve Bahr-ı Sefid Adaları reâyâsını kasr-ı yed resminde muhavvel hükm ve hevâsı olmak mâddeleri gibi bi'l-ittifâk büyük büyük hidmetde olmaları²⁵⁴ bu bâbda gayret-i ilâhiyye zuhûruyla bundan akdem agayı mûmâ-ileyh anveten ve cebren semt-i Hicaz'a me'mûr ve Boğdan voyvodası zu'munda devlet-i aliyyeye eylediğî hidmet ve sadâkati mukâbili azlinden sonra gelüb yalısında me'munü'l-gavâil âsûde-nîşin-i hubûr olub dert üstüne zevk ve şevk üzere iken mâh-ı Safer'in²⁵⁵ yirmi yedinci Salı gecesi [5 Mayıs 1807, Salı] bostancıbaşı²⁵⁶ alâ hin-i gafleten yalısını basub Boğdan beyni ve oğlunu ve damadını ve muallim-i hannâs ve²⁵⁷ vesvâs olan²⁵⁸ Dimit-

raçko'yu götürüb iki gün bostancıbaşıda ikâmetlerinden sonra bir kaç gün dahi Üsküdar'da Şemsi Paşa sarayında habs ve istintâk ba'dehu yanlarına birer za'im ve birer çavûş ve birer harbeci ta'yini ile Boğdan beyini Ankaraya ve karındaşı Dimitraçko'yu Kayseriye'ye nefy ve sâirleri hâlâ furunda²⁵⁹ birtakım mensûbâtlarının dahi hâneleri temhîriyle kendüleri tomrukda ve menfilerin evlâd ve ıyâl ve besleme nâmında²⁶⁰ olan kokona-yı dil-ârâlarından yetmiş kadar fevâhiş aher mahallde mahbûs olduklarından telid ve zarîf²⁶¹ ve hafif ve kesif kâffe-i emvâl ve eşyâları cânib-i mîriden zabt ile hâlâ fûrûht olunmak üzeredir. Bu husûs²⁶² devletlü Ağa efendimizin dil-gîr ve müteesir olduklarını hiç ferd kayd etmeyüb bi-mennihi-teâlâ bundan sonra libâs-i matemleriyle sevâd pûş-ı gayret olmalarını dergâh-ı²⁶³ ehadiyyetden ferdan ferdâ münâcât ve niyâz üzereyüz.)²⁶⁴

Mârû'l-beyân İsmet Bey vefât etdikden sonra İstanbul kazâsını yeniçeriler miyânında nefis turnacılığı ve ulemâ-ı resmiyye indlerinde pâyeta'bir etdikleri lafzı murâd emr-i mevhûm i'tibârı ile mürûr eden Seyyid Mehmed Münib Efendi²⁶⁵ mükâleme-i Efrenciye'ye me'mûr olmuştur.²⁶⁶ (Mâh-ı mezbûrun on ikinci günü topçular kışlasına muttasıl dökümhânede topçu tâifesinden yirmi kadar kimesne fişenk bağlamağa meşgûller iken içlerinden²⁶⁷ Ali Usta nâm kimesnenin bütün çubuğundan²⁶⁸ ateş kalmadı zannıyla içerü girdikde kazâ zannı²⁶⁹ gibi olmayub önlerinde olan barûta ateş isâbet ve andan (ırb) yanlarında duran²⁷⁰ barût varûlüne dahi sirâyet ile ol dakikada bir kaçı fevt ve ekserinin dahi cevârih ve a'zâları kavrulub hayatlarından umut yok gibi bir hâlet-i fâcia vâki' olmuştur.)²⁷¹

Dârü's-saâde-i şerîfe ağası hazretlerinin yazıcı²⁷² halifelerinden ikinci halife Ahmed Efendi'nin etrâfa neş ü rüşâ ile taalluku ber kemâl olduğuna igtirâren cezîre sûretinde önüne geleni kapmak ve ardına varanı depmek ve²⁷³ kevne-i sefihâneyi kâr-güzârlık add etmek me'lûfatıyla herkesi tekdîr hâl-ı şîâr olmağla Edirne'de merhûm Sultân Selim Hân tâbe serâhu hazretlerinin binâ buyurdıkları câmi-i şerîfin nezâreti Haremeyn'de olmak mülâsebesiyle belde-i mezbûre ahâlisi câmi-i merkûmun vucûb-ı ta'miri emrinde kerreten²⁷⁴ ba'de uhrâ arz ve mahzar etdiklerinden başka Hakk Paşa ve belde-i mezbûreye amed şüdd eden vüzerâ-yı kirâma bi'd-def'ât ricâ ve niyâz ile mahzarlarını te'kidten tahrîr ettirmişler iken merkûm²⁷⁵ Ahmed Efendi vakf-

ı mezbûr mütevellisi olup bu hilâlde vefât eden dârû's-saâde ağasına şidde-tü'l-ittisâli hasebiyle her defasında mâni olduğu ve ashâb-ı vezâifden câmi-i merkûm müderrisi şart-ı vakf üzere ikiyüz senesinden berü yevmi yüz yirmi akçe vazîfesi var iken vazîfe-i merkûma mutasarrıf Edirne ulemâsından Kıyamîzade Efendi'nin beş altı seneden berü almış akçesini merkûm Ahmed Efendi tenzîl ile kat'-ı kifâf-ı erzâk ve bâkisini sene-be-sene virmek üzere ahd ü misâk etmekle mûmâ-ileyh Kıyamî biçâresi dahi rızâdan gayri çare olmadığına mebnî bi'z-zarûr râzı olmuşken mezbûr almış akçe vazîfesini merkûm Ahmed Efendi'den bu def'a taleb ve istirhâm dâiyesiyle hânesine vardıkda şutûm-ı mugallize ile şetm ü sab ve envâ'-yı züll ü hevân ile def²⁷⁶ ve tard etmekle mûmâ-ileyh Kıyamî Efendi ulemâ-ı amilinden bir zât-ı kerû-bî sıfât olup o makâle oğlan kendüyü tahkir ve tezlil ettiğini inkisâr-ı fuâd ile bir arzuhâl terkîm ve Rikâb-ı Hümâyûn'a takdîm etdikde merkûm Ahmed Efendi ne'se-i ulâsından berü ciyfe-i dünyâyâ istigrâk ile gözü dünyâyı görmeyüb halka un f ve âzâr²⁷⁷ ile taaddiyât ve cefâ ile inkisâr almakdan ve uhdesinde katı çok umûr ve iltizâm olmağla hânûmân yıkmakdan (12a) hâli olmadığ ve inkisâr yerde kalmadığ ehâdis-i şerîfe ve tecârib-i sahihe ile isbât²⁷⁸ ve mütehaklık olan mevâdd-ı mücerrebeden olduğundan başka câmi sâhibi merhûmun rûhâniyyeti dahi mâddeye iânet etmekle mâh-ı mezbûrun dokuzuncu Cuma günü bilâ-amân furunda hanken cezâsı tertîb olunmuşdur.

Mâh-ı mezbûrun onbeşinci hâmis²⁷⁹ günü Rikâb-ı Hümâyûn'da ket-hüdâ-yı sadr-ı âli vekîli Ragıb Şamî Efendi hazretlerine vezâret i'tâsıyla Karaman eyâleti tevcih buyrulduğu anda²⁸⁰ yerine hubûbât nâzır ve İstanbul Dühân gümrüğü emîni mahtûbe-i zibâ-ı harâm Selaniki Memiş Efendi ket-hüdâ-yı rikâb ve bunun yerine sâbıkâ hubûbât nâzır Mustafa Efendi yine hubûbât nâzır olmuşdur. Yine mâh-ı mezbûrun on beşinci günü sâbıkâ Cezzar Paşa merhûma ve vüzerâ-yı sâireye delilbaşılık ile benâm olup işbu sene-i mübârekeke mirü'l-hâc²⁸¹ paşa tarafından Şam'da mütesellim nasb olunan Milli Genç Yusuf Ağa'ya bâ-rütbe-i vezâret Şam eyâleti²⁸² tevcih buyrulmuşdur. Paşa-yı müşârûn-ileyh Milli aşireti ahâlisinden olmağla be-hasebî'l-asker zî-kudret ve oldukça devlet-i aliyyenin hayr ve menfa'atinde gezer bir adam olduğunu ahvâl ve etvârına vâkıf olanlar şimdilik hüsn-i şehâdet ediyorlar. Cenâb-ı Hakk tevfik²⁸³ ihsân eyleye âmin.

Bu def'a vukû'-yafte olan Rusya ve İngilterelü seferleri mülâbesesiyle Karadeniz Boğazı'nın muhâfazası akdem-i umûrdan olmakdan nâşî iktizâ eden mahallere tâbya yapmak²⁸⁴ ve sâir istihkâmât muhâfazası emrinde bundan akdem reîsü'l-küttab-ı esbâk ki azline *der-hezar yek*²⁸⁵ *mîfted târih bercâ inçenin İngiliz Mahmud Tanburi reîs-i ma'zûl şüd*²⁸⁶ mısraî târih-i vâkî' olan İngiliz Mahmud ve ahd-i Hamid Hâni'de enderûndan çıkma Kör Seyyid Mehmed Efendi ve sâbıkâ kapudân paşalar kapu kethüdâsı Selim Sabit Efendi ta'yîn buyrulub umûr-ı me'mûrelerinde kıyâm üzereler iken bir müddetden berü Karaman vâlisi olub sefer vukû'unda ve sâbıkâ Edirne vak'ası bahâneleriyle ancak Rumeli ahâlisinin teneffür-ı sâbıkların def' ve izâle ile celb-i kulûbleri emrinde Karaman'dan azl²⁸⁷ i'câb eden Kadı Paşa yeğeni Ahmed Efendi mukaddemâ kuzât zümresinden iken terk-i tarik ile Nizâm-ı Cedîd bin (12b) başısı olduğuna mebnî piyâde ve süvârî binbeş yüz kadar muallim asker ile Üsküdar Ocağına vürûdunda öteden berü muhâfazası²⁸⁸ bostancı neferâtına mahsûs Macar ve Telli Tâbya ve Rumeli ve Anadolu Kavak Kal'aları²⁸⁹ mahlûten ta'yîn olunmaları *iza erad-ullahu şey'en hey'en esbâbehu*²⁹⁰ müfâdınca mebde-i fesâd ve fetret²⁹¹ olacak²⁹² ancak bu mâdde olmuşdur. Zirâ bostancı gürûhu sûretâ yeniçeri değiller ise de maa-mâ-fih yine yeniçerilik da'vâsında bir koyun aşağı oldukları mülâzemesiyle²⁹³ sâir kılâ' ve tâbyalarda bulunan yamaklar ale'l-umûm yeniçeri tâifesinden olmaları mülâbesesiyle Nizâm-ı Cedîd askerinin bidâyet-i hudûsundan bu vakte gelince miyânelerinde bugz ve adâvet derkâr ve bu def'a gayret-i ilâhiyye zuhûr ve seyf-i cenâb-ı Müntakim-i Kahhara tesâdüm ve mürûr ile vucûd-ı hiyânet-endüdları sahife-i âlemden hakk ve terkin olunan evliyâ-yı umûr²⁹⁴ ve perişân-ken ahvâl-i ümem ve berâyâ olan bir takım mecânîn âkil-nümâ ki ibtidâ-yı cülûs-ı Selim Hâni'den hengâm-ı ufûl ü hal'ine gelince her biri yedişer başlı birer ejderha olarak her biri bir taraftan ve ekser kadın kucağından²⁹⁵ ferce-yâb-ı fırsat olub ferden-ferdâ umûr-ı devlete istilâ ile kâffe-i bilâd ve ibâdî harâb ve berbâd ve hikâyât-ı mezâlim-i hüccâcî ef-sâne menziline tenzîl ile mel'ûn-ı merkûmu bayağı hayr ile yâdî²⁹⁶ olacak mertebelerde teferru eden zevât-ı Nemrudî-muhâdât²⁹⁷ ancak kendü zevâl ve nekbetlerine²⁹⁸ tedbir olmak üzere imtizâcları hâric-i tasavvur ve imkân olan iki zıddı bir yerde cem' etmek ihtihâd-ı sahâif- i'tiyâdları mûcibince

mevâzi-yı sâlifetü'l-beyâna mahlûten ta'yînleri yeniçeri tâifesinin bir kât dahi iştidâd-ı lehîb-i adâvetlerine tâb ve takvîyet vermişdir. Binâen-alâ-zalîk yamakân-ı mezkûrûnun²⁹⁹ ziy ve hey'etlerin tebdîl ile Nizâm-ı Cedîd askeri gürûhuna ilhâk etmek ve bâ-irâde-i şâhâne sâbıkâ zümre-i merkûmeye tahsis olunan libâsların giydirmek emrinde İngiliz Mahmud ve Serbostanîyân-ı hâssa Şakir Bey ve hasekiyân-ı hâssadan Telli Tâbya zâbiti Halil Ağa gûyâ cenâb-ı Selim Hânî'ye taahhüd etmiş oldukları ve işbu emr ve hidmeti itmâm ile uhdesinden gelebilürler ise İngiliz Mahmud'un Nizâm-ı Cedîd Defterdârlığı ve Şakir Bey'e kayd-ı hayât ile Boğaz muhâfızlığı ve Halil Ağa'ya (13a) mezkûr tâbyalar yamaklarının fetk u retk-ı umûr ve ahvâlleri tefvîz ve taklîd ve sâir atâyâ-yı kâmile-i mülûkâne ile mev'ûd oldukları ve hattâ Nizâm-ı Cedîd elbiseleri³⁰⁰ dahi gece mavneler ile gelüb hânesinde mevcûd ve mestûr olub bu günlerde bizi giydirecekler³⁰¹ imiş deyü miyânelerinde kat'en asl u esâs ve pîş ü verâsı olmayub sarfen zehârif-i akvâl ve hezeyân-ı kavvâl makâle bir takım tefevvühât-ı kâzibe ve havâdisât-ı mefsedet-câzibe tekevvün zuhûru yamakân tâifesine her ne kadar bâis-i dağdağa-ı elim olmuş ise de min indillâh bu mâdde-i hayriyenin ikâ'ına mukaddeme-i hayr olmağ için bir kaç gün evvel beyinlerinde ahd ü vifâk ve lafz-ı murâd şüdd ahd ve misâk etmiş olmalarıyla mâh-ı mezbûrun on yedinci günü Pazartesi [26 Mayıs 1807]³⁰² merkûm Halil Ağa'yı me'mûr-ı muhâfazası olduğu Telli Tâbya neferâtı pâre pâre etdikden sonra³⁰³ yevm-i mezbûrda Anadolu Kavak Hisârı'nda me'lûf-ı ikâmet olan İngiliz³⁰⁴ kasdıyla Kavağa mürûrlarında merkûm³⁰⁵ İngiliz Mahmud Halil³⁰⁶ vak'asını miş ü yaş³⁰⁷ haber aldıkda derhâl iskelede merbût kayığına süvâr ve eğer akındıya girüb doğru İstanbul'u istemiş olsa idi maâz-Allah teâlâ ol gün tahlis-i giribân ve üç dört gün dahi imtidâd-ı hayât ile halka muceb-i dağdağa ve hafakân olacağı ruşen ve dirahşân³⁰⁸ iken cenâb-ı hüdvâvend-i müteâl merkûmun³⁰⁹ bidâyet-i zuhûrundan berü ibâd ve enâma eylediği zulm ve taaddisine medâr-ı mükâfât olmak irâde-i aliyyesiyle akıl ve şuûrunu selb ve tecrid ve Büyükdere'de vâki' bostancı ocağı kendüye sedd-i sedid olmak mülâhaza-yı fâside-siyle Büyükdere'ye âzim olduğu ve kayıkçıları Büyükdere suları bütün anafordur aman efendi bok³¹⁰ yeme anafor vakti değil akındıya girüb İstanbul yolunu tutmazsak ardımızdan berren ve bahren ta'kib eden tâbyalar neferâ-

tı elbette şimdi çatarlar ve cân-ı azizine sıçarlar³¹¹ deyü her ne kadar irâet-i semt-i necât kaydında oldular ise izâ câ'el-kazâ zâka'l-fezâ³¹² mü'eddâsınca müfid ve kâr-ger olmayub inâdında metânet ile Büyükdere'ye yanaşub ocağa cân atkıda fı'l-hakîka verâsından ta'kîb üzere olan sekiz on kayık guzât-ı şarkiyye dahi mahall-i merkûmeye çıkub (13b) tüfenk kundağı ile döğerek ve can-mezâd şöğerek me'men ittihâz eylediği ocakdan keşân ber keşân meydâna ihrâc ile ocağın önünde darabât-ı kurşun ile grbâle döndürmek emr-i vâcibü'l-ihtimâmına ikdâm üzereler iken maktûl-ı mesfûrun hademesinden olub kayıkda kendiyile beraber bulunan Aksaraylı Nuri bu hâlet-i haşyet-me'âli gördükde puşt³¹³ kısmında ekser yürek olmamak mülâhaza-sıyla³¹⁴ kendüyü şaşurub tabancalarını sıkılamağa meşgûl olduğu dide-i guzâta tesâdüf etdikde anı dahi efendisi olan mel'ûna terfîk ile nime nime edüb hazîne-i³¹⁵ cahîme teslim eylemişlerdir.

Anifetü'l-beyân tâife-i yamakâna guzât-ı şarkiyye itlâk katl ve i'dâm-larına muvaffak oldukları havene ve henâzirin herbirinin ihlâkı bayağı bir Moskov taburunun izmihlâl ve ifnâsına mütevâzî olduğundan şarkiyye ta'biri ekseri Laz tâifesinden olub memleketleri cânib-i şarka düştüğünden ne'şet edüb her ne ise zirde atı sergerdeleri³¹⁶ mâh-ı mezbûrun on sekizinci Salı [25 Mayıs 1807] günü Büyükdere Çayırı'nda tekrâr bir kat dahi tecdid-i ahd ü misâk eden (guzât-ı³¹⁷ merkûme³¹⁸ ile mâdde-i ittifâklar bir kaç şart üzerine mebnî ve mün'akid olmağın evvelen nisvân ve gilmân-ı ehl-i İslâm ve reâyânın³¹⁹ kâ'inen mâ³²⁰ kân bir ferdin ırzına taarruz şöyle dursun rûyuna atf-ı nigâh-ı iltifât olunmamak sâniyen efrâd-ı aferideden bir ferdin³²¹ mâl itlâk olunur hakir ve celîl bir nesnesine müdâhale olunmayub hattâ zokakda bir kirâs dahi görülür ise eğilüb almamak sâlisen beş vakit nâmâzın bir vaktini igmâz ile terk ve ta'til olunmamak râbien bâ-nass-ı kâ-ti' tahrîm-gerde-i ilahî olan hamr ve arak misülli müskirâtın bir katresi irtikâb olunmamak ve bâkî buna mümâsil şurût-ı³²² hâkâniyye ile³²³ En'âm öpmek ve kılıç atlamak gibi îmân-ı câhiliyye ile şedd-i nitâk ittifâk etdikden sonra guzât-ı merkûmenin³²⁴ en başları sâbıkâ kalyonlar baş ağası çâvûşlarından yirmi beş bölüğün Kabakçı Laz Mustafa Çâvûş ki ba'de'l-cülûs tur-nacılık ile İnce³²⁵ Paşa yerine boğaz muhafızlığı ve Boyraz Limanı Tâbyasından³²⁶ nefer³²⁷ on yedi bölüğün Arnavud Çâvûş'a ve Anadolu Fenarı Tâbyası

neferâtından Mahmud çâvûslara keزالlık turnacılık ve Kürd Süleyman³²⁸ ye-
 ğeni Altmış Dördün Süleyman Çâvûs'a bir kıt'a sefine (14a) i'tâsıyla mîrî
 kapudânlığı³²⁹ ihsânıyla arkalarına samur kürkleri ve altlarına bî-nazîr atlar
 çekûb çerâğ buyrulmuşlardır.³³⁰ Sergerdegân-ı merkûmûn mütevekkilen
 ale'llah mâh-ı mezkûrun³³¹ on dokuzuncu yevm-i Çehârşenbih [27 Mayıs
 1807]³³² Büyükdere'den hareket ve Tophane sahasına dâhil olub topçu tâife-
 siyle dahi kavî ü karâr edinceye kadar esnâ-yı râhdâ yüreklerinden bulgur
 eserek ve hatveleri hatevât-ı mevtiyâbdan numûne olub Nizâm-ı Cedîd as-
 kerî havfı ile gerü gerü giderek aheste refât Tarabya'dan mürûrları hengâ-
 mında yalnız dokuzyüz altmış dört neferden ibâret olduklarını katı çok ki-
 mesne ta'dâd ettikleri ve gece sâat ikide berren Kuru Çeşme karyesine vâ-
 sıl ve andan sâat dörtde Tophane sahasına mutavâsıl olub topçu ocağıyla da-
 hi kavî-i karâr ile bir iki sâat Tophane'de kimi tûfengine ittikâen kâim ve ki-
 mi tanbur çalarak Pençşenbih sabahına vusûl ile gânim olduklarında topçu
 tâifesinden dahi iki üçyüz nefer alub seheri seksen kadarı Beyoğlu'na gön-
 derilüb topçu kullarını mahall-i me'mûr ve ikâmetlerinden ref'i-leyyin ile
 tard ve iz'âc ve meygedelere bey'-i müskirât emrinde nehy-i belîğ ile men-
 vîyât-ı zamîrlerin fi'l-cümle irvâc ve bâkisi dahi Galata'da kâin meygedelere
 tenbîh-i şedîd³³³ ederek ber vech-i tahmîn³³⁴ bin beşyüz kadar adam ile Ga-
 lata'da kâin Kürkçü Kapısı İskelesi'nden Kapân-ı Dakîke mürur ve bir fer-
 de zarar ve ziyânları olmayacağını ve bir ferd dükkân kapamamak emrinde
 tenbîh ederek ve halka itminân ve istimâlet vererek Zeyrek Yokuşu'ndan
 Sarachane'ye vusûllerinde beşyüz mikdârı eski odalarda vâkî' ortaların³³⁵
 kazanlarını Et Meydânı'na getürmek için ayrılıb mâadâsı doğru meydâna
 duhûl ve bir aded bayraklarını Yetmiş Bir³³⁶ Kapsu pişgâhına diküb ve ye-
 ni odaların kazanlarını dahi çıkarub ve cebelhâne kazanları içün dahi bir
 takım guzât i'bâsıyla³³⁷ me'mûlü'l-gavâil-i ricâl-i devlet nâmına on iki nefer
 zulm-kârân taraf taraf³³⁸ kendülere verilüb paralamaları emrinde sâk-ı vâhid
 üzere ³³⁹eylemişlerdir.

Berûi taraftan³⁴⁰ evliyâ-yı umûr hazerâtı guzât-ı şarkiiyenin Salı gü-
 nü Büyükdere Çayırı'nda ittîfâk ve ferdâsı mahall-i merkûmdan hareket ve
 İstanbul'a azır ve niyyetlerin istihbâr ettiklerinde etekleri tutuşarak cân
 havfına düşüb yirmi dört sâat zarfında gece gündüz Bâb-ı Âli'de (14b) lâ-

yenkati' bi'd-defât tecemmü ile akd-i meclis-i meşveret edüb mukaddemâ devlet-i aliyyeyi akıllarınca parmakları üzerinde idâreye me'lûf olan zevât-ı mefseadet-i'tiyâdın netice-i müşvârları¹⁴¹ bir incir çekirdeğini doldurmadığından hayrette kalmışlar iken yine Pençsenbe günü Kâ'immekâm Musa Paşa¹⁴² ve Tersâne Emîni Ebu't-Tenahnüh Zerkâlî¹⁴³ yani Hacı İbrahim Efendi ve sâbık Tersâne Kethüdâsı olub mukaddemâ Ebuhor'da altmış üç arşın bir sefineyi çayıra çıkaran İnce Beye Boğaz kılâ' ve tâbyaların muhâfaza şartıyla bundan yedi sekiz ay¹⁴⁴ akdem iki tuğ ile Kocaeli sancağı tevcih olunan İnce Paşa ve bundan başka sekbânbaşı ve Elli Altıların baş yasaçısı Çardak kolluğunda sâat beşe kadar âvâre¹⁴⁵ i akdâh meşveret edüb yine bir kalıb-ı ma'kul ve merâma ifrâğ edemediklerinden dağılub ve Sultân Selim Hân hazretleri¹⁴⁶ dahi saray-ı hümayûn kapıların sedd ü bend ile ellerin oğuşdurarak kalmışdı. Yirminci Pençsenbih seheri Şeyhül'islâm ve sadreyin ve İstanbul kadısı ve Fetvâ Emîni efendiler Bâb-ı Âli'ye ihzâr olunub taraf-ı pâdişâhiden guzât-ı merkûmeyi iskât ve ilzâm ve matlûbları her ne ise icrâsı emrinde bi'l-ihitimâm cânib-i şehriyâriden ikdâm olunacağı gûşu hûşlarına kar' ü telkîn ile mûmâ-ileyhüm efendiler Ağa Kapusu'na gönderilüb anda ser-ber-zanû hayret-ikâmet üzereler iken tahaşşüd-gâh-ı meydândan bir takım çil tüfenk Ağa Kapusu'na gelüb müşârün-ileyh efendiler hazerâtını yeminen ve yesâren ihâta ile Et Meydânı vasatında kâin seğirdim aşçıların her gece aramgâh ve mebiti olub miyânelerinde Tekye ta'bir etdikleri mahalle gelürler iken ayin-i bihin-i ocak üzere der selâm emrinde meydân-ı merkûmda dûrûye saf beste-i tertib ve intizâm olan pehlivânân-ı meydân ve dilâverân-ı besâlet-nişân zibde (?) düş-ı gayret-hurûşları olan¹⁴⁷ ra'd ahenklerin aşğa alarak ikâ-yı redd-i tahiyet ve teslim ve istikbâle müteheyyi ve âmâde bulunan sergerdegân-ı guzât dahi hatavât-ı tebcil ile telâkki ve ta'zîm ederek li-eclî't-teneffüs evvelâ ikâmetgâhları¹⁴⁸ Tekye'ye celse-i hafife teşriflerin imâ ve ricâ ve ba'de'l-ukûd cenâb-ı fetvâ-penâhînin iltisâm-ı¹⁴⁹ yed-i beyzâ-yı ziyâları ile makziül-illâ ve ehlen ve sehlen gibi tekrimât-ı mihmân-ı nevâzîşine i'tinâ ve kahve merâsimini dahi ba'de'l-icrâ¹⁵⁰ i'dâmları erzel¹⁵¹ ve cân-ı kâffe-i enâmın matlûbları (15a) olan on iki nefer melâin-i hannâs-karînin defteri müşârün-ileyhim kalemiyle imlâ ve sekbânbaşı ağa vesâtatıyla Bâb-ı Âliye ve andan¹⁵² rikâb-ı hü-

mâyûna takdim ve isrâ olunub taraf-ı pâdişâhîden³⁵³ müterakkib³⁵⁴ iken zeleme-i matlûbenin hâneleri ve ihtifâları maznûn olan hademe ve havâş ve sâyelerinde halka cevri ve gadr ile müstagrak envâ'-ı³⁵⁵ tereffüh ve i'tiyâş olanların hâneleri³⁵⁶ basılıb cüst ü cûları emrinde meydâna vusûlleri âkibinde³⁵⁷ derhâl taraflarından yirmişer otuzar kol kol adamlar tertîb ve ta'yîn etmişler idi. Evvelâ İbrahim Kethüdâ Langa Yeni Kapusu haricinde Sıra Yalılar'da dülger kalfalarından Güllabi Oğlu'nun hânesine mehterbaşısı ile ma'an³⁵⁸ girdiklerini sâbıkâ şahsını ârif bir iki bakkâl çakkâl makâleleri gördüklerinde hûd-be-hûd hânesini basub zir-i zemînde kâin şarab hânesinde³⁵⁹ başında Ahmediyye ve ayağında kemmüni renk bir köhne kalıyoncu şalvarı ile tebdil-i hava³⁶⁰ ve hey'et yalın ayak başı kabak ihrâc ve iki tarafından tutub ve başını birkaç yerinden yarub al kana istigrâk ile yevm-i mezbûrda kable'l-asr meydâna getirülüb büyük kapu dâhilinde safta uğruna mehterbaşısı ile ma'an yüzbin pâre etdikleri ve kılıçların arşa asdıkları ve kemâl-i gayz ve garezlerinden kılıç ve bıçaklarının kanını yalayub ve kesret-i zihâmdan darb ve cerhine muvaffak olmayanların³⁶¹ amân³⁶² karındaş ben de senin kılıcından bir katre kanını yalayım diyenin had ü hasrı olmadığı ve ba'zılarının dahi hezâr tekellûf ve meşâkk ile lahm-pâre-i hınzırısından beş on dirhem mikdârına nâil olanlar köpek peynir tulumu çekişdirir gibi etlerini ağzıyla çekişdürüb ve hattâ guzât-ı merkûmeden³⁶³ biri götüne bir mişe odunu sokub odunun ucunu renk-i kazûrâtıyla sabsarı ettiğini ol hengâmda benden gayri Et Meydânı'nda bulunanlardan katı çok kimselerin şuhûdları³⁶⁴ olmuştur.

Bolu voyvodası Hacı Ahmed Oğlu'nun kapu çûkadârı maktûl İbrahim Kethüdâ'nın mütecâsir olduğu mezâlim ve taaddiyâtına kemâl-i vukûfu hasebiyle hâl-i ibret-me'âlini bi'l-müşâhede görüb teşeffi-sudûr etmek için mahsûs meydâna gelmiş olduğunu Bolu Türkleri görüb işte bu dahi Nizâm-ı Cedîd'i intâca nasb-ı nefis-i iktidar ve bizi dâr ve diyârımızdan âvâre ve bî-karâr eden Hacı Ahmed (15b) Oğlu'nun akl-ı fa'âlidir diyerek İbrahim Kethüdâ'dan yarım sâat sonra anı dahi pâre pâre eylemişlerdir.³⁶⁵ Kırk üç târihinden bu vakte gelince böyle bir divân-ı âlem ve meserret-i umûm-ı ahâliyi felek gücle yetmiş dokuz senede bir kere îkâ' etmiş olub bundan böyle³⁶⁶ mislini idrâka ba'zı etfâl-i hurde sâlin ömrü müsâid ise de benim nakdine-i ömr ve evkâtım vefâ

etmeyeceği meczûmâtıyla İbrahim Kethüdâ'yı deste kelle nime nime etdikleri hengâmda bendeniz dahi kazanların resm ve tertib ve san'atı³⁶⁷ tude-i berfden masnû' ve tirâşide mütagâziyân-ı esed- hey'ât-i Şarkıyye-nin çi-gûneği-i hamıyyet ü hâllerini temâşâ dâyesiyle zîr ü bâlâya olta ururken Büyük Kapu tarafından bir gulgule kopdukda Et Meydânı'na meftûh olan Yetmiş Bir ve Yetmiş İki kapularından birbirini basarak kim-i kışlalardan içerüye ve kimi dahi ta'limhâne nezdinde vâki' Halıcılar Köşkü'ne çıkacak küçük kapudan taşra can atmak emrinde hem müsâra-at ve şitâb ve hem³⁶⁸ niye behey boklar ne kaçıyorsunuz meğer karga derneği imişsiz³⁶⁹ diyerek aheri teşci' ve igrâ ile itâb ederek kendi firâr üzere olanların ba'zılarında sebep-i firârlarını suâl eylediğimde Nizâm-ı Cedidler meydân kapusuna gelüb bizi basdılar deyü cevâb verdiklerinde bendeniz tüfenk sadâsına kulak tuttuğumda pençe-i sâmi'a yakînim bir sadâya dest-res olmayub hemân gürûh-ı hayret-pijûh-ı guzâtın tâbi' oldukları ru'b ve haşyet ve havf ve dehşetlerinden ne'şet etmiş olduğu ve ol esnâda Levend Çiftliği ve Üsküdar ocaklarında mevcûd bulunan onüç bin mikdârı top ve mühimmâtları ile tâmmül'esliha Nizâm-ı Cedid askerinden vak'a-yı merkümeden bir iki gün evvel ve yahud hal'-i şehinşâhî dakikasına gelince üç bin mikdârı getürtülüb³⁷⁰ hemân uzakdan irâet olunmak lâzım gelse hiç cenk ve cidâle hâcet mess etmeyerek mehâbet-i tertib ve nizâmlarına tâb-aver olamayacakları ve sıçan deliği bin altına meseli müfâdınca الفرار مما لا يطاق حبل المتنبه توسل اليه في نفس الامر karga derneği olduklarını isbât ve iclâ edecekleri³⁷² re'yü'l-ayn müşâhede birle i'zân ve ikân olunmuşdu. Lakin ikbâliyân-ı huffâş tıynetânın bu tedbir hâtır ve hayâllerine gelmemek ve geldiği sûretde dahi icrâsına (16a) cesâret edememek³⁷³ min kable'r-Rahman bir emr-i garâib³⁷⁴ nişândır.

Guzât-ı merkûme ber vech-i muharrer Büyük Dere'de ittifâkları Nizâm-ı Cedid askerine vâsıl oldukda cümlesi hâzır ve âmâde olub Bâb-ı Âli'den çend satır bir kâğıda intizâr üzere oldukları ve eğer mikdâr-ı râhe³⁷⁵ kendülere bir kâğıd pâre zuhûr etmiş olsa guzât-ı şarkıyye üzerine hücum ile târ ü mâr etmek indlerinde su içmek kadar gelmeyeceğini ba'de'l-cülûs nakl ve beyân etdiklerinden başka erbâb-ı dirâyet ve i'zân indlerinde dahi ruşen ve tâbân³⁷⁶ mevâdd-ı bedâhet burhân idi.

Salifü'l-beyân i'dâmları matlûb olan on iki nefer havene-i devlet ve zeleme-i mülk ü milletin defteri Rikâb-ı Hümâyûn'a takdim olunmuş olmağın³⁷⁷ taraf-ı mülûkâneden Et Meydânı'na haberi zuhûruna tarakkub üzereler iken ber vech-i matlûb-ı guzât sâdır olan hatt-ı hümâyûn mûcibince Dühân Gümrüğü Emîni Ragıb Şamî yerine kethüdâ-yı Ka'immekâmı nasb olunan Selanikli Memiş Efendi ve hiç kaziyede eli müddetü'l-ömr irtikâb-ı zulm ve rüşâda medhali olmadığından başka meclisinde latife-güne ednâ bir fuşşiyat tefevvüh olunmak lâzım gelse garkâb-ı şerm ve hicâb ve müstagrîk-i envâ'-ı azâb olarak müteesir ve dil-gîr olur ehl-i îmân ve hayâ ve mütevâzı kâmilü'n-nehy olduğundan fazla kebâir şöyle dursun kendiden zelle sudûr etmemiş ve elinden dilinden hiç ferd keder görmemiş bir zât-ı sûtûde-etvâr olub bu husûsda kazâ-yı zarûriü'r-rızâ-ı ilahîyyeye mütesâdif ve düçâr olan Rikâb-ı Hümâyûn Reîsi Safî Efendi katl olunmadıkça darbhâne-i âmire nezâreti yed-i tagallüb ve bâtşasından halâs mümkün olmayan Kârûn-ı kirmânî yani Deli Zengin Bekir Efendi Bâb-ı Âli'de Kürk Odası'nda muttasıl bir odada muteâkibin i'dâm ve Serbostaniyân-ı Hâssa Şakir Bey dahi furunda katl ve ruûs-ı maktû'ları topdan meydâna irsâl ile emr-i dün-yâda kârları tamâm olmuştur.

Tâife-i guzât Ağa Kapusu'ndan celb ve ihzâr eyledikleri³⁷⁸ müşârûn-ileyhim efendileri salıvermeyüb ol gece bi'z-zarûr kışlalarda kalmaları icâ-bıyla ol gece bâ-fetvâ-yı şerîf cülûs mâddesine râbîta verilüb ferdâsı Cuma günü sabaha dâhil olduklarında fevc fevc Bâb-ı Âli'ye gelüb ve saray-ı hümâyûn kapuları kapalı olmağla dâiren-mâdâr saray-ı hümâyûn zokaklarını çil tüfenk ile ihâta edüb Sultân Mustafa efendimizi isteriz ve ana biat ederiz (16b) deyü bir uğurdan³⁷⁹ feryâd ve sadâları ayyûka vâsıl ve bu hâlet-i fâcia sâmi'a-ı gulkat-câmi'a-yı Selim Hânî'ye mutâvasıl olub ve müşârûn-ileyhim efendiler hazerâtı dahi huzûr-ı pâdişâhiye varub şer'en hal'i ve cenâb-ı Mustafa Hân'ın cülûsu vucûbuyla ifâde-i hâl ve merâm emrinde zokaklarda tâife-i guzât miyânelerinde bârgirler üzerinde zir ü bâlâya puyân ve revân³⁸⁰ olduklarını saray-ı hümâyûn duvarı küngüre ve surâhlarından görenler ricâl-i enderûna haber vermeleriyle müşârûn-ileyhim efendiler Demür Kapu'dan bir takrîb içeri alunub huzûr-ı Selim Hânî'ye vusûllerinde³⁸¹ evvel kendü kalkub haremde Sultân Mustafa Hân'ın yanına varub elinden

alub növbet-i saltanat kendüye tevcih etmek mülâbesesiyle evvela kendü biât etdikden sonra nalân ve giryân harem-i hümayûnda kafes ta'bir olunan mahale revân ve Sultân Mustafa Hân hazretleri dahi mânend-tavûs-ı cinân-ı nazân ve hirâmân taşraya revân olub mâh-ı Rebîü'l-evvelin yirmi birinci Cuma günü [29 Mayıs 1807] agavât-ı enderûn-ı hümayûn ve ulemâ ve ricâl ve sâir ocaklar zâbitânı kâide-i kadîme üzere ale'l-umûm sâat beşe kadar emr-i biatı tekmil ve ifâ ve pâdişâh-ı nev-câhu tâife-i askeriyye ve sâirler³⁸² rü'yet-i didârına müteşevvik ve dil-beste olanlar görmeleri için selâmlık Ayasofya'ya tertib olunmağla ba'de hitâmü'l-biât der-akab Cumayı³⁸³ edâ buyurmuşlardır.

تَوَتَّى الْمَلِكُ مِنْ تَشَاءٍ وَ تَنَزَّعَ الْمَلِكُ مِنْ تَشَاءٍ وَ تَعَزَّ مِنْ تَشَاءٍ بِبَيْتِكَ الْخَيْرِ إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ³⁸⁴

Yevm-i mezbûrda kable'l-cülûs Mabeynci Kôr Ahmed Bey Kumkapı semtinde Ördekli zokakda kâin bir kefere hânesinden ihrâc ve hezâr züll ve hakâret ile ser ü pâ bürehne Alay Köşkü altına isâllerinde tâife-i guzât (saray-ı hümayûnu ihâta etmiş olmalarıyla nümûne-nümâ-yı hıncır-ı zî-tâb olan vucûd-ı habâset endûdunu hezâr pâre ve hayat-ı müste'ardan)³⁸⁵ âvâre etmişlerdir. Fi'l-asıl yaycı esnâfindan³⁸⁶ nâm bir şecere-i mel'ûnenin nutfe-i habîsesinden hâsıl ve kibr ve gurûrda fir'avn-ı meni'ü'l-savta mümâsil bir şahs-ı Nemrûdî müşahhas olub unfuvân-ı şebâb-ı emredîsinde gündüzlerde Ok Meydânında kemânkeşler üçer beşer pâre vermeleriyle okların devşirir ve gece hânelerinde yatur erâzil-i³⁸⁷ nâsdan bir mel'ûn-ı hannâs-ı iltibâs olub müddet-i medîde felekzede ve hakâret-keşide olduğundan ne'se-i ulâsından berü sihir ve füsûn nirencât³⁸⁸ (17a) ve nücûm ile uğraşur idbâriyân-ı felâh-nedân ile muvânîs ve mucâlîs olmakdan nâşi fûnûn-ı mezkûrda eli olmağla on dokuz seneden berü yaver-i neffâsât fi'l-akd ile derûn ve bîrûnu teshîr ve bâ-husûs hüdâvendigâr-ı³⁸⁹ sâbık hazretlerini pençe-i fulâd rence-i³⁹⁰ tagallübâtıyla zebûn ve esîr eden kâtib-i esrâr-ı tâcdârî [Sırkatibi Ahmed Efendi] Bozdoğan Kemeri'nde hâlâ İstanbul kâdısı konağı ittisâlinde kâin aşçıbaşısının hânesinde ihtifâ etmek agleb-i ihtimâl olmak tasavvurât ve tahmîni ile basıldıkda fi'l-vâki' tıbk-ı mülâhazaları gibi zuhûr etmekden nâşi kiremidlere çıkub³⁹¹ karşusundaki dama atlamak efkâr-ı fâsidesiyle³⁹² leb-i bâma gelüb yalancı pehlivân gibi üç³⁹³ kere ellerin birbirine çarpup ve kemânkeş tâifesi oklarına küşâd verdiklerinde³⁹⁴ der-pey verâsından yâ Hak deyü çağurub medd-i sadâ ile nidâ etmek resm ve revîşleri olmağla ber

vech-i muharrer kenâre-i bâmdan üç kere ellerin birbirine urduktan sonra bir kere dahi yâ Hakk çağurub karşuki dama pertâb edeyim derken etdikleri yoluna gelmek mücâzâtıyla etekleri yelkovan tahtasına ilişüb tîr-i sakimin kavs-i³⁹⁵ müstakimden nüzûlû gibi hilâf-i³⁹⁶ irâde zokak³⁹⁷ ortasına fûtâde oldukda hurd ü hâş olub müttehiyy-i hurûcu olan temâşa beyândan bir ace-mi oğlu neferi *buldum ey mâh seni gökde ararken yerde müfâdıyla* murdâr olmasun deyü derhâl bıçak yetiştirüb ser-i maktû' yevm-i mezbûrda meydâna irsâl ve lâşe-i kelbiyyesi ayağına ib takub Yehud ve Nasara'ya sürütdürek Şehzade Baş'ında haffâhlar pîşgâhında bir kaç sâat terk ve andan yine ayağından sürüyerek meydân-ı dilâverâne nakl eylemişlerdir. Bundan iki üç gün mukaddem³⁹⁸ guzât-ı şarkiyyenin Boğaz'da ittifâkları mel'ûn-ı merkûmun reside-i sâmi'a-yı yakini oldukda can başına sıçrayub zu'munda³⁹⁹ medâr-⁴⁰⁰ı tahlis-i girîbân olur mülâhazası ve merâtib-i tedrisden bâ-hatt-ı hü-mâyûn hâmise pâyesıyla enderûn-ı hü-mâyûndan fekk-i râbita-ı ikâmet ve konağında küşe-gir-i telâş ve hayret iken kıyâmet kopup bu makâle melâin-i bî-dîn mâl ve cânları kaydına düşüb⁴⁰¹ tahsîl etdiği hatt ⁴⁰²Bâb-ı Âli'de met-rûk-ı zir-i sâze-i⁴⁰³ ihmâl kalmışdır.

(Hacı İbrahim Efendi bâlâda zikr olunduğu üzere (17b) Pençşenbih gecesi Çardak'tan kalkub Tersâne'ye vardıkda kendü için ârâm ve sükûn harâm olmağla bir müddetden ber keşîdesi ve fenn-i taâdiyâtta terbiyet-gerdesi olan sâbıkâ zecriye muhassılı ve hâlâ taraf-ı devlet-i aliyyeden sefâret ile Françe imparatoruna me'mûren Varsaviya [Varşova] nâm beldede ikâmet üzere olan Seyyid Mehmed Emin Vahid Efendi'nin Ayvansaray Kapusu haricinde vâki' sahilhânesine Halim nâm bir nefer gulâmı ve iki çifte bir kayık ile sahilhâne-i merkûma⁴⁰⁴ varub kayığı def' etdikden sonra üç beş sâat ârâm edüb sahilhâne-i merkûmede kendi için ihtifâ ve halâs mümkün olmayacağını⁴⁰⁵ ba'zı avârız ve esbâbdan teferrûs ve ikân ile andan dahi başka iki çifte kayığa süvâr ve doğru kendü yalısına gidüb gulâm-ı merkûm ile ma'an su mahzenine girüb havf-ı cân ile otururken kendüyü yalıya götüren kayıkçının ihbârıyla Bâb-ı Âli'den bâ-emr-i âli⁴⁰⁶ cüst ü cûsuna me'mûr olanlar yalısını basub suları akarak gulâmı ile ihrâc ve andan Yalı Köşküne çıkarub bir kirâ' bârgîrine irkâb ve Bâb-ı Âlî'de çâvûşbaşı odasında bir kahve işrâbıyla mûmâ-ileyh Çâvûşbaşı Hamdu. Bey tesliyet kaydında iken

cünûd-ı şarkıyyenin⁴⁰⁷ ahz ve etrâfını ihâta ile mâşiyen meydâna götürür⁴⁰⁸ iken içlerinden biri sakalına yapuşub⁴⁰⁹ kat' ve buna Gizli Sıtma dirler bir adamı tutacak olursa elinden halâs mümkün olmayub lakin sakalının kılı kendi mazarratını dâfî'dir diyerek kıllarını ana buna vererek maâz-Allahu teâlâ envâ'-yı züll ve hakâret ederek Sultân Bayezid'de Darbhâne Nâzırı maktûl Bekir Efendi'nin konağı önüne âlây⁴¹⁰ ile vusûlünde⁴¹¹ kazganlar meydândan kalkub ocaklarına avdetleri⁴¹² emrinde murahhas olduklarına mebnî cebehâne kazganları dahi kalkub tâbî' olan neferâtı ile giderler iken cûlûs-ı hümayûn⁴¹³ günü ahşama bir sâat kalarak konağ-ı merkûm önünde tesâdüf ile cebeci tâifesi bin pare etmişlerdir.)⁴¹⁴

Cuma günü maslahat-ı cûlûs tamâm olduktan sonra guzât-ı şarkıyye gerü meydâna avdet ve yeniçeri ortalarından ihrâc ve cebeci ve topçu ve arabacı ocaklarından meydâna ihzâr etdikleri kazganları gerü orta ve ocaklarına ric'ât ile âsûde-hâl ve bâl olmaları ve bundan başka ehl-i İslâm (18a) olanlar pâdişâh-ı nev-câha biat ile cûlûs-ı hümayûn sâbit olduktan sonra ber vech-i şer'î bizde emr ü nehyie mesâg olmayub kâffe-i irâde-i pâdişâh-ı âlempenâhın emr ü irâde-i mülûkânesine menût⁴¹⁵ ve muhasses⁴¹⁶ olmak mülâzemesiyle bundan böyle ahrette suâl olacak nîk ü bed her ne ise kendiden mes'ûl olacağı ve hüdâvendigâr-ı sâbık bir takım melâin-hâsirinin sihr ü füsûn ve nîreng-i fir'avnî Nemrudun⁴¹⁷ te'sirâtıyla magsûş ü müşevveş⁴¹⁸ ve müstagrak olduklarından çend nefer⁴¹⁹ havenenin⁴²⁰ sefk-i dimâlarına ictisâr olunduğu ancak bu sebebe mebnî olub imdi bu günden sonra kırkımız bir kıl ile yedilmek daavât-ı hayriyesine mazhar olduğumuz Hacı Bektaş Veli kuddise sırrehu hazretlerinin bi't-tav' ve'l-rîzâ köçeği olub yeniçeri tâifesi ve sâir ocaklar neferâtı kâinen min kân zâbitlerine itâat vâcibe-i rakabe ve zimmetleri olmağla herkes silâhların cid-i gayretlerinden ihrâc ve tecrid ile âsûde olmaları emrinde tenbîhlerine mebnî her ferd silâhların çıkarub bâlâsı hatt-ı hümayûn ile muanven sûreti irsâl olunan hüccete râbîta verilmek emrinde üç gün ortalarında sükûn ve ârâmları hilâlinde pâdişâh-ı nev-câh hazretleri eyyâm-ı mezkûrede kendüye mihmân ve misâfir ittihâzıyla üç gün kışlalarda pilav ve zerde bastıyla dil-sîr-i ni'met buyurub üç⁴²¹ tamâmından sonra kayıklarına⁴²² süvâr ve me'mûr-ı muhâfazası oldukları klâ' ve tâbyalar⁴²³ semtine itizâma ibtidârları hengâmında kayıklardan tüfenk atarak⁴²⁴

mani çağırarak râhî olub⁴²⁵ ve bâlâsı hatt-ı hümayûn ile müveşşeh hüccet-i şer'iyyenin sûretidir ki işbu mahalde ayniyle kayd ve tahrîr olundu.

Sûret-i hatt-ı hümayûndur⁴²⁶

İşbu hüccet-i şer'iyyede derc ve tastîr olunan⁴²⁷ şerâit-i mu'tebere harf-be-harf manzûr ve ma'lûm-ı şâhânem ve zeylini hatm ve imzâ eden şeyhülislâm-ı sellemehü's-selâm ve kai'mmekûm-ı âli-mekûm ve ulemâ-yı i'lâmım hatem ü imzâları makbûl-ı⁴²⁸ şâhânem olmuştur. Madem ki⁴²⁹ sened-i mu'tebere olan şerâite yeniçeri kulların taraflarından riâyetle muktezâ-yı ahdleri⁴³⁰ üzere bundan sonra cüz'î ve küllî umûr-ı saltanat-ı seniyyeme müdâhale itmeyüb ecdâd-ı i'zâmım zamânlarında olduğu gibi her bir husûsda emr ü fermân-ı şâhâneme inkiyâd ü mütâbaat ve zâbitlerine her hâlde itâat ideler. Ben dahi âlemleri yokdan var eden Allahu azîmü's-şânın ism-i pâkî ve iki cihân serveri peygamberimiz Muhammed Mustafa aleyhi efdalü's-salât ve ezkâhâ efendimizin nâm-ı⁴³¹ pâk-ı tâbnâkların yâd ile tahhüd ederim ki bu husûs için gerek taraf-ı hilâfet-penâhımdan ve gerek vüzerâ-yı i'zâm ve vükelâ-yı fihâm ve zâbitân-ı devlet-i ebed-kıyâmımdan ve⁴³² taraflarından ferd-i âferîde hiç bir vakitte mûaheze ve mes'ûl olunmaya.⁴³³ (İ8b) Sebeb-i tahrîr-i kitâb-ı şeriat-nisâb ve bâis-i tastîr-i hüccet-i hakikat-intisâb oldur ki devlet-i aliyye damet fi'l-himâyeti'l- meliki'r- râbbâniyyede⁴³⁴ enderûn-ı hümayûn ve ricâl-i devlet-i ebed-makrûndan ba'zı dûr-endiş olmayan kimesneler bundan akdem me'mûr oldukları hidemât-ı devlet-i aliyyede Nizâm-ı Cedid tabiriyle misli nâ-mesbûk bir bid'at-ı azîme ve İrâd-ı Cedid nâmıyla mezâlim-i kesîre ihdâs ve nicesi ancak kendi celb-i menâfi' ve icrâ-yı sefâhatlerine inbiâs ile her biri ebniyye ve elbise ve kâffe-i umûrlarını kefereye taklidden başka devlet-i aliyyeyi dahi düvel-i Nasâra kavâidine ircâ' ve ol vechle âmme-i Müslimîni tekdîr ve devlet-i aliyyenin ez-kadîm envâ-yı fütûhât-ı aliyye ve esnâf-ı hidemât-ı celîle ile makbûl ü mu'teberi olan bi'l-cümle ocaklarını tenfîr ve hüdâvendigâr-ı sâbık Sultân Selim Hân hazretlerini dahi ba'zı mehâsin-i müzevvere beyânıyla iğfâl ve mecmûu agrâz nefsanîyyetlerinden ibâret olan tedâbir-i

muzehrefelerini sâha-yı husûle isâl itmişler olmalarıyla devlet-i aliyyenin ez-kadim gayretkeşleri olan ocağ-ı âmire ağaları ve neferâtı⁴³⁵ islâh-ı âlem niyyetiyle⁴³⁶ kıyâm ve bi'l-cümle ulemâ-yı i'lâm ve ricâl-i devlet-i aliyye ve sâir erkân-ı sadâkat- irtisâm ittîfâk ve iltiyâm ve mûcib-i şer' ü kânûn üzere hüdvâvendigâr-ı sâbık müşâr-ünileyh hazretlerinden kat'-ı rişte-yi biât⁴³⁷ ve hâlâ erike pirâ-yı taht ve⁴³⁸ iclâl ve revnak efzâ-yı şevket ü ikbâl olan şevketlü mehâbetlü kudretlü azametlü pâdişâhımız efendimiz Sultân Mustafa Hân bin Abdülhamid Hân hazretlerine *الذين يبايعونك انما يبايعون الله يد الله فوق ايديهم* ⁴³⁹ vech-i mesnûnu ve tarîka-yı hakkâniyyet-numûnu üzere medd-i eyâdi-i bey'at olunub _ *تتميرا و اذا اردنا ان نهلك قرية امرنا مترفيها ففسقوا فيها لحق عليها القول ففسدناها* ⁴⁴⁰ nass-ı kerârmet fassın esrâr-ı hidâyet-muhtasssî sâha-i zib-i zuhûr ve marrû'z-zikr havene-i dîn ü devlet dünyâda mahzûl ve makhûr ve bakiyye-i ukûbetleri vâbeste-i yevm-i nüşûr olub bi-hamdillahi Teâlâ devlet-i aliyye bir müddetten berü dûr olduğu hüsn-ı nizâma mevsûl ve ocağ-ı âmirenin bu hareketleri ta'bir⁴⁴¹ ve töhmete gayr-i mahmûl ve gerek nezd-i şâhânede ve gerek âmme-i ehl-i İslâm indlerinde her vechile mu'teber ve makbûl olmuştur. (19a) Ancak bundan böyle ocağ-ı âmirenin alâ vechü'l-iltizâm iltimâs eyledikleri mâdde ki *الفقهاء امناء الرسل* ⁴⁴² hadis-i belâgat-tahdîsi üzere ulamâ-yı i'lâm dahi vâcibe-i zimmet-i diyânet- ittisâmları üzere⁴⁴³ olan emr-i ma'rûf ve nehy-i ani'l-münkere⁴⁴⁴ kıyâm ve ricâl-i devletden birinin⁴⁴⁵ hilâf-ı şer' ü kânûn hareketleri rû-nümûn oldukda kelime-i hakki tekel lûmde sa'y ve ihtimâm itmeleri⁴⁴⁶ bast ü itmâm eylediklerinden sonra kendülerin dahi zâbitân ve neferâtı öteden berü uhde-i sadâkatlerine ihâle olunan umûr-u lâzîmelerinden mâadâ umûr-ı devlet-i aliyyeye müdâhale etmeyüb⁴⁴⁷ öteden berü şeriat-ı zâhire ve kâide-i ocak-ı âmire üzere me'mûr oldukları hidemât-ı sâdikanelerinde kıyâm ve tahsil-i rızâ-yı bârî ve teknil-i irtizâ-yı şehriyârî eylemek mesâlih-i sâlihalarında sa'y u ihtimâm edeceklerine taahhüd ve iltizâm ve bu güftâr ü refâtlarında sıdk-ı istikametleri bedidâr olub hilâfına vaz' ü hareket zuhûr itmedikçe gerek taraf-ı bâhirî'ş-şeref-i mülûkânenen ve gerek vüzerâ-yı i'zâm ve vükelâ-yı kirâm ve zâbitân-ı ze-

vî'l-ihitirâm taraflarından husûs-ı merkûmda gerek zâbitân ve gerek âhâd ü efrâdlarından bir ferde mikdâr-ı zerre hitâb ü itâb ü serzguzeşt ve ikâb teveccüh etmeyeceğine evvelen şehriyâr-ı adâlet-şîâr şevketlü kudretlü mehâbetlü azametlü pâdişâhımız efendimiz Sultân Mustafa Hân halledellahu hilafetuhu ilâ yevmi'l-mizân hazretleri ve sâniyen vükelâ-yı devlet ve zâbitân-ı sadâkat-menzilet taraflarından dahi ahd-ullah ve ahd-i resûl-ullahı yâd ü tezkâr⁴⁴⁸ ve tekrâr bu ahd-i istikâmet-i akd üzere sâbit ve pâyidar olacağı⁴⁴⁹ an samimü'l-bâl kat'ıyyül-âsar olduğu sâbit ve üstüvâr ve bâlâsı mübârek hatt-ı hümayûn-ı kerâmet-nisâr ile ziyet-medâr ve zeyli hâlâ şeyhü'l-islâm-ı sellemehû's-selâm semahatlı Es-Seyyid Ataullah Efendi hazretleri ve Ka'immekâm-ı âli-makâm saâdetlü⁴⁵⁰ Musa Paşa hazretleri ve sâir⁴⁵¹ hâzır-ı bi'l-meclis kibâr-ı ulemâ-yı i'lâm hazerâtının imzâ ve hatemleriyle der-i devlet medârda⁴⁵² bilâ-nizâ' ve cidâl⁴⁵³ ebedü'l-âbâd düsturü'l-amel kılınub mehâkim-i şer'iyyede tescil ve baş muhâsebe ve divân-ı hümayûn kalemlerine kayd ü tekmil ve ocağ-ı âmire taraflarına sened-i şer'i olmak üzere işbu vesika teslim ve i'tâ ve ol vechile hitâm-ı maslahat tetmîm ü ifâ olundu.

(19b) Tahrîren fi el-yevmi's-sâlis ve'l-işrîn min şehr-i Rebîü'l-evvel sene isnâ ve işrîn ve mieteyn ve elf.⁴⁵⁴

El-abdü'd-dâî Muradzade Mehmed Murâd el-kadî be-dârû's-saltana hâlâ

El-abdü'd-dâî Esseyyid Mehmed Münib el-kadî be-dârûs-saltana sabıkâ

El-abdü'd-dâî Aşîr Efendizade Mehmed Hafîd el-kadî be-asker-i Anadolu

El-abdü'd-dâî Esseyyid Abdullah El-Hüsni nakîbü'l-eşrâf

El-abdü'd-dâî Ahmed Muhtâr el-kadî be-askeri-i Rumeli

El-muhlis Musa kâim-mekûm-ı rikâb-ı hümayûn

Ed-dâî Esseyyid Mehmed Ataullah Şeyhü'l-islâm afâ anhü⁴⁵⁵

Mâh-ı mezbûrun yirmi beşinci günü [2 Haziran 1807] Kethüdâ-yı Rikâb Memiş Efendi ve sâbîkü'z-zikr katl olunan sâirleri yerine⁴⁵⁶ der-pey⁴⁵⁷ bâ-hatt-ı hümayûn-ı Selim Hânî⁴⁵⁸ sâbîkâ ordu-yu hümayûn için defterdâr-ı şikk-ı evvel olub Edirne'de azl ile gerü Âsitâne'ye avdet etmiş bulunan Hasan Tahsin Efendi kethüdâ-yı rikâb ve mukaddemâ France'ye sefâret ile

me'mûr olub üç sene ikâmetden sonra İstanbul'a avdet ve bu tevcihât-ı iyde beylikçi nasb olunan Mehmed Said Halet Efendi Reisül-küttâb olub makâm-ı ri'yâset tamâm ehlini bulduğu ve Karadeniz Boğazı'nda bundan⁴⁵⁹ iki mâh mukaddem ba'zı tâbyalar inşâsıyla istihkâmâtına me'mûr olan sâ-bıkâ Baş Muhâsebeci Seyyid Mehmed Efendi mâh-ı Rebîü'l-evvelin on beşinci Cuma [23 Mayıs 1807]⁴⁶⁰ günü me'mûr-ı inşâsı olduğu tâbyalar amelesi yevmiyelerini i'tâ birle mukaddem İstanbul'a gelmiş ve yamakân taife-siyle Boğaz'da hüsn-ı muâşeret etmiş bulunan mûmâ-ileyh Seyyid⁴⁶¹ Mehmed Efendi darbhâne-i âmire⁴⁶² nâzırını ve haseki ağa yoluyla bostancıbaşı olmuştur.⁴⁶³ (Ve bir iki günden sonra ba-irâde-i pâdişâh-ı nev-câh Köse Ket-hüdâ Çelebi Efendi Tersâne-i âmire emîni olmuştur.)⁴⁶⁴

Dâhil-i defter-i zeleme olub⁴⁶⁵ fi'l-hakika katli mertebe-i vücûbda olan Kapân-ı Dakik⁴⁶⁶ nâibi Adbüllatif nâm küştenî ol hengâmda on on iki gün ihtifâ ve tarik-i tedrisine igitirâren sonra zuhûr etdikde Burusa'ya nefy ve iclâ olunub encâm kâr hıyânet-şîârında karar verildiği⁴⁶⁷ sûreti⁴⁶⁸ ber vech-i atı kayd ve tahrîr olunan yaftesinden ma'lûm olur.

(Sûret-i Yafte:

Devr-i sâbıkda müddet-i medide kapân naibi olub tama'-ı ham ile etmekçi esnâfını ve kapân tüccârını harâb ve ibâd-ullaha zulm ve cevri bî-hesâb eylediğinden mukaddemce bâ-irâde-i aliyye tariki hakk olunub kendüye mirimîranlık tevcih olunan zâlim ve gaddâr Abdüllatif Paşa'nın ser-i maktû'udur)⁴⁶⁹

(20a) (Divrik⁴⁷⁰ belde-i tayyîbesi beylerinden olub ol hilâlde bi'l-fi'l Nizâm-ı Cedid Defterdârı olan Ahmed Bey dahi i'dâmı matlûb olanlardan olmağla firâr ve konağı havâlisinde kethüdâsı⁴⁷¹ ihtifâ etmiş iken yakayı ele verüb Cuma günü kable'l-cülûs iki tarafından⁴⁷² tutarak hezâr züill ve hevân ile meydâna isâl⁴⁷³ eylediklerinde mukaddemâ kışlalar ta'mîrine me'mûriyeti hengâmında emr-i ta'mîre ihtimâm ve iktizâ edenlere nevâziş ve ikrâm etmiş bulunduğundan bi'l-cümle ortalar⁴⁷⁴ ihtiyârları ricâsıyla halâs müm-kün olub ve kemâl-i havf-ı haşyetinden harekete mecâli kalmadığından ol gece kışlalarda beytûtet ile ikrâm ve ihtirâm emrinde⁴⁷⁵ ihtimâm ve ferdâsı

esbine ırkâb ve ber mu'tâd çûkadârları rikâbında konağına gelüb nîm-cân bir müddet esîr-i firâş ve ba'dehu sıhhat-yâb olub sadr-ı âli Çelebi Mustafa Paşa hazretleri kendüye kethüdâ-yı bâb⁴⁷⁶ ta'yîn buyurmuşlardır.)⁴⁷⁷

(Maktûl İbrahim Kethüdâ'nın ıyâli ihfâ-yı emvâl ile ser-rişte verdiği-ne mebnî ve bâ-husûs vekîlharcı hanesine irsâl ve kömürlüğünü hafr ile defn etdirdiği bir sandık memlû mücevherât ba'zı vâkf-ı mâl olanların ihbâ-ıyla ihrâc olundukda mislini dide-i dünyâ görmemiş ethefû rûzgar zuhûr ettiği ve sâir buna makis hıyânetine mebnî Burusa'ya nefy olunmuşdur.)⁴⁷⁸

(Sâbık Vâlide Kethüdâsı Hicaz'dan avdet ve Rebîü'l-ahirin beşinci günü [12 Haziran 1807] Gevye nâm kasabaya vusûlünde Kütahya'ya nefy olunmuşdu. Ve yine yevm-i mezbûrda mukaddemâ ba-rûtbe-i sâmiye-i vezâret kendüye Karaman eyâleti tevcih buyrulan Ragıb Şamî'nin tuğ ve ale-mi refîyle Kütahya'da Şam halkası satmak emrinde nefy olunmuşdur. Evvel ashâb-ı cifrden bir adam istihrâc eylemiş ki bir Rum ve bir Arab⁴⁷⁹ Kütahya'da bi't-telâki satranc oynayub lisânları birbirine muhâlif olmağla ahadâhümâ aherin merâmını tefhîm ve idrâk mümkün olamadığından mülâ-aepleri münâkaşaya ve giderek cürûb ve şûtûm ile boğaz boğaza gelüb ve şahları birbirinin alnına urub muhtâc-ı merhem ve muşamma' olmalarını bi'l-istihrâc eğerce haber verüb lakin zuhûr etmemişdir. Mamâfih yine cef-fâr-ı merkûmun fenninde kemâli inkâr olunmaz. Zîrâ fi'l-hakika bir Rum ve bir Arab'ın bâ-fermân-ı âli Kütahya'ya nefyleri sahîh olub (20b) şu kadar var ki kuvveden birinin hakkında fi'le gelememişdir. Her ne ise ol meclis-i muhâverede bulunmak Karagöz ile Hacı Evhad'ın hezeyânından mudhik olmak gerek.)⁴⁸⁰

(Maktûl İbrahim Kethüdâ'nın rûh-ı izafisi yani mühürdâr-ı hıyânet-şîârı olan Serçe Hasan efendisi olacak fir'avn-ı masûnû'l-avnin katli hengâmında sekiz gün tesettür ve ihtifâ ve ba'dehu rû-nümâ oldukda sekbânbaşıya ilticâ ile yanaşub tahlis-i giribân etmişken sekbânbaşı azl oldukda derhâl yine ahz ve bir kaç gün başbakıkulunda haps ile tazyik edüb lakin olur olmaz habs ile istintâk mümkün olamadığından yevm-i mezbûrda furuna irsâl ve anda bir kaç gün ikâmetden sonra nihâyet-kâr yirmi bin guruşa kat' ile müft gibi sebili tahliye olunmak herkese mucib-i hayret olmuşdur.)⁴⁸¹

(Tahkîk-i künye-i Ebû-Kof Ragıb Magribî bâlâda mezkûr vezâreti

ref ile nefy olunan Ragıb Magribî⁴⁸² işbu künye ile mükennâ ve mulakkab olan zât-ı girâmî-sıfâtın sâbıkâ beyne'l-enâm nisbeti maskat-ı re'si olan Şam'a azv ile Ragıb Şamî olub Cezzar Paşa vefâtında muhallefâtına ta'yin buyruldukda merhûm-ı müşârûn-ileyhin yerde medfûn mâlını ba'zı niren-cât ve azâim îanesiyle mahallî keşf ve tahkik olundukda⁴⁸³ hafr ve ihrâcî el-bet üstâd lağımcılara muhtâc⁴⁸⁴ mülâhazâtıyla Akka'ya bir gemi dolusu lağımıcı getirdüğü ve bu makale mâl-ı meknûz ihrâcî emrine sarf-ı zihn edüb sonra sıfır-ı yed hâib ve hâsir kalanlar ekser Arab tâifesinden ve Magrib-i ze-min ahalisinden olmalarıyla zurefâ-yı İstanbul Şamî lafzını Magribî'ye tahvil ile Ragıb Magribî⁴⁸⁵ define-güşâ ile tenbîz ve talkib eylemişler idi. Bundan başka taaddüd-i esmâ seref-i zât-ayâta⁴⁸⁶ delâlet etdiğine mebnî müşârûn-ileyhin hâcegân-ı divândan Tahir Efendi nâmında bir mâddeye liyâkat ve isti'dâdî olmayarak mecnûn-ı lâ-yu'kal bir oğlu olub şefkat-i übüvvet muktezâsınca veled-i kirâmîlerin bir⁴⁸⁷ işe sokmak ve adama karışdırub⁴⁸⁸ kendüye be'sü'l-halef etmek itikâdıyla Bâruthâne nezâretine Ka'immekâm ve bu hilâlde kapu kethüdâlığını istihşâl ile Sayda ve Şam vâlilerinin umûrlarını telvis etmek emrinde (21a) istihdâm edüb ve Ebû-Kof fi'l-asıl ebû'l-vukûfdan tahfif olunmuş olduğı ve kof Türki'de⁴⁸⁹ tehi-magz ve derûn nesneye itlâk olunmağla müşârûn-ileyhin veled-i ercümendlerinin dahi kâse-i dimâğ-ı reşâd-ferâğı izz-i mevâhibi'l-ilâhiyyeden olan akl ve nühyeden vâreste ve hâlî olmağla kâide-i Arab üzere Ebû-Kof deyü talkib olunmuşdur.)⁴⁹⁰

(Mâh-ı mezbûrun on birinci günü [18 Haziran 1807] hüdvâvendigâr-ı sâbıkın silâhdârı azl ve ihrâc ve yerine rikâbdâr ağa ve ferâina-yı ricâl-i enderûndan Hazine Kethüdâsı Salih Bey azl ve iz'âc olundukdan⁴⁹¹ birkaç gün mürûrunda kapucubaşılık itâ ve yerine gulamân-ı hazret-i şehriyârîden Selim Ağa ve Zühdü Paşa dâmâdî ihrâc ve yerine yine gulamân-ı hazret-i şehriyârîden Fettâh Ağa Başçûkadâr nasb olunmuşdur.)⁴⁹²

Beher sene Rebîü'l-evvelinin beşinci sekizinci günü hüccâc-ı saâdet-minhâcın bi'l-âfiye Şam'a vusûlleri haberi ile müjdecibaşı gelmek âdet olmakdan nâşî⁴⁹³ ağa-yı mûmâ-ileyhin bereket-i kudümü müjdecinin vürûduna hâciz-i metin olduğundan başka be'sü'l-yedi'l-bedeli⁴⁹⁴ olmak üzere târih-i merkûnda İngilterelünün İskenderiye'yi bil-istila zabt eylediğı haberi deşet-eseri⁴⁹⁵ vârid olmuşdur.

(Hüdâvendigâr-ı sâbıkın Vâlide⁴⁹⁶ Kethüdâsı olan Gran Sinyor Girtikoz nâm mûzinin terbiyet-i hâk ve hevâ ve müşteheyât-ı nefsi-i gavâsı mübteğâsıyla⁴⁹⁷ on dokuz seneden berü din ü devlete istilâ ile irtikâb etmediği zulm ve rüşâ kalmayub bu takrîb iddihârına mazhar olduğu emvâl ve ethüfenin hadd-ı hasrı olmayub işbu sene-i meymenede⁴⁹⁸ hüccâc-ı Müslimîne ziyâret-i Beytül'l-Harâmı harâm etmişken yine utanmadan⁴⁹⁹ İstanbul'a gelüb mecbûl olduğu hıyânet-i⁵⁰⁰ fitriyesinin icrâ emrinde avdet ve Gevye nâm kasabaya vusûlünde cülûs-ı hümayûn vâki' olmuş olmağla kasaba-yı merkûmeden Kütahya'ya nefy ve iclâ olundukda Burusa'ya tahvili ricâsıyla Bâb-ı Âli'ye takdîm eylediği arzuhâline müsâade buyrulduğu ancak tevahhuş etmemek için hâb-ı hargûşi idiğüne vâkîf olmayan sâde-dilân⁵⁰¹ maâzallahu teâlâ halâs olmasına imzâ ile emâret-i reddiyyeye haml üzereler iken guzât-ı şarkiyye taraflarından (21b) katileri matlûb olunan ser⁵⁰² defter-i haveneden olmağla hassa hasekilerinden Ayu Kulak ta'yini ile Burusa'da katl ve ser-i maktû'u Orta Kapu⁵⁰³ pişgâhında vâki' câygâh-ı ibret-i enâm olan mîrimîrân taşına vaz' ile kâffe-i nâs harâret-i derûnların itfâ ve teşeffî-i gayz-ı sadr ile lâ'net-i huvvân ve kâm-revâ olmalarıyla⁵⁰⁴ o hinde vaz' olunan yaftesi işbu mahalle kayd ü tahrîr olundu.

Yafte

Vâlide Kethüdâsı sâbık Yusuf Ağa'nın devlet-i aliyyede nüfûz iktisâb ve mâil-i tama' ve irtikâb olarak teferrûd ve memâlik-i şâhânede kâin aceze-i ibâda mezâlim-i nâ-ma'dûd eylediğinden Nizâm-ı Cedîd'i ihdâs ve harâbi-i memâlik ve peîşânî-i fukâraya bâdî ve nice nice bida' ihtirâ eylediğinden bu keyfiyet tahrîk-i gazab-ı şâhâneyi mûcib olmakdan nâşi hakkında fermân-kazâ cereyân sudûruyla katl ü idâm ve nihâde-i cây-ı ibret-i âmm kılınan merkûm Yusuf Ağa'nın ser-i maktû'udur

deyü sebt ve tahrîr olunub ağa-yı mûmâ-ileyhin emvâl ve eşyâsı cânib-i mîriden zabt olunub me'mûl olunan derecede⁵⁰⁵ mâl zuhûr etmediğinden koşağında medfûn olmak tahmîni ile nice nice kuyular ve bî-hadd kârîz ve lağımlar hafırından⁵⁰⁶ ve tecessüsden halî olmadıkları (halde agreb-i halâtdan

olarak Haffafzade Şeytan Emîni nâm sâbıkâ Galata kadısı Mehmed Emin Efendi'nin imzâ ve hatemiyle mahtûm bir kıt'a hüccet-i nâ-şinide ve gayr-i mesbûk zuhûr etmiş olduğundan efendi-i mûmâ-ileyh bu husûs için ba-irâde-i aliyye li-eclî't-tedîb Gelibolu'ya nefy ve iclâ olunub ve hüccet-i mez-kûre hasbe'l-münâsebe işbu mahalle aynıyla kayd ve beyân olunur.

İmzâ-yı hüccet. Ma fihî'l-hibetü ve'l-ittihâb Haffafzade Mehmed Emin el-kadî be-mahrûsatü'l-Galata nemikâhuü'l-fakir ileyh azze şânahu guffire lehümâ

sûret-i hüccet

Mahrûsa-yı Galata muzafâtından Beşiktaş nâhiyesinde Paşa Mahallesi'nde vâki' mehd-i ulyâ-yı saltanat devletlü inâyetlü veliyye-i ni'met Vâlide Sultân aliyyetü's-şân dâmet fi hıfzü'l-mennân efendimizin kethüdâ-yı âlî-kadrleri devletlü inâyetlü Yusuf Ağa ibn el-merhûm İsmail Ağa hazretlerinin sahilhânelerinde mak'ûd meclis-i şer'-i şerifde Elhac Sadullah Ağa ibn Ahmed işbu bâisü'l-kitâb-ü'l-müstetâb (22a) müşârün-ileyh Ağa hazretleri mahzarında bi't-tav' ve'l-rızâ ikrâr-ı tâm ve takrîr-i kelâm edüb fi'l-ezel ervâh halk olundukda takdîr levh-i mahfûza sebt ve tahrîr olunan eceli mev'ûdumdan ömrümün yedi sene-i kâmilesini devletlü inâyetlü Yusuf Ağa ibn-ü'l-merhûm İsmail Ağa hazretlerine hibe-i sahihe ile hibe edüb müşârün-ileyh hazretleri dahi Adem aleyhis-salat ves-selâm ömr-ı şerif-i mukarrerlerinden ma'lûmü'l-mikdârını hazret-i Şit aleyhi's-salâtü ve's-selâm hazretlerine hibe buyurub Şit aleyhi's-salâtü ve's-selâm dahi kabul buyurdıkları kazıyyeye âlim oldukları ecilden meclis-i hibede ittihâb ve kabul buyurdular dediğini müşârün-ileyh Ağa hazretleri dahi şifâhen tasdik ve vicâhen tahkîk buyurduklarında hâkim-i mevkî'-i sadr-ı küttâb tavbi lehu ve hüsni-meâb efendi hazretleri dahi⁵⁰⁷ “*بسم الله ما يشاء ويثبت*” nazm-ı celilü'l-şânın ma'nâ-yı şerifini tefekkür buyurduklarında hıfzan li'l-mekâl işbu vesikâ-yı enîka ketb ve imlâ olundu. Hurrire fi el-yevmi'l-hâmis ve'l-ışrîn min şehr-i Rebîü'l-âhir sene ihda aşara ve mieteyn ve elf⁵⁰⁸

şuhûdü'l-hâl
semahâtlü İrfanzade Arif Efendi
Musâhib-i şehriyârî Mehmed Sadık Ağa
Saâdetlü Kethüdâ Ahmed Efendi
Çukadâr-ı Bâb Ömer Efendi ve gayrîhüm)⁵⁰⁹

Bundan başka ağa-yı mûmâ-ileyhin⁵¹⁰ rûh-ı izâfîsi olan Ragıb ve sâ-bık tütüncüsü olub Hicaz'a i'tizâmında hazînedâr ittihâz etdiği Yusuf ve kapu çukadârı Ömer Efendi ve küçük karındaşı Ahmed Ağa Balyabadra voyvodası olub hitâm-ı mezâlim ve umûruyla İstanbul'a vusûlünde ayağı tozuyla başbakıkuluna kaldırdıkları ve konağı hâlâ vâlide kethüdâsı olan Fodla Kâtibi Mehmed Efendi'ye in'âm buyrulmuşdur.⁵¹¹

Devletlü Ağa efendimizin⁵¹² merkûz-i akide-i fâsidesi olub öteden berü meşâyih-i tarikat nâmına bir takım cehele ve sehereden teveccüh ve takvîyet emniyesiyle kimine mahsûs tekyeler binâ ve kimine imârât ve evkâf ve mahâll-i sâireden me'kulât ve vezâif ta'yîni ile bu tâife-i füyûzât-hâsire bâtınen ittikâ ve âlem-i ulvîden dahi istimdâd ile teşekkülât-ı icrâm-ı felekiyye ve tehattûsât-ı ihbâr-ı kevnîyyeye vâkf (22b) olub bir çamura⁵¹³ basmamak ic-tihâd-ı sahâvet-âyatıyla İrfanzade makâlesi⁵¹⁴ bir muhannes ibneye⁵¹⁵ ve sâir fenn-i mezkûrda⁵¹⁶ mensûb-ı idbâriyâna iltifât ve ibtilâ ve bâ-husûs çarhacı ve hallâc babalar gibi kahve dükkânlarında peyke-pirây jâh-hâyî ve kerâmet olan mecânîn-i bi-şuûrlardan istigâse ve istiânet ile dürlü dürlü elbise-i fâhire ve atâyâ-yı zâhire bezliyle gûyâ tâir-i ûlâ-yı acniha-yı kalb-i arş dâirlerin sayd ile mecbûl olduğu zulm ve sitem ve taaddiyât-ı etemmine zu'munca tâb ve takvîyet virüb ve başını hırkaya çeküb ilâ mâşâ-allahu teâlâ mevsimleriyle konakda ve yalılarda bi'd-da'vet Çamlıca⁵¹⁷ ve sâir nüzhet-gâhlarda dert üstüne zevk etmek ve kendü irâdına kanâat etmeyüb meftûr olduğu tam'a-ı tab' lâ-zimesince Zeyd ve Amr'ın ve ale'l-husûs Nizâm-ı Cedîd mukataâtının temessüklerini anveten ve cebren istihsâl ve üzerine mâl-ı mirîleri kadar akçe zammıyla iktisâb-ı kabz-ı⁵¹⁸ hâl dâiyesinde iken mugâyir-i kuvve-i müfekkire-si ve ahter-şinâslarının hilâfı ahkâm-ı zâyîçesi olarak şâh evinden bir kiş-i dil-riş geldikde kendüyü Şam'da bulub andan azm-i Hicaz buyurduklarında beşyüz seneden berü caddesi devlet-i Osmaniyye ahâlisine bi'l-vuzûh mek-

şûf olan ziyâret-i Beytû'l-Harâmı feyz ve bereket-kudûmü bu sene ümmet-i merhumeye hasret ve harâm ve zulm ve rüşâ ile per-verde vücûd-ı hubs-alûdunu arâzi-i mukaddese kabul etmediğinden yarı yol yerden hâib ve hâsir ibâd-ullahı avdet etdirdiği⁵¹⁹ ve bu sene Hicaz'a i'tizâmı hüccâca bu makale ikâ'-yı habis ve hasâr eylemiş⁵²⁰ olduğu sûretde on sekiz yirmi sene mütemâdî İstanbul'da ikâmeti bereketi devlet-i aliyeyi bu heyete ve sugûr-ı İslâmiyye dahilinde olan ibâdî ve enâmı bu kıyafete komak Hak bilür çok değildir.⁵²¹

(Hilâl-i cülusda⁵²² Sekbânbaşı olub iş'âl-i nâire-i fesâda iştigâl⁵²³ ile süvâr olduğu bârgiri nallarından ateş çıkararak zir ü bâlâya puyân ve revân ve ba'de'l-cülûs siz de dâhil-i defter idiniz mahsûs ben ricâ edüb çıkartdım diyerek⁵²⁴ gicelerde konak konak gezüb ricâli hakladığı (23a) ve bundan başka ortalarda⁵²⁵ verilen cülûs bahşışını tamâm vermeyüb andan dahi vâfir akçe alıkoduğu ocaklusuna bâis-i âr ve gayret olduğuna mebnî⁵²⁶ ağa-yı mûmâ-ileyh gâfil olarak ber kâide-i ocag-ı Bektaşiyân gâh ü bi-gâh selâmlık edüb odabaşı ve sâir ihtiyârları cem' etmek ve çi-gûnegî-i hallerin sormak de'b-i kadîmelerine⁵²⁷ mebnî ber mu'tâd selâmlık ısmarlanub⁵²⁸ anlar dahi âdetleri üzere Süleymaniye havlusuna cem' olduklarında⁵²⁹ her çend da'vet olundular ise bir ferd davete icâbet etmediğinden sebep-i i'râz ve ibâları suâl olundukda ağa efendimizi istemeyüz deyü müttetikü'l-kilem cevâbları Bâb-ı Âlî'ye ihbâr olundukda pek eyü her kimi isterler ise anı edelim deyü Süleymaniye'ye adam irsâl olundukda bizim bu bâbda ihtiyâr ve intihâb vazife-i hâl ve zimmetimiz olmayub şevketlü efendimiz hazretleri⁵³⁰ her kimi irâde buyururlar ise emr-i hümayûnları mutâ' olarak ana itâat ederiz cevablarına mebnî yerine başçavûş vekline hil'at ilbâs mâh-ı mezbûrun on yedinci günü sekbânbaşı nasb olunub selefi İncirli Çiftliği'nde birkaç gün ikâmet ile hesâbı rü'yete ve aldığı akçe ba'de'l-istirdâd Burusa'ya nefy olunmuşdur. Ol esnâda ağa-yı mûmâ-ileyhe Kör Ahmed Bey'in konağı ba-hatt-ı hümayûn in'âm buyrulub henüz mülknâmesi vâsıl olmadan azl olunmağ-la konak dahi eline girmeyüb maktû'ü'l-emel kalmışdır.)⁵³¹

Fi'l-asl gavur İzmiri ahâlisinden olub belde-i mezbûrede bir yaveri çıkaramadığından ve bir şâhid-i pâzarın giriftâr-ı kemend-i piç-a-piç zülf-mükârî olduğundan oğlanı dahi alub ihtiyâr-ı gurbet ile sekiz on sene mütemâdî Bağdad ve Basra ve Hind ve Acem ve Keşmir ve Kandahar ve Dağis-

tan ve Özbek ve Agvan ve Mısır ve Yemen hâsılı rub'-ı meskûnun bir kât'ası-
nı peymûdegi-i pâ-yı herze-gerdi ile seyr ü seyâhat ve esnâ-yı seyâhatinde
vefk ü havâss ve nirencât ü efsûnun ağız haffâflığını istihsâl ile za'f-ı ukûl
ashâbını ızlâl edecek kadar hıyel ü desâyis peydâsıyla darb-ı noktaya mâlik
ve ciyef ü çirkâb-ı (23b) dünyâyâ mütehâlik olan Selami Efendi bundan üç
dört sene evvel İstanbul'a gelüb firifte-i memerhat-ı³² darb-ı nukatı³³ ve
âciz-i temyiz-i kizb ü sıdkı olan zevâtan ve bir zât-ı ser ü kamet-i bülend-
himmetin hânesinde bir kaç ay müsâferet ile ikâmet ve takvâl³⁴ ü leffâflığı-
nın menâfi'ni göremediğinden ve desâyis ü tezvîrine bir sûret veremediğin-
den kat'-ı emel ü ümîd ile engüşt-ber-dehân hayret iken

beyt

mihmân hemçün nefes-i rahat-ı cân est

merâ hafe miyazed ayed ve birûn nereved³⁵

müfadinca durdukça mûmâ-ileyh hâne sâhibine bâis-i sıklet ve kâ-
bûs-ı a'zam gibi ağırlık basub sâlib-i asûdegi ve râhat olmağla zarifâne in-
difâ'ı kaydına düşmek lâzım geldikde bu vechile sâlik-i seniyye-i çâre-cûyu
ve tedbîr olmuştur ki faziletlü kerâmetlü Şeyh Selami Efendi hazretleri
şöyle bir zât-ı nâ-yâb ve vücûd-ı hâricisi beyz-i enûkdan e'azz bir şahs-ı kem-
yâbdır diyerek mecâlis ve mahâfilde dellâllığı emrine sarf-ı zihn ve kudret
ve nasb-ı nefis-i himmet etdikleri ba'zı agâzesi maktûl İbrahim Kethüdâ'nın
mezbele-i zehârif-i akvâl olan sâmia-i hâşâk câmiasına vâsıl oldukda bu
makâle erbâb-ı seyr ve seferde sihir ü efsûn ve nireng-i gûnâ-gûn ve niren-
cât ü nücûm fenlerinde mehâret-i kâmile olmak i'tikâd-ı sehâif-mu'tâdı
mucebince mahsûs bârgîr ve çûkadâr irsâliyle celb ü da'vet ve halvet-i hâs-
sına mahremiyyet ile bir kaç meclisde furuna mercimek vermeleriyle
Eyüb'de Otakçılar nâm mahalde müceddeden bir âli Nakşibendi tekyesi bi-
nâ ve bâligan-mâ-belag vezâif ve cihât ve me'kûlât-ı sarf-gâyât ta'yîniyle ken-
düye mürşid-i sihr ü dalâl ve şerik-i zulm ü vebâl ittihâz etmekle merkûm
İbrahim Kethüdâ'nın meydân-ı dilâverânda katli günü hâlisül-ayâr altun-
dan ma'mûl mıkırâs resminde şeyh-i sâhharın sania-yı dest-i mekkâri olmak
emrinde koynundan çıkan tılsımın bir cenâhında Sultân Selim Hân ve di-

ğer cenâhında İbrahim isimleri mahkûk olduğundan başka üzerinde ba'zı rukûş-ı nirencât ve heyâkil-i tılsımât hakk ve tahrîr olunmuş olduğunu cünûd-ı zafer-mev'ûdun meşhûdları oldukda meğher bu (24a) mel'ûn da gâvur imiş haçı koltuğu altında çıktı diyerek Et Meydânı'da cenâb-ı fetvâ-penâhiye arz etdiklerinde şekl-i merkûmda çelîpâya mümâselet kabul eder hâlet olmadığını bi-hûş cünûda güc ile telkîn buyurmuşlar idi. Merkûm şeyh-i kafilü'r-reyhin cife-i dünyâya olan kelbiyyesi hâric-i havsala-ı tasdik ve i'timâd olmağla ekser İbrahim Kethüdâ ve İngiliz ma'hûdun sehre-i (?) mahsûsalarından ve eczâ-ı meclislerinden ve sâir bu makâle zunûn ve müyûna hâil ve mübtelâ-yı gallat-ı zelemenin konaklarından çıkmayub esnâ-yı râhda rikâbında Özbek taçlı birkaç dervîş-i mefsedet-endîş ile etrafa bat⁵³⁶ çakarak ibrâz-ı ceberût ve mehâbet ile zir ve bâlâya seyr ü şitâb ve kabletü'l-hâcât pîr ü şebâb olarak irtikâb-ı berâtil ve rûşâ ile şöhret-yâb olduğundan tekkesinden kaldırılıub maskat-ı re's-i şedidü'l-yesi olan gâvur İzmirine Rebîü'l-ahirin yedinci günü [14 Haziran 1807] nefy olunmuşdur.⁵³⁷

[KİMLİĞİ BİLİNMEYEN YAZARDAN HATİME KISMI]

İmdi bâlâda bast ü beyân ve tahrîr ve ayân olunan husûs-ı mevâdd her ne kadar efrâd-ı nâs-ı hayret-istinâsın ma'lûm ve meczûmları olan vukûât-ı sarîhadan olmak cihetiyle ifâdeden vâreste-i kayd-ı tezkir ise de ol hengâmda muharrir-i sahîfe-ibret olan Lokmacı Matrûş Ebubekir Efendi ki fi'l-hakîka erbâb-ı ilm ve fazl ve dirâyet ve irfân ve ashâb-ı akl ve zerâfet ve kiyâset ve iz'ân olub vucûhla hüner-mendân-ı zamâne miyânında fâik ve müşârûn bi'l-benân bir zât olduğundan vak'a-yı cülûsda ser-zerde-i zuhûr olan kazâ-yı zarûriyyü'r-rızâ-ı ilâhiyye ile mücâzât ve telef-gerde-i meydân-ı ibret-nişân olan zevâtın her biri efendi-i mûmâ-ileyhin kadr ve kemâline i'tibâren envâ'-ı ni'am-ı lâ-yuhsâ ile dil-sîr-i mekremet eylemişler iken zevât-ı müşârûn-ileyhim hazerâtının kadrini bilmeyüb mecbûl olduğu fitrat-ı zâtîyyesi üzere bed-zebân ve bed-ahlâk olmak mülâsebesi mukaddemâ lâhik olduğu mecâlis-i kibârın her birinde dehân-ı semûmunu efsân ve küşâd eyledikde hâzır-ı bi'l-meclis bulunan zevâtı kendüsünden bi't-tab' tenfir ederek vardığı mecâlis-i ricâl-i (24b) devleti bargeran-ı sıkleti ihatâ ve istiâb etmezden evvel kendüyü istiskâl eylediklerini cezm edüb nâ-çar sükût ile

haybet ve hüsrân ile inzivâ-güzîn-i uzlet iken bu def'a fırsat ganîmet ittihaz edüb levs-i çirkâb-ı kelâm-ı hezeyânıyla zemm ve takdîh ederek hem ma'fî'z-zamîrini icrâ ve hem kibâran-ı nev-zuhûrâtâ intisâb niyyet-i fâsidesiyle devr-i sâbıkda mazhar olduğu ni'am-ı celîleyi endâhte-i hak-ı küfrân eylediğini mûmînâ-ileyh Bekir Efendi'nin hâl ve akvâline vâkıf olan erbâb-ı ulû'l-eb-sar hak-şinâsâne bedâhетен ma'lûm olub ve hakkû'l-insâf havene-i devlet nâmiyla katl olunan zevâtın her birinin dâmen-i pâkı alûde-gî-yi çirkâb-ı mezellet ve hıyânet olmak cezmiyle vücûdları rû-yı arzdan mahv ve izâle ve ba'dehu merkûm Ebubekir Efendi'nin isâbet-i fikr-i amîki üzere sonradan velî-i umûr-ı devlet olan ricâl-i enderûn ve bîrûn her biri fir'avn-ı masûnû'l-avnden bed-ter ve aşna' olub emvâl-i müteveffâyı beynlerinde sermâye-i hayât-ı câvidanî olmak zu'muyla hân-ı yağmâ eylediklerinden gayrı ahd-i karîbde fukarâ ve ibâdî nâ-ma'dûd giriftâr-ı azâb-ı elim eyledikleri işbu hâtîme zeyline tahrîr olunacak erbâb-ı hakkâniyyet ve insâfın risâlesinden man-zûr ve ma'lûm olur.⁵³⁸

[UBEYDULLAH KUŞMÂNÎ'NİN YAZDIĞI ZEYL KISMI]

(25a) باسمه يعسى

الحمد لله الذى خلق النفس ولم يكلفها الا وسعها لها ماكسبت وعليها ما اكتسبت والصلاة والسلام على حبيبى محمد
 الذى جعل ذاته وسيطة تنظيم الخلقه وعلى آله وصحبه ما اختلفت الاقوام وتلفت بعد ذا⁵³⁹

Bu dâî-i devâm-ı saltanat ve sâî-i intizâm-ı ahvâl-i ümmet yani İbn Dihkânî El-hâc Ubeydullah Kuşmânî esîr-i meskenet işbu bin ikiyüz yirmi iki ve yirmî üç senelerinde ber vech-i ati sebeb-i şeâmet ile zuhûr-yafte-i verâ-yı tütuk-ı gaybûbet olan havâdisât-ı cân-hırâşın yüzünden keşf-i nikâb-ı ibret edüb tâ rûz-ı kıyâmet fezleke-i nasîhat olmak içün âdet-i dirînesi üzere nağme-serâ-yı mev'izet olarak bu vec-hile tahrîk-i kilik-i pür-serîret eder ki inkılâbât-ı gerdiş-i devrân muktezâsınca âyât ve ehâdis ve icmâ'-ı ümmet ve kıyâs-ı fukahâ ve ittîfâk-ı cemî'-i ulemâ ve hükemâ-yı zül'-fitnat mucebiyle farz-ı zarûrî olan ulûm-ı hurûb ve rûsûm-ı gazâ ve cihâdın nizâm ve intizâmına hemîşe sa'y ve gayret ve bi'l-cümle mühimmât ve tetimmât-ı fûnûn-ı cenk ve alât-ı edevat kânûn-ı kitâlin itmâmına ihtimâm ve dikkat ey-

leyerek envâ'-yı asâkir-i muallem ve müretteb terbiyesiyle a'dâ-yı vakte mukâbele-i bi'l-misl olunacak sûretleri cevânib ve etrâfiyla tahsîl ve tekmîle himmet buyurub düşmanlarımızdan ahz-ı in-tikâm niyetiyle hulûs-ı taviyyet üzere i'dâd-ı kuvveti mecmû-ı şu-rûtlarına mürâat⁵⁴⁰ ederek ta'lîm ve tefhîme bezl-i miknet ve mâ-len ve bedenlen fi sebilillah umûr-ı sıyanet-i ırz-ı nâmûs-ı havze-ı İslâm'ı tanzîm ve tasnîme sarf-ı makderet zımnında terk-i huzûr ve râhat ve fedâ-yı tâc u taht ve saltanat ve ifnâ-yı ömr-i devlet eyleyen hulâsa-yı hânevâde-i hilâfet ve nekâvet-i dûdmân-ı mülk u millet kân-ı hilm ve semâhat ve ma'den-i cûd-ı sahâvet alim-i pür-hikmet ve kerim-i feylesof-sîret icâd-ı (25b) künende-i cadde-i pür-istikâmet redd-i gayâhib-i zulmet makbûl-ü ashâb-ı şeriat ve tarîkat ve ma'kûl-ı erbâb-ı hakikat ve ma'rifet merhûm-ı saîd ve mazlûm şehid-i hüdâvendigâr-ı pür-mehâbet yani ol nice ve nice senelerden berü perverde-i nân ü ni'metleri olan eşrâr-ı ümmetden kavm-i pür levmi siyer-i delâlet ve gürûh-ı mekrûh ü pür-gavâitler ki gassı seminden lâ belki şimâllerini yeminden fark ve temyîze kudretleri olmayan hayrı şer nefi zarar zu'm eden bî-bereketlerin herze-girây-larını bilâ-muceb-i hal' oldukları sahâ-yı fezâhatda târih-i tâm olarak * *kelâmım hatm oldu* demeleriyle izhâr-ı kerâmetlerinden gayrı mu'tâd-ı kadimleri üzere icrâ-yı belâgat edûb hedmen li-nefsehi ve tabsireten li'l-mu'teberin

*kimdir ol kim mî şâdi ile ola şîrin-kâm
ana hâmyaze-i gam olmaya âhir-encam
mest-i sahbâ-yı meserret olana hal budur
gâh peymâne ciğer gâh humâr-ı âlâm*

dürer-bâr-ı vird-i zebân pür-hikmetleri iken esfelde ism ve resimleriyle zikir olunacak anede-i Kureyş ve kavm-i Lût'dan daha esfeh olan pür-şenâatlerin dest-i nuhûset-peyvestlerinden nûş-ı şerbet-i şehâdet eden mağfîret-şân ve firdevs-aşiyân Gazî Sultân Selim Hân-ı Sâlis *aleyhi ve alâ avânihi ve ensâri-hi ulûfû'r-rahme ve sunûfu't-tahiyye* efendimiz hazretlerinin rûh-i pür-fütûh

ve zât-ı siyer-i saadetlerine rızâen lillahi teâlâ el-Fâtîha. Müşârün-ileyh dâ-dâr-ı pür-cevdet ve dâver-ı velî-azimet *berradallâhu mazda'hû* hazretleri bu misüllü nice ve nice havânkât-ı âdet ile âbâ ve ecdâd-ı vâlaâ-ı nijadlarına sebkât ettikleri bi'd-delîl ve'l-isbât lede'l-imtihân ve'l-tecrûbe ma'lûm-ı ehl-i basîret iken amma ol bilâ-istihkâk vezâîf ve maîşet ekline meşgûliyyet üzere sâkin zevâyâ-yı tenbelit olub nakd-i ömürlerini hemân şekvâ ve gıybet vakf eden ahmakân-ı pür-şeytânet hem dünyâ ve ahiretlerini hayr-ı mahz olan ta'lim-i ulûm-ı mukâtele-i küffârî adem-i kabûliyetlerinden başka⁴⁴

اولئك كالانعام بل هم اضل mazmûnu olan cühelâ-yı har-tabîâtâ bu muharebe ta'limlerini frenk-i bed-reng'e benzettikleri gibi son sonra ayin-i İslâm'ı bir hemzede mahv edeceklerine hergiz şüpheniz olmasun. Ba'dehu evvel emr-de biri ihbâr etmediniz deyü melâmet etmeyesiz diyerek hemân ellerinde olan vezâîf ve maîşetleri gitmesün derdiyle (26a) çendân mühmelât ve tür-rehât ve hezaran hezeyân ve halıyyât ile biçarelere igvâ ve telbîs vererek mü-cerred izzet-i nefis ve hubb-ı ri'yâset sevdâsıyla kalben ve kaleben ikâz-ı tâm-ı fitne ve mefsedete müterakkıbân-ı dem-i firsât iken bir takrîb aralık bulub ol sermâye-i ömrüyle fakat akl-ı tahtâniyyesine hizmet etmekle mânend-pe-zîr-i cevher-i ten lâ belki gevher-i dîn ve îmânını pote-i ateş-i şarabda hall ve eziyyet eylediğinden fîsk ve fücûrda kavm-i Nûh ile hem-san'at olan sâhib-bû'l-fesâd ve'l-fahşâ Köse Musa Paşa dedikleri çingane kıyafetlü bir kasîrû'l-kametî kâ'immekâmlık mesnedine getürüb mânend-i killâb-ı mahallât kü-çe-i ferâgatda hemân bildikleri gibi gezerek vakitlerini lağviyyat ile geçürüb veditat-ullah olan reâyâ ve berâyâ ve emânet-ullah olan fukarâ ve zuafâyı be-ğendikleri misüllü yakub ykub sâhib-i nüfûz olmak irâdesiyle anî'l-asl cüm-lenin indinde mekrûh-ı pür-mezemmet olan zümre-i Laz'ın bî-dirayetlerini ayaklandurub on dokuz seneden berü câygîr-i hâtır-ı fâtîrleri olan melânete revâc vermek hevâsıyla sabîkû'z-zîkr mesbûğ-ı bî'n-ni'ame hased ve Cem haşmet *revvallahahu rûhahû* hazretlerinin hal'i vechen mine'l-vücûh müs-bet olmamış iken pâdişâh-ı bi-zürriyetin hilâfeti derece-i sıhhatde olmadığı-na hâdimü's-şeriat⁴⁵ efendilerimizden sarâhaten rivâyet olduğundan gayri bu ihdâs olunan cünûdun bizim İslâm devletinde asla sebkati yokdur ki ta'lim ve heyetlerinin baştan başa frenk-i bed-reng'e müşâbeheti vardır diye-rek ol eben an ceddin hâin-i dîn ü devlet olan muhtiyû'l-vakt bir arec-i⁴⁶ pür-

belâhet misülli ulûm-ı maâdiyye ve meâşîyyede echelü men fî'l-arz olduğundan mâadâ ⁵⁴⁴ علماءهم شر ممن تحت اديم السماء من عندهم تخرج الفتنة اليهم يعود hadîs-i şerîfinin mîsdâkı olan efsak-ı ümmetlerin küffâr-ı delâlet-medârları olub kendülerinde olan mecmû-ı mezmûm sıfatları eslâf-ı kirâm *aleyhimü'r-rahme* hazerâtına isnâd ve töhmet etmeleriyle merkûm bahâimden bin mertebe alçak olan avâm-ı ümmetin gûş-ı hûşlarını akaîd-i fâside ve akvâl-ı kâsîdeye yer edüb ol selef ve halefin (26b) indinde efdalü'l-ibâdât ve ekmelü'l-mücâhidât olan tahsîl-i fûnûn-ı riyazîyyeden ki esâs-ı cümle-i ulûmdur mü-mânaat ve muhâlefet göstermeleriyle o bî-tefekkür câhil herifler sefine-i İslâm'ın istikmâl ve idâresinde zevî'l-kudret olan taîfelerini ve sebeb-i selâmet olacak âlât ve edevâtını nîst-i nâ-bud eylediklerinden mâadâ daha nice ve nice mazarr-alûd ve rahneye uğradub derûnuna bir azîm harîk etmelerinden nev'ammâ haber ve agâhiyetleri olmamağla mezbûr şer ü şûr ve erbâb-ı fîsk ü fücûra murâfakat ve müzâheret eden reisü'l-muânidin ve efse-dü'l-fâsidin Kazgancı dedikleri azâzîl-sıfât bir Laz-ı siyer-i kesâdet misüllü pür-kerâhetleri birbirlerine ümmet-i Muhammed dîn gayreti diyerek ism ve adâvete sevâb i'tikadıyla mâlen ve bedenlen muâvenet etmeleriyle sâlifü'l-beyân Ferîdûn-ı hidiv-azamet tabe mesvâhu hazretleri inzivâ-güzîn-i uzlet ve on dokuz seneden berü ebru-yi ehl-i İslâm için cem' ve tertib buyurdıkları mühimmât ve tetimmâtı perâkende ve perişân edüb ehl ve evlâd u ıyâllarıyla ma'an ya Râbbi şükür hiç bir kimesnenin burnu kanamaksızın üzerimizde olan zulmet ber suhûletle kalkdı ki bu yeniçerilerin evliyâ olduklarına hergiz istibâhımız kalmadı zirâ Hacı Bektaş Veli *aleyhi's-salât* hazreti uyanmışdır. Şimden gerü dâimâ ma'an öyle olsa gerekdir kim âlem böyle bolluk ve ucuzluk olub bu kazgan-ı şerîf ve kepçe-i latîf ve kalkan-ı münîf ve çaprâs-ı nazîfleriyle huzur-ı pür-nur-ı hazreti-i İmâm Mehdî *aleyhi's-salât*da hizmet edüb yedi kraldan intikâm alacaklarına asla ve kat'a bir şekkimiz kalmadı diyerek umûr-ı mugayyebâta karuşub birbirlerine müjde ve beşâretler vermeğe bidâyet eylediklerinde mesfûr hânümânsûz olan Etrâk-ı bî-idrâk **ki** medîne-i ilmin hâricinde gezen bî-bereketlerdir hemân-dem ganîmetdir deyüb indirâs-ı esâs-ı saltanatı mûcib hareketlerinden gayri ekberü'l-fâcîrîn ve efsakü'l-fâsikîn Kabakçı misülli nice nice ayakları baş ve başları ayak ederek emvâl-i erâmil ve eytâmı kendü beynlerinde kısmet

edüb ve ol mikdâr aldıkları rüşvete dahi kanâat etmeyüb beşyüz seneden bertî iddihâr olunmuş beytül-mâl-ı Müslimini itlâf ve hân-ı yağmâ olması-na cüret etdiklerinde ol sultân-ı evliyâ-menzilet *efâzallahu aleyhi sicâle gufrânihi* hazretleri *اتق شرا من احسنت من الليم اتق* ⁵⁴⁵ fevhâsınca Zebîre'mizde (27a) tahrîr olunduğu gibi mutlaka kemâl-i kiyâset ve ferâsetlerinden nâşi ol eltâf ve iltifâtlarını nesyen ve mensiyyen ferâmuş edüb de dâimü'l-evkât vücûd-ı pür-sûd-ı hümayûnları sû-i kasdında olan kafirân-ı nân-ı ni'met hile ve mekîdetlerini tezekkür ederek gavvâs-ı bihâr-ı fikret oldukları hâlde

*rûz şeb dîdelerim derdinle kan ağlar
vâkıf olan benim esrârıma her an ağlar
kimse fehm etmedi hayfâ ki nedir maksûdum
gece gündüz ne için dîde-giryân ağlar
dağ sinem görecek hûn ile âlûde tenim
rahm edüb hâlîme ezhâr-ı gülistan ağlar
gördü çün derd dil ve zârımı rahm etdi
tabîb dedi ey hasta hicrân sana dermân ağlar
yine rahm eylemez asla banâ ol âfet-i cân
böyle bimâr görüb hâlîme yârân ağlar
gam gam değil bilmez ise hâl-i derûnu nâ-dân
fehm edüb niyetimi sâhib-i irfân ağlar
derdle rûyuna baktıkça senin İlhamî gerçi
handân olur amâ ciğeri kan ağlar*

zemzemesiyle dem-sâz olarak güzâriş-i ömr-i azizleri ne misüllü olduğunu âmmeye ifhâm ve iş'âra müdâvemetlerinden gayrı henüz teşrif-bahş-ı mir'âc-ı arefe-i bülend-pâye-i şehâdet olmazdan bir sehli mukaddem sü-nûhât-ı gaybiyye-i tabiat ilhamî-i pür ma'rifetlerinden ber vech-i mesnûn ba'de tamâmi'l-vasiyyet tahrîr-gerde-i berâa'-i pür-berâ'atleri olan işbu beyt-i siyer-i faziletleri ki şehîd oldukları hîn-i musîbet-mekinde hâzır bulunduk da ihmâl ve igmâz eden gassâlları olan Şeyhül'islâm-ı vaktin yedine vakt-i gusllerinde dâhil olduğu müttevâtiren müsbetdir ki kerâmetlerine hod-sarâhетен mefhûm-ı ehl-i hayret ve meşhûd-ı erbâb-ı ibretidir. ⁵⁴⁶ *فانعم ما قال قيس سره*

terkib-i rehber ve kânûnnâmemizde beyân ve ayân eylemez misüllü mürebbî olmadığından ebnâ-yı vakte gabâvet ve cehâlet istiâb etmekle aslından nîk ü bedî fark ve temyîze kudretleri olmayan merkûm el-avâm ke'l-hevâmm mü'eddâsı olan bi-meymenetlerin ekser ve aglebi ba'de harabî'l-Basra müskit yani muhâlif-i cereyân âdet-ullaha teşebbüs esbâb-ı şerr ile hayr istedikleri sû-i tedbîrât sebebiyle ve ⁵⁴⁷ *و لن تجد لسنة الله تبديلا* âyet-i kerîmesi hiç melhûzları olmayarak kadem be da'vâ-yı ulûhiyyet olduklarında (27b) usûl-ı dîn ü devlet olan mezkûr terkibât ki alâ mâ-cerâ be âdet-ullâh medâr-ı fevz-i nusret olacak elli altmış binden mütecâviz muntazam cüyûş-ı zafer-bünyân ve muallim bir leşker-i fütûhât-ı âyât idi hebâen mensûr olup müdür ve müdebbiri olan zevâtın ba'zısı mazlûmen katl ve kimi mağ-dûren azl olmağla bâkîlerinin hûd-ber-mübteğâ-ı mağlûbiyyet kalblerine külli havf ve hirâs müstevlî olarak ye's ve fûtûr gelüb kenâre-nişin-i melûliyyet olup kîssa-yı pür-hisse-i aziz *alâ nebbiyînâ ve aleyhi's-salatü* muktezâsınca muntazır-ı zuhûrât ve müterakkib-i vâridât olmuşlar iken me'mûl-ı zevî'l-hikmet olan tanzimât ve tertibât bi'l-küllîye münhezim ve şikest oldukdan sonra bu rakamgîr-i sahâif-i ibret yani Kuşmânî-i pür-hayretten gayri ism ve resmini zikre cesâreti olan bir şahs-ı bâ-gayret meydânda hiç kalmayub ehîbbâ ve asdikânın her birisi nice nice bahs ve i'tîrâz edüb ya Kûşmanî Çelebi nâfile yere mümteniü'l-husûl ve muhavvifü'l-vusûl bir mâddeye çalışıyorsunuz nefsinize yazık değil mi zîrâ şimdiki bu yeniçeri sûret-perestleri beyinsiz bir tâife-i hâife ve fie-i bagîyye-i tagîyye olmalarıyla tavaif-i Ben-i Asfer'in bir nev'i oldukları menkûl-ı sikâtdir. Olmaya ki her mahalde bu misüllü hilâflarına söz söylemeniz ile bir mazarratlarına uğramayasız zîrâ *el-hakku mürrun*⁵⁴⁸ kaziye-i müsellemeden olduğu hod ittifâk-gerde-i ehl-i zekâvetdir. Ve sizler ise öteden berü bir kalender-i âzâde-i ekalim ıtlâk iken bunun emsâli vâcibe-i zimmetiniz olmayan umûrlara karışmak sizin nenize lâzım varsun anı başda olanlar düşünsün ki bizler kendü cünbüşümüzde olalım.⁵⁴⁹ *ولا تلقوا بأيديكم الى التهلكة* âyet-i kerîmesi mesmû'-ı devletinüz değil mi dediklerinde ⁵⁵⁰ *الحق ولو كان مرا قل* hadis-i şerîfiyle

ilâ-ahiri'l-ömr me'mûriyetimiz ve ale'l-husûs bi'datler zuhûrunda emr-i ma'rûf ve nehyi ani'l-münker her mümin-i mükellefe emr-i zarûridir ki efdalü'l-ibâdât ve ekmelü'l-mücâhedât olduğu ve i'lân-ı hakk husûsu ta mecnûn denilmedikçe Müslümân-ı kâmil olmayacağımız ve bildiklerimizi hal-ka ta'lim ve ifâde etmediğimizde ateşten licâm ile telcîm olunub eşedd-i azâba mübtelâ olacağımız ve bu tarîk-i azimete ki mesûbe-i cenâb-ı akdes ilâhi hazretlerinin eltâf ve a'tâf-ı nâ-mütenâhisine ilticâ ve itimâden hüsn ve ulüvv-i himmet ile sülûk (28a) edüb de tehlikeye mülâkât eden ebrâr-ı hoş-haslete yüz şehîdin ücreti verileceği ve adem-i ityân-ı evamir-i ilâhi ve fıkdanü'l-ictinâb-ı aynü'n-nevâhi ve ayn-ı tehlike idüğü kendü re'yiyle mem-nû' ve meşrû'da kıyâs tertîb edenler velev kıyâs-ı fukahâya doğru gelse dahi kâfir olduğu nice edille ve berâhin ile bi'l-cümle te'lifâtımızda mecmû-ı bahs ve i'tirâzlarınıza envâ' envâ' cevaplar mestûr ve müsbet olduğundan ve "كل ميسر لما خلق" ⁵¹ hadîs-i şerîfinden hemân haber ve agâhiyyetiniz yok misüllü ki bize böyle deyüb kâr u hayrardan mân'iyet sûretlerinde oluyorsunuz diyerek cümlesini mât ve iskât edüb

beyt

*dünyâ yıkılıb başıma ger kopsa kıyamet
gelmez yine bu ma'rekeden bana ferâgat*

hevâsıyla nağme-senc-i hamîyyet olarak her pelîd-i pür-cehalet ve her anîd-i siyer-i sefâhat ile gece gündüz boğuşmağa meşgûliyetimiz esnâsında Zebîre ve Risâle-i İhsâniyye'mizde tafsîl eylediğimiz misillü ol kerâmet umdukları bed-heyet-i cinâyetlerden elvân elvân kerâhetler görüb mezheb-i tenâsühiyye ve meşreb-i hulûliyelerince Hacı Bektaş Veli hazretlerinin ta kendü deyü i'tikâd etdikleri Ağa Paşalarını ⁵² dahi Silistre'de dürlü dürlü eziyetler ile katl etdiklerinden sonra erbâb-ı yağmaya pâzâr-ı târâc külli iştihâr ve revâc buldukda min ba'd ehl-i hakka bugz ve adâvet bizimdir diyerek kapan kapanın olmağla küşe-be-küşe kıyâmetler kopup rû-yı âlemde emn ve emniyyet külliyyen münkâtı' olmak derecelerine varmağla evvel kuyuya düşmedikçe Müslümân olmaz durûb ve emsâline mazhariyet bulmalarıyla gök gürlemedikçe muvaffak-ı kelime-i şehâdet olmayan bi-dirâyetler devr-i evvelde gördükleri refâh ve râhatın

şükürünü bilemedikleri inâs ve zükûrlarıyla leyl ü nehar râh-ı nedâmete düş-
tüklerinde hem aşağıda zıkrıleri atı eblehân-ı pür-rezâlet o mikdâr etdikleri ka-
bâhat ve şenâatlarından zerre ve şemme mikdârı hacâlete varmayub kalb-i bi-
hamiyyetleri hicâreden dahi eşedd pür-kasvet olmağla mânend-i kayâsıra ve
ekâsire ve mesel-i ferâ'in ve cebâbire râkib merkeb-i humâriyyet olub o misil-
lû adimü'n-nazir ve kesirü'l-menfaa bir pâdişâh-i sâmi menkabe ve hâkân-ı
âli-mertebet tabe serahu hazretlerinin kadr ve kaymetini bilmeyüb akabeti kül-
liyen inkâriyyet üzere herkese kendü arşunuyla bez verirler mazannetine dü-
şüb kefer ve cehûdda câiz (28b) görmedikleri ezâ ve hakâretleri ile ol zât-ı
pür-berekâtı şehid eylemek cesâretlerinden mâadâ nice ve nice akl ve fikre
gelmeyecek fesâdâta cesâretleriyle el-iyazi billahi teâlâ cümle ümmet-i Mu-
hammedi yetim ve pür-hayret edüb

kıt'a

öyle bir zahm acdı cism-i dehre bu tıg-ı keder
ta be-mahşer acıyub ağlar sızlar gider
öyle giryân eyledi ehl-i âlemi bu derd kim
ya kıyâmet cûş edüb ağlar keder çağlar gider

terennümüyle zâr-ı hasret ve dağ-ı firkât koymağa hafezeullah hemân az
müddet kalmışken ebnâ-yı cenbin ba'zı beyne'l-havf ve'r-reca olanlar birbir-
lerinin ateş-i harâretine

beyt:

meşöv melûl ke fettâh-ı bâb-ı müşkilhâ
eğer der ki bibend hezâr büg-şâyed⁵⁵³

nağmesiyle âb-nişân tesliyet oldukları vakt-i pür-meymenetde ol ivaz-bahş-ı
pür-bereket على الوری نعمته⁵⁵⁴ hazreti lütf ve ihsân-ı bî-nihâyetden ervâh-ı
evliyâ kuddise esrâruhüm hazretlerinin himâyet ve ruhâniyetleriyle el-hâletü
hazihi zib-i evreng-i adâlet ve ziver-i şecâat hânım-i tayy-ı mevhibet ve kaân-
ı mekremet-i iskender-heybet Süleymân-şevket sultân-ı bülend himmet ve
hâkân-ı felâtûn dikkat ve dâdâr-ı pür-ferâset ve lâlâ-ı siyer-i kesâret zübde-i
zürriyet-i âli Osman bâisü'l-yümn ve'l-amânı Es-Sultân Mahmudü's-Sânî

halledallâhû hilâfeteihû bi'l-ahlâki'r-râbbânî hazretlerini hezâr-baht ve azamet ile erike-pîrâ-yı ma'delet ve revnak-efzâ-yı mehâm-ı saltanat eylediğinde mü-nâdiyân-ı hôş-behcet taraf taraf *müjde adl ü dâd ile Mahmud Han kıldı cülûs* nüvîdiyle kâffe-i enâma sürûr ve beşâset verdiklerinde cümle vazî' ve şerîf dehânında İkinci Hân Mahmud'a cülûs-ı sa'd ide Yezdân ve rûzbân olarak yüzlerinde âsâr-ı beşâret nümâyân oldukda Hak sübhâne ve teâlâ kibr ve fazl ve imtinân-ı bilâ-gâyetinden kahraman savlet ve nerimân-ı salâbet ve sâm-süvâr-ı celâdet ve isfendiyâr-besâlet ve rûstem-i hâver-şehâmet hem-nâm-ı püşt-penâh hayr-ı ümmet Alemdar Mustafa Paşa *dâme fi rikâbehu ila mâ-şâe* hazretleri misülli bir Âsâf vezir-i nasfet ve müşîr-i Aristo-mefkeret ile te'yîd-i revâbit ve nusret vermesi inşâallâhu teâlâ dâimâ livâsı mansûr ve muzaffer ve hemvâre-i a'dâsı makhûr ve müdemmir olmasının emârât ve âlâmetidir ki (29a) ⁵⁵ *بعونه تعالى وتوفيقه متوكلا عليه ومتوسلا بجاه اوليائه بعد الاستخارة والاستشارة* cümle emâneti yani menâsıb-ı seyfiyye ve merâtib-i ilmiyyeyi ehil olan zâtlara it'â ederek müşârûn-ileyh şehîd-i pür-rahmet amm-ı büzürg-vârları *dâme aleynâ ruhâniyyetihi* hazretlerinin gülzâr-ı kavânin ve rusûmâtına cûy-bâr-ı şevk ve rağbetde tâze-be-tâze hayât ve nezâret vererek mesfûr bâis-i ihtilâl-ı zavâbit-ı ahvâl-i memleket ve bâdî-i perîşânî-i revâbit-ı umûr-ı raiyyet olan hâinân-ı dîn ü devlet ve hâsirân-ı dünyâ ve ahiret Kızlar Ağası Mercan isimli bir siyah-ı baht-ı siyer-i gaflet ve bu mâdde-i pür-nefretin evvelen ve ahiren esas-ı bünyesi ol lâ hayr fi'l-eşkar ve'l-erzâk ba'de ömr-i mâsadağı olmasıyla öteden berü ezemmü'n-nâs olan Mirâhor-ı Evvel Mehemmed nâm bir sefilh-i siyer-i melanet ve rûkn-ı azamları hazine kethüdâsı Sakim isminde bir sefil-i siyer-i sefâhat ve şart-ı ekberleri Hazine Vekîli Küçük Nezir demekle şehir bir hınzır-ı pür-âfet ve cümlelerin kumandâr-ı sâhib-i nüfûzu Baş Çûkadâr Sef-fah⁵⁶ nâmında bir rezil siyer-i sakâmet ve anın yadigârı Sirkâtîbî Arif demekle arif bir bâik-i pür-hamâkat ve Kahvecibaşı Salamon⁵⁷ dedikleri bir râik-i bi-diyanet ve enderûn ağalarından ve mabeyncilerden bir mikdâr merd-i pür-mazarrat ve musâhib ve çûkadârlarından bir alay heyûlâ-yı bi-mürüvvet ve hasekilerden ve baltacılarından bir kaç kızılbaş-ı pür denâet ve bostancı ve külâhlılardan bir nice râfizî-i siyer-i fetret ve sâir evbâş-ı pür-şekâvet ve mü-nâfîkân-ı pür-cehâlet ve fâsikân-ı pür-cinayet ve fâsidân-ı pür gabâvet ve fâcîran-ı siyer-i cenâbet ve iblis-sifât-ı bed-tıynet ve şeddâd ve şan-ı pür-şeamet

ve Nemrûd misâlân siyer-i kesâfet âd-münşân pür-adâvet ve Nemrûd-girdârân-ı pür-nuhuvvet ve fir'avn fikrân-ı siyer-i fesâdet ve cehûd tynetân-ı pür hiyânet ve çingâne münşân siyer-i nikbet ve şir-kebsân-ı bî-fütüvvet emsâli mecmû-ı zâlimân-ı bî-merhametin cezâ-yı sezâlarını bî'l-cümle dâll ve mu-dill olan hannâs-tabî'atlarıyla ma'an bir bir tertîb-i cezâ edüb vücûd-ı habâset-alûdlarını elvân elvân rezâlet ve fazâhatlar ile endâhte-i hak-ı mezellet ve pür tafte-i deryâ-yı felâket eyleyerek sipârîde-i dest-i zebâniyan-ı pür-celâlet edüb ol ba'de tahrib-i dünyâ elhamdülillah krallar öldürdük deyü şâd ve pür-hubûr olub her birileri birer ifrî-i (29b) bed-siyret birer dîv-i zîst-sûret olduklarında ocaklunun bu gazavâtı cümlemizin indinde makbûl ve müstahsen olmuştur ki bizim iznimizden hâric hareket etmemişlerdir ve min ba'd dahi edecek değillerdir deyü zuafâ-yı ümmeti yakub yukub berbâda ruhsat ve dest-i nuhûset-peyvestlerine mufasssal bir kıt'a hüccet veren akıl hocaları olan mezbûr hâdimü'ş-şerrü'l-mâ fendilerini dahi celâ-yı vatan ile hüsn-ü tedbîr ve terbiyet vermeleriyle amme-i bî-edeblere mevki'-i ibret olduğu ecilden kâffe-i ehl-i ırz ve cümle fukarâ kulları müsterîh-i tekye-i refâhiyyet oldukları halde *oldu Adli Hân Mahmud'un cülûsunda ayân* terennümüyle bu üslûb-ı mergûb üzere istihkâm-ı esâs-ı saltanat ve kıyâs-ı mebânî-i hilâfet ve devâm-ı ömr-i devletleri ed'iyyesini hulûs-ı taviyyet ve hüsn-i niyyet üzere dîn ve imanları gibi hırz-ı cân tavîz-i bazû-yı gayret ve vird-i zebân-ı hamiyet etmişlerdir ki hak subhânehu ve teâlâ hazreti ism-i a'zamı ve habîb-i ekremi hürmetine tir-i ed'iyye ve azimetlerini reside-i nişâne-i tevîk ve icâbet eyleye âmîn ya ze'l-kerem ve'l-azameh. Mesfûrlar misüllü veli-nimetlerine nemek-harâmlık kasdıyla bu-lis-vâr tarik yıkılmaya ve tasdikâtı bî'l-küllîye terk edüb hemân ihtimâlât ve tasavvurât-ı şeytâniyye ile sebîl-i delâlet ve gâbâvete düşüb mücerred semt-i nefsâniyyeye râhî olan gaddârân-ı bî-refet ve cânib-i sahrâ-yı enâniyete giden sitem-kâran-ı bî-şefkatin ve hâssaten ol kaç senelerdir ki yalandan kendini hastalığa urub Ramî Çiftliği'nde yan gelüb de bilâ-muceb sekiz yüz kese irâdî fakat zinâ ve livâtaya harc edüb ömründe şarabdan gayri bir şey içmediğine binâen Serhoş Mustafa Paşa dimekle şehir bir zât-ı bî-salat misüllü harâm pâreden kurbanlar kesüb ve sadaka viren elimizde olan irâddlar tâ ruz-ı kıyâmet bizlere kaldı deyüb bunun emsâli mâtem ve musibete şâd ve hanedân olan anîdân-ı siyer-i atâlet ve nifâk ve şikâk dâ-

imâ ittîfâk eden mütemerridân-ı bî-fetânetin yani hânedân hilâfete sû-i kasd ve ihânete rızâ-dâde olan yezidân-ı pür-batâletin ruh-ı siyer-i habâset ve zât-ı pür-şekâvetlerine min evvelühüm ilâ aherihüm yani kendülerinde olan o mik-dâr memnû'âtı meşrû' ve ber muktezâ-yı asr meşrûh olmuş (30a) elzem-i ulûm-ı memnû' mazannetine düşüb mezkûr esâs-ı dîn ü devlet olan ehemmi-fünûna sa'y eylediklerinden efdalü'l-ulemâ olan asker-i muallim ve leşker-i muntazam hazretlerini bir vech-i ikfâr ve mezemmet etdikleri ecilden ve ⁵⁵⁸ بالواد وفرعون ذى الاوتاد الذين طخوا بالبلاد فاكثروا فيها الفساد فصب عليهم ربك سوط عذاب وثمود الذين جابوا صخر ⁵⁵⁹ لعنة الله على الظالمين الا kavlehu teâlâ zümresine lihâkât bulan bedbahdlara hezârân hezârân kerre tefrîn ve lâ'net-bâd iâ ebeddi'l-abad

beyt

*düşman olub dîne imânsızlar etdiler şehid
kıydılar Sultân Selim'e bir alay kâfir yezîd*

ol erhamü'r-rahimîn ve ekremü'l-ekremîn olan Cenâbu rabbü'l-izzet hazreti cümle ehîbbâ ve esfâsı hürmetine ve cemî'i esmâ ve sıfâtı izzetine kerem ve inâyet ve lütf ve hidâyetinden dâimâ şer'-i şerifinde sebât ve istikâmet ve eser-i sâlihîne iktifâ ve mütâbaat ve hâssaten evâmîr-i evliyâü'l-emre hemîşe-ımtisâl ve itâat ile cümlemizi dâreynde memnûn ve pür-meserret eyleye âmin ya ze'l-cûd ve'l-kudreti. ⁵⁶⁰ قد تمت هذه المجموعة الرباني والالوكة المبحاني المسمى بفرقة نصيحت قوشماني في ثاني الثلث الثاني من النصف الثاني في آخر ربع الثاني من أول العشر الثاني في العشر الثاني من الخمس الثاني في الثاني من هجرة من له المبع المثنى عليه عليه وعلى له وصحيبه وصلوات الصمداني

(30b) "Mimmâ vekafehu'l-abdü'l-fakîrun ilâ rabbihi'l-ganî Ahmed Arif Hikmetullah bin İsmetullah el-Hüseyni fî medîneti'r-resulî'l-kerîm aleyhi alâ âlihi's-salâtü ve't-teslîmü bi-şartin en lâ yuhrice 'an-hizânetihi ve'l-mü'min mahmûl 'alâ emânetihi 1266."

NOTLAR

- 1 Bu kısımda, yukarıda incelemeye çalıştığımız Bayezid Devlet Kütüphanesi Veliyyüddin Efendi, no. 3372-75 nüshasının transkripsiyonu verilmiştir. Necib Asım'ın neşrettiği nüshadaki kelime farkları dipnotlarda belirtilmiştir. Ancak iki nüsha arasında konu akışında çok fazla oynamalar olduğu için sadece çok belirgin yer değişimleri belirtilmiştir. Diğer yer değişimlerini dipnotlarda verilen TOEM cilt ve sayfa no.larından takip etmek mümkündür. Ayrıca yazmada verilen beyanname ve Kabakçı İsyanı sonrasındaki hüccetin, Başbakanlık Arşivi'nde bulunan nüshalarıyla da bir karşılaştırma yapılmaya çalışılmıştır. Metnin transkripsiyonunda Ferit Devellioğlu'nun Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat'ındaki imla kurallarına riayet edilmiştir. Okumayı kolaylaştırmak maksadıyla metindeki hadis, ayet, şiir ve konuşmalar italik olarak, belge kopyaları ise dar sütunlar halinde dizilmiştir. Orijinalde Arapça olan bölümler genellikle Arap alfabesiyle yazılmıştır.
- 2 Bu beyannamenin bir nüshası B.O.A. Bab-ı Asafî Amedi Kalemî (A.AMD)'nde 52 no'lu dosyada, 18 no.lu ve 25 L 1221/4 Şubat 1807 tarihli evrakta bulunmaktadır. (B.O.A A. AMD 52/18) İki metin arasındaki farklar ilgili dipnotlarda belirtilmiştir.
- 3 B.O.A A. AMD 52/18, "hâl" ifadesi yok.
- 4 B.O.A A. AMD 52/18, "istirâhâti," A.AMD. 52/18.
- 5 B.O.A A. AMD 52/18'de arada "nazaran aher bir devletin hakkına nakz-ı ahdi mucib bir sebep zuhûrunda bile âdâb-ı müşerr'fe riâyet olunmadıkça tasaddî olunmamakda" ifadesi var.
- 6 B.O.A A. AMD 52/18'de arada "ve" ifadesi var.
- 7 B.O.A A. AMD 52/18'de arada "külliyen" ifadesi var.
- 8 B.O.A A. AMD 52/18'de arada "redâet" ifadesi var,
- 9 B.O.A A. AMD 52/18'de arada "add" ifadesi var.
- 10 B.O.A A. AMD 52/18'de, "nâ" ifadesi yok.
- 11 B.O.A A. AMD 52/18, "senesine."
- 12 B.O.A A. AMD 52/18, "sulh."
- 13 B.O.A A. AMD 52/18, "olmayan."
- 14 B.O.A A. AMD 52/18, "mesleği".
- 15 B.O.A A. AMD 52/18'de arada "külliyetlü" ifadesi var.
- 16 B.O.A A. AMD 52/18'de "muâvin."
- 17 B.O.A A. AMD 52/18, "istilâya."
- 18 B.O.A A. AMD 52/18, "defî bi-hakkın".
- 19 B.O.A A. AMD 52/18, "lâyıkı."
- 20 B.O.A A. AMD 52/18'de, "mezkrûn" ifadesi yok.
- 21 B.O.A A. AMD 52/18'de "üzere" ifadesi yok ve arada "mikdâr" ifadesi var.
- 22 B.O.A A. AMD 52/18, "idhâl."
- 23 B.O.A A. AMD 52/18, "ızlâllerinde."
- 24 B.O.A A. AMD 52/18, "ittihâzla."
- 25 B.O.A A. AMD 52/18, "şekâvetin."
- 26 B.O.A A. AMD 52/18, "hakkına."
- 27 B.O.A A. AMD 52/18, "etmediği."

- 28 B.O.A. A. AMD 52/18, "etdiği."
- 29 B.O.A. A. AMD 52/18, "mahallere."
- 30 B.O.A. A. AMD 52/18, "bi'l-ısmâ."
- 31 B.O.A. A. AMD 52/18'de, "nefs" ifadesi yok.
- 32 B.O.A. A. AMD 52/18'de arada "dahi" ifadesi var.
- 33 B.O.A. A. AMD 52/18, "aleyhlerinde olarak."
- 34 B.O.A. A. AMD 52/18'de, "şikâyet" ifadesi yok.
- 35 B.O.A. A. AMD 52/18'de, "sahâbet" ifadesi yok.
- 36 B.O.A. A. AMD 52/18, "olunmak."
- 37 B.O.A. A. AMD 52/18, "za'fû aczinden."
- 38 B.O.A. A. AMD 52/18, "ihtirâz."
- 39 B.O.A. A. AMD 52/18, "redâsını."
- 40 B.O.A. A. AMD 52/18, "vech ile."
- 41 B.O.A. A. AMD 52/18, "vucûh."
- 42 B.O.A. A. AMD 52/18, "hâinin."
- 43 B.O.A. A. AMD 52/18, "ibkâlarını."
- 44 B.O.A. A. AMD 52/18, "olmayarak."
- 45 B.O.A. A. AMD 52/18'de, arada "aynen" ifadesi var.
- 46 B.O.A. A. AMD 52/18, "Âsitâne'den."
- 47 B.O.A. A. AMD 52/18, "devletçiyi."
- 48 B.O.A. A. AMD 52/18, "kasdını."
- 49 B.O.A. A. AMD 52/18'de arada "nâşi" ifadesi var.
- 50 B.O.A. A. AMD 52/18'de arada "i'tirâzına," ifadesi var.
- 51 B.O.A. A. AMD 52/18, "ise de."
- 52 B.O.A. A. AMD 52/18'de "devlet" ifadesi yok.
- 53 B.O.A. A. AMD 52/18, "ile."
- 54 B.O.A. A. AMD 52/18, "husûmet."
- 55 B.O.A. A. AMD 52/18, "me'mûl olmuşken."
- 56 B.O.A. A. AMD 52/18, "ahâlsini."
- 57 B.O.A. A. AMD 52/18, "kal'larını."
- 58 B.O.A. A. AMD 52/18'de, "bu gûna" ifadesi yok.
- 59 B.O.A. A. AMD 52/18, "husûsuna."
- 60 B.O.A. A. AMD 52/18, "fırsat istihâz ve."
- 61 B.O.A. A. AMD 52/18'de arada "be-tekrâr" ifadesi var.
- 62 B.O.A. A. AMD 52/18'de arada "bagteten" ifadesi var.
- 63 B.O.A. A. AMD 52/18, "ibâd-ıllahı şeddâid-i seferiyeden."
- 64 B.O.A. A. AMD 52/18'de "ve" ifadesi yok.
- 65 B.O.A. A. AMD 52/18'de "ve" ifadesi yok.
- 66 B.O.A. A. AMD 52/18, "ve" ifadesi yok.
- 67 B.O.A. A. AMD 52/18, "otuz dokuz."
- 68 B.O.A. A. AMD 52/18, "İslâm."

- 69 B.O.A. A. AMD 52/18, "İslâmiyede."
- 70 B.O.A. A. AMD 52/18'de arada "zimmet" ifadesi yok.
- 71 B.O.A. A. AMD 52/18, "samedâniyesine istinâden."
- 72 B.O.A. A. AMD 52/18, "mukdîmâne ve mütectellidâne."
- 73 B.O.A. A. AMD 52/18, "sûretde saltanat-ı seniyye."
- 74 B.O.A. A. AMD 52/18'de arada "kayl ü kâller" ifadesi var.
- 75 B.O.A. A. AMD 52/18, "şart-ı ahd ü ittifâk."
- 76 B.O.A. A. AMD 52/18, "devlet-i merkûme tarafından" ifadesi yok.
- 77 B.O.A. A. AMD 52/18, "dostlarımıza" ifadesi yok.
- 78 Orijinal belgenin sonunda 25 L 1221/4 Şubat 1807 (Pazar) tarihi verilmiş.
- 79 Necib Asım'ın neşrettiği metin buradan itibaren başlıyor. Bundan sonraki referanslarda Necib Asım'ın neşrettiği nüsha N.A. olarak belirtilecektir.
- 80 N.A.'da arada "lakin" kelimesi var, no. 33, s. 554.
- 81 N.A., "pûstin," no. 33, s. 554.
- 82 N.A.'da, "iken," ifadesi yok, no. 33, s. 554.
- 83 N.A.'da "serin" kelimesinden önce "simin" kelimesi var, no. 33, s. 554.
- 84 N.A.'da arada "ile sâbit" ifadesi var, no. 33, s. 554.
- 85 N.A., "her devletin," no. 33, s. 555.
- 86 N.A., "ahvâl ve ahkâmına," no. 33, s. 555.
- 87 N.A., "İngiltereli ve Moskovlu tâifeleriyle," no. 33, s. 555.
- 88 N.A., "Moskovlulardan," no. 33, s. 555.
- 89 N.A., "zarr u zarar," no. 33, s. 555.
- 90 N.A., "mesfûreteyn," no. 33, s. 555.
- 91 N.A., "akdem," no. 33, s. 555.
- 92 N.A.'da "ve" ifadesi yok, no. 33, s. 555.
- 93 N.A.'da "berû" ifadesi yok, no. 33, s. 555.
- 94 N.A., "lengerini," no. 33, s. 555.
- 95 N.A., "vesveseye tebaiyyet," no. 33, s. 555.
- 96 N.A., "etdiği," no. 33, s. 555.
- 97 N.A., "olunan," no. 33, s. 555.
- 98 N.A., "ma'âm," no. 33, s. 555.
- 99 N.A., "ile," no. 33, s. 555.
- 100 N.A., "sâbıkü'z-zikr," s. 33, s. 555.
- 101 N.A., "me'mûrine," no. 33, s. 556.
- 102 N.A., da, "karâr" ifadesi yok, no. 33, s. 556.
- 103 N.A., "vusulünden sonra," no. 33, s. 556.
- 104 N.A., "İngiliz," no. 33, s. 556.
- 105 N.A., "miyanında," no. 33, s. 556.
- 106 N.A., "Kepez Burnu'nda," no. 33, s. 556.
- 107 N.A., "ve" ifadesi var, no. 33, s. 556.
- 108 N.A., "olduğunu," no. 33, s. 556.

- 109 N.A., "iâde ve ilzâm," no. 33, s. 556.
110 N.A., "oldu ise," no. 33, s. 556.
111 N.A., "mûfid," no. 33, s. 556.
112 N.A., "Bozca Adası," no. 33, s. 557.
113 N.A., "ve" ifadesi yok, no. 33, s. 557.
114 N.A., "şuûrları," no. 33, s. 557.
115 N.A., "üzerele," no. 33, s. 557.
116 N.A.'da, "ve" ifadesi yok, no. 33, s. 557.
117 N.A., "saymadığından," no. 33, s. 557.
118 N.A., "nazân ve hirâman," no. 33, s. 557.
119 N.A., "iâbyaların," no. 33, s. 557.
120 N.A., "mezkkûreteyni," no. 33, s. 558.
121 N.A., "dört beş," no. 33, s. 558.
122 N.A., "bir def'a," no. 33, s. 558.
123 N.A., "palaskalarında," no. 33, s. 558.
124 N.A.'da bu ifade noktayla geçilmiş, no. 33, s. 558.
125 N.A., "soluğu," no. 33, s. 558.
126 N.A., "çekmişlerdir," no. 33, s. 558.
127 N.A., "korvet," no. 33, s. 558.
128 N.A., "nâfileyle," no. 33, s. 558.
129 N.A., "imâle-i sûkkân," no. 33, s. 558.
130 N.A., "endâhta," no. 33, s. 558.
131 N.A., "aslında," no. 33, s. 559.
132 N.A., "kapudânın," no. 33, s. 559.
133 N.A.'da arada "dahi" ifadesi var, no. 33, s. 559.
134 N.A.'da parentez içindeki ifade yok, no. 33, s. 559.
135 N.A., 'da arada "dahi" ifadesi var, no. 33, s. 559.
136 N.A.'da arada "derhal," ifadesi var, no. 33, s. 559.
137 N.A., "önüne," no. 33, s. 559.
138 N.A.'da arada, "mâ'," ifadesi var, no. 33, s. 559.
139 N.A.'da arada "gördüğü gibi" ifadesi var. no. 33, s. 559.
140 N.A., "tersâne eminine," no. 33, s. 559.
141 N.A., "mûmâ-ileyhin," no. 33, s. 559.
142 N.A., "efendimizi," no. 33, s. 559.
143 N.A., "haremden," no. 33, s. 559.
144 N.A., "hazretleri," no. 33, s. 559.
145 N.A., "değildir," no. 33, s. 559.
146 N.A., "ferdâsı dahi Cuma gününü olmağla," no. 33, s. 559.
147 N.A., "kable'l-edâi'l-Cuma," no. 33, s. 559.
148 N.A., "mülâhaza ve irâdesiyle," no. 33, s. 560.
149 N.A., "umûr-ı devlet," no. 33, s. 559.

- 150 N.A.'da arada "bir de" ifadesi var, no. 33, s. 560.
- 151 N.A., "cüyyecik," no. 33, s. 560.
- 152 N.A., "meydânından," no. 33, s. 560.
- 153 N.A., "reisü'l-küttâb efendi," no. 33, s. 560.
- 154 N.A., "cenâbları," no. 33, s. 560.
- 155 N.A. "müderislikten dönme Râmiz Efendi ile," no. 33, s. 560.
- 156 N.A., "ve sâbikat," no. 33, s. 560.
- 157 N.A.'da, "Besim" ifadesi yok, no. 33, s. 560.
- 158 Nesim olması gerekir.
- 159 N.A., "ve hâlât," no. 33, s. 560.
- 160 N.A., "arabalar," no. 33, s. 560.
- 161 N.A.'da arada "ve" ifadesi var, no. 33, s. 560.
- 162 N.A., 'da "aliyye" ifadesi yok, no. 33, s. 560.
- 163 N.A., "mahallerde," no. 33, s. 560.
- 164 N.A.'da, arada "olan hergele ve haşerât" ifadesi var, no. 33, s. 560.
- 165 N.A. "amân kanısı...", no. 33, s. 560.
- 166 N.A.'da, arada "olan" ifadesi var, no. 33, s. 560.
- 167 N.A., "açıklarından," no. 33, s. 561.
- 168 N.A., "cartasın," no. 33, s. 561.
- 169 N.A., "beher," no. 33, s. 561.
- 170 N.A.'da arada "mubâadet" ifadesi var, no. 33, s. 561
- 171 N.A.'da arada "mal'ûm-ı saâdetleri olmak emrinde alâ vecihü'l-'câz içbünye âgâz olundu. Bundan sonra gider zuhurunda İstanbul ahalisinin ukûlasının ve mesâib-i kavm-i aned kavm-i fevâid i'tikâdında olan sefeh ve eşkiyâsının ahvâlleri tahrîr ve tesyîr olunur," cümlesi eklidir.
- 172 N.A.'da parentez içindeki bölüm atlanmıştır.
- 173 N.A.'da, arada "güyât" ifadesi var, no. 33, s. 561.
- 174 N.A., "ihâle," no. 33, s. 559.
- 175 N.A., "olunub hâlâ anda ikâmet ve ârâm üzedir," no. 33, s. 561.
- 176 N.A.'da arada "hezerât" ifadesi vardır, no. 34, s. 597.
- 177 N.A.'da arada "sâbık" ifadesi vardır, no. 34, s. 597.
- 178 N.A.'da "hidmetkârlar," no. 34, s. 597.
- 179 N.A.'da "balıkhânenin," no. 34, s. 597.
- 180 N.A.'da "izzetinde," no. 34, s. 597.
- 181 N.A.'da parentez içindeki bölüm Bayezid nüshasındaki konu akışından farklı olarak farklı bir bölümde no. 34, s. 597'de verilmiştir.
- 182 N.A.'da "şâb," no. 33, s. 562.
- 183 N.A.'da bu küfürlü kısımlar nokta ile geçilmiştir, no. 33, s. 562.
- 184 N.A., "eylediğinden," no. 33, s. 563
- 185 N.A., "eylemişler idi," no. 33, s. 563.
- 186 N.A.'da parentez içindeki bölüm atlanmıştır.
- 187 Parentez içindeki bölüm Bayezid nüshasındaki konu akışından farklı bir yerde, no. 33, s. 561-2 ara-

sında verilmiştir ve hemen arkasında Bayezid nüshasında varak 8a'da verilen Feyzullah Efendi'nin hal tercümesi "*merkûm Feyzullah Efendi...*" ifadesiyle başlamaktadır.

- 188 N.A.'da "*bu esmâda*" ifadesi yok, no. 34, s. 595.
- 189 N.A.'da arada "*fakat bir nefer*" ifadesi var, no. 34, s. 595.
- 190 N.A., "*sıkışından,*" no. 34, s. 596.
- 191 N.A., "*tecerrüü,*" no. 34, s. 596.
- 192 N.A., "*vusûllerinde,*" no. s. 596.
- 193 N.A.'da arada "*evvel*" ifadesi var, no. 34, s. 596.
- 194 N.A., "*devlet-i ahire,*" no. 34, s. 596.
- 195 N.A., "*ni'amı,*" no. 34, s. 596.
- 196 N.A., "*dirimiz,*" no. 34, s. 596.
- 197 N.A.'da arada "*mesfûr*" ifadesi var, no. 34, s. 596.
- 198 N.A.'da "*doğru*" ifadesi yok, no. 34, s. 596.
- 199 Burada bahsedilen elçi Baron Senfft von Pilsach'dır. Rusya ile barışa aracılık etmek amacıyla 6 Ekim 1806'da Berlin'den yola çıkar. Prag, Viyana ve Bükreş yolunu takip eder. Yolda parasını ve evrakını kaybeder. 7 Nisan 1807'de İstanbul'a ulaşır. Ancak, Fransız elçisi, bu elçiyi bertaraf etmeye çalışır. Reis Efendi de Picfach'ı elçi olarak tanımak istemez ve şüpheli muamelesi görür. Zinkeisen, GOR, c. VII, s. 483-486.
- 200 N.A., "*bir müddetden berü,*" no. 34, s. 596.
- 201 N.A.'da arada "*ve*" ifadesi var, no. 34, s. 596.
- 202 N.A.'da "*Çelebi*" ifadesi yoktur, no. 34, s. 596.
- 203 N.A.'da "*mukaddem*" yerine "*evvel*" ifadesi var, no. 34, s. 597.
- 204 N.A.'da "*ve*" yerine "*bir*" ifadesi vardır, no. 34, s. 597.
- 205 N.A.'da arada "*ile*" ifadesi vardır, no. 34, s. 597.
- 206 N.A.'da bu bölüm "*Muharremü'l-harâm'ın on sekizinci Cumartesi günü dergâh-ı Âli yeniçerileri*" şeklinde başlamaktadır, no. 34, s. 597.
- 207 N.A.'da parantez içindeki bölüm atlanmıştır, no. 34, s. 597.
- 208 N.A.'da "*Sadr-ı Rum,*" no. 39, s. 171.
- 209 N.A.'da arada "*Muharrem evâsında*" ifadesi vardır, no. 39, s. 171.
- 210 N.A.'da "*avâm ve havâss*", no. 39, s. 171.
- 211 N.A.'da parantez içindeki bölüm Bayezid nüshasındaki konu akışından farklı olarak farklı bir bölümde no. 39, s. 171'de verilmektedir.
- 212 N.A., "*sâye-yi alem-i nebevîde,*" no. 34, s. 597.
- 213 N.A.'da "*devlet*" ifadesi yok, no. 34, s. 597.
- 214 N.A., "*kapusu,*" no. 34, s. 597.
- 215 N.A., "*ile kıyâmı*" no. 34, s. 597.
- 216 N.A., "*esnasında,*" no. 34, s. 597.
- 217 N.A.'da arada "*efendi*" ifadesi var, no. 34, s. 597.
- 218 N.A., "*yirmi üçüncü hamîs günü,*" no. 34, s. 598.
- 219 N.A.'da arada "*yine*" ifadesi vardır. no. 34, s. 598.
- 220 N.A., "*etmiş,*" no. 39, s. 168.

- 221 N.A., "mezbûrenin," no. 39, s. 168.
- 222 N.A.'da "veled-i zîna" ifadesi yok, no. 39, s. 168.
- 223 N.A.'da "bâldâda zikr olunan" ifadesi yok, no. 39, s. 168.
- 224 N.A., "Davud Paşa'da," no. 39, s. 168.
- 225 N.A.'da arada "ikâmet" ifadesi var, no. 39, s. 168.
- 226 N.A., "azîl," no. 39, s. 168.
- 227 N.A.'da, "Saferin yirmi dördüncü günü," no. 39, s. 170.
- 228 N.A.'da arada "günâ" ifadesi var, no. 39, s. 170.
- 229 N.A.'da arada "te'yîd" ifadesi var, no. 39, s. 170.
- 230 N.A.'da "olunub" ifadesi yok, arada "ve" ifadesi var. no. 39, s. 171.
- 231 N.A.'da arada "hazretleri" ifadesi var, no. 39, s. 171.
- 232 N.A., "gösterülüb," no. 39, s. 171.
- 233 N.A., "gerek," no. 39, s. 171.
- 234 N.A.'da sonda "âmin" var, no. 39, s. 171.
- 235 N.A.'da arada "hacegân-ı divândan" ifadesi var, no. 39, s. 171.
- 236 N.A.'da "hacegân-ı divân-ı hümâyûndan" ifadesi yoktur, no. 39, s. 171.
- 237 N.A., "masârîfât," no. 39, s. 171.
- 238 N.A., "vusûlünden," no. 39, s. 171.
- 239 Orijinal metnin üzerinde Behiç Efendi bahsinin üzerinden ok çıkarılmış ve başka bir yazıyla "tercûme-i hali sicil-i Osmani 2/25" yazısı var.
- 240 N.A., "olunmuştur," no. 39, s. 171.
- 241 N.A.'da parantez içindeki bölüm Bayezid nüshasındaki konu akışından farklı olarak "sabıka Eflak voyvodası" ifadesiyle başlayan bölümle yer değiştirmiştir, no. 39, s. 170-171.
- 242 N.A., "icâbında," no. 39, s. 168.
- 243 N.A., "firâr ve ilticâ," no. 39, s. 168.
- 244 N.A., "bi't-tahrîr," no. 39, s. 169.
- 245 Valide Sultan kethüdası Yusuf Ağa kastediliyor.
- 246 N.A., "izâfî," no. 39, s. 169.
- 247 N.A., "müstemerresinden," no. 39, s. 169.
- 248 N.A.'da, "ve" ifadesi yok, no. 39, s. 169.
- 249 N.A., "saniye yedinde," no. 39, s. 169.
- 250 N.A., "ve lâzimesi," no. 39, s. 169.
- 251 N.A., "fesâdlarına," no. 39, s. 169.
- 252 N.A.'da "efendimiz" ifadesi yok, no. 39, s. 169.
- 253 N.A., "mutarârif," no. 39, s. 169.
- 254 N.A., "olmalarıyla," no. 39, s. 170.
- 255 N.A.'da "yirmi" ifadesi yok, no. 39, s. 170.
- 256 N.A.'da "ağa" ifadesi var, no. 39, s. 170.
- 257 N.A.'da "ve" ifadesi yok, no. 39, s. 170.
- 258 N.A.'da arada "karındaşı" ifadesi var., no. 39, s. 170.
- 259 N.A.'da arada "ve" ifadesi var, no. 39, s. 170.

- 260 N.A.'da arada, "nâmıyla" ifadesi var, no. 39, s. 170.
- 261 N.A., "ta'rif," no. 39, s. 170.
- 262 N.A., "hususda," no. 39, s. 170.
- 263 N.A.'da arada "rabb" ifadesi var, no. 39, s. 170.
- 264 N.A.'da parentez içindeki bölüm Bayezid nüshasındaki konu akışından farklı bir bölümde no. 39, s. 168-170'te verilmiştir.
- 265 N.A.'da arada "yerine" ifadesi var, no. 39, s. 172.
- 266 N.A.'da arada "Mâh-ı mezbûrun on altıncı günü ordu-yu hûmâyûn Silistre Kasabası haricinde Nâamaz-gâh Sahrâsına darb-ı evtâd-ı hıyâm eylemiştir" cümlesi var, no. 39, s. 172.
- 267 N.A.'da "Ali Usta nâm kimesnenin" yerine ve "içlerinden biri" ifadesi var, no. 34, s. 594.
- 268 N.A., "çubuğunu taşrada silkip," no. 34, s. 594.
- 269 N.A., "ribânı" no. 34, s. 594.
- 270 N.A., "birkaç varûle," no. 34, s. 595.
- 271 N.A.'da bu bölüm Bayezid nüshasındaki konu akışından farklı olarak, no. 34, s. 594-5'te verilmektedir.
- 272 N.A.'da "yazıcı" ifadesi atlanmış, no. 34, s. 593.
- 273 N.A.'da arada "bu" ifadesi var, no. 34, s. 593.
- 274 N.A., "kerraten merre," no. 34, s. 593.
- 275 N.A., "merhûm," no. 34, s. 594.
- 276 N.A.'da "def" ifadesi yok, no. 34, s. 594.
- 277 N.A., "izdirâ," no. 34, s. 594.
- 278 N.A., "sâbit," no. 34, s. 594.
- 279 N.A.'da arada "maâz-allah Tedâla kamer akrebde iken" ifadesi var, no. 34, s. 595.
- 280 N.A., "buyruldukda," no. 34, s. 595.
- 281 N.A., "emirâl-hâc," no. 34, s. 595.
- 282 N.A.'da arada "ve mirâ'î-hâclığı" ifadesi var, no. 34, s. 595.
- 283 N.A.'da arada "te'yyid" ifadesi var, no. 34, s. 595.
- 284 N.A., "inşâsı," no. 39, s. 172.
- 285 N.A., "pek," no. 39, s. 172.
- 286 "Binde bir düştü tarih yerine böylece İngiliz Mahmud Tanburi mazul reis oldu."
- 287 N.A., "azli," no. 39, s. 172.
- 288 N.A., "muhâfazasına," no. 39, s. 172.
- 289 N.A., "kal'alarına," no. 39, s. 172.
- 290 "Allah bir şey istediğinde sebepleri yaratır."
- 291 N.A., "fetret ve fesâd," no. 39, s. 173.
- 292 N.A.'da "olacak" ifadesi yok, no. 39, s. 173.
- 293 N.A., "mulâzemesi," no. 39, s. 173.
- 294 N.A.'da arada "ârâ" ifadesi var, no. 39, s. 173.
- 295 N.A., "kocalığından," no. 39, s. 173.
- 296 N.A., "yâde," no. 39, s. 173.
- 297 N.A., "mücâzât," no. 39, s. 173.

- 298 N.A., "tekliflerine," no. 39, s. 173.
 299 N.A., "mezkûrenin," no. 39, s. 173.
 300 N.A., "elbiseler," no. 39, s. 174.
 301 N.A., "bize gide," no. 39, s. 174.
 302 N.A., "Pazartesi günü," no. 39, s. 174.
 303 N.A., arada "yine" ifadesi var, no. 39, s. 174.
 304 N.A., arada "Mahmud" ifadesi var, no. 39, s. 174.
 305 N.A., "mesfûr," no. 39, s. 174.
 306 N.A.'da arada "Ağa" ifadesi var, no. 34, s. 174.
 307 N.A., "pâş," no. 39, s. 174.
 308 N.A., "rahşân," no. 39, s. 174.
 309 N.A., "mesfûrun," no. 39, s. 174.
 310 N.A.'da bu ifade noktayla geçilmiş, no. 39, s. 174.
 311 N.A.'da bu ifade noktayla geçilmiş, no. 39, s. 174.
 312 "Kaza (hüküm) vakti geldiğinde alan daralıdır."
 313 N.A.'da bu ifade noktayla geçilmiş, no. 39, s. 175.
 314 N.A., "mülâzemesiyle," no. 39, s. 175.
 315 N.A., "hazfe," no. 39, s. 175.
 316 N.A., "dört nefer sergerde," no. 39, s. 175.
 317 N.A., "sergerdelerin," no. 39, s. 175.
 318 N.A., "merkûmenin," no. 39, s. 175.
 319 N.A., "reâyâdan," no. 39, s. 175.
 320 N.A., "min", no. 39, s. 175.
 321 N.A., "ferin," no. 39, s. 176.
 322 N.A., "şerâit," no. 39, s. 176.
 323 N.A.'da "ile" ifadesi yok, no. 39, s. 176.
 324 N.A.'da parantez içindeki bölüm, Bayezid nüshasındaki konu akışından farklı olarak farklı bir yerde, no. 39, s. 175'te verilmiştir ve bu bölümün hemen arkasından "mütevelliken alâ ilâh..." ile başlayan cümle gelmektedir.
 325 N.A.'da "İnce" ifadesi yok, no. 39, s. 175.
 326 N.A., "kâbyas," no. 39, s. 175.
 327 N.A., "neferâtından," no. 39, s. 175.
 328 N.A.'da arada "Kapudân" ifadesi var, no. 39, s. 175.
 329 N.A., "kapudânı," no. 39, s. 175.
 330 N.A., "buyrulmuşlar," no. 39, s. 175.
 331 N.A.'da "mâh-ı mezkûrun" ifadesi yok, no. 39, s. 176.
 332 N.A., "çarşanbih," no. 39, s. 176.
 333 N.A., "tenbiye ve teşâid," no. 39, s. 176.
 334 N.A.'da arada "yakîni" ifadesi var, no. 39, s. 176.
 335 N.A., "odaların," no. 39, s. 176.
 336 N.A., "iki," no. 39, s. 177.

- 337 N.A., "ib'âs," no. 39, s. 177.
338 N.A., "taraf-ı pâdişâhiden," no. 39, s. 177.
339 N.A.'da arada "kayâm" ifadesi var, no. 39, s. 177.
340 N.A., "tarafda," no. 39, s. 177.
341 N.A., "şuûrları," no. 39, s. 177.
342 N.A.'da "ka'immekâm" ifadesi yok ve "Musa Bey" olarak verilmiş, no. 39, s. 177.
343 N.A.'da "Zûkal" gibi bir ifade var, no. 39, s. 177.
344 N.A., "mâh," no. 39, s. 177.
345 N.A., "idâre," no. 39, s. 177.
346 N.A., "cenâbları," no. 39, s. 177.
347 N.A.'da arada "tüfeng" ifadesi var, no. 39, s. 178.
348 N.A.'da arada "olan" ifadesi var, no. 39, s. 178.
349 N.A., "ilsâm," no. 39, s. 178.
350 N.A., "olunduktan sonra," no. 39, s. 178.
351 N.A., "ezdel," no. 39, s. 178.
352 N.A.'da arada "karakolluk ile" ifadesi var, no. 39, s. 178.
353 N.A.'da arada "haberi zuhûruna" ifadesi var, no. 39, s. 178.
354 N.A., "müterakkibler iken," no. 39, s. 178.
355 N.A., "müstagrak-ı envâ," no. 39, s. 178.
356 N.A.'da "hâneleri" ifadesi yok, no. 39, s. 178.
357 N.A., "dakikasında," no. 39, s. 178.
358 N.A., "beraber girdiklerini," no. 39, s. 178.
359 N.A., "mağazasından," no. 39, s. 178.
360 N.A.'da "hava ve" ifadesi yok, no. 39, s. 179.
361 N.A., "olmayanlar," no. 39, s. 179.
362 N.A., "karındaş amân," no. 39, s. 179.
363 N.A., "mezakûreden," no. 39, s. 179.
364 N.A., "meşhûdları," no. 39, s. 179.
365 N.A., "eylemişlerdir," no. 39, s. 179.
366 N.A.'da arada "bir" ifadesi var, no. 39, s. 179.
367 N.A., "vaz'ını," no. 39, s. 180.
368 N.A.'da arada "yine" ifadesi var, no. 39, s. 180.
369 N.A., "dermağisiz," no. 39, s. 180.
370 N.A., "getürülüb," no. 39, s. 180.
371 "Güç yetirilemeyen şeyden kaçmak haddizatında uyanığın sarıldığı ipidir."
372 N.A., "edeceklerini," no. 39, s. 180.
373 N.A., "edememeleri," no. 39, s. 180.
374 N.A., "garâbet," no. 39, s. 180.
375 N.A., "varak," no. 39, s. 181.
376 N.A.'da arada "olan" ifadesi var, no. 39, s. 181.
377 N.A., "olmadığın," no. 39, s. 181.

- 378 N.A. "etdikleri," no. 39, s. 181.
- 379 N.A., "ağızdan," no. 39, s. 182.
- 380 N.A., "divân," no. 39, s. 182.
- 381 N.A., "vustâllerinden," no. 39, s. 182.
- 382 N.A., "ve sâir," no. 39, s. 182.
- 383 N.A.'da arada "ol ma'bed-i kadîme" ifadesi var, no. 39, s. 182.
- 384 "Sen mülkû dilediğine verirsın ve mülkû dilediğinden geri alırsın. Dilediğini yüceltir ve dilediğini de alçaltırsın. Her türlü iyilik senin elindedir. Gerçekden sen her şeye kâdirsin." Âl-i imrân/3, 26
- 385 N.A.'da parentez içindeki kısım yok, no. 39, s. 182
- 386 Bayezid nüshasında isim yerinde boşluk var. Mabeynci Ahmed Bey'in babası Halil Paşa'dır (ö. Ca 1172/Ocak 1759). Halil Paşa damad-ı şehriyari Moralı Hasan Paşa'nın oğludur. Enderun'da eğitim aldıktan sonra 1162/1749'da hazine-i hümayun kethüdası oldu. 17 Z 1165/26 Ekim 1752'de vezirlikle Tırhala valisi oldu. Sonra Eğriboz, Belgrad valisi olup M 1169/Ekim 1755'te Hotin muhafızı ve Özi valisi oldu. Bu görevdeyken 1172/1759'da öldü. Bkz. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, c. II, s. 582-3; Mustafa Necib Efendi, *Sultân Selim-i Sâlis Asr Vekayîine ve Mûteferriâtına Dâir Asr-ı Mezkûr Ricâlinden ve Ashâb-ı Dikkâtiden Mustafa Necib Efendi'nin Kaleme Almış Olduğu Tarihdir*, (İstanbul, Matbaa-yı Amire, 1280), s. 54.
- 387 N.A., "ezâzil," no. 39, s. 183.
- 388 N.A., "nirencâf," no. 39, s. 183.
- 389 N.A., "hüdâvend," no. 39, s. 183.
- 390 N.A., "vençe," no. 39, s. 183.
- 391 N.A.'da arada "andan" ifadesi var, no. 39, s. 183.
- 392 N.A.'da "fâsidesiyle" yerine "dîfşigarıyla" ifadesi var , no. 39, s. 183.
- 393 N.A., "birkaç," no. 39, s. 183.
- 394 N.A., "verdiklerine," no. 39, s. 183.
- 395 N.A., "nâ," no. 39, s. 183.
- 396 N.A., "hilâf" yerine "hilâk?" yazılmış, no. 39, s. 183.
- 397 N.A., "zokağın," no. 39, s. 183.
- 398 N.A., "avvel," no. 39, s. 184.
- 399 N.A., "zu'munda," no. 39, s. 184.
- 400 N.A., "mevâdd," no. 39, s. 184.
- 401 N.A., "dâşmeleriyle," no. 39, s. 184.
- 402 N.A.'da arada "mezkûr" ifadesi var, no. 39, s. 184.
- 403 N.A., "sâde," no. 39, s. 184.
- 404 N.A.'da "sahilhâne-i merkûma" ifadesi yok, no. 39, s. 185.
- 405 N.A., "olamayacağı," no. 39, s. 185.
- 406 N.A., "hümayûn," no. 39, s. 185.
- 407 N.A., "şarkıyye andan," no. 39, s. 185.
- 408 N.A., "götürür," no. 39, s. 185.
- 409 N.A., "kesüb," no. 39, s. 185.
- 410 N.A.'da arada "vâlâ," ifadesi var, no. 39, s. 186.

- 411 N.A.'da arada "bâlâda tahrîr olunduğu üzere" ifadesi var, no. 39, s. 186.
- 412 N.A.'da arada "eylemeleri" ifadesi var, no. 39, s. 185.
- 413 N.A.'da "hûmâyûn" ifadesi yok, no. 39, s. 186.
- 414 N.A.'da parantez içindeki bölüm Bayezid nüshasındaki konu açısından farklı olarak farklı bir bölümde, no. 39, s. 185-6'da verilmektedir. Hemen arkasındaki bölümle yer değiştirmiştir.
- 415 N.A., "merbûti," no. 39, s. 184.
- 416 N.A., "mahsûs," no. 39, s. 184.
- 417 N.A., "nemûdun," no. 39, s. 184.
- 418 N.A.'da "ve mâşevves" ifadesi yok, no. 39, s. 184.
- 419 N.A.'da "nefer" ifadesi yok, no. 39, s. 184.
- 420 N.A., "hûne-fekk," no. 39, s. 184.
- 421 N.A., "gün," no. 39, s. 185.
- 422 N.A., "kaynklara," no. 39, s. 185.
- 423 N.A., "tâbyaları," no. 39, s. 185.
- 424 N.A.'da arada "ve" ifadesi var, no. 39, s. 185.
- 425 N.A., "râht olmuşlar idi" ifadesiyle bu bölüm bitmektedir ve devamında "Hacı İbrahim Efendi..." ifadesiyle başlayan bölüm vardır, no. 39, s. 185.
- 426 Necib Asım'ın neşrettiği nüshada söz konusu hüccetin metni verilmemiştir. Bu hüccetin bir nüshası Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Hatt-ı Hümayun kataloğunda, 19418 no.lu ve 23 Ra 1222/31 Mayıs 1807 tarihli belgededir. Hüccetin neşri ve geniş bir değerlendirmesi için bkz. Kemal Beydilli, "Kabakçı İsyanı Akabinde Hazırlanan Hüccet-i Şeriyeye," *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 4, (İstanbul 2001), s. 33-48.
- 427 B.O.A. HAT 19418'de arada "kâffe" ifadesi var.
- 428 B.O.A. Hat 19418, "pâdişâhnem."
- 429 B.O.A. HAT 19418'de, "madem ki" ifadesinden sonra "işbu" ifadesi var.
- 430 B.O.A. HAT 19418, "taahhüdleri."
- 431 B.O.A. HAT 19418, "râh—pâki."
- 432 B.O.A. HAT 19418'de "ve" ifadesi yok.
- 433 B.O.A. HAT 19418, "olmaya."
- 434 B.O.A. HAT 19418'de "havâss" ifadesi var.
- 435 B.O.A. HAT 19418'de "müccerred" ifadesi var.
- 436 B.O.A. HAT 19418'de "hâlisasıyla" ifadesi var.
- 437 B.O.A. HAT 19418'de "teba'iyet" ifadesi var.
- 438 B.O.A. HAT 19418'de "ve" ifadesi yok.
- 439 "Muhakkak ki sana biat edenler ancak Allah'a biat etmektedirler. Allah'ın eli onların ellerinin üzerinde-dir." Fetih/ 48/10.
- 440 "Bir ülkeyi helâk etmek istediğimizde zenginlik sebebiyle şımarmış elebaşlarına (iyilikleri) emrederiz; buna rağmen onlar orada kötülük işlerler. Böylece o ülke, helâka müstahak olur, biz de orayı darmadağın ederiz." İsrâ 17/16.
- 441 B.O.A. HAT 19418'de "ta'bir" ifadesi yerine "taksir" ifadesi var.
- 442 "Fakihler peygamberlerin eminleridirler."

- 443 BO.A. HAT 19418'de "üzere" ifadesi yok.
- 444 B.O.A. HAT 19418'de arada "nehy-i münkere" ifadesi var.
- 445 B.O.A. HAT 19418'de "birinin" ifadesi yok.
- 446 B.O.A. HAT 19418'de "istidâsını" ifadesi var.
- 447 B.O.A. HAT 19418'de "her birisi" ifadesi var.
- 448 B.O.A. HAT 19418'de "tezkar" ifadesi yok.
- 449 B.O.A. HAT 19418'de "olunacağı" ifadesi var.
- 450 B.O.A. HAT 19418'de "a'usufelâ" ve "es-seyyid" ifadeleri var.
- 451 B.O.A. HAT 19418'de "sâir" ifadesi yok.
- 452 B.O.A. HAT 19418'de "revnâk-medâr" ifadesi var.
- 453 B.O.A. HAT 19418'de arada "ve lâ cedel" ifadesi var.
- 454 23 Ra 1222/31 Mayıs 1807, Pazar.
- 455 Orijinal belgedeki diğer imzalar verilmemiş.
- 456 N.A.'da arada "sâbıkû-z-zikr sâirleri katl olunduklarına" ifadesi var, no. 39, s. 186.
- 457 N.A.'da, "der-pey" ifadesi yok, no. 39, s. 186.
- 458 N.A., "Hân," no. 39, s. 186.
- 459 N.A.'da arada "bir" ifadesi var, no. 39, s. 186.
- 460 N.A., "cumartesi," no. 39, s. 186.
- 461 N.A.'da "Seyyid" ifadesi yok, no. 39, s. 186.
- 462 N.A., "âmire" ifadesi yok, no. 39, s. 186.
- 463 N.A., "olmuşlardır," no. 39, s. 186.
- 464 N.A., parantez içindeki kısım, "maktûl İbrahim Kethüdâ..." diye başlayan bölümün hemen altına "ve bir iki gün sonra kethüdâ ba-irâde-i pâdişâh-ı nev-câh tersâne emsini olmuştur" cümlesiyle verilmiş, no. 39, s. 205.
- 465 N.A.'da bu bölüm Bayezid nüshasındaki konu akışından farklı olarak farklı bir bölümde, no. 39, s. 186'da veriliyor.
- 466 N.A.'da "dakik" ifadesi yok, no. 39, s. 186.
- 467 N.A., "verdiği," no. 39, s. 186.
- 468 N.A.'da bu bölüm şu şekilde bitmektedir: "irşâl olunan yaftesinden nümâyân olur," no. 39, s. 186.
- 469 N.A.'da parantez içindeki kısım verilmemiş.
- 470 N.A., "Duyurik," no. 40, s. 208.
- 471 N.A., "kethüdâsı hânesine," no. 40, s. 208.
- 472 N.A., "taraflarından," no. 40, s. 208.
- 473 N.A., "ittisâl," no. 40, s. 208.
- 474 N.A., "orta," no. 40, s. 208.
- 475 N.A., "ihtirâmına," no. 40, s. 208.
- 476 N.A., "kapu kethüdâsı," no. 40, s. 208.
- 477 N.A.'da parantez içindeki bölüm, Bayezid nüshasındaki konu akışından farklı olarak farklı bir bölümde, no. 40, s. 208'de veriliyor.
- 478 N.A.'da parantez içindeki bölüm, Bayezid nüshasındaki konu akışından farklı olarak farklı bir bölümde, no. 40, s. 208'te veriliyor.
- 479 Ebubekir Efendi, Arap olarak Rağıp Efendi'yi Rum olarak da Yusuf Ağa'yı kast ediyor olsa gerek.

Birincisi Şamlı, diğeri de Giritlidir.

- 480 N.A.'da, parantez içindeki kısım Bayezid nüshasından farklı olarak farklı bir bölümde, no. 40, s. 207'de veriliyor.
- 481 N.A.'da parantez içindeki kısım Bayezid nüshasından farklı olarak farklı bir bölümde, no. 40, s. 207-208'de veriliyor.
- 482 N.A.'da bu bölüm "*tahkik-i künye Ebu Kof Ragıb Magribî işbu künye...*" ifadesi ile başlamaktadır, no. 33, s. 563.
- 483 N.A., "*olunduktan sonra*," no. 33, s. 563.
- 484 N.A.'da arada "*olmak*" ifadesi var, no. 33, s. 563.
- 485 N.A.'da arada "*ba'zen Ragıb*" ifadesi var, no. 33, s. 563.
- 486 N.A., "*zat Abâya*," no. 34, s. 592.
- 487 N.A.'da "*bir*" ifadesi yok, no. 34, s. 592.
- 488 N.A., "*adam arasına karışdırub*," no. 34, s. 592.
- 489 N.A.'da arada "*içi boş tehi*" ifadesi var, no. 34, s. 592.
- 490 N.A.'da parantez içindeki kısım Bayezid nüshasından farklı olarak farklı bir bölümde, no. 33, s. 563 ve no. 34, s. 592'dedir.
- 491 N.A., "*olunduğundan*" ifadesi var, no. 40, s. 208
- 492 N.A.'da parantez içindeki kısım Bayezid nüshasından farklı olarak farklı bir bölümde, no. 40, s. 208'de veriliyor.
- 493 N.A.'da arada "*bu sene*" ifadesi vardır, no. 39, s. 172.
- 494 N.A.'da "*yedi'1 bedeli*" ifadesi yerine "*yedli*" ifadesi vardır, no. 39, s. 172.
- 495 N.A., "*âveri*," no. 39, s. 172.
- 496 N.A., "*vâliyesi*," no. 40, s. 209.
- 497 N.A., "*münîfâsıyla*," no. 40, s. 209
- 498 N.A.'da "*müstimenede*" gibi bir ifade var, no. 40, s. 209.
- 499 N.A., "*o târihten*," no. 40, s. 209.
- 500 N.A., "*habâset*," no. 40, s. 209.
- 501 N.A., "*sade-lân*," no. 40, s. 209.
- 502 N.A., "*olan defter*," no. 40, s. 210.
- 503 N.A., "*Edirne Kapu*," no. 40, s. 210.
- 504 N.A.'da, arada "*oldukları*" ifadesi var ve Yusuf Ağa'nın yaftesi atlanmış, no. s. 210.
- 505 N.A., "*derecelerde*," no. 40, s. 210.
- 506 N.A., "*hafriyle*" no. 40, s. 210.
- 507 "*Allah dilediğini siler, (dilediğini de) sabit bırakır.*" Ra'd/13, 39.
- 508 25 Rebiyülahir 1211/26 Aralık 1796 (Çarşamba).
- 509 N.A.'da parantez içindeki bölüm verilmemiştir.
- 510 N.A.'da "*aga-yı mûmâ-ileyhin*" ifadesi yok, no. 34, s. 592.
- 511 N.A.'da bu cümlelerin arkasından "*la'netullâhi aleyhi ve alâ ihvetihû alâ min zulmân-nâsi ta'bnehû. ka'im-mekâm Musa Paşa-ı tama'ı hamına mebnî halkı tecrimden hâli olmadı*" ifadesi eklidir. no. 34, s. 592.
- 512 N.A.'da "*öteden beri*" ifadesi "*efendimiz*" ifadesinden sonra gelmektedir, no. 34, s. 592.
- 513 N.A., "*boha*," no. 34, s. 592.

- 514 N.A., "makâle," no. 34, s. 592.
- 515 N.A.'da bu ifade noktayla atlanmıştır, no. 34, s. 592.
- 516 N.A., "mezkûra," no. 34, s. 592.
- 517 N.A., "kaplıca," no. 34, s. 593.
- 518 N.A., "feyz," no. 34, s. 593.
- 519 N.A., "ettirdiğini," no. 34, s. 593.
- 520 N.A., "ctmiş," no. 34, s. 593.
- 521 N.A.'da bu cümlemin arkasından "la'netullâhi aleyhi ve alâ ihvetihû alâ min zulmün-nâsi ta'bînehu âmin" ifadesi eklidir.
- 522 N.A.'da bu paragraf "Ol hîlâlde" ifadesiyle başlıyor, no. 40, s. 208.
- 523 N.A., "ışgâl," no. 40, s. 208.
- 524 N.A.'da arada "bir takrib üzere" ifadesi var, no. 40, s. 208.
- 525 N.A., "ortalara," no. 40, s. 208.
- 526 N.A.'da "mebnî" ifadesi yok, no. 40, s. 209.
- 527 N.A., "deb-i kârelerine," no. 40, s. 209.
- 528 N.A., "ısmarlayub," no. 40, s. 209.
- 529 N.A.'da arada "Başçâvûş gelüb buyrun kapuya deyû" ifadesi vardır, no. 40, s. 209.
- 530 N.A.'da, "hazretleri" ifadesi yok, no. 40, s. 209.
- 531 N.A.'da parantez içindeki bölüm Bayezid nüshasındaki konu akışından farklı olarak, no. 40, s. 208-209'da verilmiştir.
- 532 N.A., "memûhât," no. 40, s. 205.
- 533 N.A.'da, "nutka?", no. 40, s. 205.
- 534 N.A., "kavâl," no. 40, s. 205.
- 535 "Misafir benim için hayatın rahat bir nefesi gibidir, beni boğan ağer gelip de çıkmaz ise..."
- 536 N.A., "pât," no. 40, s. 207.
- 537 Burada Necib Asım'ın neşrettiği nüsha bitmektedir.
- 538 Bu paragrafın sonuâda okunamayan bir imza var.
- 539 Nefsi yaratan ve onu ancak gücünün yettiği ölçüde mükellef tutan Allah'a hamd olsun. (O nefsin) kazandığı kendi (lehine) yapacağı da kendi (aleyhine)dir. Kavimler dönüşüp değişip durdukça Zâtı hilkatin tanzîminde vasıta olarak yaratılan (Allah'ın) habîbî Muhammed (a.s.)'e ve ehli-i beytine ve ashâbına salât ü selâm olsun. Bundan sonra sözle gelince:
- 540 Kelimenin doğru yazılışı "mürâât"dir.
- 541 "İşte onlar hayvanlar gibidir; hattâ daha da şaşkındırlar," A'râf 7/179
- 542 Burada kelime oyunu yapılmıştır: "hâdimü's-şeriat" yani şeriatı yardım eden yerine aynı şekilde okunan ama şeriatın yüküculü anlamına gelen "hadimü's-şeriat" ifadesi kullanılmış.
- 543 Burada kelime oyunu yapılmıştır: "mûstfâ'l-vakt" yerine vaktin hata edeni anlamına gelen "muhtiyâ'l-vakt" ifadesi kullanılmış. Topal, aksak anlamına gelen "Arec" ifadesi de bahsettiği şahsın şeyhülislam Topal Ataullah Efendi olduğunu perçinleştiriyor.
- 544 "Âlimleri, gök kubbenin altındaki en şerli/kötü kimselerdir. Her târîf fitne ve kötülük onların başının altından çıkar, ama sonunda yine onlara döner (kendi başlarında paralarır)."
- 545 Arapça bir deyim veya atasözü. "Kendisine iyilik ettiği kişinin kötülüğünden sakın!"

- 546 Ne güzel söyledi. Allah sırrını takdis etsin.”
- 547 “Allah'ın kanûnunda asla bir değişiklik bulamazsın.” Ahzab/33, 62
- 548 “Doğru acıdır.”
- 549 “Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayınız.” Bakara/2, 195.
- 550 “Acı da olsa hakla/doğru söyle.”
- 551 “Siz de çaba sarfedin. Ancak herkes yaratılış/meşrebine uygun olanı yapar.”
- 552 Yeniçeri ağası olan Pehlivan Hüseyin Ağa Paşa 12 Ca 1222/18 Temmuz 1807 tarihinden sonra seferde yeniçeriler tarafından katledildi.
- 553 “Üzülme çünkü müşkillerin kapısını açan, eğer bir kapı kapatırsa binlercesini açar.”
- 554 Nimeti bütün mahlûkâta şâmil olsun.
- 555 İstihâre ve istişâreden sonra Allah'ın yardımı ve tevfiki ile ve ona tevekkül ve evliyâsının himmetini vesile edinerek...
- 556 Başçukadar Abdülfettah Ağa kastediliyor. Abdülfettah Ağa ile ilgili bilgi ek bölümünde verilmiştir.
- 557 Kahvecibaşı Süleyman Ağa kastediliyor.
- 558 “O vadiye kayaları yontan Semûd kavmine, kazıklar (çadırlar, ordular) sahibi Firavun'a! Ki onların hepsi ülkelerinde azgınlık ettiler. Oralarda kötülüğü çoğalttılar. Bu yüzden Rabbin onların üstüne azap kamçısı yağdırdı.” Fecr/89, 9-13.
- 559 “Allah'ın lâneti zâlimlerin üzerinedir!” Hüdâ 11/18.
- 560 Fezleke-i Nasihat-i Kâşmânî olarak isimlendirilen bu mecmûa'-i rabbânî ve risâle-i sübhanî seb'u'l-mesânî sahibinin hicretinden fin sâni's-sülûsî's sâni mine's nısf'is-sâni fi aher-i râblü's-sâni min evvel el-aşeri's-sâni fi's-aşeri's-sâni mine'l-hamsi's-sâni fi's-sânide tamamlanmıştır. Salevât-ı şamedânî ona ve onun ehl-i beytine ve ashabına olsun. Bu son kısımda yazar şifreli olarak tarih düğümüştür. Ne yazık ki çözmek mümkün olmadı. Bazı yazmalardaki bu tip tarih düşmelerle ilgili ipuçları için bkz. M. Esad Coşan, “Bazı Yazmalarda Görülen Bilmeceli Tarih Kayıtları,” *İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi*, II (Ankara Üniv. İslam İlimleri Enstitüsü Yay., 1975), 55-65.

Ek: Metinde Adı Geçen Bazı Kişiler

Abdül Fettah Ağa (Deli Fettah) (ö. 1223/1808): İzzet Mehmed Paşa'nın Gürcü asıllı kölelerindendi. Saraya alınmış ve Şehzade Mustafa'nın (IV.) hizmetine verilmiştir. III. Selim döneminde Silahdar Ağa maiyetine verilmiştir. IV. Mustafa döneminde başçukadarlık görevine yükseldi (11 Rebiyülahir 1222/18 Haziran 1807). III. Selim'in öldürülmesinde suçlu bulunarak 6 Cemaziyelahir 1223/20 Temmuz 1808'de katledildi. Bkz. Mustafa Necib, *Sultan Selim-i Salis Asrı Vakayî*, s. 108-9.

Abdülkâfir Efendi (Paşa) (ö. 1222/1807): Müderris olup Keçecizade Salih Efendi'nin damadıdır. Salih Efendi'nin Hububat Nazırı olmasıyla Kapan-ı Dakık naibi oldu. Kabakçı İsyanı sırasında katli istenen rical arasındaydı. Ancak ilmiye sınıfına mensup olduğu için katli edilmeyerek önce kâğıt üzerinde Bursa'ya sürgüne gönderildi (24 Rebiyülahir 1222/1 Temmuz 1807) Akabinde paşalık rütbesi verilerek katledildi. Bkz. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, c. I, s. 126-7; Kethüda Said Efendi, *Tarih*, v. 16, v. 20.

Ahmed Asım Efendi (d. 1755?-ö. 1820): 19. yüzyılın ilk döneminde yaşamış meşhur Osmanlı vakanüvislerindendir. Aslen Antepli olup bu şehirdeki karışıklıklar üzerine 1204/1789-1790 yılında İstanbul'a gelmiş ve İstanbul'da Tatarcık Abdullah gibi dönemin ünlü simalarıyla tanışmıştır. 1211/1796'da *Burhan-ı Kati* adlı eserin tercümesini III. Selim'e takdim etmiş ve Sultan'ın teveccühünü kazanmıştır. 1222/1807 yılında, Amiri'nin yerine vakanüvislik görevine tayin oldu ve ölümüne kadar bu vazifede kaldı. Ancak, IV. Mustafa döneminin karışıklığından o da nasibini almış ve III. Selim'in mensuplarından sayıldığı için bu dönemde özellikle maddi anlamda çok sıkıntı çekmiştir. II. Mahmud'un tahta geçmesinden sonra müderrislik gö-

revine terfi etmiş ve Süleymaniye müderrisliğine kadar yükselmiştir. 15 Rebiyülevvel 1229/8 Mart 1814 yılında Selanik kadılığına atanmış ve 9 Safer 1235/27 Kasım 1819 yılında vefat etmiştir. Eserleri ve hayatı için daha detaylı bilgi için bkz., Mehmed Fuad Köprülü, "Asım", İbnül-Ermin Mahmud Kemal, *Son Asır Türk Şairleri*, (İstanbul: Türk Tarih Encümeni Külliyyatı, 1930), s. 72; B. Kütükoğlu, "II. Mahmud Devri...", s. 15; B. Kütükoğlu, "Vakanüvis," s. 281.

Ahmed Safi Efendi (ö. 1222/1807): Erzurumludur. Medrese tahsili gördü. Divan-ı hümayun kâtibi olarak görev yaptı. 1213/1799 tarihinde Beylikçilik ve haccagânlığa yükseldi. 24 Şevval 1221/4 Ocak 1807'de reisülküttab vekili olarak atandı. İsyan çıktığı sırada bu göreve devam etmekteydi. 20 Ra 1222/29 Mayıs 1807 tarihinde asilerin listesinde olduğundan katledildi. Bkz. Mustafa Necib Efendi, *Sultan Selim-i Salis Asrı Vakayî*, s.36; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, c. V, s. 1431.

Alemdar Mustafa Paşa, (ö. 1223/1808): Ruscuk yenicilerinden Hacı Hasan Ağa'nın oğludur. Ruscuk ayanı Tirsiniklioğlu'na intisap etti ve Tirsiniklioğlu öldürülünce yerine geçti. Zilkade 1221/Ocak 1807'de vezirlik rütbesiyle Silistre valisi oldu. Daha sonra 5 Cemaziyellevvel 1223/29 Temmuz 1808'de Sultan Selim'i tekrar tahta çıkarmak niyetiyle ordu ile İstanbul'a geldi. 5 Cemaziyelahir 1223/29 Temmuz 1808'de II. Mahmud'un tahta çıkmasıyla sadrazam olarak atandı. 26 Ramazan 1223/15 Kasım 1808'de Kadir gecesi meydana gelen yenileri isyanında öldürüldü. Daha geniş bilgi için bkz. İ. Hak-ı Uzunçarşılı, *Meşhur Rumeli Ayanlarından Tirsinikli İsmail, Yılkıoğlu Süleyman Ağalar ve Alemdar Mustafa Paşa*, (İstanbul: TTK, 1942); Kalost Arapyan, *Ruscuk Ayanı Mustafa Paşa'nın Hayatı ve Kah-*

ramanlıklar, Ermenice'den çeviren Esat Uras, (Ankara: TTK, 1943).

Hasan Şakir Bey (ö. 1222/1807): Mirimiran Ahmed Paşa'nın oğludur. Enderun'a girdikten sonra hassa hasekisi, sonra karakulak ve daha sonra da haseki ağalığına yükseldi. 3 Receb 1221/16 Eylül 1806'da bostancıbaşı oldu. İsyan sırasında idamı istenilenlerin listesinde olduğundan 20 Rebiyülevvel 1222/29 Mayıs 1807 tarihinde idam edildi. *Sicill-i Osmanî*'de ölüm tarihi 18 Rebiyülevvel olarak verilmesine rağmen, aslında 20 Rebiyülevvel 1222/28 Mayıs 1807 Perşembe günü idam edilmiş ve kesik başı Etneydarı'na gönderilmiştir. Bkz. H. D. Andreasyan, *Georg Oğulkyan'ın Ruznamesi, 1806-1810 İsyanları: III. Selim, IV. Mustafa, II. Mahmud ve Alemdar Mustafa Paşa*, (İstanbul: TTK, 1972), s. 10; Derin, F. Ç., "Yayla İmamı Risalesi," *Tarih Enstitüsü Dergisi*, 3 (İstanbul: 1973), s. 227; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, c. 5, s. 1564.

Câbi Ömer Efendi: Selim III dönemindeki çoğu tarihçi gibi Câbi Ömer Efendi hakkında da çok az bilgi var. Tek bildiğimiz Ayasofya Câbisi olduğu veya 1225/1810 yılında bir vakaf davası yüzünden Sakoz Adası'na sürgüne gönderildiğidir. 1203-1229/1788-1813-1814 tarihlerini kapsayan bir tarih yazmıştır. Müellif ve yazdığı *Tarih* hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Mehmed Ali Beyhan (haz.), *Câbi Ömer Efendi, Câbi Târîhi (Târîh-i Sultân Selim-i Sâlis ve Mahmûd-ı Sâni)*, 2 cilt, (Ankara: TTK, 2003), XV-XLVI.

Cezzar Ahmed Paşa (ö 1219/1804): Aslen Bosnalıdır. Hekimzade Ali Paşa'yla Mısır'a gidip orada hizmetinde bulundu ve sonra Şam'a geçti. 1187/1773'te mirimiran ve 1189/1775'te beylerbeyi oldu. Yaklaşık bir yıl sonra Sayda valisi olarak atandı (Zilhicce 1189/Şubat 1776). Cemaziyelahir 1199/Nisan 1785'te hac emirliğiyle Şam valisi ve 1201/1786-'da tekrar Sayda valisi oldu. Yeniden Şam valisi olarak atandı (Safer 1205/Ekim 1790) ve 1210/1795-96'da azledilip tekrar Sayda valiliğine

verildi. Receb 1213/Aralık 1798 yılında hac emirliği ile Şam, Trablus ve Kudüs valiliklerinin de ilavesiyle Mısır valisi ve seraskerliğine yükseldi. Muharrem 1214/Haziran 1799'da istifa ederek Sayda'ya çekildi. Dördüncü kez Şam valiliğine atandığında (1218/1803-4) Vahabiler üzerine serasker olarak atandı. Ancak kendisi hasta olduğundan yerine kölesi Süleyman Paşa gitti. Muharrem 1219/Mayıs 1804'te vefat etti. Mısır'ın Fransızlar tarafından işgalinde Akka'yı savunmasıyla meşhurdur. Daha detaylı bilgi için bkz. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, c. I, s. 204-5.

Cihanzade Hüseyin Bey (ö. 1230/1815): Aydınlıdır. Kapıcıbaşı olup silahtar ağalığından azledilmiş olarak 1230/1815 yılında vefat etti. Bkz. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, c. III, s. 698.

Çelebi Mustafa Paşa (ö. 1226/1811): Yeniçeri ricâlından başkapı kethüdası Ahmet Ağa'nın oğludur. Turnacı ve sekbanbaşı, Edirne Ağası (Zilhicce 1220/Şubat-Mart 1806), vezirlikle Anadolu valisi ve Boğaz seraskeri (Zilhicce 1221/Şubat 1807) oldu. 11 Rebiyülahir 1222/18 Haziran 1807'de sadrazamlığa yükseldi. Alemdar Mustafa Paşa'nın III. Selim'i tekrar tahta geçirmek maksadıyla İstanbul'a yürüyüp kendisinden sadaret mührünü almasıyla sadrazamlığı sona erdi (4 C 1223/28 July 1808). Aynı ay içinde İsmail seraskeri olarak atandı. Rebiyülevvel 1224/Nisan-Mayıs 1809'da bu görevin Kocaeli valiliği de ilave olundu. Aynı yılın Aralık ayında Sakoz Adası'na sürüldü ve daha sonra sürgün yeri Aydın Güzelhisar'a çevrildi. 1226 Rebiyülevvel/Mart 1811 ortalarında vefat etti. Bkz. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, c. IV, s. 1191.

Dürrizade Es-Seyyid Abdullah Molla Efendi (ö. 1244/1828): Şeyhülislam Dürrî Mehmed Efendi'nin torunlarından. Müderris (1169/1756), Galata Mollası (1207/1792-3), oldu. Mekke payesi (1208/1793-4), İstanbul payesi (Cemaziyelahir 1210/Aralık 1795), Anadolu payesi (1216/1801-2) aldı. 1220/1805 yılında Anadolu Kazaskeri,

1222/1807'de Nakibüleşraf oldu. Bir sonraki yıl Rumeli payesi aldı ve 3 Şevval 1223/22 Kasım 1808'de şeyhülislamlığa yükseldi. 22 Şaban 1225/22 Eylül 1227'de azledildi. 1 Cemaziyelahir 1227/12 Haziran 1812'de tekrar şeyhülislam oldu ve 10 Rebiyülahir 1230/22 Mart 1815'te azledilene kadar bu görevde kaldı. 23 Cemaziyellevvel 1244/1 Aralık 1808 tarihinde vefat etti. Bk. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, c. I, s. 68; *Abdülkadir Ahısnu, Osmanlı Şeyhülislamları*, (Ankara: Akyıldız Matbaası, 1972), s. 175-6.

Ebubekir Efendi (ö. 1222/1807): Safranboluludur. İstanbul'a geldikten sonra Darphane'de hammallık yapmaya başladı. Sahib-i ayarlıktan sonra darphane nazırlığına kadar yükseldi (1216/1801-2). İsyan sırasında bu görevine devam etmekteydi. Asilerin listesinde olduğundan 20 Rebiyülevvel 1222/28 Mayıs 1807 tarihinde idam edildi. *Sicill-i Osmanî*'de ölüm tarihi 8 Rebiyülevvel 1222/16 Mayıs 1807 olarak hatalı bir tarih verilmiştir. Bkz. Mustafa Necib, *Sultan Selim-i Salis Asrı Vekayi*, s. 37; Bkz. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, c. III, s. 429.

Elhac İbrahim Reşid Efendi (Gizli Sıtma) (ö. 1222/1807): Rikab Mevkufat kaleminde kul kâtibi olan İsmail Efendi'nin oğludur. Mektub-i sadr-ı alî kaleminde kariyerine başladı. Aynı odada baş halifelik yaptı ve daha sonra silahtar kâtabetine atandı. 4 Receb 1199/13 Mayıs 1785'te mektub-i sadr-ı alî oldu. Cemaziyelahir 1203/Mart 1789'da rikab kethüdalığına atandı. Rebiyülahir'de surre emniyeti göreviyle haca gitti ve dönüşünde baş muhasebeci oldu. Rebiyülevvel 1206/Kasım 1791'de azl edildi ve 25 Muharrem 1207/12 Eylül 1792 ile 23 Şaban 1207/5 Nisan 1793 tarihleri arasında sadaret kethüdalığı yaptı. Bir süre defterdar-ı şikk-ı evvel olarak görev yaptıktan sonra tersane emini ve Zilkade 1209/26 Mayıs 1795'te zahire nazırı oldu. 2 Ramazan 1210/11 Mart 1796'da ikinci defa defterdar oldu. 1211/1796-97'de ruzna-

me-i evvel, 1212/1797-8'de tersane emini olarak atandı. 8 Zilkade 1213/13 Nisan 1799'da Mustafa Reşid Efendi yerine İrad-ı Cedid defterdarı oldu. İrad-ı Cedid defterdarlığı görevinden 13 Rebiyülevvel 1220/11 Haziran 1805'te azledildi. Muharrem 1221/Nisan 1806'da tersane emini olarak atandı ve umur-ı bahriye nazırı unvanı verildi. Kabakçı isyanı sırasında idamı istenenlerin listesindeydi ve 21 Rebiyülevvel 1222/29 Mayıs 1807'da asiler tarafından katledildi. Bkz. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, c. III, s. 757; Mustafa Necib, *Sultan Selim-i Salis Asrı Vekayi*, s. 57-8.

Mehmed Ağa (Seyyid, Eyyubi) (ö. 1223/1808): Babası hane-i hassadan Eyüb Ağa'dır. Seyyid Mehmed Ağa, IV. Mustafa'nın şehzadeliğinde çukadarlık hizmetinde bulunmuş, daha sonra hassa silahşörleri arasına girmiş ve ordu sefere giderken gureba-yı yesar ağalığıyla orduya katılmıştır. IV. Mustafa'nın tahta çıkmasıyla İstanbul'a çağınarak büyük 13 C 1222/18 Ağustos 1807'de mirahorluk hizmetine atanmıştır. III. Selim'in öldürülmesinde dahil olduğu gerekçesiyle 6 Cemaziyelahir 1223/30 Temmuz 1808'de katledildi. Bkz. Mustafa Necib *Sultan Selim-i Salis Asrı Vekayi*, s. 110; Asım, *Tarih*, c. I, s. 115.

Feyzullah Efendi (Ekin İti; Devatı Güzel) (ö. 1222/1807): Peksimetçibaşı Ahmed Ağa'nın oğludur. Arpa kâtibi, zimmet halifesi, baş muhasebe kethüdalığından sonra 1216/1801-2'de ordu defterdar-ı şikk-ı evvel görev yaptı. 1217/1802-3'te tevkîi, Safer 1218/Mayıs'ta ikinci defa baş defterdar oldu. 13 R 1220/30 Haziran 1805 tarihinde İrad-ı Cedid defterdarı olarak atandı. 3 Receb 1220/27 Eylül 1805'de azledildi ve Boğaz nazırı olarak atandı. İngiliz donanmasının İstanbul'a gelişi vakasında suçlu bulunarak idam edildi. Kesik başı 25 M 1222/4 Nisan 1807'de İstanbul'a getirildi. Bkz. Mustafa Necib Efendi, *Sultan Selim-i Salis Asrı Vekayi*, s. 16; Asım, *Tarih*, c. I, s. 231; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, c. II, s. 531-2.

Filibeli Çelebi Ömer Paşa (ö. 1222/1807): Filibe ayanı Mehmed Hakkı Paşa'nın kethüdası idi. 1216/Mart 1802'de vezirlik verilerek Rumeli valisi olarak atandı. Bir süre Anadolu valiliği yaptıktan sonra Şevval 1217/Şubat 1803'te azl edilerek İzmir'e sürüldü. 1222/1807'de vezirliği geri verildi ve Limni muhafızı olarak atandı. Tayinden bir iki gün sonra vefat etti. Bkz. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, c. IV, s. 1325.

İbrahim İsmet Beyefendi (Raif İsmail Paşazade) (d. 17 Muharrem 1164/16 Aralık 1750.- ö.1222/1807): Raif İsmail Paşa'nın torunu ve Kesriyeli Ahmed Paşa'nın oğludur. Halep mollası (1202/1787-88), ordu kadısı, ikinci murahhas oldu (Cemaziye-lahir 1205/Şubat 1791). Zilkade 1207/Haziran 1793'te İstanbul kadısı oldu ve 25 Safer 1208/2 Ekim 1793'te Bursa'ya sürgüne gönderildi. 1211/1796-7 yılında meclis-i mükaleme memuru oldu, Muharrem 1213/Haziran-Temmuz 1798'de Anadolu payesi, 1213/1798-99'da Rumeli payesi, 1215/1800-or'de birinci ve 1219/1804-5'te ikinci defa Rumeli kazaskeri oldu. 1 Receb 1221/14 Eylül 1806'da nakibüleşraflığa yükseldi. 17 Muharrem 1222/27 Mart 1807'de vefat etti. Bkz. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, c. 3, s. 839.

İbrahim Nesim Efendi (ö. 1222/1807) III. Selim döneminin en nüfuzlu devlet adamlarından biridir ve servetiyle meşhurdur. Hotin serhaddinde bir cami imamının oğluydu. 1189/1770-71'de sadaret mektubi odasına girdi ve 1213/1798'de sadaret kethüdası oldu. Bir yıl sonra rıkab kethüdası olup azledildi, ancak 1215/1800-1'de ikinci defa aynı göreve getirildi. Ordunun dönüşünden sonra 1218/1803-4'te tekrar sadaret kethüdası oldu. Daha sonra Beyhan Sultan kethüdası oldu. 1221/1806'da azl edildi ise de nüfuzu devam etti. Kabakçı İsyanı sırasında katli istenenler arasındaydı ve asiler tarafından 20 Rebiyülevvel 1222/28 Mayıs 1807'de öldürüldü. Nakşibendi tarikatına bağlıydı ve 1798 tarihinde bir Nakşibendi tekkesi yaptırmıştır. Bkz.

Mustafa Necib Efendi, *Sultan Selim-i Salis Asrı Vekayi*, s.44; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, c. 3, s. 768; Asum, *Tarih*, c. II, s. 92.

İnce Mehmed Paşa: Tersane beylerindendir. Kapıcıbaşılık unvanı aldıktan sonra Şevval 1221/Aralık 1806'da mirimiranlıkta Silistre valisi ve Karadeniz Boğazı muhafızı oldu.

Kadı Abdurrahman Paşa: (ö. 1223/1808) III. Selim döneminin önemli ricalindendir. İlmiyeye mensup bir aileden geliyordu ve kendisi de kariyerine kadı olarak başladı, ancak çeşitli sebeplerden bu mesleği bırakarak Rebiyülevvel 1216/Ağustos 1801'de Bozkar maden emini olarak atandı. Cemaziye-lahir 1217/Eylül 1803'te Rumeli beylerbeyi payesiyle Alanya mutasarrıfı olarak atandı. Nizam-ı Cedid'in bu bölgede yerleşmesi için gösterdiği başarıları sayesinde 7 Ca 1218/25 Ağustos 1803'te Karadeniz valisi olarak atandı. 1804 yılında, Nizam-ı Cedid askeriyeye Dağı eşkıyasını bastırması emri verildi. Safer 1221/Nisan 1806'da Edirne'de Nizam-ı Cedid askerinin konuşlandırılması emrini aldı. Ancak bu Edirne ihtilali yüzünden bu amaç gerçekleştirilemedi ve Konya'ya geri döndü. Safer 1222/Nisan 1807'de azledildi. Ancak Şaban 1223/Ekim 1808'te Anadolu valisi oldu. Alemdar Vakası'nda kısa bir süre sonra Ramiz Paşa'yla Selim Giray'a sığındı. Daha sonra memleketi olan Antalya İbradî'ye kaçtı, ancak yakalanarak öldürüldü. Daha detaylı bilgi için bkz., İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Nizam-ı Cedid Ricalinden Kadı Abdurrahman Paşa," *Belleken*, c. XXXV, sy. 138 (Ankara: Nisan 1971), s. 245-302.

Kabakçı Mustafa Ağa (ö. 1223/1808): Kabakçı İsyanı'nın elebaşı olmasıyla meşhurdur. Bundan önceki hayatı hakkında fazla bir bilgi yoktur. Karadeniz bölgesinden geldiği bilinmektedir. İsyanın sona turnacıbaşı payesi verildi. 19 Cemaziyelevvel 1223/13 Haziran 1808'de Pınarhisar ayanı Uzun Hacı Ali Ağa tarafından öldürülmüştür.

Kazgancı Laz Hacı Mustafa Ağa: Aslen Trabzonludur. Yeniçeri ocağına girerek 25. bölüğün mütevellisi oldu. Balırcılık ve kazgancılık işleriyle uğraşıp hayli servet yapmıştır. Kabakçı İsyanı sırasında asillerle işbirliği yaptığı söylenmektedir. Tayyar Mahmud Paşa'nın kaymakamlığa atanmasıyla kapucu-başlık rütbesiyle Şaban 1222/4 Ekim 1 Kasım 1807'de Gümrükhane Maden Emmini olarak atandı. 10 Receb 1223/11 Eylül 1808'de azl edilince Trabzon'a kaçtı. Daha sonra yakalanarak katledildi. Bkz. Derin, "Yayla İmam Risalesi," s. 224. (dipnot 32).

Kethüdâ Said Efendi: Hakkında çok az bilgiye sahibiz. Tek bildiğimiz Kuzat'tan olduğu ve 1220/1805 yılında vefat eden eski Rumeli kazaskerlerinden Veliefendizade Mehmed Emin Efendi kethüdası olduğudur. *Kethüdâ Said Tarihi* veya *Tarih-i Vakayı Selim-i Salis* adıyla bilinen bir tarihi vardır. (Bazeyid Devlet Kütüphanesi, Veliyüddin Efendi, no. 3367.) Kethüdâ Said Efendi Tarihi, Ahmed Özcan tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır. Ahmed Özcan, *Kethüdâ Said Efendi Tarihi ve Değerlendirmesi* (basılmamış yüksek lisans tezi, Kırkkale, 1999). (Kethüdâ Said, *Neticetü'l-Vekayi*, Kethüdâ Said, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Yazma Eserler, no. 2785, v. 13b).

Konstantin İpsilanti (ö. 1816): Fenerli Rum ailelerinden İpsilanti ailesine mensuptu. 1802-1806 ve 1806-12 yılları arasında Eflak voyvodalığı yaptı.

Köse Musa Paşa (ö. 1223/1808): III. Selim dönemi devlet adamlarındandır. Sadrazam Topal Osman Paşa'nın torunudur. 1209/1794'ta Trablus Şam valisi olmuş, ancak yolsuzluk suçlamasıyla vezirliği kaldırılarak Kıbrıs'a sürülmüştür. Daha sonra affedilmiş, Silistre valiliğine tayin edilerek Paspa-noğlu üzerine harekate memur edilmiş ve görevlerine Niğbolu mutasarrıflığı eklenmiştir. Daha sonra Selanik valiliği ve Berkofça (kuzey Bulgaristan) muhafızlığı gibi görevlerden sonra 1220/1806'da Mısır valisi oldu. Kısa bir süre Selanik valiliği yaptıktan sonra Zilkade 1222/Ocak 1807'de Rikab-

Hümayun kaymakamı oldu. Aynı yılın 22 Rebiyülevvelinde azl edilmesine rağmen kısa bir süre sonra tekrar aynı göreve getirildi (2 Cemaziyelahir/7 Ağustos). 29 Şaban/1 Kasım'da tekrar azledilerek İstanköy'e sürüldü ve 21 Cemaziyelahir 1223/14 Ağustos 1808'de orada katledildi. (Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, c. IV, s. 1122.)

Mabeynci Ahmed Bey (Kör, Yekçeşm) (ö.1222/1807): Halil Paşa'nın oğludur. Babalarının ölümünden sonra III. Mustafa tarafından kardeşiyle birlikte enderuna alınmıştır. Ancak I. Abdülhamid döneminde gözden düşmüştür. III. Selim'in tahta çıkmasıyla Ahmed Efendi'nin de yıldızı parlamış ve mabeynci olarak atanmıştır. Bkz. Mustafa Necib Efendi, *Sultan Selim-i Salis Asrı Vekayi*, s. 54.

Mahmud Raif Efendi (İngiliz, ö. 1222/1807): Anbar emini İsmail Efendi'nin oğludur. Tahvil ve mektubi-i sadr-ı alî kalemlerinde çalıştı ve 4 Muharrem 1208/12 Ağustos 1793'te sirkâtibi olarak atandı ve Yusuf Ağah Efendi Londra sefirliği sırasında sirkâtibi olarak görev yaptı (Rebiyülevvel 1208/Ekim 1793-/Muharrem 1212/Temmuz 1797). Dönüşünde Korfu'ya hareket eden Kapdan-ı Derya Abdülkadir Paşa maiyyetinde müsteşar olarak görev yaptı ve Ruslarla olan görüşmeleri üstlendi. (Cemaziyevvel 1213/Ekim 1798-Muharrem 1214/ Haziran 1799). 1214/1799 yazında Rikab-ı hümayun beylikliğine getirildi. Mısır seferinde El-Ariş'e gitti ve İngilizlerle yapılan görüşmeleri idare etti. Cemaziyevvel 1215/Ağustos 1800'de orduda iken reisülküttab oldu. Ve aynı yılın yazında orduda olan sadaret kethüdası olan Osman Efendi'ye İstanbul'da vekalet etti. 8 Cemaziyevvel/4 Ağustos 1805'te reisülküttablıktan azledildi ve Ramazan 1220/Aralık 1806-Zillade 1221/Şubat 1807 arasında ruznamçesi evvel olarak görev yaptı. Zillade 1221/Şubat 1807'de Karadeniz Boğazı, Anadolu ve Rumeli canibi müstahkem mevkiileri inşaat nazırı oldu. 17 Ra 1222/25 Mayıs 1807'de asi yamnaklar tarafından öldürüldü. Daha detaylı bilgi için bkz. Beydilli-Şahin,

Mahmud Raif Efendi; İhsan Sungu, "Mahmud Raif Efendi ve Eserleri," *Hayat* 16 (1927), s. 9-16; Mehmet A. Yalçınkaya, "Mahmud Raif Efendi as the Chief Secretary of Yusuf Agah Efendi, The First Permanent Ottoman-Turkish Ambassador to London (1793-1797)," *OTAM*, 5 (1994), s. 385-434; Erhan Afyoncu, "Mahmud Raif Efendi ve Ailesine Dair Kayıtlar ve Vesikalar," *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 2 (İstanbul: 2000), s. 89-100.

Mehmed Emin Behiç Efendi (ö. 1224/1809): Bürokrasiden yetişip haccan oldu. Çeşitli görevlerden sonra Zilhicce 1221/Şubat 1807'de başmuhabecisi payesiyle Tuna mübayaacısı oldu. Alemdar Mustafa Paşa ile yakın dostluk kurup 23 Şaban 1222/26 Ekim 1807'de başmuhabecisi olarak atandı. 16 Rebiyülevvel 1223/12 Mayıs 1808'de şikk-ı evvel defterdarı ve 23 Şaban 1223/14 Ekim 1808'de umur-ı cihadiye nazırı oldu. 24 Rebiyülevvel 1224/9 Mayıs 1809'da katledildi. Bkz. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, c. 2, s. 364.

Mehmed Memiş Efendi (ö. 1222/1807): Selaniklidir. Dühan gümrüğünde sandık emini ve daha sonra dühan gümrüğü emini oldu. 1202/1787-88 yılında gureba-yı yesar kâtipliğiyle haccan sınıfına dahil oldu. Arpa emini (1203/1788-89), matbah emini gibi hizmetlerden sonra Belgrad kalesi tamiratına memur oldu (1206/1791-2). Defterdar-ı Şikk-ı sani ve sultan kethüdası olduktan sonra 1220/1805 yılında muhasebe-i evvel, Şaban 1221/Ekim-Kasım 1806'da şikk-ı rabi defterdarı ve hububat nazırı ve Safer 1222/Nisan 1807'de rikab-ı hümayun kethüdası oldu. Kabakçı İsyanı'nda idamı istenenler arasındaydı ve 20 Rebiyülevvel 1222/28 Mayıs 1807'de idam edildi. *Sicill-i Osmani*'de ölüm tarihi yanlış olarak 18 Rebiyülevvel gösterilmiştir. Bkz. Mustafa Necib Efendi, *Sultan Selim-i Salis Asrı Vekayi*, s. 36; Asum, *Tarih*, c. I, s. 302; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, c. 4., s. 1084.

Mehmed Münib Efendi (ö. 1238/1823): Anteplidir. 1189/1775 yılında müderris ve Ataullah Efendi'ye

hoca ve daha sonra saray hocası oldu. 1209/1794'te Kudüs payesi aldı ve daha sonra bilad-ı hamse mollası aldı. Sırasıyla Mekke payesi (1214/1799-1800), İstanbul payesi (Cemaziyelevvel 1219/Ağustos 1804) aldı ve Muharrem 1222/Mart 1807'de meclis-i mükalemeye memur oldu. Aynı sene Receb/Eylül ayında Anadolu payesine ulaştı. 29 Cemaziyelevvel 1223/23 Temmuz 1808'de Ankara'ya sürgüne gönderildi. 20 Şevval 1238/30 Haziran 1823'te vefat etti. Bkz. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, c. IV, s. 1214-5.

Mehmed Ragıp Efendi (Magribi, Şamlı) (ö. 1244/1828): Şamlıdır. Haccan-ı divan-ı hümayun oldu. 15 Safer 1221/14 Mayıs 1806'da baruthane nazırı ve 18 Muharrem 1222/28 Mart 1807'de rikab kethüdası olarak atandı. 15 Safer 1222/23 Nisan 1807'de Karaman valisi olarak tayin olmuş, ancak kısa bir süre sonra azledilerek (27 Rebiyülevvel 1222/4 Haziran 1807)'de Kütahya'ya sürgüne gönderilmiştir. Mehmed Ragıp Paşa 2 Ramazan 1223/22 Ekim 1808'de Bahr-ı Sefid Boğazı seraskeri olarak tayin olundu. 1227/1812'de Halep valisi oldu, ancak bir yıl sonra azledildi. Son görev yeri olan Konya'da Cemaziyelevvel 1244/Aralık 1828 tarihinde vefat etmiştir. Bkz. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, c. IV, s. 1341.

Mehmed Said Halet Efendi (ö. 1238/1822): Babası Kırımlı Hüseyin Efendi'dir. Reisülküttap Mehmed Raşid Efendi'nin mühürdar yamaklığı yapmış, ayrıca Ohrili Ahmed Paşa ve Ebubekir Semi Paşa'lara kethüdahıklarında bulunmuştur. 1217/1802'de başmuhabecisi payesiyle Paris elçi olarak gönderildi. Muharrem 1222/Mart 1807'de dönünce beylikçi olarak atandı. Rebiyülevvel 1222/Mayıs 1807'de azledilerek Kütahya'ya sürgüne gönderildi. Sürgün dönüşü Bağdad'a gönderildi. 1225/1810-1229/1814 tarihleri arasında rikab-ı hümayun kethüdası olarak görev yaptı. 1230/1815'de nişancı oldu. 1238/1822'de idam edildi. Daha geniş bilgi için bkz. E. Ziya Karal, *Halet Efendi'nin Paris Büyü-*

kelçiliği (1802-1806), (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1940); Mehmed Süreyya, *Sicil-i Osmanî*, c. 2, s. 564-5.

Mercan Ağa (ö. 1223/1808): Mercan Ağa, Afrika kökenli bir köledir. Hazine vekilliği ve hazinedarlık hizmetlerinden sonra Muharrem 1222/11 Mart - 9 Nisan 1807'de Bilal Ağa yerine Darüssade Ağası oldu. 5 Cemaziyelahir 1223/29 Temmuz 1808'de azledildi. Ertesi gün katledildi. Bkz. *Yayla İmamı Risalesi*, s. 246; Mustafa Necib, *Sultan Selim-i Salis Asrı Vekayi*, s. 108; Şanizade, *Tarih-i Şanizade*, 2 cilt, (İstanbul: 1284), c. I, s. 22.

Aleksander Muruzi (ö. 1816): Fenerli Rum ailelerinin ileri gelenlerinden olan Muruzi ailesine mensuptu. 1792'de Boğdan, 1793'te Eflak voyvodası oldu. 1802-1806, 1806-1807 tarihleri arasında kesintili olarak Boğdan voyvodalığı yaptı.

Mustafa Reşid Efendi (Köse Kethüda) (ö. 1231/1819): 1182'de/1768-9'da haccagın ve İstanbul muakaatıcısı oldu. Bir süre sonra atandığı kethüda kâtipliğinden 1186/1772-3'te azledildi. Tekrar atandığı görevden 1196/1782'de alındı ve Gelibolu'ya sü-rüldü. Üçüncü defa atandığı kethüda kâtipliğini talibin maliye tezkerecisi, süratçiler nazırı, kethüda kâtipliği (1199/1785) yaptı. 1202/1787-8 yılında yeniçeri kâtiibi, ardından kethüda-yı sadr-ı ali oldu (Cemaziyevvel 1204/Ocak-Şubat 1790). Bu görevden azledildikten 15 Ramazan 1204/29 Mayıs 1790) sonra rikab-ı hümayun kethüdası oldu. Şaban 1205/Nisan 1791'de ikinci defa kethüda-yı sadr-ı ali oldu. 26 Muharrem 1207/13 Eylül 1792'de azl olunup ayrı sene tophane ve arabacılar nazırı oldu. 1209/1794 yılında İrad-i Cedid defterdarlığına atanıp 8 Zilkade 1213/13 Nisan 1799 defterdar-ı şıkk-ı evvel oldu. 1215/1800-1'de rikab-ı hümayun reisülküttabı, Şevval 1217/Şubat 1803'te tersane emini oldu. 1218/1803-4 arasında azledildi. 13 Rebiyülevvel 1219/22 Haziran 1804'te defterdar olup, 1220/1805-6 yılında bu görevine Hatice Sultan kethüdahlığı ilave olundu. Rebiyülevvel 1221/

Mayıs - Haziran 1806'da umur-ı bahriye nazırı unvanıyla tekrar tersane emini olarak atandı ve azlinden sonra rikab-ı hümayun kethüdası tayin olundu. Bu görevleri Akdeniz Boğazı nazırlığı (Receb 1222/Eylül 1807) ve sadaret kethüdahlıklarını izledi (1 Şevval 1223/20 Kasım 1808). Kırk gün sonra azl olunarak Tuna defterdarı unvanı aldı. Ardından nişancı (Şevval 1224/Kasım 1809), darphane nazırı (20 Cemaziyevvel 1226/12 Haziran 1811) oldu. 1228/1813 yılında tophane nazırı oldu. 1231/1816'da hacca gidip, Rebiyülevvel 1234/Şubat 1819'da vefat etti. Bkz. Mehmed Süreyya, *Sicil-i Osmanî*, c. V, s. 1383.

Mutekaid Es-Seyyid Mustafa Paşa (ö. 1228/1813): III. Mustafa'nın eşi ve III. Selim'in kız kardeşi olan Şah Sultan'ın (1761-1802) eşidir. Eyüp civarındaki köşkte ve Ramî Çiftliği'nde vaktini geçirdi. II. Mahmud'un tahta geçmesinden kısa bir süre sonra Ada Kale'ye sürgüne gönderildi (9 Cemaziyela-hir 1223/2 Ağustos 1808). Daha sonra affedilerek Eyüp'te iş ikamet edilmesine izin verildi, ancak Büyük Çekmece civarına geldiğinde orada kalması emredildi. Daha sonra affedildi. 13 Receb 1228/12 Temmuz 1813 yılında vefat etti. Bkz. Mustafa Necib Efendi, *Sultan Selim-i Salis Asrı Vekayi*, s. 111; Beydilli, Kemal, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İmam-lar ve Bir İmamın Günlüğü*, (İstanbul: TATAV, 2001), s. 107, 227; Câbi Ömer Efendi, *Câbi Tarihi*, c. I, s. 369.

Nezir Ağa (ö. 1223/1808): Afrika'dan getirilen kölelerdendir. Muharrem 1223/Nisan Mayıs 1808'de hazine-i hümayun vekili oldu. III. Selim'in katlinde dahil olduğu gerekçesiyle 6 Cemaziyelahir 1223/30 Temmuz'da öldürüldü. Bkz. *Yayla İmamı Risalesi*, s. 247; Mustafa Necib, *Sultan Selim-i Salis Asrı Vekayi*, s. 108; Şanizade, *Tarih-i Şanizade*, c. I, s. 22.

Salih Paşa (d. 21 Şevval 1175/15 Mayıs 1762 - ö.1240/1825): Safranboluludur. Dayısı İzzet Mehmed Paşa'nun sadrazamlığı döneminde (1794-98), kapıcıbaşılık rütbesi almış ve hazidar-ı sadr-ı ali ol-

muştur. Dayısının azli üzerine açılma kalmış ve uzun süre vazife alamamıştır. 1218/1803-4'te mirahor-ı sarılığa getirilen Salih Bey, Ramazan 1221/Kasım-Aralık 1806'da kaptan-ı derya oldu. İngiliz donanmasının Boğaz'ı geçmesi vakasında azledilip 2 Zilkade 1221/11 Şubat 1807'de Gelibolu'ya sürüldü. 1226/1811 yılında tekrar vazife almaya başlamıştır. Kastamonu, Bosna, Bozok, Kayseri gibi yerlerde valiliklerde bulundu. Rebiyülahir 1232/Şubat-Mart 1817'de Şam valisi olarak atandı ve aynı yılın sonunda Trabzon valisi oldu. Rebiyülevvel 1235/Aralık 1821'de Tokat'a gönderildi. En son Çıldır valisi olarak Ahıska muhafazasındayken vefat etti. Bkz. Parmaksızoğlu, *Sefinetü'l-Vüzerâ*, s. 60; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, c. V, s. 1472.

Sekbanbaşı Arif Ağa (ö. 1223/1808): Ocaklı haselkisi, çorbacıbaşılık gibi görevlerden sonra 8 Rebiyülevvel 1221/17 Ocak 1807'de sekbanbaşı olarak atandı. Cülus bahşişinden zimmetine para geçirdiği töhmetiyle 17 Rebiyülahir 1222/24 Haziran 1807 tarihinde Bursa'ya sürgüne gönderildi. II. Mahmud döneminde, 15 Şaban 1223/6 Ekim 1808'de idam edildi. Bkz. Şanizade, *Tarih-i Şanizade*, c. I, s. 59-60.

Selim Ağa (Ebe) (ö. 1223/1808): Enderunda yetişti ve Rebiyülevvel 1222/Haziran Temmuz 1807'de hazine kethüdası tayin olundu. 16 Cemaziyelahir 1223/9 Ağustos'ta III. Selim'in öldürülmesi vakasında suçlu bulunarak idam edildi. Bkz. Mustafa Necib, *Sultan Selim-i Salis Asrı Vekayi*, s. 112.

Selim Sabit Efendi (ö. 1249/1834): Çeşitli vezirlerin kapı kethüdahlıklarında bulunduktan sonra, yeniçeri kâtipleri vekili (1222/1807), masraf-ı şehriyari (1223/1808) ve cizye muhasebecisi oldu (1225/1810). 1236/1820-21'de Dimetoka'ya sürüldü ve kısa bir süre sonra *Ruzname-i evvel* (1237/1821-2), sonra da Karadeniz Boğazı naznı ve Rumeli ciheti bina emini olarak atandı. 1242/1826 yılında haremeyn muhasebecisi oldu. Bu görevini defter eminliği (Şevval 1247/Mart 1832) ve Mısır kapı kethüdahlığı izledi (Zilhicce 1248/Nisan-Mayıs 1833). Rama-

zan 1249/Ocak - Şubat 1834'te vefat etti. Bkz. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, c. 5, s. 1493

Seyyid Ahmed Bey (ö. 1225/1810): Teşrifat kaleminde yetişip teşrifat kesedanı, teşrifatçı (1210/1795-6) ve teşrifatçı vekili (1213/1798-9) oldu. Eyaletli nazırlığı ve sultan kethüdahlığı görevlerinde bulunduktan sonra defterdar-ı şikk-i sani olarak atandı (Receb 1221/Eylül-Ekim 1806). İsyan sırasında, Rebiyülevvel 1222/Mayıs 1807 tarihinde atandığı İrad-ı Cedid defterdarlığı görevindeydi. Asilerin listesinde olmasına rağmen, yeniçeri ocağına sığınarak canını kurtarmayı başardı. 1225/1810 yılında sadaret kethüdası oldu ve aynı yıl vefat etti. Bkz. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, c. I, s. 159.

Sırkâtibi Ahmed Efendi (ö. 1222/1807): Bir okusunun oğludur. III. Selim'in dikkatini çekmiş ve enderuna alınmıştır. Uzun yıllar bu sultana sırkatibliği yapmıştır. Selim dönemini anlatan *Ruzname*'nin yazarıdır. Kabakçı isyanına yakın bir dönemde enderundan ayrılıp beşinci dereceden ilmiye diploması almıştır. Ancak, asilerin idamını istediklerinin bağında geldiğinden kendini kurtaramamış ve asiler tarafından 21 Rebiyülevvel 1222/29 Mayıs 1807'de öldürülmüştür. Bkz. Mustafa Necib Efendi, *Sultan Selim-i Salis Asrı Vekayi*, s. 53. III. Asım, *Tarih*, c. 2, s. 41

Sırkâtibi Arif Muhit Bey (ö. 1223/1808) IV. Mustafa'nın tahta geçmesinden sonra sirkâtibi oldu. IV. Mustafa'nın *Ruzname*'si Arif Efendi tarafından tutulmuştur. III. Selim'in öldürülmesinden suçlu bulunarak 6 Cemaziyellevvel 1223/20 Temmuz 1808 tarihinde idam edilmiştir. Mustafa Necib, *Sultan Selim-i Salis Asrı Vekayi*, s. 108; Şanizade, *Tarih-i Şanizade*, c. I, s. 22.

Süleyman Ağa (ö. 1223/1808): IV. Mustafa'nın kahvecibaşısıydı. 12 Cemaziyelahir 1223/5 Ağustos 1808'de III. Selim'in öldürülmesinde suçlu bulunarak idam edilmiştir. Bkz. Mustafa Necib, *Sultan Selim-i Salis Asrı Vekayi*, s. 111; Oğulokyan, *Ruzname*, s. 35.

Şeyh Selami Efendi (ö. 1228/1813): İzmirlidir. Kadiriyye tarikatı şeyhi İsmail Şerhi Efendi'nin oğludur. Selami Efendi, İran, Buhara, Belh, Hindistan, Mısır ve daha çok yeri gezdi. Buhara'da Nakşibendi Kassaniye'den icazet aldı. Bu uzun seyahatten sonra İstanbul'a geldi. İbrahim Nesim Efendi, 1213/1798 yılında kendisine Eyüp'te bir Nakşibendi tekkesi inşa ettirdi. Kabakçı isyanından kısa bir süre sonra İzmir'e geri döndü. 1 Ramazan 1228/28 Ağustos 1813'te burada vefat etti. Bkz. Hüseyin Vassaf, *Sefine-i Evliya*, c. II, s. 299.

Şeyhülislam Arif Hikmet Beyefendi (d. 1201/1786 - ö. 1275/1859): Şeyhülislam Arif Hikmet Beyefendi, 1201/1786 yılında İstanbul'da doğmuştur. Desesi I. Abdülhamid dönemi devlet adamlarından Raif İsmail Paşa ve babası III. Selim dönemi ricâlerinden Rumeli Kadıaskeri İbrahim İsmet Efendi'dir. Çeşitli ilmiye görevlerinden sonra 1246/1831'de Nakibü'l-eşraf, 1254/1838'de Rumeli Kadıaskeri olmuş ve bir yıl sonra da Meclis-i Vala-yı Ahkâm-ı Adliyye azalığına tayin olmuştur. Tanzimat Fermanı'nın uygulanışını tatbik için 1256/1840'ta Rumeli'ye gönderilmiş ve dönüşünde Dar-ı Şura-yı Askeri azalığına atanmıştır. 1262/1846 yılında Şeyhülislam olmuş ve yedi yıl bu görevde kalmıştır. 1275/1859 tarihinde vefatına kadar zamanını Rumeli'deki sahilhanesinde geçirmiş ve 5.000 ciltten ziyade kütübünü 1272/1855'te tamamlanan ve Medine'de ismiyle anılan kütüphanesine vakf etmiştir. Arif Hikmet ve kütüphanesi hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Mahir Aydın, "Şeyhülislam Ahmed Arif Hikmet Beyefendi," *Bellekten*, c. LIV (Ankara: Nisan 1990), s. 209, 245-261.

Şeyhülislam Samanizade Ömer Hulusi Efendi (d. 1140/1727 - ö. 1227/1812): İstanbul payelilerden Hasan Efendi'nin oğludur. Çeşitli ilmiye payelerinden sonra 18 Safer 1215/11 Temmuz 1800'de Şeyhülislam oldu ve üç yıl bu görevde kaldı. Kabakçı İsyanı'ndan sonra azledilen Şeyhülislam Şerifzade Ataullah Efendi yerine 7 Cemaziyelevvel

1222/13 Temmuz 1807 tarihinde tekrar Şeyhülislam oldu ise de, bir gün sonra tekrar azl edildi. Sultan II. Mahmud döneminde üçüncü defa aynı göreve getirildi (22 Şaban 1225/22 Eylül 1810), ancak ihtiyarlığı yüzünden kendi isteğiyle görevinden ayrıldı ve kısa süre sonra vefat etti. Ömer Hulusi Efendi Nakşibendi tarikatına bağlıydı ve Fatih Otukçu Yokuşu'nda kendi adıyla anılan bir 1215/1800'de Nakşibendi tekkesi yaptırmıştır. Tekkenin şeyhleri için bkz. Turgut Kut (yayına hazırlayan), "İstanbul Hankahları Meşahihi," *Journal of Turkish Studies*, 19 (Cambridge, Mass., 1995) 1-83, s. 11; Butrus Abu-Manneh, "Introduction: The Ottoman Upper Classes and Islam: The Nineteenth Century," *Studies on Islam and the Ottoman Empire in the 19th Century*, (İstanbul: The ISIS Press, 2001), p. 9. Samanizade için bkz. A. Altınsu, *Osmanlı Şeyhülislamları*, s. 167-8; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, c. 4, s. 1321-2.

Şeyhülislam Şerifzade/Ebu İshakzade Ataullah Mehmed Efendi (d. 1173/1759 - ö. 1236/1821): Şeyhülislam Şerif Mehmed Efendi'nin oğludur. 1196/1782 Kudüs, 1204/1789-90 Edirne payeleri aldı. 1205/1791'de Mekke kadısı, üç yıl sonra ise İstanbul payesiyle Nakibüleşraf oldu. 1213/1798-99'da Anadolu payesi aldı ve 1 Receb 1221/14 Eylül 1806'da Şeyhülislam oldu. 1222 Cemaziyelevvel'de bir günlük bir azil olayından sonra ertesi gün tekrar aynı göreve getirildi. 17 Cemaziyelevvel 1223/11 Temmuz 1808'de tekrar azledilerek Kızanlık'a ve ardından Aydın Güzelhisar'a sürüldü. 27 Ramazan 1236/27 Haziran 1821'de orada vefat etti. A. Altınsu, *Osmanlı Şeyhülislamları*, s. 171-2; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, c. I, s. 335-336.

Yusuf Ağa (Valide Sultan Kethüdası) (ö. 1222/1807): III. Selim dönemi meşhur şahıslarından biridir. Aslen Giritlidir. Hamisi Süleyman Ağa, yeniceri ağası olunca mühürdar, kaymakam olduğunda ise kethüda olmuştur, daha sonra ise İsmail Kasapbaşı oldu. Gelibolu Baruthanesi nazırı ve da-

ha sonra matbah-ı amire emniyetiyle beraber Esmâ Sultan kethüdâsı oldu. 1201/1786'da yine Esmâ Sultan kethüdâlığı görevi üzerinde kalmak şartıyla darphane emini tayin edildi. 1205/1790'da III. Selim'in annesi Mihrîşah Sultan'a kethüda oldu ve kardeşi Ömer de Esmâ Sultan'a kethüda oldu. 1221/1806'da Valide Sultan'ın vefatından sonra hacca gitti, ancak Vahhabi meselesi yüzünden geri dönmek zorunda kaldı. Kabakçı İsyanı sırasında katilleri istenen rical listesinde olduğu için hacdan dönüş yolunda Bursa'da ikamet emri geldi. 17 Rebiyülahır 1222/25 Haziran 1807'de Bursa'da katledildi. Daha detaylı bilgi için Bkz. İ. Hakkı Uzunçarşılı, "Nizam-ı Cedid Ricalinden Valide Sultan Kethüdâsı Meşhur Yusuf Ağa ve Kethüdâzade Arif Efendi," *Belleaen*, c. XX, sayı 79 (Temmuz 1956), s. 485-524.

Yusuf Ziya Paşa (Kör) (ö. 1234/1819): III. Selim ve II. Mahmud döneminin önemli devlet adamlarındandır. Gürcü asıllı olup, İspanakçı Mustafa Paşa'ya enderun ağası, daha sonra Halil Hamid Paşa'nın silahdarı olmuştur. Paşa'nın vefatında maden-i hümayûn emini oldu. 1207/1792-3) tarihinde vezirlik rütbesini alarak sırasıyla Diyarbakır, Erzurum, Çıldır ve Trabzon valilikleri yaptı. 8 Rebiyülevvel 1213/20 Ağustos 1798-21 Muharrem 1220/21 Nisan 1805 tarihleri arasında sadrazamlık yaptıktan sonra istifa etti. Ardından Trabzon valisi olup Muharrem 1222/21 Eylül 1807'de Erzurum ve Şark seraskeri oldu. Yine çeşitli valiliklerde bulunduktan sonra 14 Zilkade 1223/1 Ocak 1809'da ikinci defa sadrazam oldu. 16 Rebiyülevvel 1226/10 Mayıs 1810 tarihinde bu görevinden azledilerek Dimetoka'ya sürüldü. 1231/1815'te vezirliği tekrar verilerek Karheli ve Ağrıboz muhafızlığına getirildi. En son görevi olan Sakız muhafızlığı sırasında 1234/1819'da Sakız'da vefat etti. Mehmed Süreyya, *Sicil-i Osmanî*, c. 5, s. 1701-2; Osman Taib Ahmed, *Hadikatü'l-Vüzerâ*, s. 49, zeyl 3-11; ayrıca bkz. Mehmed İlkin Erkutun, *Darendeli İzzet Hasan, Ziyaname: Sadrazam Yusuf*

Ziya Paşa ve Fransızların İşgali Üzerine Yapılan Osmanlı Devleti'nin Mısır Seferi (1798-1802), tahlil ve tenkitli metin (basılmamış doktora tezi, İstanbul Üniv., 2004).

ARŞİV VESİKALARI

B.O.A. Hatt-ı Hümayun no. 19418 (23 Ra 1222/31 Mayıs 1807).

B.O.A. Bab-ı Asa'fî Amedî Kalemi (dos.), A.AMD. 52/18. (25 L 1221/4 Şubat 1807).

KİTAP VE MAKALELER:

Ahmed Asım, *Asım Tarihi*, II. Cilt, 1867.

Afyoncu, Erhan, "Osmanlı Siyasi Tarihinin Ana Kaynakları: Kronikler", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 1-2 (İstanbul: 2003), s. 101-107.

Akçura, Yusuf, *Osmanlı Devletinin Dağılma Devri (XVIII ve XIX. Asırlarda)*, (Ankara: TTK, 1985).

[Aksun] Ziya Nur Aksun, *Osmanlı Tarihi: Osmanlı Devleti'nin Tahlilli ve Tenkidli Siyasi Tarihi*, 6 cilt, (İstanbul: Ötüken, 1994).

Aydın, Mahir, "Şeyhülislam Ahmed Arif Hikmet Beyefendi", *Belleten*, LIV (Ankara: Nisan 1990), s. 245-161.

Babinger, Franz, (Çeviren: Çoşkun Üçok) *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, (Ankara: 1982).

Baysun, M.C. , "IV. Mustafa", *İslam Ansiklopedisi* (Eskişehir: Milli Eğitim Bakanlığı, 2001).

Beydilli, Kemal, "Kabakçı İsyanı Akabinde Hazırlanan Hüccet-i Şer'iyye", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 4, (İstanbul, 2001), 33-48.

Beydilli Kemal - Şahin, *Mahmud Raif Efendi ve Nizam-ı Cedid'e Dair Eseri*, (Ankara: TTK, 2001).

Beydilli, Kemal, "İlk Mühendislerimizden Seyyid Mustafa ve Nizam-ı Cedid'e Dair Risalesi", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, XIII (İstanbul, 1987), 404-405.

Beyhan, Mehmed Ali, "İslahatlar ve Buhranlar Literatürü: III. Selim ve II. Mahmud Dönemi", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, cilt 1-2 (İstanbul: 2003), 57-99.

Beyhan, Mehmed Ali (hazırlayan), *Câbi Ömer Efendi, Câbi Târihi (Târih-i Sultân Selim-i Sâlis ve Mahmûd-ı Sâni)*, 2 cilt, (Ankara: TTK, 2003).

Dihkanizade Ubeydullah Kuşmânî, *Fezleke-i Kuşmânî*, Bayezid Devlet Kütüphanesi, Veliyüddün Efendi, no. 3372-75.

Dihkanizade Ubeydullah Kuşmânî, *Zebîre-i Kuşmânî* (Bayezid Devlet Kütüphanesi, no. 9430).

İbnül-Emin Mahmud Kemal, *Son Asır Türk Şairleri*, (İstanbul: Türk Tarih Encümeni Külliyyatı, 1930).

Ubeydullah Kuşmânî, *Nizam-ı Cedid'e Dair Bir Risale: Zebîre-i Kuşmânî Fi Tarîfi Nizâm-ı İlhamî, Tahlil ve Metin*, Ömer İşbilir (hazırlayan), (Ankara: TTK, 2006).

İşbilir, Ömer, "Dihkanizade Ubeydullah Kuşmânî", *DİA*.

Karagöz, Rıza, *Canikî Ali Paşa*, (Ankara: TTK, 2003)

Kethüdâ Said, *Neticetü'l-Vekâyi*, (İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Yazma Eserler, no. 2785.)

Kethüdâ Said, *Kethüdâ Said Tarihi* veya *Târih-i Vaka-yı Selim-i Sâlis*, (Bayezid Devlet Kütüphanesi, Veliyüddin Efendi, no. 3367).

Köprülü, Mehmed Fuad, "Asım" *İslam Ansiklopedisi*, (Eskişehir: Milli Eğitim Bakanlığı, 2001).

- Kut, Turgut, Turgut Kut (hazırlayan), "İstanbul Hankahları Meşahiyi", *Journal of Turkish Studies*, 19 (Cambridge, Mass: 1995), 1-83.
- Kütükoğlu, Bekir, "Sultan II. Mahmud Devri Osmanlı Tarihçiliği", *Sultan II. Mahmud ve Reformları Semineri*, 28-30 Haziran 1989, *Bildiriler*, (İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1994), 11-19.
- Kütükoğlu, Bekir, "Vekanüvis", *İslam Ansiklopedisi*, (Eskişehir: Milli Eğitim Bakanlığı, 2001)
- Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, 6. cilt, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996).
- Sağlamdemir, İlmihan, *Ahmed Rifat, Mecmû'a-ı Vekâyi'-i Asr-ı Mahmûd Hân-ı Adli*, (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 1994).
- Öz, Tahsin, "Selim III, Mustafa IV ve Mahmud II Zamanlarına Ait Bir Kaç Vesika", *Tarih Vesikaları*, 1-1 (Ankara: 1941), s. 20-29.
- Pakalın, Mehmed Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 3 cilt (İstanbul: MEB, 2004).
- Şahin, Canay, *The Rise and Fall Of an Ayan Family in Eighteenth Century Anatolia: The Caniklizades*, (Basilimamış Doktora Tezi, Bilkent Üniversitesi, 2003).
- Uzunçarşılı, İ. H., "Nizam-ı Cedid Ricalinden Valide Sultan Kethüdası Meşhur Yusuf Ağa ve Kethüda-zade Arif Efendi", *Belleten*, c. XX, sayı 79 (Ankara: Temmuz 1956), 485-524.
- [Yazıksız] Necib Asım, "Müverrih Asım Efendi'nin Metrûkat-ı Tarihiyesinden Bir Kaç Parça", *TOEM*, no. 33, 6. sene (Ağustos 1331/1913), 553-593; no. 34, 6. sene (Teşrin-i evvel 1331/Ekim 1913), 592-598; no. 39, 7. sene (Ağustos 1332/1914), 168-186; no. 40, 7. sene (Teşrin-i Evvel 1332/Ekim 1914), 205-210.

Dizin

Ab

Abdullah El-Hüsni (Nakibü'l-çerâf) 63
Abdullah Molla (Dürrizade es-Seyyid) 46
Abdül Fettah Ağa (Fettah Ağa, Başçukadar) 13, 66,
79
Abdülâtilaf Efendi (Paşa, Kapan-ı Dakik naibi) 13,
63-64
Ağa Kapısı 55-57
Ağvan 69
Ahır Kapı 42
Ahmed Arif Hikmetullah bin İsmetullah el-
Hüseyni 11
Ahmed Asum Efendi bkz. Asum Efendi
Ahmed Bey (Mabeyinci, Kör) 58, 69
Ahmed Bey (Nizam-ı Cedid defterdarı) 64
Ahmed Efendi (Kadı Paşa'nın yeğeni) 51
Ahmed Efendi (Sır Katibi) 58
Ahmed Muhtar Efendi (Rumeli Kazaskeri) 63
Ahmed Rıfat Efendi 17
Akçura, Yusuf 10
Akdeniz 39; Adaları 39-49; Boğazı 44
Akka 65
Aksun, Ziya Nur bkz. Ziya Nur [Aksun] 10
Alay Köşkü 58
Ali Efendi (Kınalızade) 21
Ali Paşa (Seydi, Kaptan-ı Derya) 47
Ali Paşa (Yanya Mutasarrıfı) 35
Amasya 15
Amir Bey (Amedci) 48
Anadolu Kavağı Kalesi 51-52
Anakra 49; Kalesi 34
Ankara 49
Arif Efendi (Sırkatibi) 79
Arif Ağa (Sekbanbaşı) 65, 69
Arif Hikmet Efendi (Şeyhülislam) bkz. Ahmed
Arif Hikmetullah bin İsmetullah el-
Hüseyni
Arnavud Çavuş 53
Arnavutluk 35

Asum Efendi 7, 9, 11, 13, 19, 23
Asum Tarihi 10, 17
Ataullah Efendi (Şeyhülislam) 13, 22, 62-63, 70
Atıf Efendi (Reisülküttap) 46
Avrupa 12, 33, 35-37, 39
Avusturya 45
Ayasofya 42, 58
Aydn 47
Ayvansaray Kapısı 59

Babiali 12, 36, 42, 54-55, 57, 59, 66, 69
Balıkhane 44
Basra 69
Bayezid 60
Bender 36-37
Beyoğlu 45-46, 54
Boğaz 40, 42, 59; kaleleri 39, 43, 45
Boğdan 35-36, 48-49
Bozcada 40, 47
Bozdoğan Kemerli 58
Bursa 63-64, 66
Büyükdere 52-53, 57; Çayırı 53-54

Câbi Ömer Efendi 17-18
Caniklizedeler 15
Cevdet Tarihi 10
Cezayir Kalesi 43
Cezzar Paşa 50, 65

Çamlıca 68
Çanak Kalesi 40-42, 44
Çanakkale Boğazı 12
Çardak 59; Kolluğu 54
Çatladı Kapı 42
Çekmece 43

Dağdevirenöğlü (Edirne ayarı) 47
Dağistan 69
Davud Paşa sahrası 46-47
Davud Paşa sarayı 42
Dimitraçko (Eflak voyvodasının kardeşi) 48-49

Ba

Ca

Ça

Da

Eb Ebubekir Efendi (Deli, Darphane Nazırı) 47, 57, 60
 Ebubekir Efendi (Lokmacı Matrûş) 11-14, 18-23, 33, 71
 Ebu-Tevfik İbrahim Efendi (Nakşibendi Şeyhi, Seyyid) 16
 Edirne 47, 50; İhtilali 8, valması 51
 Eflak 35-36, 45, 49
 Ekin İti bkz. Feyzi Efendi 39
 Esad Bey 47
 Eski Odalar 54
 Erneydanı 8, 13, 42, 54-57, 70
 Eyüp 70

Fa Faş 34
 Fettah Ağa bkz. Abdülfettah Ağa (Fettah Ağa, Başçukadar)
 Feyzi Efendi 39-41, 44-45
 Feyzullah Efendi bkz. Feyzi Efendi (Ekin İti)
 Fezleke-i Nasihat-ı Kuşmânî 11, 13, 15-19
 Fransa 38-39, 42, 45, 63

Ga Galata 54
 Gelibolu 67
 Geyve 64, 66
 Girtikoz (Gran Sinyor) bkz. Yusuf Ağa (Valide Sultan Kethüdası)
 guzât-ı Şarkıyye 19
 Gürcistan 34

Ha Hacı Ahmedoğlu 56
 Hadımoğlu 39-41
 Hakkı Paşa 50
 Hahcılar Köşkü 56
 Halil Ağa (Telli Tabya zabiti) 52
 Hamdullah Bey (Şehsuvarzade, Çavuşbaşı) 47, 59
 Harem İşmelesi 42
 Hasan Ağa (Gümrukçü) 42
 Hasan Tahsin Efendi 47, 63
 Havsa 47
 Hicaz 49, 64, 68-69

Hindistan 69
 Hotin 36-37
 hüccet-i şerıyye 12, 14
 Hüseyn Bey (Cihanzade) 47
 Hüseyn Efendi (Tügi) 9

İbrahim Efendi (Eş-Şeyh) 20
 İbrahim Efendi (Hacı) 54, 59
 İbrahim Efendi (Kethüda-yı Sadr-ı Ali) 8, 20, 42, 44, 55-56, 64-65, 70-71
 İbrahim Efendi (Maktul) bkz. İbrahim Efendi (Kethüda-yı Sadr-ı Ali)
 İbrahim Kethüda bkz. İbrahim Efendi (Kethüda-yı Sadr-ı Ali)
 İbrahim Nesim Efendi bkz. İbrahim Efendi (Kethüda-yı Sadr-ı Ali)
 İnce Paşa 53-54
 İncirli Çiftliği 69
 İngiliz(ler), İngiltere 12, 38-41, 44, 51; donanması 40, 43; gemileri 41
 İpsilanti (eski Eflak voyvodası) 48
 İrad-ı Cedid 61
 İran 69
 İrfanzade Arif Efendi 68
 İsmet Bey (İsmail Paşazade) 46, 49
 İspanya 42
 İstanbul 34, 36, 38, 40, 45-47, 49, 52, 54, 63, 65, 70
 İtalinaki (Rus Elçisi) 12
 İtalya 35
 İzmir 69
 İzzet B ey (Beylikçi) 42

Kabakçı İsyanı 8, 12-14, 18-19, 22, 52
 Kabakçı Mustafa 53, 75
 Kadı Paşa 51; Olayı 47
 Kandahar 69
 Kandiye Kalesi 43
 Kara Dağı 35
 Karadeniz 35, 42; Boğazı 51, 63
 Karaman 50-51
 Kayseri 49

İb

Ka

Kemhal 34, 49
Kepez Burnu 40, 42
Keşmir 69
Kethüda Çelebi (Köse) 42, 63
Kırım 15, 34
Kıyamizade Efendi 50
Kızıl Adalar 43-44
Kilidbahir Kalesi 41
Kocaeli 54
Konstantin (Eflak Voyvodası) 45-46
Köprülü, Fuat 10
Kum Kalesi 40, 42, 44
Kumkırı 42, 58
Kurşunlu Mağaza 42
Kuru Çeşme 54
Kürkçü Kapısı İskelesi 54
Kütahya 46, 64, 66

La

Langa 55
Levent Çiftliği 56
Limni Adası 46

Ma

Macar 48; Tabyası 51
Mahmud Efendi (İngiliz) 51-53, 71
Mahmud II 7, 13, 16, 18, 22, 78-80
Mahmud Raif Efendi bkz. **Mahmud Efendi (İngiliz)**
Mahmud Tayyar Paşa 15
Mehammed (Mirahor-ı Evvel) 79
Mehmed Bey (Feyzi Beyzade) 47
Mehmed Efendi (Fodla kâtibi) 68
Mehmed Efendi (Kör Seyyid) 51
Mehmed Efendi (Seyyid) 63
Mehmed Emin Behiç Efendi (Ruscuklu) 48
Mehmed Emin Efendi (Galata Kadısı) 14, 67
Mehmed Emin Vahid Efendi (Seyyid) 59
Mehmed Hafid Efendi (Anadolu Kazaskeri) 63
Mehmed Murad Efendi (İstanbul Kadısı) 63
Mehmed Münib Efendi (Seyyid) 49, 63
Mehmed Sadık Ağa 68
Mehmed Sait Halet Efendi 63

Memiş Efendi (Selanikli) 50, 57, 63
Mercan Ağa (Kızlar Ağası) 79
Mısır 69; **vakası** 39, 41
Mikelson (Rus generali) 37
Moskov donanması 47
Moskov(lu) 39, 46, 48-49; **elçisi** 42; **taburu** 53
Muruza (Boğdan Voyvodası) 48
Musa Paşa (Köse, Kaymalım) 13, 22, 54, 62-63, 74
Mustafa Çavuş (Kabakçı Laz) bkz. **Kabakçı Mustafa**
Mustafa Efendi (Bozoklu) 48
Mustafa Efendi (Gümrük emini) 50
Mustafa Efendi (Kazgancı) 13, 74
Mustafa IV 7, 12-14, 16, 18, 22, 57-58, 60-62
Mustafa Paşa (Alemdar) 13, 16, 18, 48, 79
Mustafa Paşa (Çelebi, Sadrazam) 64
Mustafa Paşa (Sarhoş) 80

Na

Naara Burnu 41-42
Nakşibendi(ler) 16, 18, 20, 70
Necib Asum 9-10, 13-14, 19
Nezir Ağa (Küçük) 79
Nizam-ı Cedid 7-8, 13, 18-19, 21, 23, 39, 51-53, 56-57, 61, 64, 67-68
Numan Efendi (Kethüda kâtibi) 47

Ok

Ok Meydanı 58
Orta Kapı 66
Osman Efendi (Defterdar) 42, 46-47
Osman II 9
Osmanlı devleti 34-39, 46, 48, 59
Otakçılar 70

Öm

Ömer Efendi (Kapı Çukadan) 68
Ömer Hulusi Efendi (Şeyhülislam) 16, 20
Ömer Paşa (Filibeli Çelebi) 46
Ördekli Sokak 58
Özbekistan 69

Pe

Peksimetçibaşı 44
Petersburg 35

	Pizani 40	Şehzadebaşı 59	
	Poyraz Limanı 53	Şemsi Paşa 42; Sarayı 49	
	Prusya 45		
Ra	Ragıp (Ebu Kof, Magripli) bkz. Ragıp Efendi (Şamlı)	Tarabya 53	Ta
	Ragıp Efendi (Şamlı) 42, 50, 57, 64	Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası 9	
	Rami Çiftliği 80	Tarih-i Tûğî 9	
	Risale-i İhsaniyye 77	Tekye 55	
	Rumeli 35, 37, 40, 51; Kavağı Kalesi 51	Telli Tabya 51	
	Rus(lar), Rusya 12, 15, 33-38, 51; askeri 38; elçisi 34-37, 39 ayrıca bkz. Moskov(lu)	Tersane 59	
		Tiflis 34	
		Tophane 39, 42, 53-54	
		Tömbek Kapdanoğlu 42	
		Trabzon 15	
Sa	Sadullah Ağa (Elhac) 67	Turla 37	
	Sadullah Efendi 47		
	Safi Efendi (Rikab reisi) 57	Ubeydullah Kûşmânî Efendi (Dihkanizâde) 11-13, 15-22, 72, 76	Ub
	Said Bey (Şerif Paşazade) 47	Un Kapanı 54	
	Said Efendi (Kethûda) 16-18		
	Salamon (Kahvecibaşı) 79	Üsküdar 49, 51, 56	Üs
	Salih Bey (Hazine Kethudası) 66		
	Salih Paşa 40		
	Saraçhane 54	Vaka-yı Sultan Osman Han 9	Va
	Saray Burnu 44		
	Sayda 65	Yahya Efendi (Bostanzâde) 9	Ya
	Sedülbahir kalesi 40, 42	Yalı Köşkü 42, 59	
	Seffah Ağa (Başçukadar) bkz. Abdülfettah Ağa (Fettah Ağa)	Yedi Ada Cümhuriyeti 35, 39	
	Sekban-ı Cedid 17	Yedi Kule 42-43	
	Selami Efendi (Nakşibendi Şeyhi) 12, 20, 70-71	Yemen 69	
	Selim Ağa 66	Yeni Odalar 54	
	Selim II 50	yenicheriler 8-9, 13, 17-18, 21, 43, 46-47, 49, 52, 69, 74	
	Selim III 7-8, 10, 12-16, 18-20, 22-23, 51-52, 54, 56-58, 63, 70, 72-73	Yenikapı 55	
	Selim Sabir Efendi 51	Yetmiş Bir Kapısı 54	
	Sıra Yalılar 55	Yusuf Paşa (Genç, Şam Valisi) 50	
	Sırp reayası 34	Yusuf Ağa (Valide Sultan Kethudası) 14, 66-68	
	Süheyl Efendi 46	Yusuf Ziya Paşa 15	
	Süleyman çavuş (Altmış Dördün) 53		
Şa	Şakir Bey (Bostancıbaşı) 52, 57	Zebire-i Kuşmânî Fi Tarîf-i İlhamî 13, 15-17, 19, 75, 77	Ze
	Şam 65, 66, 68	Zeyrek Yokuşu 54	
		Ziya Nur [Aksun] 10	
		Zühdü Paşa 6	

19. yüzyılın ilk yıllarında meydana gelen Kabakçı Mustafa İsyanı, Osmanlı İmparatorluğu üzerinde derin etkiler bıraktı. İsyân, bir sultanın tahtına, daha sonra da hayatına mal oldu. On bir önemli devlet adamı katledildi, bir yeniçeri ağası öldürüldü, bir sadrazam azledildi... Dönemin teknolojik üstünlükleriyle donatılmış orduları karşısında başarısız olan Osmanlı ordusuna biraz taze kan vermek amacıyla kurulan Nizam-ı Cedid ordusu lağvedildi. Çalkantılı bir dönem geçiren İmparatorluk, ancak 1820'li yıllardan sonra göreceli bir sükunet dönemine girebildi. Ebubekir Efendi ve Ubeydullah Kuşmânî, işte bu isyana tanık olmuş, çağdaş ama farklı bakış açısına sahip iki yazar. Her ikisi de isyanla ilgili gözlemlerini yazmış. Ebubekir Efendi, Kabakçı Mustafa İsyanı'na methiyeler düzmüş, asileri "gazi" olarak tanımlamış. Mahşer gününe dönen Etmeydanı'nda dolaşarak asilerin dönem yöneticilerini katletmesini büyük bir sevinçle izliyor. "Zulmün" ortadan kalkmasına vesile olan asilere ve isyana müteşekkir... Kuşmânî ise isyanı ve asileri yerden yere vuruyor ve "zorba" asilerin imparatorluğa verdiği zararları saymakla bitiremiyor, tahtından indirilen ve bir yıl sonra öldürülen III. Selim'e ağıtlar yakıyor. Bu yüzden zulümlerle dolu

olduğuna inandığı IV. Mustafa dönemini sona erdiren Alemdar Mustafa Paşa'yı bir kurtarıcı olarak tanıtıyor. Her iki yazarın sivri bir dille kaleme aldıkları isyana dair risaleleri, farklı yorumları şans eseri aynı kitapta toplanmış. Kitabı hazırlayan Aysel Danacı Yıldız Sabancı Üniversitesi'nde, Kabakçı İsyanı üzerine bir doktora çalışması yapıyor.

TARİH VE COĞRAFYA Dizisi



Kitapyayınevi

ISBN 978-975-6051-78-8



15,-YTL